

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Richard Sennett
Jonathan Cobb

Richard Sennett - Jonathan Cobb

Sınıfın Gizli Yaraları

Sınıfın Gizli Yaraları

Türkçe Söyleyen
Mustafa Kemal Coşkun

HERETİK

Copyright © 1972 *The Hidden Injuries of Class* by Richard Sennett and Jonathan Cobb

This translation published by arrangement with Alfred A. Knopf, an imprint of The Knopf Doubleday Group, a division of Penguin Random House, LLC

Heretik Yayınları: 62 – Sosyoloji: 23

ISBN: 978-605-9436-30-4

©2016 Heretik Basın Yayın

Tüm hakları saklıdır. Yayıncı izni olmadan kısmen de olsa fotokopi, film vb. elektronik ve mekanik yöntemlerle çoğaltılamaz.

1. Baskı: Ekim 2017, Ankara

2. Baskı: Ekim 2018, Ankara

Editör: Mustafa Kemal Coşkun

Türkçe Söyleyen: Mustafa Kemal Coşkun

Redaksiyon: Mustafa Kemal Coşkun

Dizgi: İsmet Erdoğan

Kapak: Ali İmren

Heretik Basın Yayın Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi

Kültür Mahallesi, Yüksel Caddesi, 41/2, Kızılay, Çankaya, Ankara

Tel: +90 (312) 418 52 00 • Faks: +90 (312) 418 50 00

İnternet Sitesi: www.heretik.com.tr

E-mail: info@heretik.com.tr

Twitter: twitter.com/heretikyayin

Facebook: facebook.com/heretikyayin

Tarcan Matbaacılık Yayın San.

Yahyalar Mahallesi İvedik Caddesi No: 417 Yenimahalle-Ankara

Tel: 0312 384 34 35

Richard Sennett, Jonathan Cobb

Sınıfın Gizli Yaraları

The Hidden Injuries of Class

Türkçe Söyleyen

Mustafa Kemal Coşkun

HERETİK

İçindekiler

Kişisel Teşekkür	7
Önsöz	9
Sunuş (Anthony Giddens)	13
Giriş: Gizli Yaralar	19

Birinci Kısım: Yaranın Kaynakları

I. Yetenek Rozetleri	65
II. Fedakârlık ve İhanet	125
III. Yaralı Haysiyetin Kullanımları	155

İkinci Kısım: Rüyalar ve Savunmalar

IV. Bölünmüş Benlik	191
V. Özgürlük	217
Sonuç: Kusurlu bir Hümanizm	241
Sonsöz (Jonathan Cobb)	257
İlgili Yazılar	265

Kişisel Teşekkür

Aşağıda ismi anılanlar bu çalışmada görüşmeci olarak çalıştılar: Claire Siegelbaum, Petra Szonyi, Nancy Lyons, Quaker Case, Sandra Warren, Guillemette Alperovitz, Robert Manz, Dennis Brown, Stephen Goldin ve John McDermott. Hiçbiri de görüşmeleri sadece bir iş olarak görmedi, görüştükleri insanları da sadece birer denek olarak görmediler. Ayrıca zor ve sıkıntılı bir iş olan görüşmelerin çözümlemesini yapanlara da teşekkürlerimizi iletiriz: Patricia Lark, Patti Shockro, Betsey Cobb ve Carol Sennett.

Bu kitabın ilk versiyonunu Betsey Cobb, Susanna Cobb, Jon Livingston, Thomas Engelhardt, Nancy Lyons, John Case, Elliott Sclar, Claire Siegelbaum, Richard Locke, S. M. Miller, Stephan Thernstrom, Patricia ve Brendan Sexton ve Herbert Gans okudu.

1968'de, bu çalışmayı tasarladığımızda görüştüğümüz vakıfların çoğu, işçileri, elbette onlar üzerine hiç düşündülse, bir "problem" olarak görüyordu, yani Wallace¹ hareketinde so-

1 Türkçe Söyleyen Notu [T.S.N.]: Dört dönem Alabama Eyaletinin valiliğini yapmış, bir kez Bağımsız Parti'den, iki kez Demokrat Parti'den başkan adayı olmuş, 1968 yılında Alabama Eyaleti valisi seçilirken özellikle Güneyli be-

mutlaştığı anlamda bir problem. Biz Ford Vakfından Thomas Cooney'e büyük ilgisi için teşekkür ediyoruz; vakıftan Shirley Teper, Basil Whiting ve Mitchell Sviridoff ile ilişkilerimizde, bir vakıftan beklenenleri tam olarak aldığımızı belirtmeliyiz: para, teşvik ve kendi yolumuzda gitme özgürlüğü.

Elinizdeki metin, Alfred A. Knopf yayın evindeki üç editörün yazımıyla oldukça güçlendi: Melvin Rosenthal, Daniel Okrent ve Angus Cameron. Özellikle Angus Cameron kitabın sıkıntılarını her zaman dile getirdi, ancak en objektif eleştirileri o yaptı.

yaz mavi yakalı işçilerden büyük destek almış, siyah Sivil Haklar Hareketine karşı mücadele etmiş ve “bugün, yarın ve sonsuza dek ayrımcılık” sözüyle tanınan ırkçı politikacı.

Önsöz

Bu kitap son dört yılda Richard Sennett ve Jonathon Cobb'un ortak çalışmasından elde edilen sonuçlardan yola çıkarak Sennett tarafından yazılmıştır. Kitaptaki düşünceler bu işbirliğinden kaynaklanmaktadır, dolayısıyla Sennett elinizdeki metnin yazarıdır ancak tek yazar değildir. Elbette ki kağıt üzerine yazılanlar, iki insanın da paylaştığı düşünceleri aynı biçimde ifade etmeyeceği için, fazlasıyla kişisel; kitaptaki vurgular ve duygusal ton Sennett'e ittir. Bu nedenle "biz" kelimesini editöryel anlamda kullandık. Jonathan Cobb, aynı araştırma verilerini kullanarak başka bir vurgu ve tonda bir Sonsöz yazdı.

Elinizdeki kitap, Sennett'in hemen ilk aşamada, Cobb'un son aşamada ilişkilendiği Ford Vakfı tarafından maddi olarak desteklenen bir projeden ortaya çıkmıştır.

Angus Cameron'a

Sunuş

Anthony Giddens

Sınıfın Gizli Yaraları kitabının İngiltere basımı için bir sunuş yazmamın istenmesi benim için zevktir. Kitap, halihazırda Birleşik Devletlerde çok iyi bilinen ve oldukça cesur orijinal bir çalışmadır. Bir anlamda Sennett ve Cobb, geleneksel bir soruna ilgilenmektedir: Amerikan işçileri arasındaki sınıf bilinci (ya da eksikliği var görünen bir bilinç). Ancak bu soruna geleneksel biçimde yaklaşmıyorlar; daha çok gündelik yaşamda ifade edildiği biçimiyle sınıf ilişkilerine ilişkin deneyimi derinlemesine tasvir etmekle ilgililer. Bu yüzden geleneksel bir anket ya da örneklemeye yaklaşımı kullanmayıp, bunun yerine işçilerin kendileri hakkında konuşmalarına izin veren sınırlı sayıda genişletilmiş görüşmelere dayanıyorlar. Bu, onları bu türden teknikleri vazgeçilmez gören araştırmacılar için cazip kılabilir, fakat yazarların Ortodoks yöntemleri kullanarak başarılması olanaksız olan bu meselelerin ince taraflarını kavramalarına izin verir. Sennett ve Cobb görüşme yöntemine, tam da olması gerektiği gibi, görüşmecinin kendisinin gizli kalamayacağı, özünde bir toplumsal etkileşim biçimi olarak bakmaktadır.

Sınıfın Gizli Yaraları'nın ele aldığı konular, Sennett'in diğer çalışmalarında ilgilendiği konuları devam ettiriyor. O çalışmalarda daha çok son 150 yılda sanayileşmenin etkisi altında kentsel yaşamın dönüşümüyle ilgilenmişti. Bazı açılardan, özellikle "kamusal kültür"ün çözülmesi açısından benzer eğilimler bir bütün olarak Batı toplumlarında da izlenebilir. Başka biçimlerde, etnik yerleşim bölgeleri içinde parçalanmış bir işçi sınıfı ve liberal bireycilik ideolojisinin yaygınlığı ile bağlantılı olarak Birleşik Devletlerdeki değişim süreci oldukça farklı özellikler göstermiştir. Avrupa işçi sınıfı, tek bir kültürün sınırları içerisinde tarımdan sanayi emeğine doğru hareketlenen emekçilerden oluşmuştu. Bu, kitlesel olarak parçalayıcı bir deneyimdi. Fakat Atlantik ötesine göç edenler sadece kırsal emek ve yaşam koşullarından kentsel olana geçmemiş, aynı zamanda farklı kültürler arasında hareket etmişlerdi. Sennett ve Cobb'un işaret ettiği gibi, yabancı Amerikan kentlerinde oluşan etnik toplulukların, göçmenlerin geldikleri ülkede iyi bildikleri yaşam biçimini korumalarına hizmet ettiği sıklıkla söylenir. Fakat bu yaşam biçimlerinin altı büyük oranda oyulmuştu ve göçmenlerin geldikleri toplumlarda zaten çözülmüş olan ortak yaşam biçimlerini yerleştikleri yeni çevrelerinde yeniden kurduklarını söylemek daha doğru olurdu. "Amerikan çölünde eski alışkanlıklarla Rus kalmak, Urallardaki demir atölyeleri arasındakinden daha kolay".

Bu çalışmada görüşülen insanların çoğunluğu Boston'daki kapalı kentsel etnik bölgelerde doğmuştu. Bu topluluklar içinde sokak hayatına odaklanan bir kamusal kültür kullanılır: yerel pazarın ve kafelerin canlı toplumsal ilişkisi. Katılımcılar, Gans'ın terimiyle, "kentsel köylüler"di. Kentsel "dönüşüm" ve kentin merkezi bölgelerinde yükselen kira ve fiyatlar, kentsel köyü parçalamada etkili oldular. Beyaz işçi sınıfının etnik yapısının yıkılması, üyelerini kitle toplumuna girmeye zorlar: çoğu Avrupa ülkesinde var olan biçimiyle ayırıcı bir "işçi sınıfı kültürü" yoktur. Bu kültür zayıflamış bile olsa, Birleşik Devletlerde olmayan bir emek dayanışması ve haysiyetine ilişkin geleneği büyüttü.

Sınıfın Gizli Yaraları, daha geniş bir topluma entegre olan insanların kişisel farkındalık düzeyine dayanarak bu farklılığın kimi sonuçlarını belirlemeye çalışıyor.

Sennett ve Cobb'un kitabını bu alandaki diğer çalışmalardan ayıran özelliklerinden biri, işçilerin sınıf bilincinin, bütün bir sınıf ilişkileri sistemini yansıtan bir şey olarak yeterince kavranamayacağı üzerine vurgusudur. Sınıf bilinci, özgürlük ve haysiyet duygusunu, bunların yutulmakla tehdit edildiği bağlamlarda, onları korumaya ve bu yutulmayı engellemeye yönelik mücadeleler çerçevesinde anlaşılabilir tam olarak.

Giriş

Gizli Yaralar

Giriş

Büyük Depresyon deneyiminde olgunlaşmış, bir zamanlar komünist şimdi ise partisiz sosyalist iki emek örgütçüsü, bir odada oturmuş neyin yanlış gittiğini tartışıyor. İkisi de Richard Sennett'in arkadaşları ve ondan 30 yaş büyükler. Sennett'in olan biteni bilmediği bir dönemin hırsıyla –zira yıl 1961 olmuştu– tartışıyorlar. Neden Amerika'da işçilerin devrimci bir güç olamadığını konuşuyorlar.

“1937-38'i çok iyi hatırlıyorum” diyor Arnold, “Nasıl umutlu olduğumu hatırlıyorum. Sınıf mücadelesi diye bir gerçeğin olduğunu anlatmak zorunda kalmadığım bir topluluğa girdiğimde, otomobil grevi insanların ışığı görmesini sağlayacak gibiydi. Bir doktrin yoktu. Mücadele insanlardaydı. Yani, bilirsin, böyle zamanlarda kendini sınıf mücadelesine adanmak doğal görünür, zira bir 10-15 yıl Rusya'daki gibi burada da bir ayaklanma olacağını düşünürsün.”

“Fakat Rusya'daki yargılamalar yüzünden partiden ayrıldın değil mi?” diye soruyor Sidney. “İşçiler yüzüstü bırakmadı, Parti bıraktı ama, değil mi?”

Arnold, “Sidney'le ilgili bir şey anlatayım” diyor Sennett'e

dönerek. “İşçi, Sidney’e göre, bir bakire gibidir. İşçiye ters bir yaklaşımda bulun, ırzına geç, tıpkı Parti’nin yaptığı gibi, deliye döner; doğru yaklaş, ki o bunu ister, daima mutlu biçimde yaşarsın... Bak Sidney, şunu kabul etmelisin. Senin sendikanın çoğu sendikaya göre fazlasıyla parası var, yan gelirler filan, ama bunların hepsi saçmalık. Sen sınıf mücadelesini anlatmak için yeni bir yol bulacaksın ki onlar da sana oy verecekler, çünkü kaybedecek olanlar onlar olacak.”

Şimdi yıl 1971. Hem Arnold hem Sidney sendikalarından ayrıldılar. İşe bakın ki işçiler, onlardan neyi ne kadar bekleyebileceğiniz konusunda “gerçekçi” olan Arnold’un karşı cephesine verdiler oylarını. İdealist Sidney ticarete atılmak için istifa etti. Her ikisi de, radikal bir neslin üyeleri olarak birer kurbandır, bir yazarın dediği gibi, başarısız bir tanrıya feda edilmiş kurbanlar – Sidney devrimci komünizm tarafından ihanete uğramış hissediyor, Arnold ise işçiler tarafından. Yıl 1971. Birleşik Devletler’de hem genç işçiler arasında örgütlü sendika otoritesi en sert biçimde reddedildi hem de beyaz tepki (white backlash)² ortaya çıktı; işçilerin, 1968’de genç öğrencilerin birlikte devrim yapma önerilerine asla tam olarak yanıt vermeyen Fransa’da denetimsiz grevler (wildcat strikes)³ ve fabrika ayaklanmaları Paris’in çevresindeki endüstriyel banliyölerin şimdi her yerinde; İtalya, liderleri dindar olan komünist bir hükümeti demokratik yollarla seçme arifesinde. Radikal entelektüeller Arnold ve Sidney’in yaşamını alt üst eden konularda hâlâ kavga veriyorlar.

Condemned to Freedom (Özgürlüğe Mahkum) kitabında William Pfaff, Arnold’un devrimciler olarak işçilere olan hayal kırıklığını hatırlatır. “İşçi, bir kez temel ekonomik güvencesini kazandığında ve makul beklentilere sahip olduğunda” diye yazar, “toplumsal sorunlar konusunda orta sınıf yöneticiler ya da

2 T.S.N.: ABD’de 1964 yılında çıkarılan Sivil Haklar Yasası’na karşı özellikle Güneyli beyazlar tarafından geliştirilen ırkçı tepki.

3 T.S.N.: Bir sendikanın desteği olmadan, sendika disiplini ve otoritesine uyulmadan yapılan grev.

profesyonellerden daha muhafazakar olması için bir hayli nedeni vardır... böyle bir işçi için, her şey, radikal bir değişimle tehlikeye atılmış olabilir.” Buradaki iddia daha dolambaçsız ve daha acımasızdır: insanoğlu, insani kaygılarından dolayı satın alınabilir; şimdiki refah sistemi işçiyi satın almıştır.

İşçi sınıfı mücadelesine ilişkin Sidney’in inancına sahip olanların görüşleri ise daha karmaşıktır. Geçenlerde John Gerassi, Fransız filozof Jean Paul Sartre’la yaptığı bir görüşmeyi yayınlamıştı. 1968 olaylarının ardından Sartre, kendisine *intellectuel de gauche* (solun entelektüeli) pozisyonundan *intellectuel gauchiste* (solcu entelektüel) pozisyonuna geçmiş biri gözüyle bakıyor; var olan ve çoğunlukla vakur Fransız Komünist Partisi’nin sol anlayışına karşılık bütün Maoist fraksiyonları ve diğer devrimci hareketleri destekliyor. Sartre, Parti’nin işçilerin deneyimleriyle alakasız bir entelektüel dille konuşarak onlara ihanet ettiğine inanıyor. *Rouge* (Kızıl) gibi komünist gazeteler; diyalektik ilkeler ve Aziz Marx’a göre İncil hakkında tartışmalar yürütüyor. Neden işçilerin bu türden şeyleri umursaması gerekir ki?

Bu durumda *solcu entelektüelin* rolü nedir? diye soruyor Gerassi ve filozof alışılmamış bir yanıt veriyor. Artık yazmayı değerli yapan politik alandır diyor Sartre, çünkü entelektüelin pozisyonu değişmiştir: “Şimdi artık kitleler *ile* ve onlar aracılığıyla yazmalı, böylece teknik bilgisini onların emrine sokmalı. Diğer bir deyişle, entelektüelin imtiyazlı statüsü bitmiştir. Bugün bu statü, kendi problemleri üzerine kafa patlatacak entelektüel için düpedüz kötü niyettir, bu yüzden karşı devrimciliktir.” Sartre artık entelektüelin işçiler için kendisini kurban etmesi gerektiğine inanıyor. “Entelektüel, kendinin değil, onların sorunları için kendisini çalışmaya adanmalı.”

Nihayet Gerassi, Sartre’ın romancı Flaubert üzerine henüz bitirdiği iki bin sayfalık kitabına işaret ediyor. Neden? Sartre yanıtında kendisini suçluyor: “Flaubert üzerine kitabım, aslında, küçük burjuva tipi gerçeklerden kaçışın bir biçimi olabilir.”

Yine, Küba'daki Castro rejimini, karşı devrimci olmakla itham edilerek hapse atılan şair Heberto Padilla'ya yaptığı muamele nedeniyle eleştiriyor. Sartre, gerçekten devrimci hükümetlerin hepsi de yaratıcı özgürlüğü onurlandırmalıdır diyor. Bunun üzerine Gerassi, bu tam da entelektüel özel bir konuma yerleştirmek değil midir diye soruyor.

Hissettiği suçluluk duygusunun yarattığı kafa karışıklığıyla Sartre, işçiler hakkındaki iki varsayımı William Pfaff ve eski sendikacı Arnold ile paylaşıyor gözüküyor, en azından zımnî olarak. Birinci varsayım, kültür insanının –şair, filozof, sosyal vizyoner– işçi sınıfı yaşamının gerçeklikleriyle benzeşmeyen bir dünyada yaşadığıdır. Sartre, aklını Flaubert'e taktığı için özür diliyor. İşçilerin yaptığı işe saygı duyuyor, gerçekte onu idolleştiriyor; *kendi* çalışmasıyla onları yabancılaştıracağından korkuyor. Ancak aynı zamanda hem çalışmasının doğuştan ayrıcalıklı olmasından hem de Padilla gibi kültür insanların devrime karşı belli bazı haklara sahip olabilmelerinden korkuyor. Pfaff ve Arnold ise işçilerin asla bir devrim yapmayacağına, çünkü toplumdaki konumlarının onları kültür insanının kavrayabildiğine benzer bir Hak ve Adalet vizyonuna ulaşmaktan engellediğine inanıyordu. Her iki durumda da, kültür ve kitleler, ille de düşman değillerse, taş çatlasa bir kaç ortak çıkara sahiptir.

İkincisi, Arnold ve Pfaff işçilerin muhafazakarlığını mantıklı bulurlar. Her ikisi de işçilerin son yirmi ya da otuz yılda yeterince gelir elde ettiğini, yeterince mülk edindiğini, Büyük Depresyon yıllarının maddi çöküşü ile kıyaslandığında oldukça başarılı olduklarını, bu nedenle işçilerin sahip olduklarını ve bu başarıları olası kılan sistemi korumak istediklerini varsayıyor.

Sidney ve Sartre da bu çıkarımın mantığını kabul ediyor, fakat çıkarımın sonucunu değil. İşçiler, gerçekte toplumda adil bir paylaşımdan yararlanamıyor diyor her ikisi de; sadece nasıl kullanıldıklarını görebilirlerse ayağa kalkacak ve isyan edecekler. Refah işçileri mitine karşı polemiklerde çoğu toplumsal eleştiri

aynı yerde durur: bir işçi sınıfı politikası şimdi olanaklıdır, zira sosyal sistemde aslında işçilerin eşitliği yadsınmaktadır. İsyanın temeli, ne var ki, hâlâ maddi çıkar hesaplarına dayanmaktadır. Her iki tarafa göre sistemin neden olduğu maddi zorluklar insanları isyankar, maddi ödüller ise sistemin savunucusu yapacaktır. Demek ki bu tartışmanın her iki tarafı da, *hayatın sadece ekmekle yaşanmadığı* özdeyişinin işçiler için de geçerli olduğuna inanmamaktadır.

İnsanlar epey bir zamandan beri sanatçıların, yazarların ve yüksek kültürden olanların ekmekten daha fazlasına ihtiyaç duyduğunu düşünmüşlerdi elbette; erken 19. yy.'ın Romantik hareketi, sanatçı ve yazar imgesini, yaşamını rahatça sürdürmek arzusundan daha büyük başka şeylerle güdülenen kişiler olarak ortaya koymuştu, tabi sadece sanatçı veya yazarları, insanların çoğunluğunu değil. Yukarıdaki tartışmanın her iki tarafının da onayladığı maddi refah düşüncesi, kültür dünyası ile kitleler açısından yaşamın gerçeklikleri arasında birbirine bağlanamaz bir boşluk olduğuna ilişkin tarihsel varsayıma dayanır.

Sartre ya da Sidney gibi insanlar işçi sınıfının isyan politikasını ilke olarak maddi yoksunluğa dayalı olarak açıklarken, iyi niyetlerine rağmen, Tocqueville, Nietzsche ve Ortega y Gasset gibi düşünürlerin egemen olduğu muhafazakar düşman topraklarına giriyorlar. Bu adamların hepsi, kitlenin çıkarlarına dayandırılan kitle politikaları ilan edip arkasından kitleleri buna mahkum ettiler. Bu muhafazakarların "insanlığı", onların ve kitlelerden yabancılaşmış bir miktar kültür insanının, yaşamlarını bir ideal yolunda özveride bulunmaya, güvenlik kaygısının inkarına, kardeşlik talebi ile aynı olmayan bir uygarlık talebine ilişkin maddi olmayan ilkeler üzerinde yükseltmeleri beyanına dayanmıştır. Hadi gerçekçi olalım, onlar, tıpkı Arnold ve Pfaff gibi, böylesi taahhütlerin birçok insandan çok fazlasını talep ettiklerini söylediler. Kültüre sahip olmak için bir elite sahip olman gerekir.

Bu giriş yorumlarımızın sert tonundan dolayı kusurumuza

bakmayın. Jean Paul Sartre ya da Sidney gibi işçi destekçilerinin sahici bağlılığını, Arnold ve William Pfaff'ın hayal kırıklığına uğramış samimiyetine yaptığımızdan daha fazla sorgulamıyoruz. Fakat uzun süredir devam eden kültürü toplumdan ayırma geleneğinin beslediği bu görünüşte karşıt olanlar arasındaki gizli, küçümseyici oydaşmayı görmeniz için bu gereklidir, elbette ki eğer yazarların bu kitabı yazmaya girişmesine neden olan deneyimi anlamak istiyorsanız. Başladığımız zaman her ikimiz de farkında olmadan bu varsayımları paylaştık, öncelikle Arnold ve Sidney ile tipikleştirilmiş iki çatışan tarafla meşgul olduğumuzu düşünerek.

Richard Sennett, önce askeri sonra bir kamu okuluna devam ettiği Orta Batı'da büyüdü. Bildiği yetişkin dünyası, bazılarının ezildiği, bazılarının yaralar aldığı 1930'ların fırtınalı politik ortamı eşliğinde geçti. Bir devrimin gerekli olduğuna, fakat Amerikan işçilerinin devrimi yapmak için ülkenin zenginliklerine adam akıllı entegre olduğuna inanmaya başladı.

Jonathan Cobb varlıklı bir New England ailesinde yetişti. Onun politik fikirleri bir miras değil, doğrudan kendi üretimidir. Cobb, kendi imtiyazlı yalıtılmışlığının bilincinde ve Sartre'in da ortaya koyduğu gibi, beden işçileri arasındaki "korkunç, görülemeyen inkar" ve asla tanımadığı insanların yaşamlarındaki eşitsizlik inancıyla yetişkinliğe adım attı. İçine doğduğu kaymak tabaka çevresinden uzaklaşma duygusuyla bir işçi sınıfı politikasına inanmaya başladı.

Biz ikimiz, Arnold ve Sidney'in kopyaları değiliz, zira bir kaç yıl öncesine kadar bizim bakış açımız, kişisel olarak işçilerin yaşamlarına katılımımızdan kaynaklanmış değildi. Birbirimizle ne kadar çok konuştuksak farklılıklarımız o kadar çok dışa vurdu, müphemlikler keşfedildi ve bu katılımı yaratmak gerektiği fazlasıyla kendini dayattı. İkimiz de pratik işlerde becerikli olmadığımızdan ve bu küstah bir başlangıç olacağından, Arnold ve Sidney'in işin yabancıları olan işçileri "örgütlenme" deneyimlerini

tekrarlayamadık. Yapabildiğimiz şey konuşmaktır. Her ikimizin kişisel heyecanı ve içimizden birinin almış olduğu mesleki eğitimi dolayısıyla, bahsettiğimiz mesafenin bütünü hakkında bir kavrayışa sahip olmanın en iyi yolu olarak yoğun ve derinlemesine konuşmalara meylettik. Kültür ve kitleler arasındaki klasik ayrımla ilintili olan bir grup Amerikalı beden işçisinin ve onların ailelerinin şimdilerde hangi sorunlarla uğraştığını öğrenmeyi umut ettik.

Çalışmamızın başında belirsiz olan amaçlarımızı belki de çok açık bir biçimde tanımlayarak, neden bu kitabın bir dizi görüşme raporundan daha fazla bir şey olduğunu açıklamamız gerekiyor. Bu görüşmelerin sonucunda, işçiler, isyan ve kültür meseleleri üzerine yukarıdaki tartışmanın her iki tarafının da işçilerin kendileri hakkında düşündüklerinden çok daha basit biçimde düşündüklerini gördük. İşçi sınıfı bilincinin karmaşıklığı, işçiyi dinleyen kişiden, onlardan ne duyduğunu açıklayacak yeni bir teori gerektirir, ki o teori, bu kitapta, görüşmelerin kendilerinin sınırlarının çok ötesinde bir genelleştirme ve yorum içermektedir.

En baştan başlarsak, yalıtılmış bir işçi sınıfı fikrinin Amerika'daki özgül anlamlarını görmek gerekir. Pfaff ve Sartre, daha önce de söylediğimiz gibi, çalışanların yalıtılmışlığını yüksek kültür insanların yaşamlarına hâkim olan sorunlardan kaynaklı varsayar; oysa Birleşik Devletlerde beyaz kentli işçi sınıfının çoğunluğu, aslında birbiriyle ilintili olmasına rağmen görünüşte birbirinden farklı nedenlerde kökleşmiş tarihsel bir yalıtılmışlıkla karşı karşıyadır.

19. yy.'da Batı Avrupa'nın manüfaktür tipi üretim yapılan kentlerinin kırsal kesimlerinden gelen çocuklar proleter oldular. Kent yollarında ve kentin kalabalıkları içinde büyüyen işçi, aslında fabrikalarda oluştu, fakat fabrikalara hâkim değildi. Kent-sel merkezlerin nesiller boyunca yeni endüstriyel düzene yurt olduğu İngiltere'de bile Manchester ya da Birmingham işçi sınıfı,

en çok da başka bir yaşam biçimini hâlâ hatırlayan insanlar tarafından her on yılda büyüdü. Saint Simon ya da Marx “endüstri çağından” kanıksanmış bir olgu olarak bahsetmesine rağmen, bir yüz yıl öncesinden daha az bir zaman içinde çoğu insan, bir köyün sınırlarıyla ölçülen insan ilişkilerindeki çeşitlilikle birlikte mevsimlerin değişimine bağlı düzenli emek akışları deneyimine sahip olmuştu.

Kırlardan kentlere akış, dört ya da beş nesil önce öyle basit bir iş değildi. İnsanların hareket biçimleri karmaşıktı; küçük bir çiftlikten küçük kasabaya, sonra kasabadan kentlere ve giderek daha büyük kentlere doğru bir zincir içinde göç ettiler. Avrupa’da kırsal kriz, 19. yy.’ın son on yıllarında geniş nüfus hareketlerini hızlandırdı. Büyük toprak sahipleri artık köylüleri topraklarında tutmayı kârlı bulmuyor; küçük çiftçiler uluslararası ticaretle sarsılan tarım piyasalarında hayatta kalamıyor; yerel zanaatçılar daha ucuz olan fabrika üretimi metallerle rekabet edemiyordu. Kırsal yaşamın ritmi, kentin yöneticilerinin kırdaki gençlerin hoşnutsuzluğunu emek arzı haline getirmek için sermayeleştirdiği kentlerin çekiciliği ile bozulmuştu. Daha bariz çalkantılar, Litvanya’daki Yahudiler gibi kırsal alanlardaki azınlıklara zulmedilmesiyle meydana geldi.

Doğu Yakası ve Orta Batı kentlerinde benzer bir geçmişe sahip Amerikan işçileri ezici çoğunlukla erkekti. Bu kentlerdeki 35 milyon beyaz beden işçisinin çoğunluğu son dört nesil boyunca İrlanda’dan ve Avrupa’nın Doğu ve Güney bölgelerinden gelmişti ve geldikleri ana vatanlarının keşmekeşi, hâlâ “etnik” denen bu Amerikalı nesiller üzerine gölge düşürüyordu. Eski dilin konuşulduğu ve eski geleneklerin korunduğu mahallelerde, Amerikan kentlerindeki küçük kapalı bölgelerde Yunan, Polonyalı ve İtalyan yerleşimlerinin, göçmenlerin kendi anayurtlarında öğrendiklerini koruma yönünde şekillendiği yaygın düşünceydi. Daha doğrusunu söylemek gerekirse, Avrupa’daki hengameyi tecrübe etmiş olan bu insanlar, Amerika’nın tuhaf ve yabancı kentlerinde ana vatanda çözülmekte olan bir ortak gelenek ve

kültür duygusunu yeniden canlandırmanın yolunu bulmuşlardı. “Amerikan çölünde” diye yazacaktı bir Rus Yahudi’si 1920’lerde, “eski alışkanlıklarla Rus kalmak, Urallardaki demir atölyeleri arasındakinden daha kolay.”

Elbette ana vatandaki bu ulusal kriz, bu türden etnik grupların tarihsel yalıtılmışlığına ilişkin yeterli bir açıklama değil. Bu yalıtılmışlık aynı zamanda bu göçmenlerin büyüyen Amerikan kentlerinin ekonomik yaşamında sahip oldukları etkiden kaynaklanır.

Büyük sayıda göçmenin gelmesinden önce sanayi üretimi için gerekli emek kıttı ve makineler yeter miktarda kentli işçinin yokluğunu gidermek için özel bir biçimde, yani her nerede olanaklıysa, *vasıfsız* emeğin yerini doldurmak amacıyla kullanıldı, böylece kıt olan insan gücünü daha fazla beceri, muhakeme ve zorluk gerektiren işler için serbest bırakıyordu. Makineler insan emeğinin yerini aldığı anda, tıpkı Lowell ya da Waltham’ın fabrika kızlarında⁴ olduğu gibi, fabrikalar işçilerin vasıfsız işleri yaptığı yerler oldu. Vasıfsız insan emeğinin maliyeti, çalışan makinenin maliyetinden daha büyüktü.⁵

Yüzyılın sonunda çok sayıda yoksul Avrupalının göçü bu ekonomik ilişkiyi değiştirdi. Örneğin ücreti ne olursa olsun umutsuzca herhangi bir iş arayan Polonyalı göçmenler, batı Pennsylvania’nın çelik endüstrisine sahip kasabalarına ulaşarak, bölgenin sanayicileri için o zaman var olan makinelerden çok daha düşük bir maliyeti olacak azımsanmayacak bir ucuz emek havuzu oluşturdular. Vasıfsız, örgütsüz emeğin bu kadar bol bu-

4 T.S.N.: Waltham-Lowell sistemi, 19. yy.’ın başlarında Amerika’da, özellikle Massachusetts eyaletinin Lowell ve Waltham kentlerinde tekstil endüstrisinde uygulanan emek ve üretim modelidir. Fabrika kızları (mill girls), bu sistem altında çalışan, kırsal çiftliklerden para kazanmak için kente gelmiş, uzun çalışma saatleri ve düşük ücretlere maruz bırakılarak yoğun bir sömürüye tabi tutulmuş kadın işçilere o zaman verilen isimdir.

5 Şurada ilginç bir tartışma yapılıyor: H. J. Habakkuk, *American & British Technology in the 19th Century* (Cambridge Un. Press; n.d.).

lunduğu böylesi bir durumda sanayiciler, derhal *vasıflı* emeğin yerini alacak makineleri kullanmaya başladılar.⁶ Yani bu göçmen akışı, dolaylı da olsa, yerleşik *vasıflı* işçiler için ciddi bir tehdit oluşturdu, üstelik sadece çelikte değil, vagon yapımında, matbaacılıkta, tekstilde. Bundan sonra eski Amerikalılar arasında yeni gelenlere karşı derin bir düşmanlığın yükselmesi şaşırtıcı olmayacaktır.

Yeni göçmenlerin “toplumsal bilinci”, memleketlerinde arkalarında bıraktıkları sorunlara sabitlenmişti. Ücretli çalışma deneyimine girme sürecinde onların asıl ilgisi, hayatını devam ettirmenin ötesinde, Avrupa’daki kırsal ekonomik felaket ile başa çıkabilsinler ya da Yeni Dünya’da kendilerine katılabilsinler diye ana yurttaki akrabalarına para göndermekti.⁷ Emeğin örgütlenmesi düşüncesi göçmenlerin çoğuna yabancıydı. Bu düşünce biraz geliştiği zaman bile sürekli büyüyen *vasıfsız* emek arzı, sektör sendikalarını örgütlemeyi neredeyse olanaksızlaştırıyordu, kaldı ki *vasıflı* işçiler, *vasıfsız* yabancılarla birleşme meselesiyle ilgilenmiyorlardı bile. Doğrusu işverenler, *vasıflı* emeğin galeyanını terbiye etmek için onları göçmenlerin düzeyine indirme tehdidini kullanıyordu. Eğer *vasıflı* işçiler uysalsa ve örgütlenmedilerse, makineler onları eski işlerinden uzaklaştırırken işverenler de onlara en azından yarı *vasıflı* bir iş umudu sağlıyordu.

20. yy.’da *vasıflı* emek ağırlığını koyduysa da, yüzyılın sonunda daha yüksek teknolojiye doğru sarsıcı geçiş dört nesil önceki kentsel göçmenlerin yalıtılmışlığının doğal kaynağı olmuştu: Göçmenler Amerikan fabrikalarına, kendi varlıkları yerleşik işçiler üzerinde yıkıcı etkilere sahip yeni teknolojinin gelişmesine olanak sağladığı bir zamanda gelmişlerdi. Bu koşullar altında tetiklenen düşmanlıklar, bu işçileri sadece hemşerilerinin desteğine mecbur bıraktı.

6 David Brody, *Steelworkers in America: The Nonunion Era* (Russell; 1969).

7 Oscar Handlin, *The Uprooted* (Grosset & Dunlap; 1957); *The Americans: A New History of the People of the United States* (Atlantic Monthly Press; 1963).

Aynı zamanda göçmenleri yalıtıcı ikinci bir gücün etkili olması belki de tesadüf değildi. Yüzyılın dönümüyle yabancılara yönelik tutumlar daha bir belirginleşmişti ki, buna en yakın karşılık, bugün ırkçılık dediğimiz şeydir. Bu türden tutumlar ahlaki bir ulusal ve kültürel hiyerarşi türü üretti: İrlandalılar hariç Batı Avrupalılar hamarat, çok çalışkan, ekseriyetle vasıflı işçiler olarak en üstteyken, Slavlar, Bohemyalılar, Yahudiler ve Doğu Avrupalılar pasaklılık, tembellik ya da gizemlilikle suçlanarak en alta yerleştirilmişlerdi. Amerikan halk söylencesinde potansiyel bir suçlu olarak Cermen ya da İngiliz olmayan göçmenlere yönelik imgenin, en kötü durumda bombalama ve anarşizme, fakat her durumda hayvani ve kaba olana doğru meyletmesi tam da bu zamandadır. Göçmenlerin kendi geçmişlerinden getirdikleri parçalanmalar ve fabrikada yerleşik işçilerden kaynaklı ekonomik düşmanlıkla birlikte milliyetçi kalıp yargılar, rahatlık ve samimiyet arayışındaki göçmen işçiyi kendisi gibi olan insanlara dönmeye zorladı, yabancılara düşman küçük İtalyalar ve küçük Polonyalar gibi “kentsel köyler”de 19. yy.’ın sonundan 20. yy.’ın ortalarına kadar gerilimi artırdı.⁸

Boston’da görüşme yaptığımız insanların çoğunluğu bu içe dönmüş kentsel dünyada doğmuştu. Bu kentsel dünyanın sınırları içerisinde insanlar, dışarıda çok az bilinen bir toplumsallığı muhafaza ediyordu. Bu toplumsallığın odağı sokaktı. Konuştuğumuz orta yaşlı yetişkinlerin hemen hepsi çocukluklarını sokak manzaraları olarak hatırlıyordu ve alışveriş yapan, komşularla muhabbet eden, akşam yemeğinden sonra sundurmalarda oturan aileleri de oradaydı. 1930’lar ve 40’larda yetişen Boston çocuklarına ayakta kalmış olmanın güçlü izleri özellikle bu canlı etnik yaşamın ortasında ekildi. Cuma ve Cumartesi günleri bile hâlâ bir açık hava pazarı, yaşlı adamların sıkı pazarlığa tutuştuğu ve çok nadiren İngilizce konuştuğu kentin İtalyan mahallesini kuşatır; Güney Boston’da insanlar, İrlanda ulusal tatillerini hâlâ

8 “Kentsel köyler” olarak etnik mahallelere ilişkin bir tartışma için, bkz. Herbert Gans, *The Urban Villagers* (Free Press; 1962).

coşkunlukla kutlar ve İrlanda'ya asla gitmemiş yaşlı adamlar İrlanda aksanıyla konuşurlar.

Tarihçiler ve toplum bilimciler kendilerine sürekli olarak neden kentsel köylerin uzun süre varlığını koruduğunu sordular. Yıllar önce Nathan Glazer ve Daniel P. Moynihan, göçmenlerin ana yurtlarındaki ekonomik gerilim ve çalkantılar bir tarafa bırakılırsa, bu etnik yalıtılmışlıkta cisimleşmiş bir grup iradesi ve tercihi olduğunu ileri sürdüler.⁹ Onlara göre etnisite, bir kişinin “ortalama” Amerikalı içine “karışmak” fırsatına sahip olmasından sonra bile bir Amerikan kitlesinin orta yerinde kimliklerini korumanın, ayırt edici gelenekleri ve ritüelleri devam ettirmenin bir yoludur. Çoğu gözlemci yalıtılmışlığın göçmen gruplarını kontrol etmekten aslında daha öte bir şey olduğunu ileri sürerek bu teze karşı çıkar. Bu gözlemciler, Amerikan toplumundaki bütün kentsel etnik grupların tarihinin eski ve yeni vatanda ekonomik olarak reddedilmişliğin beslediği bir yalıtılmışlığa işaret etmesine rağmen, Glazer ve Moynihan'ın neden bir tercihten bahsettiğini sorgulamışlardı. Nitekim bir baba olan Andrew Greeley, etnik bir geçmişe sahip birçok insanın yaşamlarında dramatik ekonomik dönüşümler gerçekleştirmiş olmasına rağmen, çok güçlü biçimde kalan etnik mirasın aslında düşman bir yerli Amerikan kültürüyle karşı karşıya, sefalet içinde deneyimlenmiş grup geleneklerine ilişkin bir hafıza olduğuna işaret etmektedir.

Bu tartışma başka tartışmalara yol açtı. Yerli önyargılara, vasıflı yerli işçilerin düşmanlığına ve Büyük Depresyon'un ekonomik şoklarına direnen kentsel köyler, son yıllarda insanları eski tarihsel kurumların gücünün çok ötesinde problemlerle karşı karşıya bırakacak yeni zorlamalara tabi tutuldular.

Merkezi şehirlerin kentsel “dönüşümü”, etnik kökenli kentli Amerikalıların yalıtılmışlığı üzerine en çarpıcı müdahale olmuştu. Kentsel köyler, konutların eski, yıpranmış ve merkezi iş

bölgelerine yakın olduğu alanlara kurulmuştu ve metropoliten ekonomik düzenin yeniden doğuşunun sembolleri olarak camdan kulelerin ya da yatak odaları ile ofisi birbirine bağlayan beton nehirlerinin rüyasını gören planlayıcılar için birincil hedef olmuştu.

Bu etnik topluluklar, aynı zamanda göz ardı edilemeyecek kadar güçlü ulusal sorunlar aracılığıyla zorla topluma entegre edildiler. “Evet, bana İtalyan-Amerikalı diyebilirsiniz” diyordu bizimle konuşan bir kadın, “fakat bu, uyuşturucu kullanan çocuklarımı gördüğümde beni çok daha iyi yapmıyor” diye devam ediyordu. Kira ve fiyatlardaki enflasyon, tıpkı suç korkusunun yaptığı gibi, insanları sık sık eski mahallelerinden taşınmaya zorluyordu.

Kentsel dönüşümün neden olduğu yerinden çıkarma, yerinden edilmiş kişiyi bir aile üyesi öldüğünde hissettiklerine benzer bir “matem” duygusuyla baş başa bırakır ki bu mateme, bu “ilerleme”yi durdurma mücadelelerinde ya kişisel olarak kendilerinin ya da siyasal temsilcilerinin büyük ölçüde yenildikleri olgusu eşlik eder.¹⁰ Buna benzer olarak suç ve uyuşturucu korkusu da ne bireyin kendisinin ne de aile, kilise, yerel politikacılar gibi etnik kültürün geleneksel kurumlarının bu tehditlere direnecek güce sahip olmadığı duygusuna eklenir.

Bu zorla entegrasyonu yorumlamanın bir yolu, bunun Amerika’nın beyaz emekçi kitlesinin terimin klasik anlamıyla “işçi” olmasına yol açmasıdır. Etnik topluluğun kültürel sığınacağının parçalanmasıyla etnik kökenli işçiler, şimdilerde Amerikan kapitalizmindeki gerçek konumlarıyla kapışmaya başlıyorlar: kentleri kontrol eden ekonomik ve politik güçlerin ellerinde fazlasıyla çaresizler. Son yıllardaki işçi sınıfı protestoları dalgası, daha sonra el yordamıyla bir politik ses arayışı gibi gözükecekti,

10 Marc Fried, “Grieving for a Lost Home,” in Leonard J. Duhal, ed., *The Urban Condition* (New York: Basic Books; 1963). Gordon Fellman, manuscript on high-way protest, (yayına hazırlanıyor)

İrlandalı ya da Polonyalı olarak değil, Siyahlar ya da radikal öğrenciler gibi, öfkesi için öncelikle hedef seçmede hatalar yapan arayış içinde işçiler olarak.

Kentli etnik kökenli işçilerin deneyimlerindeki tarihsel geçişlere ilişkin bu yorum, yine bir maddi refah düşüncesine dayanır; etnik köyün ötesinde, sadece işçi gibi yaşamamanın neden olduğu yoksunluklara zorlandıklarında olduğu gibi, Amerikalı beyaz işçilerin başına gelen şoktan doğan yeni, isyancı bir sınıf bilinci kehanetinde bulunur.

Diğer taraftan Arnold ve Pfaff'ın mantığını izleyen eleştiriler, etnik köyün parçalanmasında kendi kötümserlikleri için destek bulabilirler. Nitekim Herbert Gans, etnik yerleşim bölgelerinin, en azından kısmen, bizzat oranın yerleşimcilerinin gönüllü arzusuyla parçalandığını ileri sürer: aileler, ekonomik ve mesleki kazançlar elde ettiklerinde orta sınıf sıralarına katılmak için banliyölerden taşınmaktadır. Beyaz işçilerce son birkaç yılda çıkarılan hoşnutsuz seslerin çoğu, bu görüşe göre, sisteme meydan okuyanlara karşıdır tam olarak. Amerikan mavi yakalı etnik grupların yaşamındaki tarihsel değişimler, bu yaklaşımda da, maddi öz çıkar düşüncesine yaslanmaktadır.

Biz kendi çalışmamızda yaptığımız ilk görüşmeden itibaren bu kentli emekçilerin kendilerinin eski komşuluklarının bitmesinden kaynaklanan yaşamlarındaki ciddi değişimlerin farkında olduklarını gördük; Boston'un bu emekçi insanları, bir bütün olarak Amerika'da işgal ettikleri konumu anlamaya çalışıyor. Fakat kendi konumlarına ilişkin yarattıkları imgelerde, bu insanlara ilişkin yorumlarda bulunanların kullandıkları maddi refah tanımlamalarından çok daha karmaşık, çok daha şaşırtıcı bir dil kullanıyorlar. Görüştüğümüz kişilere göre Amerikan yaşamına entegrasyon, insana saygı duymaya ve nezakete ilişkin farklı sembollere sahip bir dünyaya, yani insanın yeteneklerinin kendi çocukluklarının geçtiği etnik yerleşimlerde yürürlükte olana son derece yabancı koşullarla ölçüldüğü bir dünyaya uyum sağlama

anlamına geliyor. Onlar için yaşamlarındaki değişimler, bir şans ya da başarısızlıktan, orta sınıf *şeyleri* başarmaktan daha öte bir anlam taşıyor. Tarih, onlara göre, hem kendilerini hem de çocuklarını, kelimenin entelektüel anlamıyla “kültürlü” olmaları için dürtüyor, tabi eğer Amerika’nın bu yeni koşullarında saygı görmek istiyorlarsa; ve onlar, bu dürtmeye karşı, son derece ikircikli hissediyorlar. Belki bu ikircikliği göstermenin en iyi yolu, ilk görüşmemizde neler olduğunu resmetmektir.

Frank Rissarro¹¹ üçüncü nesil bir İtalyan-Amerikalı ve biz onunla görüştüğümüzde 44 yaşındaydı. Dokuz yaşında ayakkabı boyacılığı yapmaktan bir bankada kredi başvuruları tasnifçiliğine kadar yükselerek çalıştı. Yılda 10.000 dolar kazanıyor, banliyöde kendine ait bir evi var ve her ağustosta bir sayfiye evi kir alıyor. İlk bakışta mutlu görünen bir adam Rissarro: “Yaşamımda iyi bir iş yaptığımı biliyorum” diyor, fakat insanların gizli den gizliye ona pek saygı duymadığından korkarak saygınlığına ilişkin savunmacı hisseden bir adam aynı zamanda; “olmalarını istediğinin tam tersi yolda” olan çocuklarından endişe ediyor ve bu nedenle evinde sert ve amirane bir tarzda davranıyor.

Rissarro yaşamının çoğunu Boston’un İtalyan mahallesinde geçirmiş anne babasının ikinci çocuğu ve tek oğulları olarak 1925’de doğdu. Eğitimsiz bir yevmiyeci işçi olan babası harıl harıl çalıştı, çokça kafayı çekti ve sık sık karısını ve çocuklarını dövdü. Genç bir çocuk olarak Rissarro okula pek meraklı değildi, babasının şiddetinden dolayı yaşamı sürekli bir korku içinde geçti. Ailesi onu beyinsiz ve akli fikri olmayan şımarık bir çocuk olarak görüyordu. Kız kardeşleri ve kuzenleri eğitim konusunda ondan çok daha iyilerdi, hepsi liseyi tamamladı. Daha bir çocukken bile akşamları ve hafta sonları ailesine destek olmak için çalıştı. İş yapamadığı ve okula ait olmadığı hissiyle 16’sında okulu bıraktı. Orduda geçirdiği iki yıldan sonra yaklaşık 20 yıl kasap olarak çalıştı.

¹¹ Bu onun gerçek ismi değildir. İşi, yaşı ve geliri hakkındaki detaylar da tam olarak doğru verilmemiştir. Anonimliği korumaya yönelik kimlikleri gizleme yöntemimizi bu bölümün sonunda açıklıyoruz.

Rissarro ihtiraslı bir adamdı, hâlâ öyle. İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen on yıllarda Amerika boyunca yayılan refah onu daha bir kıpır kıpır yapmıştı; ya kendi kasap dükkanını açmak ya da başka bir iş yapmak istiyordu. Küçük bir iş yeri için gereken sermaye onun ulaşabileceğinin çok ötesinde olunca, bir arkadaşı mahallelerinde yeni bir ofis açan bir bankanın şube müdürüyle onu tanıştırdı. Böylece sokaktan gelip bankadan içeri giren insanlar için kredi başvurularını tasniflediği bir iş elde etti; kredileri onaylamak ya da onaylamamak konusunda çok alt seviyede bir yetkiye sahip olmasına rağmen, insanların formları doldurmasına yardım ediyor.

Bir başarı hikâyesi bu: Büyük Depresyon dönemindeki kaostan, 20 yıl boyunca sığır eti doğramaktan gelip şimdi artık işe takım elbiseyle gidiyor ve saygın bir muhitte bir evi var. Evet, bu bir başarı hikâyesidir, tabi *onun* bunu böyle okumaması hariç.

Rissarro'yla birlikte bu türden iyi şeylerin neden onun başına geldiğini konuştuğumuzda, neredeyse anında, kendisini kendi yaşamında edilgen bir ajan, olayların nedeninden çok onun sonuçlarına maruz kalan bir insan olarak görmesine izin veren öz-tatmin ifadeleriyle karşılaştık: "Ben sadece doğru zamanda doğru yerdeydim", diyordu tekrar tekrar. "Şanslıydım" diyordu, babasının evindeki dehşete duygusal olarak nasıl dayandığını anlatırken.

Bu bir alçakgönüllülük mü? Rissarro için değil. Başarılarının ortasında kendisini edilgen görüyor, zira orta sınıf türü mutlu arkadaşlıkların, huzurlu ailelerin, düzgün çimlerin dünyasına girişinde kendisini gayrimeşru, pişkin bir davetsiz misafir gibi hissediyor. Bu girişi kendisi kazanmış olmasına rağmen saygı duyulmayı hak ettiğine inanmıyor. Nitekim evliliği hakkında konuşurken (kendisinden daha eğitilmiş ve "dantel perdeli İrlandalı"¹² terimine eşdeğer bir İtalyan geçmişi olan bir kadın

12 T.S.N.: "Dantel Perdeli İrlandalı" (lace curtain Irish), 1890'larda, yoksulluğu devam etmekle birlikte refah düzeyini diğer İrlandalılara (Shanty Irish;

ile evli) Rissarro, dilbilgisine aykırı konuşması, çocukluğundan getirdiği endişeleri, kişisel tarzı ve jestleri göz önüne alındığında, inanılması olanaksız bir şey söylüyor: “Karım, üzerinde konuşulmaya değecek bir geçmişim olmadığını bilmiyordu, yoksa benimle asla evlenmezdi.” Karısının onu sırf kendisi olduğu için kabul ettiği ve onun nereden geldiğini asla sorun etmeyeceği olasılığını kabul etmiyordu Rissarro.

Toplum bilimcilerin yukarıya doğru hareketliliğin yarattığı hoşnutsuzluğu açıklayacak bir formülü her zaman vardır; Rissarro’nun hoşnutsuzluğuna “statü uyumsuzluğu” diyeceklerdir: Çünkü Rissarro yeni konumunun kurallarını bilmemektedir, çünkü iki dünya arasında kalmıştır, çünkü bir şeylerin yanlış gittiğini hissetmektedir falan filan. Bu açıklama, işçi sınıfı mücadelesi ve eğitilmiş, “daha yüksek” kültürlü sınıf arasındaki karışıklık düşüncesine sırtını dayar.

Sorun şu ki Rissarro, iki dünya arasında kalmış *hissetmiyor*. Orta sınıf yaşamının kurallarının ne olduğunu biliyor, son birkaç yıldır onların kurallarıyla oynuyor; kaldı ki her hangi bir biçimde işçi sınıfı geçmişinden utanıyor da değil. Aslında, bununla gurur duyuyor, bunun onu işyerinde daha haysiyetli bir kişi yaptığını düşünüyor.

“Dediğim gibi, bu ofiste, üniversite eğitilmiş insanlarla çalışıyorum. Herhangi bir sıkıntıda eğitilmiş olduğunu söyleyecek en

sürekli içki içen, bağırان, çağırان, hovarda, yoksul İrlandalı) nazaran bir miktar artırmayı başarmış, düzenli bir işi olanlar için kullanılan ve genellikle pejoratif ya da alaycı bir anlamı olan terim. Burada önemli olan nokta, bu terimin bir miktar zenginlik ya da refaha ulaşmış olmayı ifade etmekten çok, bu insanların orta sınıf beyaz Protestan Amerikan toplumuna kabul edilme arzusunun ya da bu sınıf gibi giyinen, konuşan ve bu sınıf gibi saygı görmek isteyen İrlanda kökenliler için kullanılıyor olmasıdır. Bir sembol olarak pencerelerine dantel perde asmaları ya da çocuklarına piyano dersi verdirmeleri bu orta sınıf özentisini simgeler. Shannon’a göre bu orta sınıf İrlandalıları böyle davranarak hem kendilerini “shanty Irish” İrlandalılarından ayırırlar hem de onların içkici, kavgacı, hovarda tavırlarından kaynaklanan utancı unutturmaya çalışırlar. Bkz. William V. Shannon. (1966). *American Irish*, New York: Macmillan, s. 142.

son kişiyim. Bu işi seviyorum, önemli kimselerle çalışıyorum. Dokuzda gidip beşte çıkıyorum. *Diğer arkadaşlar, eğitilmiş oldukları için, işe daha geç gelip daha erken kaçarlar.* Patron, güvenilir bir çalışanı olan benim orada olduğumu bilir. Fabrika yaşamını tanıdığımdan bunun ne olduğunu bilirim. Yani patron, en azından zamanını harca ve işini yap ister. Ben iyi bir işçiyim. Öyle olduğumu biliyorum, zira eğitilmiş olanları da görüyorum.”

Aslında beyaz yakalı olmanın başarıya ilişkin bütün yan anlamlarının ötesinde, eğitilmiş beyaz yakalı işlerin bizzat kendisine karşı içkin bir saygısızlık barındırıyor Frank Rissarro: “Bu işler bir iş becerdiğin gerçek işler değil, bu sadece kağıtlarla oynamak.”

O zaman neden yukarıya doğru tırmanmayı başarabilmek için çabalamıştı Rissarro? Buna verilecek yanıtlardan biri, ev, daire, kırdaki bir sayfiye evi istemesidir belki ve Rissarro’nun kendisi de başta bu yönde bir yanıt vermişti. Ne var ki konuşmanın ilerleyen saatlerinde bu meseleye ilişkin daha karmaşık ve derin duygular aktarıyor.

Rissarro, çocukluğundaki yoksulluk hakkında sanki utanç verici bir şeymiş gibi konuşuyor, hiçbir şeye sahip olmamaktan dolayı değil, hiçbir şeye sahip olmayan insanların hayvanlar gibi davranmasından dolayı. Bunu özellikle babası üzerinden hatırlıyor; babasının yoksulluğu ile onun kendisi ve annesine karşı gaddarlığı Rissarro’nun hafızasında iç içe geçmiş durumda. Yoksulluğa ilişkin hafızasındaki olumlu ve olumsuz diğer görüntüler, maddi yoksunluk ile düzensiz, keyfi ve öngörülemez davranışı birleştiriyor; yani yoksulluğu, otokontrolü gerçekleştirmek amacıyla rasyonel olarak davranma kapasitesinden mahrum olmak olarak anlıyor. Bu yüzden yoksul bir adam, kendi hayatında haysiyetli biri olmak için yukarıya doğru hareketliliği istemek *zorunda*; burada haysiyet, dünyayla biraz kontrollü ve duygusal olarak ölçülü biçimde başa çıkabildiği bir konuma doğru ilerleme anlamına geliyor özellikle. Diğer taraftan eğitilmiş insanların

hali hazırda bu kapasiteye sahip olduğu varsayılıyor. Onların herhangi bir güç ya da tutku olmadan dünyaya uyum sağlama becerilerinin gelişmiş olduğu düşünülüyor.

Frank, yaşamında istediği değişiklikler için bu türden insanları model alması gerektiğini düşünüyor. Ne var ki bu düşünceyle çelişkili bir biçimde onların güçlerinin içeriğine saygı duymuyor: tıpkı aklın bir insana dünyada saygı kazandırması, ama eğitilmiş olanın saygıya değer bir şey yapmaması gibi; onların statüsü aldatabilecekleri anlamına gelir. Daha sonraki sözlerinde Rissarro, bu çelişkiyi kendisine karşı feci bir suçlamaya dönüştürüyor: “Bana gelince, ben yaşamım boyunca işimi yapmak için diğer heriflere daima bağlı olmaya çalışarak iki yakamı bir araya getirdim. Fakat onların yaptığı iş benim önüme geldiğinde bütün işi kendimin de yapabileceğini anlıyordum.”

Bu durumda Amerika’da saygın biri olmak, Frank için, eğitimle elde edilmiş bir konumu kazanmış olmak demek; fakat bu saygınlığı elde etmiş olmak, artık kendisine saygı duymamak anlamına geliyor. Bu çelişki, insanların ya kendi yaşamlarında yapmaya mecbur bırakılmış hissettikleri ya da kendi çocukları için istedikleri şeyin bir görünümü olarak yaptığımız her tartışma içinde bir biçimde geçiyordu. Çocuklar eğitim almışlarsa, Amerika’da kim olsa onlara saygı duyacaktı; ve ileride göreceğimiz gibi, babalar, eğitimin gençleri kendilerinininki kadar “gerçek” olmayan bir işe sürüklediğine inanmaktaydılar.

Bir işçi, yüksek kültürün bahsettiği ayrıcalıklara tıpkı Ortega y Gassèt ya da William Pfaff’la aynı bakış açısından bakar, yani, yüksek kültürün, maddi ihtiyaçların ileri bir öz-denetim biçimiyle aşılabildiği bir hayata izin verdiği anlamında; ne var ki işçi, entelektüel ayrıcalık taleplerine de Sartre’ın yaptığı gibi aynı düşmanca gözlerle bakar. Bu zeminde, işçinin izole edilmiş, yoksul etnik topluluktan ayrılışı, radikal entelektüelin işçiye göre kendi yerini tanımlama arayışında deneyimledikleriyle aynı ikircikliğe sahiptir.

O zaman neden Frank Rissarro meşruiyeti konusunda endişelenmektedir? Ve neden küçümsediği bir iş faaliyetini “saygınlık modeli” olarak seçmiştir?

Bu paradoks, elbette Frank Rissarro gibi insanların bireysel kişiliklerinde bir çatışma olarak da okunabilir basitçe. Ne var ki daha doğru olan, bunu, kentsel köylerin dışındaki Amerika’nın bu insanların kendi yaşamlarına getirdiği bir sorun olarak görmektir. Bu işçilerin anlatmak zorunda olduğu hikaye, sırf kendilerinin ne oldukları değil, fakat onların kuşağının Amerika’sında çelişkili saygı kodlarının ne olduğudur.

Frank Rissarro’nun görüşmecisiyle nasıl konuştuğu bu bakımdan bazı ipuçları sağlamaktadır.

Frank Rissarro her şeyi itiraf eder biçimde bir görüşme yapmadı. Görüşmeci Rissarro’ya Boston’da büyüdüğü dönemden neler hatırladığı türünden nötr sorular sorarak başladı. Rissarro, daha önce hiç karşılaşmadığı bu yabancıya deneyimlerini ve samimi duygularını çok küçük bir ara dışında üç saatten daha uzun bir süre konuşarak anlattı. Rissarro görüşmeciyi alışılmamış bir biçimde konuşuyordu: Bütün yaşamının mantığını ortaya dökmeden önce, görüşmeciye, farklı bir yaşam biçimine sahip bir özel görevli, daha yüksek, daha eğitilmiş bir sınıfın temsilcisiymiş gibi davranmıştı. Kendisini güçsüz hissettiği durumlar hakkında konuştuğu ve görüşmecinin de yakınlık gösterdiği anlarda Rissarro, görüşmeciyi mahkeme kararıyla gönderilmiş bir özel görevli olarak değil fakat sadece basit bir insan olarak görüp yanıtlıyacaktı; ancak daha sonra, her anlattığında yeniden yaşıyor gibi görüldüğü hayat hikâyesine tekrar döndüğünde, görüşmeci onun gözünde yine kendisini yetersiz hissettiren ve istediği her şeyi yapabilen bir sınıfın temsilcisi oluyordu. Rissarro’nun baştan sona asıl ilgisi, neden olayların onun kendi yaşamına hükmetmesine izin vermediğini göstermekti.

Rissarro daha bir çocukken Büyük Depresyonda yaşadığı çalkantı ve yoksul hayatının aksine, istikrarlı bir aile ve bir güvenlik

alanı oluşturmada iyi iş çıkardığını hissedenden bir insan. Peki neden o zaman hâlâ savunmaya geçiyor?

Rissarro'nun ya da görüştüğümüz diğer kadınların ve erkeklerin kullandığı "eğitilmiş" kelimesi, psikologların "kapsayıcı terim" dediği şeye denk düşer; yani bu terim, aslında formel eğitimle çok az ilgisi olan bütün bir deneyimler ve duygular silsilesini simgeler. Eğitim, en soyut düzeyde, insanın içindeki kapasitelerin gelişimini kapsar. En somut düzeyde ise, görüştüğümüz kişiler açısından, iş seçimi ve toplumsal hareketlilik için verilen diplomalar anlamına geliyordu ve bu insanlar Amerikan toplumunun bu diplomaları oldukça eşitsiz ve adaletsiz biçimde dağıttığını düşünüyorlardı, elbette ki orta sınıftan insanlar kendilerinden daha eğitilmiş olmak için daha fazla fırsata sahip olsunlar diye. Fakat soyut ile somut birbirine bağlanırsa, bu, orta sınıftan insanların işçilere nazaran koşulların yarattığı varlıklar olmaktan kurtulmak, "eğitimin" kazandırdığı rasyonel kontrolü, kişisel araçları ve korumayı elde etmek için zaten daha fazla fırsata sahip oldukları anlamına gelir. Neden bir sınıfın kendi silahlarını geliştirmede diğerlerinden daha fazla fırsata sahip olması gerekir? Eğer bu sınıf farklılığı bir *oldu bitti* (fait accompli) ise, eğitimsiz bir insanın bu üstün güce karşı kendisini savunmak için elinde neleri vardır?

Rissarro daha üst sınıftan insanların kendisine hükmedecek bir güce sahip olduğunu düşünüyor, zira onlar içsel olarak daha gelişmiş insanlar gibi görünüyor; ve korkuyor, çünkü onlar daha donanımlı olduklarından kendisine saygı duymayacaklar. Kendi konumunu savunmaya mecburmuş hissediyor, kaldı ki yaşamı boyunca da saygı gören biri olmak için kendisini onların düzeyine çıkarmaya zorunluymuş hissetmişti zaten. Bütün bunlar, sadece kendisi hakkında düşündüğü ve üst sınıftan insanlara ilişkin kafasındaki imajı *kendisiyle karşılaştırmadığı* zaman, bankada eğitilmiş birinin yaptığı işe karşı duyduğu tiksintiyi ve beden emekçisinin daha haysiyetli olduğu duygusunu engellemek için.

Rissarro yaşamındaki bu çelişkiye ne anlam vermektedir? Bir düzenbaz olduğu, dahası, bu konuyu dert edinmesinin bile gerçekten de yetersiz olduğuna kanıt olarak görülmesi gerektiği biçiminde. Hepsinin ötesinde Rissarro kurallara göre oynamış, maddi saygınlığın görünen işaretlerini elde etmişti; o zaman, hâlâ savunmasız hissediyorsa, *onun* bir şeyle sorunu vardı: Mutsuzluğu, ona, diğer insanların saygı duyabildiği bir kişi olmadığının işareti gibi görünüyordu.

Bu karışık duygular hayata yoksul, etnik açıdan yalıtılmış emekçi aileleri olarak başlayan ve onları Amerikan orta sınıfı içine “karıştıracığı” farz edilen maddi kazançları elde edebilmiş insanlarla konuştuğumuzda tekrar tekrar karşımıza çıktı.

Formel eğitim alan çocuklar, Rissarro gibi anne babalara nazaran başarının tam da orta yerinde yetersiz bir korunma duygusundan artık muafır. Ulusal düzeyde, beyaz, mavi yakalı ailelerden gelen çocukların aşağı yukarı yarısı anne babalarının istediği okul türüne gitmeye başladı ve bu, lise eğitiminin de ötesine geçtiler demektir. Bu noktada kız ve erkekler arasında büyük bir fark olduğunu belirtmek gerek. Kimin verilerini kullandığınıza bağlı olarak değişmekle birlikte mavi yakalı ailelerden gelen erkek çocukların %10 ve %25 arası lisenin ilerisine geçmişken, bu oran kızlarda %40 ve %50 arasındadır. Erkek çocukların çok daha azı 4 yıllık üniversiteye giderken (%3 ve %5 arası), bu durumdaki kızların oranı da az olmakla birlikte erkeklere göre daha yüksektir.

Ofislerde çalışmaya başlayan mavi yakalı işçilerde olduğu gibi eğitime çok fazla umut bağlayan bir azınlıkla ilgileniyoruz. John McDermott gibi üniversite araştırmacıları, bunun varoşlardan gelen zaten hoşnutsuz gençlerden son derece mutsuz bir öğrenci grubu ortaya çıkarabileceğini ileri sürer.¹³ McDermott ve başka bir bağlamda David Riesman, işçi sınıfı ailelerinden

13 Bkz. John McDermott, “The Laying On of Culture,” *The Nation*, vol. 208, no. 10 (10 Mart, 1969).

gelen kız ve erkek çocukların gerek öğretmenler gerekse daha ayrıcalıklı öğrenciler tarafından üniversitede uygulanan “kültür yüklemesi” nedeniyle yetersiz hissettiklerine inanmaktadır. Bu, insanları saygının ödül olduğu bir oyundaki iyi bilinmeyen kurallara maruz bırakarak “statü uyumsuzluğu”nın yaptığı türden yetersiz hissetmelerine neden olan bir süreçtir.

James, mavi yakalı işçi ailelerinden gelen kız ve erkeklerin girebildiği yerel bir üniversitede 3. sınıftadır. Babası gündüzleri memur olarak çalışıyor, geceleri ve hafta sonları ise kilim tamirciliği yapıyor. James üniversitede kalmanın kurallarını biliyor ve ilk yılında iyi notlarla atılmaktan kurtuldu. Fakat James, tıpkı Frank’ın bankada kağıtlarla oynamaya saygı duymaması gibi okula saygı duymuyor; “eğitilmiş insan”ın statüsü zanaatkardan daha yüksek, fakat duygusal yönden doyumu daha az görünüyor ona. Ne var ki James, her şey bir yana, sırf babasının hatırına okulda kalması gerektiğini düşünüyor:

“Babam için Amerikan Rüyası, çocuklarının üniversite eğitimi aldığını görmektir, kendisinin asla sahip olamadığı bir şey bu. Bu yolda öleceklerini bilselerdi bu eğitimi yine alırlardı, bu derece. Bizi asla zorlamadı babam, fakat biz bunun onu gerçekten mutlu edeceğini bilirdik, bir üniversite diploması alabilirdik.”

James aynı zamanda okuldan ayrılmanın da maddi olarak ne anlama geldiğini bilmektedir: güvence kaybı, statü ve para. Okula devam edecek, zira bu maddi etmenler kendisini zorluyor, onların kendisine tek tek saygı duymasa bile.

James, okuldaki başarısının yaşamında oluşturduğu çelişkiyle nasıl başa çıkmaktadır? Tıpkı Frank Rissarro gibi fazla ikircikli hissettiği için aslında kendisini suçluyor. Bir taraftan “hâlâ dünyaya paldır küldür dalacak cesaretim yok” diyor, örneğin okulu bırakmak gibi; diğer taraftan “eğer gerçekten gerekenlere sahip olsaydım, bu okulu zahmete değer bir şey yapabilirdim” diye düşünüyor. Toplumsal konumuyla ilgili kişisel sorumluluğu üzerine alıyor ve bunun sonucu olarak başarıya ulaşma çabasında girdiği yola rağmen kendisinin yetersiz olduğunu hissediyor.

James yaşamında derin alt üst oluşlar geçirmiş ve huzursuzluğu oldukça belirgin. Ne var ki onun bu sorunu, daha sessiz biçimlerde de olsa daha mütevazı kazançlar elde edenler tarafından da paylaşılmaktadır. Bunlar, lisenin ötesine geçme şansını biraz yakalamış ve satış elemanı ya da yönetici çıraklığı gibi işlere giden çocuklardır. Amelelik yapan anne babalarına göre daha fazla fırsata sahip olduklarını düşünüyorlar. Ama aynı zamanda anne babalarının işini daha ilginç ve yararlı görüyorlar ve tam da bu yüzden onların fırsatları değerlendirmeye sahip olmamaları düşüncesinden dolayı üzgünler. Okulda sonuna kadar gitmek için bunca sıkı çalışma çok ilgili olmadıkları mesleklerle sonuçlandığında kendilerini suçluyorlar, özgüven hissetmedikleri için değil, kendilerini geliştiremediklerinden dolayı. “Eğer sadece gerekenlere sahip olsaydım” diyor fabrika işçisinin oğlu olan ayakkabı mağazasında satış elemanı bir genç, “her şey farklı olacaktı.”

Kendine verilen değere ilişkin bu kafa karıştırıcı metaforları anlamlandırmanın bir yolu, bunları *özgürlük* ve *haysiyet* meseleleri olarak yeniden düşünmektir. Sınıf, özgürlüğü sınırlandırıcı bir sistemdir: diğer insanlarla başa çıkmada güçlünün özgürlüğünü sınırlar, çünkü güç, onların iktidarını sürdüren bir eylem dairesi içine sıkıştırılmıştır; ama sınıf, emirlere uyması anlamında zayıf olanı çok daha açık biçimde kısıtlar. Bu durumda, özgürlükleri sınıf sistemiyle denetlendiğinde insanların kendilerinde ve birbirlerinde gördükleri haysiyete ne olacaktır?

Bugün İngiltere ve Fransa’da insanlar bu soruya Birleşik Devletlerdekilere göre farklı bir yanıt vereceklerdir. Hâlâ güçlü işçi sınıfı geleneklerine ya da bir işçi sınıfı dayanışması anlayışına sahip kültürlerde emekçiler, eşitler olarak saygıyı kendilerine emir verenlerden almaz, ama birbirlerinden alabilirler. Richard Hoggart’ın *The Uses of Literacy* (Okuryazarlığın Kullanımları) çalışması, özgür olmadığımız, lakin bu baskı altında haysiyetli olduğumuz çünkü birbirimize sahip olduğumuz duygusunun güzel bir çağrışımını yapar. Paris çevresindeki *kızıl varoşlarda* (faubourgs rouges) işçiler, kendi sınıfsal konumlarında gerçek onuru zaten alıyorlar.

O zaman bu olanaklıysa, yani başkalarına göre daha az eğitim şansına, daha az iş seçeneklerine, daha az maddi özgürlüğe sahip olduğunun farkındayken bile haysiyete sahip olduğunu hissetmek mümkünse, neden Amerika'da Frank Rissarro gibi insanlar haysiyetinin tehlikede olduğunu düşünmektedir? Neden sınıfsal konumlarını fazlasıyla kişisel ele alıyorlar? Kendini geliştirme ile yakından ilgili olan James gibi birisi, Rissarro'nun kendisini yoksun hissettiği eğitilmiş olma konusunda neden benzer bir kırılma hissinde hissettiği?

Bunlar bu kitapta yanıtlanmaya çalışılan sorulardır. Amerika'daki kentsel işçilerin durumu hali hazırda bazı kısmi yanıtlarla kabataslak çizilmiştir: etnik sığınak, kentteki etnik mahalle yıkıldığı zaman parçalanıyor; bu insanların her ikisi de, Britanya'nın tersine, toplumsal sınıfların geçişkenliği mitini öven bir toplumda bulundukları sınıfı değiştirdiler ve bu toplumsal hareketlilik statü endişesi yaratıyor. Ne var ki bu türden dolaylı yanıtlar çok basittir. Maddi güçte ve seçme özgürlüğünde bir artışa özsaygı krizinin eşlik edeceği meselesi daha fazla kanıt ortaya koyan çalışmalar gerektirir.

Tam da bu noktada B. F. Skinner'in *Beyond Freedom and Dignity* (Özgürlük ve Onurun Ötesinde) çalışmasında geliştirmiş olduğu konumun kütlüğüne dikkat çekmek yerinde olur. Bu kütlük, özellikle davranışsal psikolojiye ilişkin kendi klişelerini gerçek insan yaşamına uyguladığında ortaya çıkar. Skinner, özerk bir insan olarak bireyin özgürlüğü ve haysiyetinin bilimdisi mitler olduğunu ileri sürer; işte Rissarro ve James gibi iki insan, bireysel seçme özgürlüklerine sert sınırlamaların dayatıldığı, kendilerinin tanımlamakta bile zorlandığı haysiyeti elde etmek için daha fazla özgürlük oluşturmak için mücadele verdikleri, görünüşte başarılı olan bu mücadelenin kendilerine olan güveni aşındırdığı bir toplumsal sınıfta yetiştiler. Onların özgürlük ve haysiyet arama eylemlerine bir mit diyerek ne tür bir kavrayış elde ediyoruz ve böylece kültür hakkında ne öğreniyoruz? Ne kadar çok verirse o kadar çok onları savunmasız hissettirir anlayışı

neden böylesine yapılaşmıştır? Toplum bu insanların özgürlük ve haysiyeti şimdiye kadar çok az tecrübe ettikleri biçimde düzenlenmişse bireysel yaşamlarda özgürlük ve haysiyet düşüncesini “aşma” üzerine neden konuşuyoruz? Bu kitaptaki tartışmalar, Skinner’in yaptığı gibi, bireyciliğe saldırmaya odaklanacak, fakat toplumsal bir kötülüğü, insanın hayal gücünü yönetme yetisini bir tarafa bırakarak tek başına “yetersiz bilgi” ya da “bilim öncesi inanç” meselesi olarak anlamak hakikaten olanaksızdır.

Aslında özgürlük ve haysiyet mücadelesinin Amerika’da nasıl yıkıcı olduğunu anlamak için şimdiye kadar ortaya çıkan en önemli olgu, Frank Rissarro ve James gibi insanların bilgiye verdikleri değerdir. Formel eğitim aracılığıyla elde edilmiş bilgiyi, bir insanın olayları kontrol etmesine olanak sağlaması, onu hayatta daha büyük rollere girişmesi için donatması sayesinde özgürlüğü kazanmak için araçlar elde etmek olarak görürler. Aslında görünen o ki Diplomalı Bilgi, bu insanların hiçbirisi için haysiyet anlamına gelmez; tam da bunun tersidir, bu bir yalandır. Anlaşılması gereken şey, Amerika’daki sınıf yapısının *özgürlüğün araçlarını haysiyetsizliğin kaynakları haline getirmek* için nasıl örgütlendiğidir.

Şimdiye kadar sunulan yaşamöyküleri toplumsal hareketlilik sorununa değindiğine göre, bu konuda bir düstur, insanların kendilerini zorlamazlarsa daha mutlu oldukları düşüncesi olabilir. Belki Amerika’da sınıfsal değişimler, psikolojik olarak nasıl işlerse işlesin öylesine acımasız yıkıcı bir süreçtir ki, orta sınıfa “kaynama”, parçalanan kentsel köylerden gelen insanların hayatlarında ne yapmaları gerektiği ile ilgili değildir. Bu düşüncedeki temel sorun, haysiyet ve özsaygı meselelerinin beden işçisi olarak kalan insanların yaşamlarında ortaya çıkardığı sorun ile aynıdır. Bu meseleler, başarının istisnai dağılımı kadar işçi sınıfının ayakta kalmaya yönelik gündelik deneyimleri ile ilgilidir.

Görüşmelerimizde gerek E. Wight Bakke’nin akademik çalışmalarında gerekse Studs Terkel’in *Hard Times* (Zor Zamanlar)

kitabında yazdıklarında da rastladığımız Büyük Depresyona ilişkin anılarla karşılaştık. Şu anda işlerinde güvencede olan işçiler için Büyük Depresyon, hayatları alt üst eden, oldukça sarsıntılı, bireyin kontrolünün tamamen dışında bir toplumsal felaket olarak hatırlanmaktaydı ve bir insanın yapabildiği tek şey, olabildiği kadar ayakta kalma mücadelesi vermektir. İnsan iflas etmişse ya da en azından geliri azalmışsa kabahati nasıl kendinde bulabilir?

Son yıllarda daha az sarsıntılı olan ekonomik sıkıntılarda işçiler, ekonomik sorunlar hakkında yapılan sohbetlerde duyduklarından kaynaklı olarak diğer insanların bu sorunlar nedeniyle kendilerini suçlayabileceği korkusu yaşıyor, bir tür savunma geliştiriyor. Araba alımı konusunda bir karı koca arasında aşağıda yapılan tartışma buna bir örnektir.

Erkek: İşte görüyorsun, yapabileceğimiz hiçbir şey yok, hayatın bir gerçeği bu.

Kadın: Doğru, zorunlu harcamalar dışında ayda bir 10-15 dolar kenara koyabildik; banka Joe'nun işten çıkarılması döneminde ödemeleri yapamayacağız diye bize suçluymuşuz gibi davrandı, bize böyle davranmaya hakları yok değil mi?

Erkek: Beni üzen de bu tavır, yani ne bileyim, işe arabasız da gidebilirim, fakat Amerika'da kimse bu tavrı hak etmiyor.

Haysiyetin incitildiği duygusu bu örnekte, Büyük Depresyonda evlerini bir bankaya kaptıran birinin söylediklerinden oldukça farklıdır: "Tanrım, biz hemen bankadan dışarı çıktık ve sokakta, 'bu sadece bize olmuyor' diye düşünerek yürüdük"; ya da Terkel'in bahsettiği aşağıdaki gibi bir örnek:

Resmi tatil ilan edilmişti, battığımız duygusunu hatırlıyorum. Gazete almak için köşeye kadar yürüdüm, adama 50 kuruş verdim. Adam parayla yazı tura attı ve "bu durum iyi değil" dedi, sonra parayı caddenin ortasına fırlattı (Gülüyor). Bazıları bu tatili büyük bir şaka olarak düşünüyordu. Gazeteci çocuk gibilerinin ise sinirleri oldukça bozuktur: Hiç para yok, hiç bir

şey yok diye bağıırıyordu. Çoğu insan sakindi, zira daha kötüsü olamazdı...¹⁴

Görüştüğümüz hemen her orta yaşlı kişi anne babasından daha iyi durumda olduğunu düşünüyor, üstelik sadece Depresyon sırasında değil, ondan hem öncesinde hem de sonrasında: “Babam haftada altı gün köle gibi çalışırdı; biz çocukları için kışını yırttı ve tanrıya şükür ki ben ve Julie artık böyle yaşamak zorunda değiliz.” Ya da “işçi için ‘eski güzel günler’ pek acısız değildi. O günleri tekrar görmek zorunda olmadığımız için çok şanslıyız.” Bu işçiler daha sonra da şöyle şeyler söylüyor: “Sanırım işler şimdi de iyi değil, sadece vergileri kastetmiyorum, anlıyorsun işte, fakat sıradan insanlar pek fazla fırsata sahip değil,” ya da “Artık canıma tak etti, burama geldi, yapabileceğin sadece bir yere kadar ve ben yaptığımı düşünüyorum, yine de işler hâlâ zor.”

Bu türden şikayetler daha derin bir korkuyu da kapsar.

“Bak, üç çocuğum var, tamam mı, onların okulu için bir kenara para koymam gerek, yani onlara hayal kırıklığı yaşatmak istemiyorum, çalışmazsam, bilirsin, sonum iyi olmayacak.”

“Onların üniversiteye gidebilmesi için biraz para biriktirmezsem çocuklarım benim hakkımda ne düşünür?”

Bu insanların işlerini kaybetmeme gücü kendi ellerinde değildir, tıpkı Depresyon sırasında babalarının da bu kontrole sahip olmaması gibi; beden emeğine dayalı işlerin süresi, 1930’lardaki gibi şimdi de genel olarak ekonomik dalgalanmalara duyarlı olmuştur. Fakat 1970’lerde anılarda kalan şudur: Depresyon döneminde hiç kimse işini kaybettiği için bir babayı suçlayamaz, ne var ki bu insanlarla ne kadar konuşursanız her birinde o kadar çok korkuyu hissedersiniz, zira şimdilerde işlerini kaybederlerse başarısız olmuş sayılacaklar, suçlanacaklar, insanlar tarafından yargılanacaklar.¹⁵

¹⁴ Studs Terkel, *Hard Times* (Pantheon; 1970), s. 423.

¹⁵ Bakke’nin işaret ettiği gibi, Depresyon döneminde mavi yakalı babalar, tahliisizlikleri nedeniyle benzer bir kişisel sorumluluk hissetmekteydi. Bu, ço-

Yargılamanın gizli sopasının huzuruna çağırılma ve yetersiz bulunma korkusu, günden güne sorunlarıyla gayet iyi başa çıkan insanların hayatlarına bulaşüyor; bu, deneyimin *niteliğinde* gizli bir yük, gizli bir endişe, kontrolü elinde bulundurmada yarım yamalak hissetme meselesidir, ne var ki, her şeyi maddi çıkara bağlayan bir gözlemci, emekçinin yeterli kontrole sahip olduğu sonucuna varacaktır.

Carl Dorian genç bir elektrikçi çırağıdır. Yeni evlenmiş, sessiz, sakin biri. Yaşamının pek büyük dramlar geçirmediğini düşünüyor: Meslek lisesinde zanaatını yeterince iyi öğrendi, fakat çok parlak bir öğrenci de değildi; okul dışında hâlâ birbirleriyle görüştükleri arkadaşlar edindi ve hâlâ hepsi de büyüdükleri Boston'un Charlestown bölgesinde yaşıyor.

"Hiçbir sorunum yok, anlıyor musun, fakat gerçekten çok mutluyum da diyemem. İşyerinde de pek sorun yok, zira patron ne derse yapıyorum... Despot bir adam değil, ya da buna benzer bir şey; sadece işimi iyi yapmamı istiyor, her şey yolunda, hır gür yok... Gerçi bir hayli sabırsız hissediyorum ve bunu gerçekten anlayamıyorum... Hayır hayır, bu elektrik işini yapmayı seviyorum, dışarıda dolaşıyorsun, farklı binalar, işle ilgili değişik sorunlar görüyorsun, hayatını kazanmak için iyi bir yol..."

"Sanırım, acaba diyorum, *birisi için* çalışıyor olmam mı sorun? Ben... ben hiçbir sorun olmadığı zaman bile, aslında, o zaman bile boka batmışım gibi hissediyorum..."

Bu noktada görüşmeci Carl'a bu duygularının nasıl ortaya çıktığını soruyor.

"Yani, para konusunda patronla tartışıyorum... Şimdi bir derneğin binasında çalışıyorum, fakat küçük bir işyeri burası... Hayır yani anlamıyorum, aynı işi büyük işyerlerinde yapan arkadaşlar var, biliyorum... Bak, sanki uzaklaştırılmışım gibi

gunluğun ekonomik güvencesinin olduğu bir dönemde insanların geçmişi nasıl hatırladığına ilişkin bir meseledir (E. Wight Bakke, *The Unemployed Worker* [New Haven: Yale Univ. Press; 1940]).

hissediyorum, işlerin tepesinde değilmişim gibi bir his... Bunu nasıl adlandırabilirim bilemiyorum, belki bir tür güçsüzlük, fakat yanlış giden bir şeyle ilgili bir duygu değil bu.”

Fransa ve İtalya’da yapılanlara benzer olarak Birleşik Devletlerdeki çalışmalar, bir dereceye kadar güvence ve refah içerisinde olan emekçi ailelerinden gelen çocukların isyan etmesi hakkında şunları yazmaktadır: işyerlerindeki ve sendikalarındaki büyüklelerinin isteklerinin tersine denetimsiz grevlere gitmede isteklilik, ücretlerin ve tatil sürelerinin artışında ısrar ve hastalık yardımı, sendikal politik çalışma ve yeni üretim organizasyonu gibi geleneksel sorunlara önem vermemek. Bu insanların duyguları öfkeye indirgenemez; onlar “olayların tepesinde olmak,” kontrole sahip olmak istemekte ve yine de “yanlış giden bir şey” tespit edememektedir.

Öfke üzerine bir tartışmada Carl’a sorunlu görünen bir şey vardı. “Yani, belki daha önce söylediğim şeyleri pek o kadar anlamadım... Ben işi bırakmayacağım, hayat idare eder, tamam... Bu, olayların kontrolünün elimde olmaması duygusu... Bu beni gerçekten anlayışsız ve gergin yapıyor.” Ekonomik baskıya ilişkin bildik kelimelerden hiçbiri onun deneyimlerini tanımlamamaktadır: İşini sevmekte, bu işi iyi yapmakta, patronunun adil olduğunu düşünmektedir.

Carl kişisel kontrol arayışındadır, çünkü bu *onun* olaylarla başa çıkabildiğini hissetmesinin bir yoludur; bu mücadelede silah olarak patronundan aldığı ücret artışlarını kullanmaktadır. Fakat sendikalı bir işçi için silah iki uçludur. Orta yaşlı bir öğretmenin kapı komşusu olan Bostonlu bir tesisatçı, komşusunun maaşını ikiye katlamaktadır; fakat birbirleriyle karşılaştıklarında tesisatçı, önce “bay” diye hitap ederek sonra öğretmenin adını söylemektedir, öğretmen ise onu sadece ilk adıyla çağırmaktadır. Öğretmen, kendi kişisel mesleki gelişimine bağlı olarak işyerinden ücret artışı beklentisindedir. İleride tesisatçının da alabileceği bu artışlar, tesisatçı açısından bireysel değil *kolektif* alınan artışlar olacaktır, yani onun mesleğini yapan herkesin alabileceği artış-

lardır bunlar, örneğin “bay” diye hitap ettiği öğretmenin beklediğinden daha fazla para elde edeceği türden artışlar. “Kahretsin ki yapabildiğim her şeye iş yerindeki teresleri de katacağım, fakat Bay Arnold için aynı şey geçerli değil, anlıyor musun?”

Çoğu beden işçisi için paranın kudretinin temel niteliği, bireysel değil fakat sendikal faaliyet aracılığıyla kolektif olarak ediniliyor olmasıdır. Bir işçi temsilcisi yeni bir sözleşme hazırlamaya oturduğunda yönetime Jones ya da Smith bu yıl çok iyi iş çıkardılar, bir ücret artışını hak ediyorlar demez, X emek kategorisi bu yıl çok daha verimliydi ya da X sayıda hizmet yılı olan işçiler daha fazla hizmet zammı hak ettiler, olmadı X işçi grubu enflasyon artışına göre daha fazla hayat pahalılığı zammına ihtiyaç duymaktadır diyecektir. İşçi temsilcisi zam alacak olan iş kategorileri için uğraş verir, yoksa onların aralarından seçtiği tek bireyler için değil.

Ancak bütün bu insanların hayatlarının içerisinde yer alan saygı düsturu, bir insanın “bir şeyi kendisinin yaptığını”, maddi kazancını kişisel bir çabayla gerçekleştirdiğini göstermesini gerektirir. Toplu pazarlıkta bir kategoriye dahil oldukları için zam alırlar. Carl’ın ve tesisatçıların ücretleri son beş yılda giderek arttı, yan hakları da dahil; ne ki her ikisi de hayatlarını kontrol etmekten mahrum olduklarını düşünüyor. Ve tam da bu nedenle tesisatçı, kendisi ve Bay Arnold arasında bir ayırım yapmaktadır: tesisatçı daha fazla para kazanabilir, fakat Bay Arnold’un sınıfsal konumu, bir insanın kendi içerisindeki güce daha fazla bağlıymış gibi görünür.

Bu insanların tarihsel yalıtılmışlıklarından ortaya çıkarak yorumladıkları biçimiyle Amerika’da saygı görmenin temel kuralı, bir insanın kendi toplumsal konumunun sorumluluğunu düşünmesi gerektiğidir; sınıflı bir toplumda genel olarak insanların kendi yaşamlarını kontrol etme özgürlüğünden yoksun olduğuna inansalar bile.

Bu kitapta görüşülen insanların hepsi de ait oldukları sınıfın

farkındadır. Beyaz yakalı bir işe girerek ya da yüksek eğitim alarak sınıf değiştirenler, başarıları konusunda son derece ikircikli hissetmektedir ve bu ikircikliği kendilerindeki zafiyetin bir işareti olarak görürler. Bedensel emeğini kullanarak çalışmayı sürdüren mavi yakalı işçiler olarak aileleri ve kendileri için makul bir yaşam kurabilenler de kendilerine yapışık bir güçsüzlük duygusunun etkisi altındadır. Bu duygu gündelik yaşamlarının niteliğinde kendisini gösterir; bu insanlar kaygının nedeni olarak kendilerini sorumlu tutmaktadır. İnsanlar –toplumun bu kelimeyi tanımladığı biçimiyle- “özgürlükleri”nin sınırlanmasına ya da genişlemesine ilişkin sorumluluğu üzerlerine almaya çalıştıklarında kendilerinin haysiyetlerine ilişkin kanaatlerini kaybetmişler diye toplumumuzda gizli ve zıt şeyler işbaşındadır.

Sorunun bu türden tanımlanmasına söylenecek bir itiraz olabilir: görüşmeciler olarak bu duyguları ortaya çıkaran *bizler* değil miydik? İşçilerle görüşme yapan üst-orta sınıftan insanlarız, doğal olarak bizimle görüşürken gergin olacaklardı. Bütün iyi niyetlerimize rağmen onların yetersiz hissetmelerine neden olmadık mı?

Bu Kitaptaki Görüşmeler Nasıl Gerçekleşti?

Görüşmelere başladığımızda bu meseleler iç karartıcı biçimde mantıklı görünüyordu. Fakat görüşmelerde ilerledikçe işçilerle aramızdaki sınıf farklılıklarının ilk başta düşündüğümüz anlamda kişisel bir mesele olmadığını gördük. Görüşmeler sırasında başlangıçta işçiler bize karşı ihtiyatlıydı, fakat bizim ilgimizi sahicî bulduklarında kişisel olarak oldukça sıcaktılar. Görüşmelerden sonra arkadaşları olarak zaman zaman bizi evlerine davet ettikleri noktada aramızda bir güven kuruldu. Ne var ki elde ettiğimiz güvenin en büyük işareti, “bizim gibi insanlar” hakkında epeydir akıllarında olan bir sorunu bizimle tartışırken rahat hissettikleri zamandı. Bizim ve kendilerinin sınıfından insanlar arasında var olduğunu düşündükleri bariyerler konusunda öfkelerini bize rahatça ifade ettiklerinde nihayet aramızda bir gü-

ven oluşmuştu. “Yani ahbab diyorsun ki” dedi bir su tesisatçısı Sennett’e, “sadece boş boş oturup düşünerek iyi bir hayat kuruyorsun ha? Ne hakla? Kişisel olarak algılama ama, yani eminim sen ve hepiniz zeki adamlarsınız, ama yani gerçekten hayat seninki, başkaları için kıcını yırtmak zorunda kalmıyorsun.”

İşçilerin eğitilmiş insanların yaşamına dair öfkesini ifade etme olanağı sağlayan güven gelişmeden önce aslında onları huzursuz eden bir sınıfın üyeleri gibi davranıyorlardı. Rissarro’nun ilk savunusu, bu huzursuzluğun, işçiler kendileri hakkında konuşmaya başladığında onlara ne yaptığının sadece bir örneğidir.

Herhangi bir otobiyografik hikâyede kendini haklı çıkarma çabaları ortaya çıkar; bu durum yetişkinler kadar 12 yaşındaki çocukla konuşurken de görülebilir. Fakat bizim görüşmelerimizde kendini haklı çıkarma meselesi özel bir biçim aldı: insanlar, eğitilmiş, üst-orta sınıftan birinin kendilerini yargılayıcı bir pozisyonda olduğunu düşündüler ve vardıkları yargı, işçi sınıfından insanlara eşitler olarak saygı gösterilmeyebileceği olacaktı. Bu korkuya işçiler iki biçimde tepki verdi. Ya toplumdaki konumlarının kişisel olarak kendi hataları olmadığını ya da insanları toplumsal konumlarına göre yargılamanın yanlış olduğunu göstermeye çalışıyorlardı. O halde, zamanımızın en sınıf bilinçli politikacısından birkaç kelime ödünç alarak söylenirse, bu örnekte sınıf farklılıklarının duygusal etkisi, “haysiyetsiz züppelik”,¹⁶ mahcup olma, küçümsenme meselesidir. Ne var ki işçiler tarafından algılandığı biçimiyle bu mesele daha karmaşıktır: eğitilmiş insanlar kendi gözlerinde başkalarının hâkimiyiymiş gibi davranma hakkına sahiptir, zira toplum onları içlerindeki geliştirebilecekleri bir konuma yerleştirmiştir; diğer taraftan toplumun bunu yapması çok çirkince bir şeydir, çünkü insanlar birbirlerine eşitler olarak muamele etmelidir. Görüşmeleri-

16 T.S.N.: 1969 yılında Nixon’ın başkan yardımcılığını yapmış olan Spiro Agnew’in, Vietnam savaşı karşıtı protestocuları ve gazetecileri hedef alarak söylediği “kendilerini aydın diye niteleyen haysiyetsiz züppeler” sözleri kastediliyor.

mizde eğitimli sınıftan bireyler olarak bizim davranışlarımız bu tutumun ilk parçasını yansıtıyordu ve kişisel güven bağlarının gelişmesi ikinciye ortaya çıkardı. Böylece, işçilerde sınıf bilinci arıyorken, süreç içerisinde kendi varlığımızı aktif bir unsur olarak keşfetmek zorunda kalacağımızı öğrendik.

Bizim ve görüştüğümüz insanların yaşadığı Boston kenti de benzer türden bir ilişki içerisinde. Daha önceden belirttiğimiz gibi geleneksel olarak güçlü bir etnik kentsel köy unsurunu barındırıyor. Ne var ki geçen son on yılda bu köyler ciddi biçimde parçalandı. Toplum bilimci Herbert Gans'ın üzerinde çalıştığı İtalyan topluluğu gibi bazı yerleşimler kentsel dönüşüm nedeniyle tamamen yıkıldı. Boston'da nispeten az sayıda siyah vardır (%13) ve işçi sınıfını çevreleyen beyaz dünyaya Patricia ve Brendan Sexton'un¹⁷ "Yeni Sınıf" dediği (örneğin işçilerle görüşme yapan bizim gibiler) insanlar hâkim oldu. Cambridge, Boston ve Waltham'daki üniversitelerden yüksek eğitimli profesyoneller fışkırdı. Boston bölgesindeki eski tekstil ve ayakkabı endüstrileri giderek gerilediğinde bu Yeni Sınıftan insanların teknolojik uzmanlığı ile yaratılan yeni endüstriler, özellikle elektronik ve bilgisayar endüstrisi, yeni bedensel emek biçimleri üretti. Yeni Sınıftan insanlarda görülen kişisel güç ekonomik bir olguyla birleşti; bu gücün teknolojik alanda harcanması bölgedeki fabrika işi için yeni bir can suyu sağlamıştı.

Boston'a geçici ziyaret yapanlar diğer Amerikan kentlerine kıyasla onun geçmişinden, yavaş temposundan ve eski yollarından, bir Doğu Sahili kenti için alışılmadık ırk dengesinden çok etkilenirler. Kenti kuşatan 128. yol boyunca kent merkezinin dışına doğru gittiklerinde ideal bir sanayi olarak çoğu kentin rüyası olan bir tür teknolojik endüstriyel alan göreceklerdir. Sahiden de Patricia ve Brendan Sexton Yeni Sınıfın ülkenin ekonomik büyümesinin temel kaynağı olmaya başladığı düşüncelerinde haklılarsa (bu görüş Daniel Bell ve Alain Touraine'in post-

¹⁷ Patricia and Brendan Sexton, *Blue Collars and Hard Hats* (New York: Random House; 1971).

endüstriyel toplum teorilerinde ayrıntılandırılmıştır), o zaman beden işçileri ile Yeni Sınıf arasındaki ilişki gelecek için oldukça önemli olacak demektir. Boston bölgesinin özgün özelliği kadar görüşmelerimizde varlığımızın neden olduğu “önyargı”, aynı anda hem bir kısıtlama hem de bir yönlendirme açısıydı.

Bu kitap özellikle iki kaynaktan beslendi. İlki, Sennett’in okullarda, yerel kulüp ve barlarda, topluluklar ve gruplarda katılımcı gözlemci olarak bulunduğu “kentsel antropolojik” çalışmalar, diğeri ise küçük bir çalışma ekibiyle 1969 Haziranından 1970 Haziranı arasında iki yazar tarafından gerçekleştirilen 150 derinlemesine görüşmeydi. Erkek işçiler, kadınlar, onların çocukları ile gerek özel gerekse grup görüşmeleri yaparak toplam 400 saatlik bir kayıt yaptık. Görüştüğümüz insanların üçte ikisi 30’lu yaşlarının sonu ve 40’lı yaşlarının başındaydı ve 60’larında olup büyükanne ya da büyükbaba olanların sayısı çok azdı. Geri kalanı ise 20’lerinin başında olan gençlerdi. Orta yaşlı olanlar Amerika’da yaşayan üçüncü nesildi, daha gençler ise dördüncü. Orta ve daha yaşlı olanların hepsi de yaşamlarının çoğunu beden işçisi olarak geçirmişlerdi, fakat görüşme yaptığımız sırada bunların bir kısmı düşük statülü beyaz yakalı işlere geçmişlerdi.

İnsanlarla evlerinden çok bizim kendi ofisimizde görüşmeye çalıştık, zira uzun süre görüşmeler için dikkati dağıtan çok az şey vardı ve üstelik, anladığımız kadarıyla, insanlar konuşmak için nötr ortamları daha çok tercih ediyordu. Geliştirdiğimiz yöntem, önce ortak bir görüşme için bir grup insanı bir araya getirmek, sonra da bunu bireysel görüşmelerle takip etmektir. İşçiler hakkında bir kitap hazırladığımızı söyledik ve bize yardım edip edemeyeceklerini sorduk. Herhangi bir para filan kesinlikle teklif etmedik. Özellikle ilk 10 dakika insanları bir miktar gerginleştiren bir kayıt cihazı kullandık, fakat 10 dakika sonra onun orada olduğunu unuttular. Bazen bir grup görüşmesinden sonra insanlar kaydı dinleyip sonra biraz daha konuştular.

Görüşmelerde kullandığımız sabit bir soru kağıdı yoktu,

bunun yerine anlamak istediğimiz meselelere ilişkin bir liste kullandık ve asıl sorular daha çok her görüşmenin aldığı özgül biçime göre belirlendi. Tek tek bireylerle yaptığımız oturumlara yaşamlarını anne babalarınıninkine göre nasıl farklı gördüklerini sorarak başladık genellikle. Onlar da çoğunlukla yaşamlarındaki deneyimlerini ya da önemli olayları tarihsel bir sıra içerisinde anlatarak başladılar. İlgili konuların çoğunluğu güçsüzlük ve yeterlilik ile ilgili olduğundan, görüşmelerde bizim temel problemimiz bir bağlam bulma meselesi değildi, fakat daha çok neden bu konuların sürekli tekrarlandığını anlamaktı.

Bu projenin çalışma ekibindekiler bizimle benzer bir geçmişe sahip kişilerden oluştu. Başlangıçta birkaçına görüşmeci olarak çalışmak isteyip istemediklerini sorduk, fakat çoğu bunun onları rahatsız edeceğini, zira sanki yargılıyormuş gibi hissedeceklerini söylediler. Bu durumda bizimde mi yargılıyor olduğumuzu düşündüklerini sorduk ve böylece karakteristik kırılma meydana geldi, bunu kişisel olarak algılamamamızı söylediler. Bizi sevmişlerdi.

Erkekler kadar kadınlarla da görüşmemize rağmen bu çalışma öncelikle erkeklerin deneyimlerini yansıtmaktadır. Her iki cinsiyetin deneyiminde ortak olan bir şeyden bahsettiklerinde, aile yaşamı hakkında bir şey gösterdiklerinde ya da görüştüğümüz erkekler hakkında farklı bir perspektif sunduklarında kadınlarla görüşmelerden elde ettiklerimizi aktardık. Bu biçimde çalışmamızın iki nedeni vardı: öncelikle bu çalışma, erkeklerin geleneksel işi hakkında yapılan kültürel değerlendirmelerden dolayı onları kadınlardan daha farklı bir biçimde etkileyen bir toplumsal düzeni inceliyor. İkincisi, bizimle çalışan bir kadın olan Claire Siegelbaum'un işçi sınıfı kadınlarının ilk elden deneyimlerini ortaya koyan bir görüşmeler setini yayına hazırlamış olmasıydı.

İnsanların aslında bize ne anlattığına, buna karşılık basılı metinde ortaya çıkanın ne olduğuna ve üzerinde ne türden

değişiklikler yaptığımızla ilgili olarak da birkaç şey söylememiz gerek. Kullandığımız isimlerin hiçbirisi gerçek isimler değil. Aynı zamanda kişilerin tam mesleği ya da evlilik ayrıntıları gibi açık kişisel bilgiler de değiştirildi. Anonimliği korumanın ötesinde belli bazı özgürlükleri de kullandık: değişik örneklerde insanların yaptığı yorumlara yoğunlaştık; bir konu hakkında iki insanın yorumunun çok benzer olduğu durumlarda bunları tek bir kişinin yorumları olarak tasvir ettik. Bazı durumlarda uğruna mücadele ettikleri fakat hatırlayamadıklarını düşündüğümüz kelimeleri onlara biz hatırlattık. İki kez birkaç yaşam öyküsünden öğeleri birleştirdik. Görüştüğümüz insanların hayatlarının sunumunu kurgunun sınırlarına çok yaklaştırdığımız için bizi affedeceklerini umuyoruz. Bu yaptığımız netlik ve yaratıcılık içindir, ancak mahremiyeti daha çok korumasını bekliyoruz.

Bu noktada sizler, yani okuyucular açısından bir soru ortaya çıkar: okuduklarınıza nasıl inanacaksınız? Yaratıcılık, olguların nakledilmesi ve yorumundan farklı bir gerçek yaratır. Bu nedenle sizlere neden sanatsal bir özgürlük ölçütünün bizim için gerekli olduğunu göstermemiz gerek, diğer bir deyişle, insanların sınıf ve insan haysiyetine ilişkin duyguları üzerine neden katı bir bilimsel çalışma yapılamayacağını anlatmak gerek.

Bilimsel kesinlik iddialarıyla yapılan herhangi bir kamuoyu yoklaması ya da tutum anketi, alana çıkmadan önce dört temel koşulu yerine getirmek zorundadır. Öncelikle araştırmacı, görüşeceği kişileri başkalarının duygularının “temsilcisi” olarak değerlendirebileceği bazı kriterleri tanımlamak zorundadır. Daha sonra araştırmacı, daha geniş bir grubun temsilcisi olan bir kişiye ne türden soruları sormanın anlamlı olabileceğine karar vermek zorundadır. Üçüncüsü, farklı gruplar arasında karşılaştırma yapabilmek için aldığı yanıtların özüne ulaşmanın bir yolunu bulmalıdır. Son olarak ise tesadüfi örnekleme ya da başka yollarla, aslında verili bir grubun temsilcisi olan bireylere ulaşmak için bir araç geliştirmelidir.

Bu nedenle bir alan araştırması, birisiyle konuşmadan önce anketörün ne yapıyor ve ne istiyor olduğunu geniş ölçüde bilmesini gerektirir. Bunun büyük önemi, koşulların bilindiği bir yerdeki konuyu alarak ve bunu kime uygulayacağını bilerek bu şekilde kanıtlarını yaratabilmesinde yatar. Böylece anketör, bir grup beyaz işçiye “Başkan’ın Vietnam Savaşını ele alma biçimine katılıyor musunuz katılmıyor musunuz?” diye sorduğunda somut yanıtlar alabilecektir. Ama alternatif seçenekler vermeden “Başkan’ın Vietnam Savaşı hakkında yapması gerekenler konusunda ne düşünüyorsunuz?” diye sorarsa, bu durumda risk alıyordur ve kişisel duyguların karmaşıklığı konusunda daha fazla bilgi edinecek demektir, lakin yanıtlar, üç ya da dört karakteristik yanıtla indirgeyip özetleyemeyeceği derecede çeşitli olabilir. Yine de “Başkan savaşta ne tür bir rol oynamalı?” gibi hâlâ çok genel sorular sorarsa, yanıt olarak büyük bir duygu zenginliği ile karşılaşabilir, fakat her insanla ne kadar çok irtibat kurarsa, karmaşık duyguları açık kanıt olarak kodlamak bir o kadar zor olacaktır.

Bu, anketörlerin derin sorular soramayacağı anlamına gelmez elbette, fakat aynı ruh içinde verilen yanıtlardaki belirsizlikler, incelikler ve çelişkilerle başa çıkmada zor sorunlarla karşılaşacağı anlamına gelir. Buna karşılık bizim araştırmamızda peşinde olduğumuz bu incelikti sadece.

Ayrıca deneyimleri hakkında insanlarla konuşmak, insanların isimlerini telefon rehberinden bulup sonra da onları aramakla elde edilemeyecek bir kişiden kişiye güveni de içerir. Mahallede tesadüfen bir kapıyı çalmak ve insanlara üç saat oturup kendi hayat hikâyelerini anlatmayı isteyip istemediklerini sormak zordur. Bu yüzden görüşmelerimizde Boston’daki işçi sınıfı toplulukları içerisinde geliştirdiğimiz bağlantılar aracılığıyla bir kişiden diğerine ulaştık. Başlangıçta ziyaret ettiğimiz anaokulları, ebeveyn grupları ya da rahipler aracılığıyla bazı insanlarla tanıştık. Daha sonra görüştüğümüz bu insanlar ilgili olabileceklerini düşündükleri diğer insanları bulmamıza yardım etti.

Böyle bir yaklaşım amaçsızca dolaşma riskini de beraberinde getirir elbette. Bu riskten, görüştüğümüz kişilerin Boston bölgesindeki beyaz beden emekçisi nüfusun mesleki ve etnik geçmişlerini kaba bir oranla yansıtması için görüşmelerin nihai şeklini modelleyerek kaçınmaya çalıştık. Bunu, özgürlük ve haysiyet meselelerinin Frank Rissarro'nun yaşamında olduğu türden çeşitli insanlar arasında yeniden ortaya çıkıp çıkmadığını belirlemek için yaptık ve gerçekten de ortaya çıktığını gördük. Ancak bu kitapta, bir anketörün, İrlandalı işçilerin İtalyanlara göre daha endişeli olduğunu, hizmet işçilerinin fabrika işçilerine göre daha adaletsiz sözleşmeler yaptığını iddia etmeyi amaçladığı türden şeyler yapmıyoruz.

Yapabildiğimiz kadarıyla görüştüğümüz işçilerin gözüyle görebilmeye çalıştık. Fakat bazı durumlarda sahip oldukları, ancak tam olarak anlayamadıklarını düşündüğümüz deneyimlerini de açıklamaya çalıştık; bazı durumlarda da konuştuğumuz kişilerin haksız ya da dürüst olmayan biçimde davranıp davranmadıklarına karar verdik, bazen de yaptıkları şeyleri anlamak için görüşmelerde hiç sözü edilmeyen meseleler üzerine aramızda konuştuk.

Bizim bu kaçınılmaz müdahalemiz, genel anlamda işçilerin “temsilcisi”nin (bir anketörün kullanacağı demografik terimlerle temsilci) ne olduğunu söylemeyi zorlaştırıyor. (Gerçekten de 150 kişilik bir grubun 35-40 milyon arası insanı “temsil edebilmesi” haklı olarak şüpheli olurdu). Bunu genelleştirebilmenin tek yolu, konuyu çevrelemek ve görüştüğümüz insanlar üzerine etkisi çerçevesinde Amerikan toplumunun temsilcisinin ya da karakteristik özelliğinin ne olduğunu sormaktır. Temsil edilmeyen işçilerin çok olması, onların hayatlarının normalden daha fazla bir tanıklık içerdiği anlamına gelmez, fakat toplumsal düzende inşa edilmiş hayal kırıklığı ve inkâr gibi daha genel bir sorun hakkında bir şeyler öğretebilen insan deneyiminin odak noktaları olduğu anlamına gelir.

Kitaptaki notlar ve referanslar hakkında da birkaç kelime etmemiz gerek. Uzmanlardan çok genel okuyucuya hitap ettiğimiz için, okuyucunun başka şeyler de okuyarak kendi başına devam etmek isteyebileceği yerleri metinde belirttik. Kitabın sonunda “İlgili Yazılar” başlığında daha uzun bir liste bulunuyor.

Genel Bir Bakış

Amerikalı bir emekçinin karşılaştığı insani problemlerle ilgili genel bir fikir edinmek için Ricca Kartides'i bir kılavuz olarak almaktan daha iyisini yapamayız. Ricca sıra dışı bir adam: henüz kendisini koruyacak bir Yunan yerleşim alanının olmadığı Boston'a Yunanistan'dan göç eden ilk kuşak göçmenlerden. Fakat bundan daha önemlisi, Ricca, Amerika'ya geldiklerinde bedensel işlere sıkışıp kalan orta sınıftan gelen eğitilmiş bir adam. Bizim için iyi bir rehber, zira Amerikan işçisi olmanın ne anlama geldiğini anlamaya çalışan, hassas biri ve bizim ait olduğumuz sınıftan biri. Üzerinde sıklıkla düşündüğümüz tepkileri, biz birdenbire emekçilere dönüşseydik kendimize olabilecek olan her ne varsa onları yansıtıyor.

Ricca Kartides herkesin birbirini tanıdığı küçük bir Yunan kasabasından 12 yıl önce göç etti. Geldiği yerdeki insanların biraz otoriter tavırlı olmasına rağmen dostça davrandıklarını, hayatın yavaş ve geleneksel bir tempoda sürdüğünü hatırlıyor. Kasaba halkının çoğundan daha eğitilmiş ve varlıklı olan Kartides bir öğretmenlik diplomasına da sahipti. Ne var ki üvey babası ve yüksek maaşlı işlerde çalışan akrabalarından bazı önemli isimler Ricca'dan pek hoşlanmıyordu. Kendisini karısına bakmanın getirdiği yükü birlikte öğretmenlik görevini de kaybetme korkusu içinde bulunca, 24 yaşında gitmesi gerektiğine karar verdi. Tıpkı kendisinden önceki birçok göçmen gibi Yeni Dünya'daki koşullar hakkında çok az şey biliyordu: memleketinde katlanılmaz duruma gelmiş işleri bırakıp buraya gelmek pek tercih edilecek bir şey değildi.

Kartides cebinde 12 Dolarla Amerika'ya geldi, İngilizceyi

anlamıyordu ve bilinen bir vasfı yoktu. Bir taraftan İngilizce öğrenirken geçici olacağını düşündüğü bir işe, bir fabrikaya girdi. Ne var ki kendisini vasıfsız emeğe takılıp kalmış olarak buldu; ailesinin geçimini sağlamak için uzun saatler çalışmak zorunda kalıyordu, ne zamanı, ne parası, ne de Amerika'daki beyaz yakalı işlere girmesini sağlayacak referanslar elde etmek için okula geri dönmeye enerjisi vardı.

“Eğer vasıfsız bir adamsam, temizlikçi olmak dışında başka ne yapabilirim ki? Temizlikçilik için diplomaya ihtiyaç duymazsın.” Normalde sosyal bir adam olan Kartides, gerilemesinin nedenini kendisinin eşiti olan insanların ona karşı davranışlarının soğukluğu yüzünden ilk başta anlamaya başlamıştı. Memleketindeki aksine Kartides, Amerikalıların kültürünün sınıfsal sınırlar karşısında karşılıklı saygı duygusuna izin vermediğini düşünüyor: “Bak, Yunanistan’da geceleyin binanın kapıcısıyla karşılaşsam, dururum ve biraz onunla sohbet ederim; burada bir kiracı bile bana nazik davranarak iyilik yaptığını düşünüyor.” Bu nedenle Kartides, insanların sınıfsal sınırları aşabileceği ritüellerin Amerika’da olmadığını düşünüyor.

Ricca kendi durumunu, bir sürü tanıdığı olan ama hiç yakın arkadaşı olmayan biri olarak tanımlıyor. Arkadaşının olmamasını, “hiç te canımı sıkıyor, zira benim gerçekten en yakın arkadaşlarım ailem. İstenmediğimi hissediyorsam hiç umuruna takmayan bir insanım. Bazı insanlar... devam ederler ve *denerler*. Benim açımdan, kendi yaşamı, kendi problemleri olan biriyim... yani şimdi neden başka birisi umurumda olsun ki?” diye açıklıyor.

Kartides ilk başta kapıcı olarak çalışmaya başladığında binanın arka kapısını kullanmaları konusunda sıkı talimatlar aldığı ve çocuklarının binayı çevreleyen çim alanda oynamasına asla izin verilmediği bir apartmanda yaşıyordu. Şahsi bir şey olmayan bu duruma karşı tepkisini, kendine ait bir ev sahibi olabilmek için zaman, iş ve kişisel özveri konusunda üstün gayretle gös-

terdi. Umudu, diğer insanların burnunu sokmasından kendini özgürleştirerek kendisini daha güvenli hissedebilmektir. Bu, bir şeye sahip olmak ya da ekonomik kazanç için değildi; ailesi ile birlikte yaşarken en küçük konularda yüzüne vurulan toplumsal konumunu umursamadığı bir sığınak, bir yaşam alanı kazanmaktı. Bu nedenle ev, onun için özgürlüğün merkeziydi, “yani özgürlükle kastettiğim şey, çocuklarımla hiç kimsenin onlara ne yapacaklarını söylemeden oynayabilmesidir” diyordu.

Böylesi bir sığınma arayışı Kartides’i zor bir konuma soktu. Özgür olmak için Boston’un kenar mahallelerine yakın bir yerden bir ev satın aldı, bu nedenle “özgürlüğünün” karşılığını ödeyebilmek için, evinin tadını çıkarmaya daha az zaman ayırarak bir günde iki işte toplam 14 saat çalışması gerekiyor. Evi kendisi ve ailesi için bağımsız bir yaşam alanı yaratmak için almıştı, fakat süreç içerisinde bu ayrıcalığın karşılığını ödeyebilmek için kendisini sosyal yaşamından fedakârlık ederken buldu. Evinde tamiratlar yapıyor, gösterişsiz ama biraz daha adam gibi olsun diye. Çoğu Amerikan kentlerindeki bölgeler gibi onun evine de toplu taşıma araçları gitmediğinden bir araba alması gerek, yani para kazanması. Elbette ki daha fazla para kazanmak, evleri temizleyen, boyayan ya da ayakkabı satan bir insan için evden uzakta kalmak ve iş yerinde daha fazla zaman geçirmek anlamına gelir.

Ricca yakalandığı tuzağın farkında. Yaptıklarının fazladan ödülleri getirmediğini biliyor; ne var ki hiçbir şey yapmamak, arka kapıyı kullanan ve apartmanın çimlerine ayaklarını bastıklarında çocuklarına bağırılan bir “kapıcı Ricca” olarak kalmak, katlanılır bir şey değil. “Bütün bunlar çok fazla para kazanmak istediğimden değildi; sevdiğim şeyleri alabilmek, adam gibi yaşamak istediğimden...”

“Bana öyle geliyor ki” diyor görüşmeci, “sen Yunanistan’ı terk ettiğine pişmansın... bir şey sormama izin ver. Geri dönmek için zengin biri olman gerektiğini gerçekten düşünüyor musun? Orada başka bir şehre gidemez misin?”

“Yani, gördüğün gibi... Neysem oyum şimdi, aile babası, koca, ve... onlara karşı bir görevimin olduğunu düşünüyorum... burada, çocuklarımın doğduğu yer olan Amerika’da başarılı olmak... bana saygı duyabilmeleri için, anlıyor musun?... bir temizlikçiyim sonuçta... bu sorun değil, benim talihim... yapmam gereken şey bunda başarılı olmak.”

Buna rağmen insan Ricca’nın kendisinden vazgeçtiğini hissediyor. Hayatının daha güzel olacağını düşünüyor (şu anda 36 yaşında); işgal ettiği konumun hayatının geri kalanında da değişmeyeceğine inanıyor. Öyle bile olsa hiç bıkkın değil, umutlu olmak için bir yol var görünüyor: çocukları. Eğer bir üst sınıfa geçerek özgürlüklerini genişletirlerse, işte bir insanın gözünde haysiyet kazananlar onlar olacak.

Kartides onurlu, ama biraz savunmacı; çocuklarını eski moda yetiştiriyor, gelenekleri, anne babaya saygıyı, başkalarına karşı nazik olmayı öğretiyor. Disiplin konusunda anne babasının ona yaptığından daha gevşek olduğunu söylese de çocuklarını “aşırı serbest bırakan” bir aile olmadıkları için gurur duyuyor. “Bütün çocuklar babayla ilgilenir, zira eve ekmek getiren benim. Bu yüzden onlar bana saygı duymak *zorunda*. Benim çocuklarım oldukları için ben de onlara saygı duyarım, fakat onların babasıyım, onlar bana saygı duymak zorundalar... evde *oluşturduğum* kurallara uymak zorundalar. Ve evde kendime ve karıma saygılıysam çocuklarım da iyi örnekler görecektir. *Benim* davranışım biçimde nasıl davranılacağını öğrenecekler.”

Çocuklarını küçük görmesi onun katılığının bir parçası, ama aynı zamanda sınıflar arasındaki uçuruma yönelik şiddetli bir tepki. Çocukları tüm insanlara saygıyla davranacak: “Eğer dünya hayat mücadelesinin olduğu bir yerse, varsın olsun. Fakat en azından *benim* çocuklarım, *ben* onların nasıl olmasını istiyorsam öyle olacaklar.” Peki hayat mücadelesine katılmayı reddedenler kaybetmezler mi? Daha saldırgan olanlar tarafından yere serilmezler mi? Ricca’da bu düşünceler de ortaya çıkıyor ve çocukla-

rını insancıl yetiştirirken onları kendi konumuna mahkum ediyor olabileceğine yönelik bir korku geliştiriyor.

Hayatında maddi refah için kimi ölçütleri yerine getirmiş olsa da parasal kazançların duygusal bağımsızlığa ve bu maddi gelişmelerin kendine güvene dönüştüğünü hissetmek Ricca Kartides için zor. Kendisini toplumda onun üzerinde olan insanlar tarafından küçümsenen biri olarak görüyor: Bir işi var, “kapıcı Ricca”, çarkın bir parçası, yılda ancak 10 bin dolar kazansa da bir evi, bir arabası var ve çocuklarının eğitimi için bankada bir miktar parası. Savunmasız ve donanım açısından yetersiz hissediyor, o zaman neyi yanlış yapmıştı?

Bunlar, Amerika’daki işçi sınıfı yaşamının yabancı bir insanda uyandırdığı duygular.

Birinci Kısım

Yaranın Kaynakları

Birinci Bölüm

Yetenek Rozetleri

İnsanlar yetersizlik ya da başarısızlık duygusundan bahsettiklerinde genellikle tüm dikkatlerini kendilerine vermiş bir halleri vardır. İnsanlar eğer başka insanların yanında yaşamadıysa diye yazar Rönesans filozofu Pico della Mirandola, kesinlikle böyle şüpheler duymayacaklardır. *An Oration on the Dignity of Man* (İnsan Haysiyeti Üzerine Söylev) kitabında Pico, bugün kişisel meşruiyet ya da yeterlilik dediğimiz şeyin, toplumun bütün insanlarda insan haysiyetine ilişkin bir imge arayışını başlatmasından kaynaklandığıyla ilgili bir tartışma yürütür. Hayvanlar pek doğal olarak neden yaşamak zorunda oldukları konusunu sorun etmeksizin yarını düşünmeden yaşarlar; lakin insan bunu sorun eder, çünkü birbirlerine karşı sevgilerini ve zalimliklerini, sadece hayatta kalmayı istemekten çok daha karmaşık biçimlerde yaşamaktan keyif aldıkları eylemlerini birlikte yaparlar.

Pico'nun yazdıkları görüştüğümüz insanlara da rahatlıkla uygulanabilir. Misal Frank Rissarro, ayakta kalmayı başaran, hatta maddi sıkıntılarını aşmış biri, ama yeterli olduğu konusunda endişeli, çünkü sevmek ve sevilmek istiyor, çünkü çok fazla zulüm gördü, çünkü kendisine saygılı davranılsın istiyor ve bütün bunlar yüklü bir ücret almakla aynı şey değil.

İnsanın haysiyet arayışı onun giriştiği olumlu bir eylem gibi görünür; ne var ki tarih, toplumda insan haysiyetine ilişkin simgelerin muazzam derecede yıkıcı olabildiğini göstermiştir.

Antropologlar kimi kabilelerin adet edindiği “sahte-türleşme”den¹⁸ bahseder. Kabilenin iç dayanışması ve uyumu öyle güçlü olmuştur ki, kabile üyeleri kendilerine özgü gelenek ve göreneklerin bütün insanların yaşaması gereken standardı oluşturduğuna inanır. Kabile, farklı gelenek ve göreneklere sahip başka bir grupla karşı karşıya geldiğinde, bu yabancılara kendi üyelerinin birbirlerine uygulamayı asla düşünmeyeceği bir vahşilikle davrandıklarında neden bunu umursasınlar, neden onlara hoşgörüyü davransınlar ki? İnsan belirli bir topluma ait olduktan sonra kendi haysiyet tanımını tüm insanlığa ait bir haysiyet tanımı olarak sunma noktasına gelindiğinde, farklı olana yönelik düşmanlık ve hor görü, kendi insan haysiyeti tanımını göklere çıkarır.

Kast toplumları da insan haysiyetine ilişkin baskıcı simgeler yaratabilir. Brahman, dük, halife, 1615’de monarşist Thomas Young’ın kullandığı anlamda bir “değer” taşır. İnsanlığın değeri ise sadece en yüksek kasttaki mükemmellik noktasında görünür olur ve böylece aşağıda olanları zorlamak haklılaştırılır, zira dük ya da halife güçlü olduğu kadar ahlaki olarak da onlardan üstündür.

Şu anki durumumuz nedir peki? Günümüzde uluslar bazen kendini beğenmiş kabileler gibi davranıyor, elbette soykırım uygulayarak. Güçlü, hâlâ zayıf üzerine baskı uyguluyor, sadece yapma gücüne sahip olduklarından değil, bunu yapmaya hakları varmış gibi düşündüklerinden. Bunların karşısına son iki yüz-

18 T.S.N.: Sahte-türleşme, başka herhangi bir tür düşman olarak sınıflandığında, o düşmana kendi topluluğumuz içinde asla yapmayacağımız şeyleri yapabildiğimiz anlamına gelmektedir. Örneğin şempanzeler diğer şempanze gruplarının üyelerine saldırdığında başka iri yırtıcılara saldırırken yaptıkları davranışın aynısını sergilemekte, ama kendi grup üyeleriyle kavgalarda bu türden bir şiddet sergilememektedir.

yılda insan haysiyetine ilişkin insanın bu türden davranışlarının yanlış olduğunu düşünmesini en azından vaat eden bir dizi fikir ortaya çıktı.

18. yy. hümanistleri, gücüne ve toplumdaki konumuna bakılmaksızın bütün insanlarda doğal bir haysiyet, bir değerlilik olduğu düşüncesini öğütüyordu. Evrensel insan haysiyetine ilişkin bu Aydınlanma dönemine ait düşünceler, ne kadar radikal olduğu unutulmuş birer klişe oldu şimdilerde. Onlar Pico'nun vecizesini bir tarafa bırakmış görünüyorlar; ya sevgi dolusun ya soğuk, ya meraklı ya sessiz sakın, fark etmez, toplumsal bir hayvan olmanın öncesinde başkasından nezaket ve iyi muamele görme hakkına sahiptir. İnsanlığın yaralı imgesinden, türleşmeden kurtuluş Aydınlanmanın söz verdiği şeydi ve bu, somut olarak devletin kötücül gücünü uygulamasından kurtulmak anlamına geliyordu.

Amerika'da insanlığa ilişkin bu Aydınlanma düşüncesine özel bir biçim verilmişti. Bizim ideallerimiz sadece devletin beklentilerinden değil, aynı zamanda toplumsal bağın kendisinin taleplerinden de kaçışı içeriyordu. Bizim tarihimizde, yalnız yaşayan, kendine güvenen, toplumdan ayrı, başkalarıyla çatışma içinde olan birey, kendisine saygı duyan ve saygı duyulabilen birisi olarak görülür. Nitekim Ricca Kartides'in "Amerikanlaşması", birbirine kenetlenmiş bir topluluğun üyesi olarak saygı görme arayışında olan bir insanın, kendine bakabilen, kendine yetebilen, başka bir deyişle, başkaları olmadan da yapabilen biri olarak saygı görme arayışında olan bir insana dönüşümüdür. Lisede kendini kaybolmuş hisseden belediye memurunun oğlu James, okulu bırakmanın, kafasını toplamanın, "zaman geçirmek için iyi bir yol" bulmanın ve sonra belki okula geri dönmenin rüyasını görmektedir.

Eğer bir topluma ait değilsen, toplum senin canını yakamaz. Phil Slater buna "yalnızlığın peşinde" demektedir ve modern Amerika'da var olması gereken bir muammadır bu. Yalnızlığın

peşinde olmanın en büyük kutsanışı, bugün hiç kimsenin kendisinin olarak tanımadığı bir toplumda ortaya çıktı; aşkıncılık gibi hareketlerin yalnız insanın haysiyetini yüceltmesi, işini iyi yapan kasabın, kapıcının, belediye memurunun kayıp çocuğunun paylaşmadığı bir takım varsayımlara dayanıyordu.

Adam Smith gibi bireyciliğin Avrupalı kutsayıcıları her insanın toplumda istediğini yapmakta özgür olduğunu ileri sürerken, Emerson, başkalarının yardımından ve hatta arkadaşlığından önce, bireyin toplumun yerini alması gerektiğini, böylece kendine yetebilmek için dünyayı kafasına göre yaşayabileceğini vaaz ediyordu. Yalnızlığa ilişkin bu zafer çığlıkları, toplumun buna izin vereceğini varsayıyordu. Emerson, Thoreau ve Whitman kendine yeterli bireyin aşkınlığından bahsediyordu, zira toplumun kendisinin zayıf olduğuna inanıyorlardı. Onlara göre toplumsal bağ, insan ruhuna derinlikli bir çağrı yapmamaktadır. Gerçekte, insandaki kötülük, birbirine bağlı olarak birlikte yaşama, uzlaşma ile alakalı zayıflıktan izlenebilirdi. Aşkinci görüş Pico'nun düşüncelerini bütünüyle yadsır. Öte yandan Kartides, Rissarro ya da James'in düşüncelerini de yansıtmaz: Bu adamlar başkalarıyla birlikte bir toplum ister, lakin kendilerine tam olarak bakabildiklerini o başkalarına göstererek topluluğun saygısını kazanmak zorunda olduklarını düşünürler.

Aşkincılığın çiçeklendiği toplum, kendi fikirlerini oldukça akla yatkın hale getirdi. Amerika'da Tocqueville'in araştırmasına göre, içine doğduğu topluluktan hoşnut olmayan insanlar kendiliklerinden ayrılıp yeni bir topluluğa katılabilmekteydi. İç savaşın arifesinde çoğu Amerikalı halen bağımsız çiftçi ya da küçük işletmeciydi. İçinde bulunduğu toplulukta ya da onun dışında, karışık toplumsal birlikler oluşturmayı reddetmek, gündelik hayatın gerçeklerinden fazladan bir erdem çıkarmaktı.

Kurumsallaşmış, metropolitanaşmış, teknolojik Amerika karşıt bir toplumu yansıtmaktadır. Küçük çiftçi ve küçük işletmeler büyük örgütlenmeler karşısında çürür. 1871'de aşağı yu-

karı nüfusun %70'i kendi işinde çalışanlardan oluşurken, bugün bu oran sadece %5'dir.¹⁹ Fiziken hareketli bir toplumdur bu hâlâ, fakat toplumsal manzara, hareketliliğin artık geride iz bırakmamak anlamına geldiği bir tekdüzelik kazanıyor. O halde bugün ülkede kendine güvenen bir yalnız insan olmak nasıl bir şeydir?

Koşullar, yirmi yıl önce ötekine karşı duyarlılığın yerini yalnızlığa ve "içten yönlendirme"ye bıraktığı yeni bir ahlaki düzen müjdeleyen David Riesman'a görünenden şu an çok farklı: montaj hattında sırf kendi heveslerinin peşinde olan bir insan ötekini tehlikeye atar ve işini aksatır; her şeyi kendisi için yapan araştırmacı çok az şey yapar. Son yıllarda Amerikan toplumundaki düzensizlikler, Emerson ve Whitman'ın çok değer verdiği fikirlerden olan ahlaki makullüğün son izini silecek gibi görünüyor. Aşkincılar toplumsal insanın ıvır zıvır işleri hakkında konuşabilir, ancak kim geçmiş birkaç yılın ırksal, kentsel ve kuşaklar çatışmasının toplumdaki bireyler üzerinde adamakıllı bir etki yapamadığını söylerdi ki? Bu çatışmaları bir insanın bilincinden çekip almak ya da bunlara kapamak, uyanış erdemine bir girizgah yapmak değil fakat insanın adaletsizliğinin ve nedensiz ıstırapın pasif bir kabulü olarak görünecektir.

Bu verili gerçekliklere rağmen bağımsızlık neden Frank Rissarro gibi insanlar için o kadar önemlidir? Rissarro beyaz yakalıların dünyasına girişi üzerine düşünürken, kendisi açısından başarının "ödülü", daha bağımsız biçimde hareket edebilmesi, kontrolün kendi elinde olabilmesidir. Benzer biçimde Kartides, bedensel emeğin sınırları içindeki haysiyetin, içinde yalnız olduğu bir toplumsal alanın oluşturucusu olduğunu düşünüyor. Kurumsallaşmış, karşılıklı bağımlı bir toplumda yaşayan bu insanlar için özgür olmak kendi başına olmaktır: niçin bu türden bir özgürlük onlara haysiyet versin ki? Böyle bir toplumda birey-

19 T. B. Bottomore, *Classes in Modern Society* (New York: Random House; 1966); Victoria Bonnell and Michael Reich, *Workers and the American Economy* (Boston: New England Free Press; 1969).

ciliğin gizli boyutları üzerine bu türden soruları yanıtlayabilirsek bu toplumdaki sınıfın tüm yükünü ortaya çıkarabiliriz: bu yükler, bir insanın çabalarına rağmen hiçbir yere ulaşamadığı, üst toplumsal katmanlara zıt biçimde korunmasız olduğu, kendisini çok kızdıran örtülü yetersizlik duygularıdır.

Bireyin Rozeti Olarak Yetenek

Son bölümde Amerika'da özgürlük ve haysiyet arasındaki çelişkiler, akıl ve rasyonel kontrol vasıtasıyla kendini geliştirme düşüncesiyle kabataslak bir biçimde bağlantılı görünüyordu. Ayrıca Rissarro, James ve Kartides, daha yüksek bir toplumsal konuma sahip insanların bu içsel güçleri geliştirmede daha fazla fırsata sahip olduğuna inanıyordu. Kendini geliştirmenin ve toplumsal sınıfın bu psikolojik sürece dayanmasının ne anlama geldiğini kavramak için, psikolojide *yetenek* üzerine bazı yaklaşımların *kendilik* kavramını nasıl *birey* kavramına dönüştürdüğünü açıklamak istiyoruz; yani, tam olarak çabaladığımız şey, modern yetenek anlayışının, şimdilerde Amerikan toplumunun yüzleştiği özgürlük ve haysiyet ikilemine nasıl bulaştırıldığını açıklığa kavuşturmadır. Birey olmanın, insanların kafasında şu anda hangi insanın özgür olduğu konusunda bir rüya olmaya devam ettiği bir ikilemdir bu; yoksa kurumsallaşmış toplumun bireyi modası geçmiş hale getirmesi gerekirdi.

Öncü psikologlardan E. L. Thorndike, *Animal Intelligence* (1911) (Hayvan Zekası) gibi kitaplarında, yeteneğin nicelik ve sayıyla ifade edilip edilemeyeceğini merak etmişti. İnsanların zekalarını somut eylemlerde ve kararlarda uyguladıklarını, akıllı ya da akıllı olmayan olarak tanımladıkları nesneleri kullandıklarını gördü. Hakikaten de eğer zekanın fiziki etkileri gözlemlenebilirse, bu olgunun kendisinin de fiziki bir ölçümü yapılabilirdi. Bu durumda bir insan, verili bir somut durumun kotarılmasında "ne kadar" zekaya ihtiyaç olduğunu ya da insanın "ne kadar" zekaya sahip olduğunu bilebilirdi.

Binet ve Simon gibi araştırmacılar bu fikirden yola çıkarak

Stanford-Binet gibi zeka testleriyle topluma ilişkin önemli görünen bir sonuca ulaştı. Testlere katılanların aldıkları puanlarla bir çan eğrisi oluşturuldu, çoğu insan aşağı yukarı orta düzeyde puan alırken, IQ testinin en yüksek ve en düşük noktalarına doğru ilerledikçe insan sayısı azalıyordu. Bu çan eğrisinden ilk çıkan sonuçlar şimdi geriye baktığımızda olağandışı görünüyor: Testi uygulayanlar, yeteneğin karmaşık, “doğal” tahsisi gibi bir durum olduğunu ileri sürdüler; birey olarak öne çıkan insanlar “doğal olarak” ortadaki kitleden farklıydı, çünkü ya çok aptal ya da çok zekiydiler. Bu yorum epeyce bir toplumsal tartışma yarattı.

Zeka toplumda bu biçimde dağıtılıyorsa, bu durumda “Bütün insanlar eşit yaratılmıştır” cümlesinin ne anlamı vardı ki? Elbette ki eşit olmayan genetik bağışın yarattıklarına eşit saygı göstermek zor. Bir bütün olarak bazı etnik ve ırksal gruplar, bu testleri beyaz çoğunluk gibi yapmadıkları için burada sorular daha netameli hale gelir; puanlardaki fark, örneğin, birkaç on yıl Ordu zeka testlerinde de devam etti.

Eski deneysel okul geleneğinden gelen araştırmacılar bu testlerin, diyelim siyah ve beyazlar arasındaki gerçek genetik farklılıkları gösterdiğini ileri sürdüler. Farklı sosyo-ekonomik özelliklere sahip aileler tarafından evlat edinilen ikizler üzerine çalışmalar yapan Arthur Jensen, test sonuçlarının açıkça gösterdiği şeyin beslenme ya da kültürel önyargıdan ziyade doğa olduğunu gösterdiğini ileri sürer. İngiltere’de Hans Eysenck farklı deneylerle benzer sonuca ulaştığını iddia eder.

Bu çalışmalar, kimi sorunları göz ardı etme eğilimini eleştiren bilimsel temeller karşısında fazla çürüktür: Zeka bir nicelik midir, insanlara verilmiş belirli bir meta ya da? Testler beyaz, orta sınıf standartlarının lehine önyargılı hazırlanmış olsa bile kalıtsal doğa bir biçimde ölçülebilir bir şey midir? Bireylerin puanlarının testten teste oldukça geniş bir sapma gösterebildiği ve bu testlerde “hak ettiğini alamadığını” düşünen bütün grup-

lardan insanların test koşulları değiştirildiğinde puanlarını artırdığı bilinmektedir. Zeka elle tutulur somut bir meta gibi bir şey olarak ifade edilebilirse açıkçası para ya da hisse senetleri gibi bir şeydir: bir biçimde artırılabilir ya da azaltılabilir, kazanılabilir ya da çarçur edilebilir.

Zekanın meta olarak görülmesine en önemli meydan okuma, Cenevre'de, Jean Piaget ve Bärbel Inhelder tarafından gerçekleştirildi. Onların deyişine göre zeka, daha çok zamanla değişen bir süreçtir ve insanın kendi büyüme evrelerini anlaması için gerek duyduğu semboller dağarcığı sağlayacak bir alandır. Bu yaklaşım bu ülkede büyük bir direnişle karşılaştı, zira psikologları ayrıcalıklı bir tür kesinlikten yoksun bırakacaktı: bir kişinin zekasını hesap edebilirlerse o kişi hakkında değişmez, temel bir şeyi bilebilirlerdi; yani, bir testle ölçülebilir olan kişi aynı zamanda sınıflandırılabilir. Sınıflandırma sistemi sonucu, büyük çoğunluk görelilik olarak birbirinden ayıramaz biçimde ortada toplanırken, sadece birkaç kişinin yüksek ya da düşük sınıflara ait olarak ayrıştığı ortaya çıkar.

Neden psikologlar bu türden bir bilgiye sahip olmak isterler ki? Soruyu genişletebiliriz, çünkü yeteneğin ölçülmesi ve karşılaştırma okuldan ofise ve fabrikaya uzanır: neden toplum karşılaştırmalı ve geniş ölçekte insanların hangi yeteneklere sahip olduğunu bilmek konusunda o kadar meraklıdır ki? Hepsinin ötesinde, bu sonuçlar insanlar arasında sadece birkaç yüzyıldır var olan ve zaten kırılğan olan eşitlik düşünü ortadan kaldıracaktır.

İşin garip yanı, bir kişinin yeteneğini belirleme dürtüsü de Aydınlanmanın çocuğudur. 18. yüzyılda Fransa ve İngiltere'de orta burjuva ailelerinin parlak çocukları, aileden gelen nüfuz ya da kalıtımsal haklardan daha çok profesyonel mesleki pozisyonların insanlara doğal yetenek çerçevesinde açılmasını talep etmişlerdi. 1780'lerde Paris'in küçük avukatları çoğunlukla yeteneğe açık kariyer haykırılarıyla bilinirdi; hatta bu, Voltaire'in

bir denemesinde aklın ortak armağanı dediği gibi tüm insanlık arasında yaygınlaşmış görünüyor. Avukatlar ve felsefeciler için bu haykırışın arkasında bir özgürlük arzusu; insanları geçmişten ve kültürel bağlardan ayırma arzusu vardı. Doğal yeteneğin bu türden bir kutsanması mantıksal olarak bireycilikle sonuçlanır: doğal yetenek, bireyin kültürün esiri değil, efendisi olması gerektiği anlamına gelir.

Zeka testini ilk uygulayan kişilerden Alfred Binet, bir keresinde zeka ölçümlerinin topluma, bireye her şeyle tek başına baş etme yolunu vermesi gerektiğine işaret etmişti. Irkların kalıtsal eşitsizliğine inanan Hans Eysenck bile yeteneğin, grubun kapsamından çıkma ve kendi başına davranma becerisine sahip olan herhangi bir ırk ya da gruptan bireylere olanak sağlayan bir girişkenlik olarak belirlenmesini savunur. Yeteneğin test edilmesi, içine doğduğu toplumsal koşullardan başka, bireyin yüceltilmesinin sürmesi anlamında testi uygulayanın gözünde meşru olmasını gerektirir.

Yeteneğin bireysel değer bir göstergesi olduğu, yetenek hesaplamalarının sürüden ayrı duran üç beş kişiye ilişkin bir imaj oluşturduğu, yeteneğin erdemine sahip bir birey olmak için insanın toplumsal kökenlerini aşma hakkına sahip olmak gerektiği, bütün bunlar Rissarro, Kartides ve James gibi insanların yaşamlarında güçsüzlük ve yetersizlik duyguları yaratan bir toplumun en temel varsayımlarıdır. İnsanları ve ideolojiyi birbirine bağlamak için, yeteneğin rozetini taktıklarında insanlara ne olduğunu anlamamız gerek. Aile içi geçimsizliğe ilişkin son çalışmalarda ortaya çıkan iki mesele bu değerlerin kişisel etkileri konusunda ipuçları veriyor.

Kiminle evlenmeliyim? Açıkçası bu soru *benim* seçimimmiş, hayatımın üzerine kuracağım en önemli hâkimiyet alanlarından biriymiş gibi görünüyor. Ne var ki araştırmacılar bu seçimi derinlemesine inceledikçe, aslında daha önce sorulanın içinde gizli, daha yıkıcı, daha dayatmacı bir soru olduğunu görürler:

ben sevmeye layık olan biri miyim? Bu gizli soru başkalarının gözünde bir kişinin haysiyeti hakkındadır gerçekten de; fakat bir tür kendinden şüphe etmeyi de içerir.

“Normal” evlilikler üzerine bir çalışmadan:

GÖRÜŞMECİ: Emile, Mary (ileride karısı olacak) ile ilk çıkmaya başladığında büyük bir kaygıyla olduğunu mu söylüyorsun? ...

EMİLE: Benim hakkımda ne hissettiğini nasıl bilebilirdim? ... Yani, bir çeşit, onun beni sevmesi için ona kendimi ispatlamak zorundaymışım gibi bir his, bildiğiniz erkek egosu işte, sanırım bir şekilde bir etki yaratmaya çalışırken beni etkilemesinden daha fazla etkilendim.

William Goode'un *World Revolution and Family Patterns* (Dünya Devrimi ve Aile Modelleri) çalışmasında işaret ettiği gibi, evliliklerin düzenlenmiş olduğu toplumlarda bunun gibi sorunlar nadiren ortaya çıkar; evlilik için seçilmiş olma zaten bireyin hâkimiyetinin dışındadır. Ne var ki yük, kadına ve erkeğe düştüğünde, mesele bireysel tercih meselesi olduğunda, birey berbat bir sorunla karşılaşır: eğer biri tarafından tercih edilmişse, bu durumda seçilmeye değer olmayabilir. Bireysel seçme özgürlüğü ne kadar artarsa, bireyin liyakat şartlarında da artış evlilikte bir sorun haline gelir.

Emile “kendini ispatlamak” üzerine konuşurken, kendilik değerine yönelik bu tehditle başa çıkmaya çalışıyor; Emile'in kendini ispatlamak için yaptığı şey kültürümüzde tipik olarak yaygın ve etkileyici bir olgudur. Emile, bir sürü kalabalık arasından, tenis oynama becerisi, müzik beğenisi, politika hakkındaki fikirleri gibi bir *birey* olarak onu ayıran yeteneklere ve niteliklere sahip olduğunu göstererek Mary'ye *kendisini* onaylatmaya çalışıyordu. “Kendini kanıtlamaya çalışırken nasıl iyi biri olduğunu göstermeyle öyle bir ilgiliydi ki, gerçekten *beni* bile fark etmediğini hissediyordum” diyordu Mary. Bu nedenle daha flörtün

ilk başlarında Emile neredeyse ilişkiyi bozuyordu. Mary, onun bir alanda iyi ya da kötü olup olmamasına bakmaksızın onunla yakından ilgilenerek zor bir dönemi atlattıktan sonra ilişkileri derinleşmeye başladı ve Emile'in kendini onaylatmaya ilişkin değişik tavırları bir bir ortadan kalktı.

Bu durumda yeteneğin rozetini takınmanın, ilk aşamalarında sevgiyi yıkıcı olduğu ortaya çıkar, belki sevgi kazanılamaz ya da hak edilemez de ondan: onaylanmış benlik insandan çok nesnedir. Ancak bir yetenek rozeti takınmanın, en azından ilk bakışta daha mantıklı olduğu başka türden ailevi durumlar da söz konusudur.

Bireyler zevk, inanç ya da ilgileri çerçevesinde birbirlerinden apayrı biçimde büyüdükçe aileler içerisindeki gerilimler ortaya çıktığı zaman, savaşıran bireyler arasında bunlardan her birinin farklılıkları ifade etmede yeterince “meşru” olup olmadığı konusunda sıklıkla bir iç çatışma gözlemlenir. Hatta meşruluk arayışı kuşaklar arası çatışmada daha belirgindir: gençler, ya uyuşturucu kullanarak, ya farklı bir politikayı savunarak ya da gitar çalma gibi bir beceri geliştirerek anne babalarının yapmadıkları bir şeyi yapabildikleri zaman ayrılmaya hakları olduğunu düşünürler. Yetenek burada bir testi geçmekten daha önemli hale gelir. Çocuklar şüphesiz ki bu türden aktivitelerle ilgilidirler, fakat çoğu ailede süregelen kuşak çatışmaları, Thomas Cottle'in işaret ettiği gibi, anne babanın yerine getiremediği faaliyetler, haklara sahip birisi olarak çocuğu meşrulaştırmaya hizmet eder aynı zamanda. Yani, yetenek rozeti, bir birey olarak sürüden ayrılma hakkını verir.

Bunun tersi durumlarda ciddi sorunlar ortaya çıkar: özgür olmak için farklı olduğunu göstermen gerekiyorsa, anne babaya karşı koymak için hiçbir şeyi olmayan bir çocuğa ne olacaktır? Özgür olma arzusunu nasıl meşrulaştırır? Bu ikilemden biri, gerçek bir bağlılık, gerçek bir zevk hissetmedikleri fakat kendilerini diğerlerinden ayıran insanlar olarak tanımlayabileceklerini san-

dıkları davranış biçimleri arayışında olan çok fazla genç insanda görülen kaygıdır. Gençlerin birbirlerine yaptıkları “küçümsemeler” de benzer bir motivasyona sahiptir: bir çocuk başka birisini beceriksiz ya da ahmak yerine koyan bir espri yapabilirse dikkat çeker, diğerini alt eden kişidir o.

Daha iyi şeylere sahip olma konusunda rekabetten daha radikal olma konusunda rekabete kadar çoğu durumda yetişkinler de aynı oyunu oynar. Birey olarak ayakta kalmayı umut ederek insanlar, genellikle bu türden saldırgan eşitsizlik oyunlarına dahil edilirler. Başkasına zarar verme zevkinden değil fakat kendilerini saygı duyulabilir yeteneklere sahip, kendine özgü biri olarak meşrulaştırmak için.

Üniversite öğrencileri arasında kariyer seçimi üzerine yapılan çalışmalar hayatta yapmak istediğim şey hakkındaki kararların neyi iyi yaptığımı çerçevesinde dolanıp durduğunu göstermektedir. Bu türden bir yorum bir çalışmada şöyle dile getirilmiştir: “Fizik okumak istiyorum, fakat iş uygulamaları dersindeki notlarım daha iyiydi, tam bir sürüklenmeydi bu, fakat buna yoğunlaştım...” Elbette birinin yapmaktan hoşlandığı şeyi yapması bir zevktir; fakat insanlar eğleneceklerini düşündükleri şeyi yapmaktan korkarlar, zira beceriksiz olacaklarını ya da iyi yapamayacaklarını düşünürler, iyi yapamamak demek, özel hiçbir şey, başkalarından gerçekten daha iyi bir şey yapamamak demektir. Bu toplumda bir eşitsizlik ölçeği, birinin arzu ettiğine karar vermesini ihlal edebilir, zira insanın değerine ilişkin bilinç, hemen hemen birbirinin benzeri görünen bir kitleden ayrılarak birey olarak ben bilincidir.

Bu durumun bizim zamanımıza özgü olduğu söylenebilir. Pico’nun yazdığı dönemlerde İtalyan kentlerindeki sanatçı ve zanaatçılar, mobilyalar, pelerinler ya da resimler yapma yeteneklerinden ötürü kişisel onur yarışmalarında kıyasıya rekabete girişirlerdi. Gerçi bir fark var. “Boya vuruşlarında yaşıyorum” demişti bir keresinde Raphael; amaç mükemmél şeyler yaratmak

ya da iyi performans göstermekti. Modern yetenek kavrayışı iyi gitar çalmayı ya da resim yapmayı bir *araca* dönüştürdü. Emile mesela, bir şey yapmada iyi olmayı sırf o şeyi yapmada iyi olmak için istemedi; hünerini Mary'nin aşkını kazanmanın aracı olarak kullanmak istedi. Ancak bir şey yapmada oldukça iyi olduğu için sevilmek istediği bile doğru değildi, aslında ilişkileri, yeteneği için değil bizzat kendisi için sevildiği zaman derinleşti. Yetenek rozeti sadece diğerlerini çekecek bir mıknatıs olarak yararlıdır.

Şu sıralar yeteneğiyle tanımlanan bir birey hakkında konuşmak yapıcı ve yıkıcı bir güç hakkında konuşmak demektir. Yapıcı güç, bu rozetlerin miras ya da aile bağlarıyla elde edilmiş toplumsal konumun çözünmesi talebini yerine getireceğine ilişkin düştür. Kendine zarar veren yıkıcı güç ise, bu yetenek rozetlerinin saygıyı elde etmenin araçları olarak kendi kendini engelleyici etkisidir. Aile içinde bunlar, bir taraftan ilişkide yabancılaşma, düşmanlık, diğer taraftan kuşak çatışması dönemlerinde amaçsız bir benlik şişinmesi ortaya çıkarır. Yetenek rozetleri, arkadaşlıkta, saldırgan karşılaştırmalar ve küçümsemeler halini alır. Son olarak bu rozetler, başka insanlardan kazanacağı saygıya zıt olarak, bireyin yapmak istediği şey her neyse o konudaki duygularını aşındırır. Bütün bunlar belki bir gerçeğin tezahürüdür: gerçekte aşk, asla kazanılamaz ya da hak edilemez.

Fakat ailedeki gerilimler ikinci tür bir yıkıcılığı da örnekler. Aşık olan insan, isyan eden çocuk, ne kadar iyi performans gösterebilecekleri konusuna muazzam bir önem verirler; eğer bu performans saygı elde etmeyi sağlamazsa, bu durumda hatalı olan kimdir? Birey olmak; tarihsel olarak güven, özgüven, öz-olumlama gibi yan anlamlara sahiptir. Sonunda mutlaka başarısız olan bu ailelerde ortaya çıkan bireycilik tipi, kişiyi yetersizlik ve sevilmediği duygusuyla tehdit eder, zira kendisinin yeterince iyi olduğunu kanıtlamamıştır, bu yüzden daha fazla çabalar. Emile ve Mary şanslıydı, Mary hem kendisini hem de Emile'i bu bağdan kurtaracak kadar güçlüydü. Ne var ki bizim kültürümüzdeki çoğu yalnızlık, insanların sevilmek için yeterince uygun

olduklarını kanıtladıkları zaman yakalandıkları kısır döngüden kaynaklanır.

Son olarak bu aile ortamları, değerli bir benliğin rozeti olarak yeteneğin nasıl eşit olmayan sınıfsal aktörler yarattığını gösterir. İlk I.Q. testini uygulayanlar giderek çok az sayıda insanın çok daha fazla yeteneğe sahip olduğu bir çan eğrisine inanıyordu. Hadi bu düşüncenin bilimsel sarsaklığına takmayalım. İmaj önemlidir, çünkü en kişisel düzeyde insanlara rozeti kimin takacağına karar vermenin bir yolu olarak görünür. Bu değer mücadelesinde iki sınıf vardır, birçok ve bir kaç. Bir çoğun benliği araftadır, başaran bir kaçın benliği ise saygıyı kazanır. Fakat bir kaç, bir çoğa ihtiyaç duyar: bireyler, fazlasıyla şirin görünen ötekilerden oluşan bir referans noktası olarak bir kitle var oldukça var olurlar.

Burada bir kişiyi bir kaç sınıfına koyma arayışında olan benlik ifadelerine yoğunlaşmıştık. Peki bir çok'un ki nedir? E. L. Thorndike'in bir keresinde dediği gibi, ortalama olmakta yanlış bir şey yoktur. Bu yorum öğreticidir. Testlerle meşgul olanlar kitle hakkında aptal, yeteneksiz ya da boş gibi kavramlarla konuşmazlar, ne de bir personel amiri mükemmel derecede yetkin fakat pek öne çıkmamış çalışanlar hakkında böyle sert terimlerle konuşur. Ortalama, yeterli, sıradan: bu, bir kaçın kişisel tanımının bir çoğun kişisel olmayan toleransıya dengelendiği bir dildir; nötr karşısında iyi olandır söz konusu olan. Aslında daha sert terimler kullanılsaydı, ortalama olmanın insanlar için kusur olduğuna ilişkin güçlü bir duygu olsaydı, bu durumda bu terimlerin kendisine uygulandığı insanlar sadece bu nedenle dikkat çekici olurdu. Yetenek rozetlerinin yaratılması kitlenin görünmez insanlar olmasını gerektirir.

Kitle ve kitleler -burada sınıfın gizli boyutlarının bireysel yetenek rozetlerinin temelini oluşturduğunu anlamak için bir adım daha atıyoruz. Sıkı fıkı bir aile ya da arkadaş düzeyinde haysiyet arayışı bir toplumsal eşitsizlik imgesini gerektirir; top-

lumumuzdaki eşitsizlik, kendi elleriyle çalışan bir insan kitlesini temel alır. Görüşme yaptığımız emekçiler arasındaki güçsüzlük duygusu, eşit olmayan yetenek işaretleri üzerinden bu saygı arayışıyla mı ilgilidir? Hayatla maddi olarak başa çıkmanın tam da orta yerinde işçinin yetersizlik duygusu bu değerler şemasının yarattığı yetersizlikle mi ilgilidir?

Bir başka adım daha atmak için başlangıçta çizdiğimiz bireycilik şemasındaki bir çok ile işçi, proleter, emekçiyle olan tarihsel bağlantısıyla “kitleler” arasındaki ilişkiyi açmamız gerekir.

Amerikan kamuoyunun yakın tarihteki en belirgin dönemlerinden biri, sadece kendi sorunlarına daha fazla dikkat çekilmesini isteyen, herhangi bir toplumsal değişmeye muhalif, ırkçı, milliyetçi bir ruhu, “geri kafalılığı” yaratmasıdır. Bu basmakalıp düşüncenin içeriği, bu imge ortaya çıkar çıkmaz gerçekleştirilen detaylı bir araştırmayla gözden düştü; beden emekçileri savaşa katılma konusunda ulusun geri kalanından daha istekli değildi, gerçekten de bu araştırma gösterdi ki, grup olarak işçiler yöre kentlerde yaşayan iş adamlarına göre Amerika’nın şu anki savaşına (Vietnam Savaşı, t.s.n.) olan inançlarını çok daha hızlı biçimde yitirmişlerdi.²⁰

Şimdi, neden bu tür bir imgenin, muhafazakarlar ya da sağ liberaller, hatta bir süre için de olmaları beklenen şeyin bir resmi olarak işçilerin kendileri arasında çok kolayca tutunması gerekirdi? Bu imge, toplumsal fikirleri alır ve onları gizli bir ajandaya tabi kılar: “doğru şeylerin” bir kaç kişi, ses çıkaran bir azınlık tarafından düşünüleceğine inanılır ve bu insanlar toplumsal olarak sessiz çoğunluktan daha yukarılarda durur. Kendilerinin “daha iyi” olduğunu düşünürler, zira barış, kardeşlik, özgürlük gibi ev-

20 Beyaz işçilerin ırkçı tutumları, zengin profesyonelleri ve iş adamlarını harekete geçiren aynı karmaşık baskılara tabidir: “hoşgörülü” davranış oluşturmada mesleki konumlardan hatta belli koşullarda eğitimden bile daha önemli olan siyah yerleşimlere uzaklık, işyerinde siyahlarla bir arada çalışma ve bunun gibi etkenler. Bu konuda en iyi çalışmalardan biri, Upjohn Enstitüsünde Hal Shepperd tarafından gerçekleştirilmiştir.

rensel değerleri hesaba kattıklarına inanırlar. Bu gizli gündemde “doğru” değerleri savunan eğitilmiş üst-orta sınıftan insanlar, anlayış ve hassasiyetleri kendilerinden daha aşağı olduğuna inandıkları bir kitleden sıyrılıp öne çıkar; geri kafalıların ya da Z filmindeki işçilerin, iktidardaki bu güçler tarafından yönlendirildiklerini anlayacak beyinleri yoktur.

Burada kitlenin, geri kafalının kendisinin tepkisi nedir? Bu imge, geri kafalının onu bu şekilde utanç duymaya iten insanları ifşa etmesi için zemin oluşturur, yani kendilerini ondan daha iyi hale getirdikleri için onları ifşa etme anlamında. Aslında onlar çok insancıl olsalardı, ettikleri inanç yemininin onu yetersiz ya da utanmış hissettirmemesi gerekirdi. Bu durumda bu basmakalıp düşüncenin arkasında yatan asıl gündem, bir “küçümseme” sorununun ortaya çıktığı andaki gerçek hissi içermektedir. Doğrusu bu gerçek his meselesi her iki tarafı da ilgilendirir, zira savaş ve ırk hakkındaki çalışmalar doğruysa, işçiler ve profesyoneller belirli görüşlerinde her zaman oldukça yakın olmuştur.²¹

Bu türden gizli gündemler işçi sınıfı kitlelerini, bireysel, ayırt edici yetenek şeması içinde “kitle”ye bağlar. Bir standarda göre yaşama becerisinin yokluğu, şu durumda bir toplumsal adalet standardını anlamada başarısızlık, kitlesel bir olgu olarak görünür, ki bu standart elit bir azınlığın davranışıyla belirlenen ve gösterilen bir standarttır. Milliyetçilik ve ırkçılık beden işçileri arasında bilinmez değildir; fakat bu türden şeyler hakkında diğer Amerikalıların tersine *onların* bir problemi olarak, onların karakteristik tutumları olarak konuşulduğunda eğitilmiş bir kaç’ın ön plana çıkacağı bir çeşit ahlaki bireycilik oluşturmaya davet güçlü bir hale gelir. Tam da bu noktada haysiyet ve gerçek his meseleleri üzerine ilan edilmemiş bir savaş patlak verecektir.

“İşçi sınıfı otoritarizmi” üzerine teorisinde S. M. Lipset gibi

21 Andrew Greeley’in gözlemlediği gibi, toplumsal değişime ilişkin olumlu inançlar işçiler ve profesyoneller tarafından tamamen farklı saiklerle benimsenir; neden böyle olabildiğini, sınıfın gizli boyutları çerçevesinde gelecek bölümde ele alacağız.

toplumbilimciler, beden işçilerini yeteneksizliğin belirsizliğine götüren açık bir gönderme yapar. Lipset'e göre sınırlı deneyim, dar gündelik işler ve işçi sınıfının elindeki önemsiz kültürel kaynaklar, onun "rasyonel" siyasal hak ve demokratik davranış sistemini anlama yeteneğini sınırlandırıcı etkiye sahiptir. Tartışmanın özü, işçi sınıfı deneyiminin darlığının işçiyi demokratik ahlak ya da çoğulcu politikaların karmaşıklıklarıyla uğraşısında çok kısır görüşlü yaptığıdır.

Bu tartışmada, şüphesiz, görünüşte bir insanilik var gibidir: Lipset işçilerin doğuştan aptal olduğunu söylememekte, daha çok sosyal durumlarının onların akıllarını uyuşturduğunu ifade etmektedir; çoğul mücadele ya da yarışan ideolojilerle karşılaştıklarında hukuku ve düzeni yeniden kuracak otoriter bir lider arayışına girmektedirler.

Sanki Lipset'in kendisi bu karmaşıklıkla uyuşturulmuş gibidir. Zira bu düşünceler *Political Man* (Siyasal İnsan) kitabında, işçilerin komünizme yatkınlığını açıklamaya çalıştığı bir bölümde ileri sürülür, sonraki bölümde ise neden faşizmin bir orta sınıf olgusu olduğu açıklanır. Faşizm bu yüzden otoriteryan değil midir, ya da her sınıf, tıpkı Tolstoy'un mutsuz ailelerindeki gibi, kendi çapında otoriteryan değil midir, ya da ...? Bu düşüncenin arkasındaki varsayımlar onun zayıflığından çok daha önemlidir. Burada eski bir sosyalist, insanın koşulların yarattığı bir varlıktan başka bir şey olmadığını söylüyor, ve işçi sınıfının yaşamına ilişkin koşulların demokratik mücadeleyle uğraşmak için gerekli sosyal zekanın gelişmesini engellediğini ileri sürüyor.

Geri kafalı ya da işçi sınıfı otoriteryanizmi imgesi gerçekten de yeni bir şey değildir. Amerika'da, İç Savaşı takip eden yıllarda ilk büyük endüstriyel genişlemeye kadar uzanan toplumsal sınıfın ahlakiliğine ilişkin yeni bir okumadır.

Horatio Alger²² hikayeleri yoksulluğun dehşetinden orta sını-

22 T.S.N.: Horatio Alger (1832-1899), yoksul ve genç çocukların cesaret ve dürüstlikle nasıl orta sınıflara yükseldiğini anlatan romanlar yazan Ameri-

fa atlayan genç çocuklar üzerinedir, çünkü çocuk kişisel zekaya, haysiyet ve dürüstlüğe sahiptir, ve tesadüfen, şans da adil dağılmıştır. Toplumsal konumdaki bir düşüş, dönemin kimi Avrupa romanlarında, örneğin *Vanity Fair* (Gurur Dünyası) romanındaki gibi, kötü şans olarak görülür; ne var ki elinizdeki kitabın yazarlarından birinin daha önce *Families Against City* (Kente Karşı Aileler) kitabında işaret ettiği gibi, Birleşik Devletler’de aşağıya doğru bir düşüş, aşırı biçimde ahlaki tonlara sahiptir: bir fabrika işçisi olan muhasebeci ya da büro sekreteri başarısızdır, çünkü ayakta kalacak yeteneğe sahip değildir, düşük toplumsal konumu yeteneklerinin zayıflığının bir yansımasıdır.

Birleşik Devletler ve İngiltere’deki sosyalist eleştiriler yeni kapitalist düzene baskıcı olduğu için saldırdığında, düzenin savunucuları aksini ispat etmeye koyuldular. Darwinci evrim teorisinin yozlaşmış bir yorumunu kullandılar, yoksulluğun geçmekte olan bir olgu olduğunu iddia etmediler elbette, daha çok en güçlünün daha üst bir sınıfa zıplayarak hayatta kalacağını söylediler. Sanayi toplumu zorluklara sahiptir, bu zorluk doğadaki hayvanlar gibi hayatta kalmak için mücadeleyi gerektirir, bir yaşam ve ölüm savaşı. Amerika’da sanayi kapitalizminin adaleti, der Andrew Carnegie, *burada* toplum, yetenekli bir insanı ödüllendirmekte başarısız olmayacaktır. Bir insan yoksulluğun dehşetinden kurtulmaya layıksa, o zaman bunu yapabilir.

Ama “bunu yapacak” yeteneğe sahip değilse, hangi hakla şikayet edebilir ki?

Bireyciliğin bu yaftası, Emerson ve Thoreau’nun öğütlediği doktrinden kesinlikle farklıdır. Onlar bir sınıftan diğerine geçmekten çok toplumsal bağın kendisinden kurtulmayı açıklamaya çalışıyorlardı. Bu yeni doktrini, savaş protestocularının dillendirdiği geri kafalılara yönelik tiksinti ya da işçi sınıfı otoriteryanizmi analistlerinin seslendirdiği kuruntular nedeniyle

kalı yazar. Romanlarının çoğu klasik Amerikan zenginleşme ve başarı hikayelerini içerir.

Emerson' ve Thoreau ile aynı sınıfa dahil etmek görünüşte fazlasıyla acımasız görünüyor. Bu ikincisi, her şeyden önce, Andrew Carnegie'in savunduğu dünyaya ilişkin eleştirilerdir. Fakat geçmiş, özünde şimdiyi içerir; bir kez daha, bir kaç kişi öne çıkar, kitlelerin yozlaşmasından kaçır, saygı duyulabilecek bireyler olarak onlarda daha fazlası vardır.

William Pfaff ve Jean Paul Sartre'in işçilere ilişkin tutumlarını etkileyen şey bireyin böyle kavranmasıdır. Pfaff ve çoğu üst sınıf radikal için yeteneğe ve oldukça kişisel özelliklere göre birey ve kitle arasındaki bölünme, Amerika'da sadece elitlerin devrimci bir güç olabileceğini inandırıcı kılar. Sartre için ise Flaubert üzerine iki bin sayfa yazma kapasitesi konusunda duyduğu kaygı, bir korkudan kaynaklanır, (Kendisinden kaynaklanan bir korku mu? Başkalarının ne düşüneceği korkusu mu?), bu türden çalışmalar meşrulaştırılır, zira propaganda alanı kitlelerin ihtiyaçlarına hizmet ederken, yazar ya da kültür insanı binlerce sayfalık bir analizi *hak edecek* kadar fazlasıyla derindir ve bireysel olarak gelişmiştir.

Elektrikçi Carl Dorian, üniversite öğrencisi James, banka memurluğuna geçen kasap Frank Rissarro, hepsiyle de bu birey anlayışıyla temas edilir. Bulundukları konumdan toplumsal hiyerarşinin merdivenlerini çıkarken, başka insanların değer vereceği kişisel kaynakları geliştirme özgürlüğüne izin verilen insanların oldukça az olduğunu düşünürler. Bu imge konusunda, tıpkı Sartre gibi ama ondan farklı bir biçimde, ikirciklidirler. Toplumun sıradan işçiler ile profesyoneller ve üst-sınıf üyesi olan sınırlı sayıda insan arasında bir yarı oluşturduğu gerçeğine içerleyecekler; ve bu içerlemeye rağmen, bir sürü insan arasında kaybolmuşlar olarak kendileri hakkında düşündüklerinde, bu imajın doğru olabileceğinden de aynı zamanda korkacaklardır.

Tarihçiler, bundan beş nesil önce biçimlenen sınıf ideolojilerine kentlerdeki yoksul insanların nasıl tepki verdiği hakkında çok az şey bilmektedir. Bir metal ya da konfeksiyon işçisi için

yeteneklerinin onu toplumda belli bir konuma nasıl yerleştirdiğine ya da yerleştirip yerleştirmedicine duygusal olarak dahil olması saçma olurdu bir bakıma. Bunun yanında işçi olmanın daha korkunç maddi ceremeleri de vardı: çocukları da dahil aç kalmak; hastalık ya da başka bir ailevi kriz olduğunda çalışamamak, kaderine mahkum olmak.

Çoğu Amerikalı beyaz beden işçisi bugün güvencesiz çalışırken, atölyelerin ya da fabrikaların fiziki ayrışmasının da yerinde yeller esmektedir. Gerçekten de yaşam biçimi, fiziki çalışmayı vergilendirme miktarı ve gelire göre düşünüldüğünde, çoğu mavi yakalı işçi ile en alt düzeydeki büro çalışanı arasındaki çizgiler şimdi pek öyle keskin değildir. Ne var ki sonuçta sınıf farklılıklarının kaybolduğunu söylemek yanlış olur. Geri kafalıların tartışmasının ve otoriteryanizm üzerine yazıların önerdiği şey, sınıf farklılıklarına ilişkin hatların yeniden çizildiğidir.

Özgürlük artık basitçe sadece karnını doyurma özgürlüğü değildir. Şimdi kıtlık sonrası bir toplumda insani kaynakların gelişimi ve bir kimsenin ne kadar seçim hakkının olduğu daha önemlidir. Sınıflar, hâlâ insanların üretici işlevi ile tanımlanabilir, fakat birazdan ortaya çıkacağı gibi, hem üretici işlevi hem de duygusal terimlerle sınıf ayrımları, eski kıtlık koşulları altında olandan daha keskin biçimde büyümektedir. Rissarro ya da Kartides gibi insanları içerdiği anlamıyla “kitle”, insanların bireyler olarak başkalarının saygısını kazanmak için kendi başlarına biricik olduklarını yeterince ifade ettiklerini düşünmedikleri bir çalışma biçimine atıfta bulunur; Pfaff ya da Sartre’ın kullandığı anlamda “elit”, özel örnekler olarak muamele edilmesi gereken çok karmaşık yapıya sahip insanlara işaret eder. Bu ayrımların üzerini örtme, utanma ve kendinden şüpheye ilişkin bir törelidir.

Burada söz konusu olan lanetli bir özgürlüktür. Bireysel özgürlüğün koşulları öyle bir tanımlanmıştır ki, insanlar liyakatini ortaya koyarken benliğin haysiyetini meşrulaştıramazlar. Ancak bu konuya toplumsal sınıfı soktuğumuzda, bu şemadaki kitle-

ye odakladığımızda, sorunun *a priori* bir yabancılaşma, işçilerin seçme ve kendini geliştirme özgürlüğünde bir daralma olduğu ortaya çıkar.

Marx'ın iktisadi üzerine eleştirel çalışmasında Louis Althusser, sınıfa sosyal-psikolojik bir yaklaşım yöneltmeye yardım edebilecek kimi yorumlar geliştirir.²³ Althusser, farklı sınıftan insanları farklı dünyalarda yaşıyor olarak görmeye yönelik bir eğilimin varlığından bahseder. Diyelim emeğin yabancılaşması söz konusuysa, işçilerin makinenin bezdiriciliğinden bunaldığı düşünülür, fakat bir yöneticinin kağıtlarla oynamaktan sıkıldığından nadiren bahsedilir. Bu deneyimler elbette onu deneyimleyen kişilerce farklı hissedilir, lakin bunlar temel olarak aynı köklere sahiptir. Sınıf farklılıklarının varlığı için insanları bölen ortak bir yapı ya da güce, bir "üretece" sahip olmanız gerekir.

Bu kitapta bizim aldığımız pozisyon, bu toplumda zengin ya da fakir, su tesisatçısı ya da profesör, herkesin, kendisinin ve başkalarının saygısını kazanmak için ona kendisini meşrulaştırması gerektiğini söyleyen değerler şemasına konu olduğudur. Ne var ki bir su tesisatçısının bu saygıyı kazanmaya çalışırken hissettiği şeyler, bunu bir profesör yaptığında hissettiği şeylerden epey farklıdır. Ailelerdeki bireysel yetenek iddialarına ilişkin buraya kadar verdiğimiz örnekler bu iddianın üç genel sonucuna işaret etmektedir: Saygınlık arayışına ket vurulmuştur; bireyler başarısızlıktan bireysel olarak kendilerini sorumlu tutar; bu arayışa ilişkin bütün çabalar, bireyi, bireysel saygının kazanılabilmesi için toplumsal bir eşitsizliğin olması gerektiği düşüncesine alıştıır. Su tesisatçısı bu konuda profesörden kökten farklı bir deneyime sahiptir, toplumda durduğu yer ve yaptığı şeyden dolayı. Kitlenin kitlelerle ilişkisi, bireyin kendisini göstermede zor zamanlar yaşayacağını gösterir, zira diğer insanlar, yani daha üstteki, ve hatta bazen kendisi gibi olanlar, her şeyden önce bir profesörün sahip olduğu kadar bir yeteneğe sahip olmadığını düşünecekler-

23 Louis Althusser et. al., *Reading Capital* (London: New Left Books; 1970).

dir. Ne ki mesele bu kadar basitse, bu durumda buna dahil olan her şey bir sınıfsal önyargı meselesi olur: insanların zihinlerini, herkesin *bazı* özel yetenekleri olduğuna ve herkesin aynı şekilde acı çekebileceğine inanacak biçimde değiştirmek gerekir.

Mesele bu kadar basit değildir. “Önyargılı” imajının varlığının nedeni, bir amaca hizmet etmesidir, yeteneğin erdemi sayesinde tanınan ve saygı duyulan bütün bireyler şemasının yaptığı gibi. Bu amaç, 19. yy. sanayi kapitalizmi dünyasının gereklerine bu sefer yeni bir arazide devam etmektedir. Ve tıpkı eski kapitalizmin maddi zorunluluklarının işçilerin üzerinde olması gibi, hem zengin hem de yoksullar işten yabancılaştırılmasına rağmen, şimdi de sınıfın manevi yükleri ve duygusal sıkıntıları beden işçileri arasında en yoğun ve belalı olanlardır. Bu nedenle yapmayı umut ettiğimiz şey, insanları farklı sınıflara ayıran gizli değerler sistemini ortaya çıkarmaktır; fakat aynı zamanda sınıfın bu yükünü, sınıflandırılmış olmakla zaten en fazla kaybeden insanlar üzerine etkisini araştırarak göstermeyi umuyoruz.

Özgürlük ve Haysiyete Hükmeden Bir Otorite

19. yy.’da terimi kullanan Marx, Saint-Simon ve Proudhon nezdinde sınıf, bir iktidar meselesiydi. Toplumda farklı sınıflardan insanlar vardı, ve bunlardan bazıları diğer insanların emeğini kontrol ediyordu, ve bu emekçilerin çoğunluğu yaptıkları işlerin uzmanı değildi. *Sociological Tradition* (Sosyolojik Gelenek) kitabında Robert Nisbet, 19. yy.’ın sonunda sınıf ve iktidar arasındaki ilişki anlayışında bir değişim meydana geldiğini gözlemler: Max Weber gibi yazarlar sınıf kavramına “otorite” kavramında somutlaşmış yeni bir boyut ekledi. Bir işçi ustabaşının kendisi üzerinde güce sahip olduğunu bilebilir ve ancak bunun içine kaba baskı da dahilse, ustabaşı işçi üzerinden haksız kazanç elde ettiğinde işçiler neden ona karşı ayaklanmaz? Neden baskı altına alınmış biri için adaletsizliğe karşı isyan etmek çok zordur? Bu türden soruları yanıtlamak için Weber ve Gramsci iktidarın meşru bir yönetime dönüşmesini tanımlamaya çalıştı. İşçiyi,

emeğini başkalarının iradesine sunması *gerektiğine* ikna ederek, bazılarının çoğu insanın yaşamını kontrol etme hakkını meşrulaştırmak için toplumun ne türden değerler ürettiğini araştırma-ya giriştiler.

Bu meşruiyet düşüncesi günümüzde ilk ortaya çıktığı zaman-
na göre çok daha karmaşıktır. Eğer bir insan, itaat etmek zorun-
da olduğu birisine itaat ettiğini düşünüyorsa, o zaman kendi öz
saygısına ne olur? Ustabaşı işçiye ekonomik bunalım zamanında
işini kaybetmek istemiyorsa uzun saatler çalışmak zorunda oldu-
ğunu söylerse, işçinin özgürlüğü kısıtlanmıştır elbette, fakat işçi,
ustabaşının kendi özgürlüğünü elinden alma hakkının olduğu-
nu düşünüyorsa, insan nasıl kendisinin *bazı* hakları olduğunu
düşünebilir, kendisine nasıl saygı duyabilir? Geçici kural şudur:
iktidar meşru nitelik kazandığında, bir insanın yöneticisine tes-
lim ettiği haysiyet ne olursa olsun, o insan mecburen kendini
inkar etmek zorundadır.

Tam da bu noktada bir yetenek rozeti, gücü meşrulaştırmak
için mükemmel bir araç olarak görünür. İnsan potansiyeline
ilişkin bu kavram, çok az insanın çoğunluktan çok daha fazla
yetenekle donatıldığını bize anlatır ve bunlardan sadece bir kaçı
kendilerini tanır, yani kendilerini özgün bireyler olarak tanımlar.
Daha fazla kişisel güç sayesinde “daha fazla” haysiyet kazanmış
olmak, bunların çoğunluğu yönetmesi gerektiğinin kanıtı olur.
Meşrulaştırılmış iktidar hakkında yukarıda bahsettiğimiz geçici
kuralı bu basit meritokratik önermeye uygularsak: Çoğunluk,
yani kitleler, haysiyetin bu koşullarda var olduğuna inanmaya
daha fazla meyilli oldukça, kendi özgürlüklerini azınlığa daha
fazla teslim ederler, eşit haklara sahip insanlar olarak kendilerine
saygı duyma şansları o kadar azalır.

Ne var ki bu kitabı yazma sürecinde yüz yüze geldiğimiz in-
sanlar bize bir şey öğrettiyse, o da, bu kavramlar setinin tümünden
yanlış olduğudur, zira özgürlükleri kısıtlanan bu insanlar, haysi-
yet sanki bir metaymış gibi, onu üst sınıflara uyum sağladıkları

için kendilerinden çıkarıp atmazlar. İktidara daha karmaşık biçimlerde tepki gösterirler: Nitekim Frank Rissarro'nun "eğitilmiş" işine yönelik tavrına bakalım. Eğitilmiş insanlar kendilerini kontrol edebilirler ve tutkularla yönetilen toplumun en altındaki insan kitlesinden ayrılırlar; böylece Rissarro'nun gözünde yetenek rozeti eğitilmiş olmanın haysiyetini kazanır. Yine de onların güçlerinin içeriği, yetenekleri onun kişisel geçmişi ve anılarıyla ilişkisinden çok bir öz nitelik olarak düşünüldüğü için, Rissarro bunu sahtekarlık ve çirkin bulmaktadır. Eğitilmiş olanın onu yargılama ve daha genel olarak yönetme gücünü hâlâ tartışmamaktadır. Kendi içinde haysiyetsiz bir şey olduğuna inandığı şeyleri meşru görür ve eğitilmiş insanların gücünü kabul ederken kendisini daha savunmasız, daha yetersiz ve daha haysiyetsiz *hisseder*.

Rissarro'nun ve görüştüğümüz diğer insanların kendi özgürlük ve haysiyetleri ile ilişkisiyle ilgili olarak güç hakkında sahip oldukları bu düşünceler yeni bir açıklamayı gerekli kılıyor. Bütün bu insanlar toplumun kendi özgürlüklerini orta sınıftan insanlara göre çok daha fazla sınırladığını düşünmektedir ki, bunun anlamı, kendi içlerindeki gücü geliştirme özgürlüğünü kısıtlamasıdır ve sadece ne kadar para kazanabildikleriyle sınırlı değildir bu. Fakat kelimenin sıradan anlamıyla isyankar da değildir; öfkelenme hakları konusunda hem kızgın hem de karsızlar.

Bizim açımızdan bu karmaşıklığı anlamamanın başlangıcı, Sennett'in daha önce Boston bölgesi dışındaki bir okulda öğretmen ve öğrencilerin yetenek rozetleriyle nasıl ilişki kurduğu üzerine bazı gözlemleri hakkında düşünmemizle başladı. Geçmişe baktığında, o çocukluk ortamında, bir taraftan güç ve otorite, diğer taraftan bu çalışmada karşılaştığımız yetişkinlerin deneyimiyle paralellik gösteren özgürlük ve haysiyet arasında kesişimler meydana geldiğini fark etmişti.

Josiah Watson Dil Okulu²⁴ basit ama bakımlı bir oyun alanına sahip kırmızı tuğladan yapılmış bir binadır. Bu büyük okul,

24 Tıpkı isimler gibi okul ismi de değiştirilmiştir.

çoğunlukla üç katlı evlerin bulunduğu bir kentsel mahallenin tam ortasındadır. Okulu çevreleyen mahallelerde hemen hepsi beden işçisi olan İrlandalı, İtalyan ve eskiden gelip oturmuş New England'dan²⁵ yerleşimciler yaşamaktadır. Mahallede ortalama aile geliri aşağı yukarı 8.000 dolardır, ne yoksul ne de varlıklı sayılırlar.

Okulun odaları çocukların evlerinin iç mekanını anımsatır: Eski, yıkık dökük, ama temiz ve sade. Her sınıfın tek dekorasyonu, bir Amerikan bayrağı, bir kaç harita ve Bağlılık Yemini yazılı bir plaketten oluşur. Sınıflarda tahta kutulara tutturulmuş boru biçiminde çelik ayakları olan yeni sıralar vardır. Sıralarda en küçük çocukları dahi, kullandıkları malzemeler düzgün biçimde sıralanmıştır. Tabi okuldaki öğretmenler bununla gurur duyar, ne var ki çocukların bu malzemeleri kötü kullandıklarını gösteren üzerlerine kazınmış müstehcen çizimler ve kelimeler için müfettişlerden özür dilemek zorunda kalırlar.

Okuldaki derslikler, ikinci sınıf bile olsa, çocukların okulda ki yaşantısını bilmeyen yabancıları şaşırtır. Okuma yapmadan oyuncaklarla oynamaya kadar bu ikinci sınıf dersliklerde yapılan her şey öğretmenin yönetimindedir. Öğretmenler, çocukların “iyi ve uygun” olduğunu görmek için büyük zahmetlere katlanır. Bir müfettiş, sınıfta kendi varlığının farkında olan öğretmenin bu disiplin gösterisini, bu sürekli hükmetmesini ve gözetlemesini başlangıçta onun oradaki varlığına verdiği bir yanıt olduğunu düşünecektir. Ne var ki öğretmen rahatlayıp onun varlığını unuttuktan sonra bile bu disiplin devam eder. Bu disiplin anlayışı sert davranmaktan sevgi göstermeye kadar öğretmenler arasında farklılık gösterir; yine de okulda, sınıflardan sorumlu olan herkes, idaresi zor bir müzisyen güruhunu yönetimi altına almaya çalışan bir orkestra şefi gibi davranır. Temel ilkede dendiği gibi: “Bu okulun işlemesi otoriteyi kurmakla olur.”

25 T.S.N.: New England ABD'nin kuzey doğu bölgesine verilen isimdir ve Maine, New Hampshire, Vermont, Massachusetts, Connecticut ve Rhode Island olmak üzere beş eyaleti kapsar.

Watson Dil Okulunda öğretmenler çocukların özgürlüğünü kısıtlamıştır, zira bu otorite figürleri çocuklara ilişkin tuhaf bir korkuya sahiptir. Onlar, asi ya da yaramaz davranışlarıyla sınıf düzenini tehdit eden bir kitle olarak görünür öğretmenlere ve sadece bir kaçı “iyi alışkanlıklara” ya da doğru davranışa sahiptir. Bir öğretmenin dediği gibi, “Bu çocuklar, anne-babalarının eğitimin değerini bilmediği basit emekçi evlerinden geliyorlar.” Burada rahatsız edici birkaç örnekten bahsedebiliriz. Bu gözlemleri yapan Sennett, altı-yedi yaşları arasında mutlu olmak, öğretmenin kontrolünü kabul etmek ve onun tarafından kabul edilmek için gerçek bir istek duymuştu. Fakat uç bir örnek olmasına rağmen acıklı bir olay gerçekleşmişti. Okuma dersinin tam ortasında, derste dalıp gittiği için bir çocuk altını ıslatmıştı. Öğretmen “Böyle çocukları ne yapabilirsin?” dedi tiksinti duymuş bir tonla çocuğu işaret ederken.

Bu olanlar, öğretmenlerin, çocuklara ilişkin beklentilerini, onları gerçek *kılacak* biçimde hareket ettikleri anlamına gelir. Watson Dil Okulunda alışılmadık bir biçimde genç bir öğretmenin hocalığını yaptığı ikinci sınıfta bu sürecin nasıl işlediğine ilişkin bir örnek anlatalım. Bu sınıfta Fred ve Vincent adında, görünüşleri diğerlerinden biraz farklı olan iki çocuk vardı: Elbiseleri diğer çocuklarınkinden daha süslü değildi, ama daima ütülüydü ve eskimemişlerdi; çoğu esmer tenli İtalyan çocukların olduğu bir sınıfta bunlar açık tenli çocuklardı. Öğretmen, kendi sınıf performans standartlarına en yakın olduklarını ima ederek başından beri bu iki çocuğu diğerlerinden ayrı tuttu. Onlarla sesinde özel bir sıcaklık ile konuşuyordu. Onları diğer çocuklarla kıyaslayarak açık açık ödüllendirmese de, daima onların farklı ve daha iyi olduklarına ilişkin bir mesaj kendiliğinden iletiliyordu. Sennett, eğitim yılı boyunca çocukların oyunlarını ve çalışmalarını izlediğinde, bu iki çocuğun aylar geçtikçe daha ciddi, daha ağır başlı olmaya başladıklarını fark etti. Yılın başında itaatkar olan ve asla asi olmayan bu çocuklar, yılın sonuna doğru diğer çocuklar tarafından yalnız bırakılmışlardı.

O zamana kadar sınıftaki en iyi çalışmaları bu ikisi yapıyordu. Diğer çocuklar öğretmenin verdiği gizli ipuçlarını yakalamışlardı, zira kendi performansları bu iki küçük çocuğun çalışmalarına gösterilen ilgiyle karşılanmayacaktı. “Diğer çocukların daha az potansiyele sahip oldukları doğru değil” diyordu öğretmen. “Ama sorun, Fred ve Vincent kadar yeteneklerini geliştirememeleri meselesi. Haklı olduğunuzu biliyorum, kendime rağmen onları daha fazla cesaretlendirme eğilimindeyim, fakat ben... bu iki küçük çocuğun başarılı olacakları çok açık.”

Watson Dil Okulunda çocuklar 10 ya da 11 yaşına gelene kadar “başarılı olması” beklenen bir kaç ile bir çok arasındaki ayrım çok açıktır; ikinci sınıfta ortaya çıkan mesafe koyma, altıncı sınıfta açık düşmanlık haline gelir. Çocuklar arasındaki bu düşmanlık, cinsiyet ve statüyü bir arada kaynaştıran imgelerle ifade edilir. Fred ve Vincent gibileri “sıradan” öğrenciler tarafından kadınsı, zayıf, “yalaka” olarak tanımlanır. Çocuklar bununla, hem Fred ve Vincent gibilerin çok uysal oldukları için okulda bir yerlere geldiklerini hem de sadece bir eşcinselin zayıf olabileceğini anlatmaya çalışır; “yalaka” imgesi, kurumun saygı duyduğu bir öğrenciyi lekeleyen bu kendini aşağılayıcı, kadınsı davranışı belirginleştirir.

Bu durumda çocuklar, kızgınlıklarını onları tanımayan kuruma değil de bireysel olarak ödüllendirilen okul arkadaşlarına yönelttiler. Aslında beşinci ve altıncı sınıflardaki erkek çocukların çoğunluğu bilinçli bir biçimde okulla çatışmaz zaten. Burada daha karmaşık şeyler oluyor bu çocuklara.

Bu “sıradan” çocuklar, sanki kodese tıkılmışlar gibi, okulda yaptıkları çalışmalar ve sınıflar, hayatlarında bir müddet içinde kalmayı ve sonra hemen ayrılmayı umut ettikleri boş bir alanmış, bitmesini bekledikleri bir şeymiş gibi davranıyorlar. Görünüşe bakılırsa bu çocukların duyguları, bu okuldan çıkıp dışarda bir iş bulur ve para kazanırlarsa, işte ancak *o zaman* hayata başlayabilecekleri çerçevesinde şekillenir. Bunun nedeni okulda faz-

lasıyla sıkılmaları değildir, okuldaki çoğu çocuk sınıflarını sever. Asıl neden okulun onlara yardım edeceğine, yani bu deneyimin onları değiştireceğine ya da birer insan olarak yetişmelerine yardım edeceğine ilişkin beklentilerini kaybetmeleridir.

Bu okulda “sıradan” öğrencilerle çalışmayı seven heyecanlı bir genç kadın öğretmen, en büyük sorununun öğrencileri kendisine güvenebilecekleri konusunda ikna etmek olduğunu söylüyordu. Diğer öğretmenler ve okul müdürü, sınıfta normal müfradatı uygulamadığı için onu onaylamıyor. Öğrencilerin “yaptıklarının yanlarına kâr kalmasına” izin verdiğini, bu nedenle de “disiplini sağlayamayacağını” düşünüyorlar. Onların kafasında serbestlik bir hata, düzen ise gereklilik. Onlara göre bu çocuklar, ailelerinin sınıfsal arka planı ve geçmiş okul deneyimlerinden dolayı, yapacakları işlerin çoğunda eğitilmiş bir yetiştikine çok mantıklı ve yararlı görünecek olan kurallara uymaya direnecek. Bu öğretmenler bilerek böyle davranmıyorlar elbette, fakat sınıf içerisinde bekledikleri türden davranışı üreten bir kısır döngüye ön ayak oluyorlar.

Haysiyet konusunda bu sıradan işçi sınıfı çocukları arasında yaygınlaşan, okulda sınıf içi deneyimlerinde bomboş geçirilen zamanda bulunmayan şeyi erkek dayanışmasında arayan bir karşı kültür var. Dayanışma aynı zamanda onları “yalakalardan” ayırır. Beraber takılarak bu çocuklar, gerçek ya da hayali, henüz yeni başlamış cinsel atılımlarını birbirleriyle paylaşırlar; seks grup içinde rekabetin bir yolu olur. Ne var ki aslında grup olarak onları bir arada tutan şey, sigara ve içki içmek, birlikte ot çekmek, okuldan kaçmak, yani kurallara uymamaktır. Kuralları çiğnemek “hiç kimsenin” birbiriyle paylaşamayacağı bir davranıştır. Bu karşı kültür, öğretmenlerin onlara dayattığı yaftalarla alakalı değildir; daha çok otorite sahiplerinin yıkamayacağı türden haysiyet rozetlerini kendi aralarında yaratma çabasıdır.

Böylece daire tamamlanır: Bu karşı kültürün sadece dışsal görünümünü gören anne babalar, öğretmenler ve diğerleri, bu

“birlikte takılmaların” bir çocuğun gelişimi için yıkıcı bir etkiye sahip olduğuna ilişkin düşüncelerini doğrulama imkanı bulur. Bu koşullarda haysiyet, dış dünyanın standartlarına göre bir bedel öder.

Watson gibi okullarda çocukları ortak bir sadakat duygusu ve yalnız bireyler olarak gruplara ayırmak, ama “aşama kaydetmek”, okulun düzeyine işaret eder. Bu elbette meslek okullarının tersine üniversiteye hazırlanan lise gençlerine özgü bir şey değildir. Meslek okulları üzerine yapılan çalışmalar aynı olgunun orada da meydana geldiğini gösterir: otomobil tamirciliğinde iyi olan çocuklar diğerlerinden kopmaya başladığını hisseder, bu becerilere sahip olmaları okul dışındaki daha az yetenekli akranları tarafından takdir edilse bile bu böyledir. İktidarda olanların onayına karşın salt bir hoşgörü sorunu arasındaki bu farkı ortaya çıkaran kurumsal süreçtir.

Watson Okulunda oynanan bu tiyatrodaki yetişkinlerin taktığı türden yetenek rozetlerini dağıtmaya ve almaya ilişkin bir senaryo vardır. Öğretmenler, Fred ve Vincent gibilerini Andrew Carnegie’nin erdemli insan rolüne layık görür. Yetenek bu çocukları bireylere dönüştürecek ve birer birey olarak toplumsal sınıf içerisinde yükseleceklerdir. Kitleler ise kendilerini Lipset’in yetişkin işçilere verdiği benzer bir rolde bulurlar: onların sınıfsal arka planları öz-gelişimlerini sınırlandırır, bir kısır döngü içerisinde yarattıkları haysiyeti dengeleyici karşı kültür, öğretmenlerin kendilerine ilişkin yargılarını güçlendirir.

Bu tiyatro aracılığıyla öğretmenler, öğrencilerinin gelişim özgürlüğünü sınırlandırma *gücüne* sahip olur. Fakat neden baskıcı biçimde davranmaya yeltenmektedirler? Bu soru gerçekte iki meseleyi içerir: birincisi, elinde tuttuğu gücü kendi kafasında meşrulaştıran bir öğretmen meselesi, ve ikincisi, bu gücü meşru kabul eden öğrenci meselesi.

Öğretmenler korkunç bir varoluşsal ikilem içindedir. Öğrencilerinin çoğuna karşı “önyargılı” oldukları doğrudur; aynı

zamanda çalışmak zorunda oldukları koşullar onlara ne kadar zor görünürse görünsün, bütün insanlar gibi, yaptıkları işin haysiyetine inanmak istedikleri de doğrudur. Eğer bir öğretmen her bir öğrencinin kendisine sürekli olarak direneceğine inanıyorsa, öğretmeye devam etmenin hiçbir nedeni kalmazdı, yani onun sınıftaki iktidarı bomboş olurdu. Bir öğretmenin gücü elinde bulundurmak için bir *nedene* sahip olduğunu hissetmesi için en azından duyarlı bir kaç kişiye ihtiyacı vardır. Bu bir kaç kişi, onun diğer insanları etkileme gücünün gerçek olduğunu, tamamen yararlı olabildiğini onaylayacaktır. Bu durumda “alt” sınıftan öğrencilerden korkup yeteneğe ilişkin ikili bir sınıflandırma yapmak, basit bir patrondan çok bir otorite olarak kendisine ilişkin anlamlı bir imaj yaratmaktır.

Öğretmenlerin ya da işçi sınıfından insanlarla ilişkili olan diğer iktidar figürlerinin bu düzeyde bir analizinin tek başına yetersiz olacağı doğrudur. Bir öğretmen varoluşsal bir kriz yaşıyor olabilir, fakat bu, kafasında toplumsal sınıflara ve yetenek sınıflarına ilişkin imajları neden birleştirdiğini açıklamaz, ne de bu kendini meşrulaştırma krizinin mevcut sınıf yapısını sürdürmede ne kadar yararlı, ne kadar kullanışlı olduğunu açıklar. Başka insanlar üzerinde iktidara sahip birinin karşılaştığı deneysel gerçekliği göz önünde tutmak önemlidir. Watson’daki öğretmenler kendilerinin kapitalizmin araçları olduklarını, hatta baskıcı olduklarını hiç düşünmediler. İşçi sınıfından gelen öğrenciler karşısında kendi yaptıkları işin haysiyetini meşrulaştırmak zorunda olduklarını düşündüler; haksız ve yapay biçimde olmakla birlikte yetenek temelinde ahlaki bir hiyerarşi oluşturmak, kullandıkları doğal araçlardı.

Çocukların öğretmenler hakkında sahip oldukları algılar, onların gücüyle değil fakat meşruluğuyla ilgilidir.

Bu olayları gözlemleyen Sennett, öğretmenin “okula tahammül eden ortalama, sıradan bir öğrenci” olarak tanımladığı üçüncü sınıf öğrencisi Vinny ile bilye oynuyor ve Vinny

dalgın biçimde bilyeleri renklerine göre dizmeye başlıyor. Sennett, öğretmenin aritmetik dersinde ondan yapmasını istediği ancak o zaman yapmadığı şeyi şimdi yaptığını söyleyince Vinny, “öğretmene sorun yaratmak istemedim” diye yanıt veriyor. Bu, Sennett’in o anda Vinny’nin ne demek istediğini anlamadığı bir yanıt. Dil bilgisi dersinde Stephanie geçmiş zaman ortacına yanlış bir örnek veriyor; bunun üzerine öğretmen Stephanie’den tekrar bir örnek vermesini istiyor, o bir örnek düşünürken sınıfın parlak öğrencilerinden biri doğru bir yanıt vererek Stephanie’nin sözünü kesiyor. Öğretmen (daha önce bahsettiğimiz her şeye “izin veren” ve deneysel işler yapan kadın öğretmen bu) parlak çocuğa çenesini kapatmasını söylüyor ve Stephanie’ye çözmesi için başka bir örnek veriyor. Stephanie öğretmene şaşkınlıkla bakıyor, zira hali hazırda doğru bir yanıt verildiğine göre öğretmenin neden kendisinin öğrenip öğrenmediğini bu kadar umursamasını merak ediyor. Max, 5. Sınıfın çekilmez kabadayısı, bir biçimde edebi değeri olmayan tekerlemeler yazmaya ilgi duymuştu. Kompozisyon dersinde bunlardan birini okuyor ve tam bitirdiği zaman, öğretmen hiçbir şey demeden sadece gülümsüyor ve başka bir öğrenciye dönerek onunla konuşmaya başlıyor. Ne hissettiği sorulduğunda Max biraz kırgın görünüyor ve karakteristik bir incelikle “şuna bak, kalın kafalı, benimle geçirecek boş zamanı yok” diye yanıt veriyor.

Çocuk sadece öğretmenin duygularını, yeteneği ölçüt olarak kullanıp çoğunluk ile azınlık arasında ahlaki bir ayırım yapma davranışını okuyabilir, ama öğretmenin aklını okuyamaz. Yetişkin bir insan Watson okulunda ikinci sınıflara giren bir öğretmenle, sınıfta öğretmenin kendisinin ne yapıyor olduğunu anlamasını sağlamak için saatlerce vakit geçirmek zoruna kalacaktır. Bütün çocuklar, ahlaki yargıların onun bir şeyi yapma yeteneği hakkında yapıldığını, yeteneğini öğretmenin saygısını kazanacak biçimde kullanması gerektiğini bilebilir.

Öğretmen için otorite, sadece güce sahip olmasına karşılık bir şeyleri iyi yapma gücüne ilişkin kişisel bir ifade meselesidir.

Ne var ki bu otorite çocuğa, *pasif*, önce kendisini ona ispatlaması gereken bir izleyici gibi görünür. Öğretmenin hoşgörüsü, iyi olanın nötr olanla yan yana konması buna neden olur. Çocuk yargılanıyormuş gibi hisseder, zira Vinny ve Max gibi, yeteneğini kullanma konusunda sorumludur; öğretmen ona göre bir savcı değil, yargıçtır artık. Öğretmeninden çok fazla baskı hissettikleri an azar işitmiş oldukları zaman değildir aslında, böyle anlarda onlara gerçekten ilgi gösterir öğretmen. Öğretmenin gücünü en çok hissettikleri zaman iyi olmaya çalıştıkları zamandır. Bu anda aldıkları mesaj, mesafesini sözle ifade etmeyen, edemeyen bu sessiz yargıcın gözlerinde kendilerinde bir sorun olduğunu görmeleridir. Kendilerini birey olarak ortaya koymak onlara kalmıştır. Fakat böyle davranmak acılı bir ikileme sıkışıp kalmak demektir.

Çocuk, akranlarından yabancılaşarak, fakat diyelim toplumsal olarak yükselerek yaşamında başarılı olabilecek bir birey olduğunu yargıca kanıtlayarak güç sahibi figürün saygısını kazanmaya çalışabilir. Ne ki çocuk, akranlarının saygısını kazanmaya da çalışabilir, fakat bu durumda daha üst sınıftaki güçlü birinin saygısını ona kazandıracak kendi içindeki yetenekleri geliştirmediğini düşünecektir.

Durum çok açık biçimde kendini engelleme gibi görünür. Fakat bu durumda neden buna bulaşmış birisi isyan etmez? Öğretmenlerin aile dışında çocuğa yeni deneyimler kazandıracak genellikle ilk kişi oluşu doğrudur. Gerçekten de, Watson Okulundaki öğretmenler çocukların hayatındaki en önemli figürler olarak ebeveynlerin takdirlerini kazanmıştır. Anne-babanın eğitiminin düşük düzeyde olduğu evlerde öğretmenlerin rolüne ilişkin vurgu oldukça güçlüdür: onlar anne-babanın asla sahip olmadığı fırsatlara kapı açabilirler.

Ne var ki çocukların okuldaki kendi deneyimleri çok daha önemlidir. Çocuklar öğretmeni pasif gördüklerine göre, öğretmenin dikkatini çekememeledeki başarısızlık onların kendi hata-

ları değil midir? Sistem işlemelidir, birkaç kişinin seçilmiş olduğunu görebilir, fakat o seçilenlerden değildir. Daha fazla dikkat gösterip daha sıkı çalışabilir miydi? Çocuk arkadaş ister, arkadaşta ihtiyacı vardır; öğretmenin aklını okuyamadığından, “birlikte takılarak”, küçük bazı kurallara uymayarak ve birbirlerini savunarak arkadaşlık kurmanın, öğretmenin kendisi hakkında entelektüel bir yeteneğe sahip olmadığına ilişkin inancını pekiştirdiğini nasıl bilebilir ki? Bazıları pasif yargıcın önünde bunu yapar, öğretmen de *ona* kişisel olarak tolerans gösterir – çocuğun bildiği şey budur. Durumun bütün yükü çocuğun üzerindedir; gerçekten de, öğretmen tolerans gösterdiği için, bu pasif, yargılayıcı otoritede savaşılabileceğini düşündüğü hiçbir şey yoktur.

Okuldaki durumu genel terimlerle ifade edersek, diyebiliriz ki bu, bir üstün, özgürlüğün sınırlandırılması sorununu astın kendi haysiyetini savunması sorunuyla yer değiştirerek, sorumluluğundaki birinin özgürlüğünü kısıtlamasının “yanına kâr kalması” örneğidir; üst kontrol etmeyecek, duygusuz biçimde yargılayacaktır. Bu, gizli iktidar oyunudur, fakat güçlü olanın sorumluluğundaki insanları açmaza getirmesinin ya da onları aldatmasının “yanına kâr kalması” için bilinçli olarak uğraştığı bir oyun değildir. Oyun işler, çünkü böyle bir okulda *bütün aktörler, gücü aşan ahlaki olarak anlamlı kişisel eylemlerle ve benlik sorunlarıyla uğraştıklarına gerçekten inanırlar*, bu yaş ve sınıf oyununda, iktidar, güçlü olanın alt sınıf insanlarla karşılaştığında onları en azından bazı iyi şeyler yapabileceklerine ikna etmeye uğraşması aracılığıyla yaralamış olduğu insanlara meşru gelecektir.

Weber, çok özel durumlar hariç, insanların sınıflı bir toplumda meşrulaşmış iktidarın sınırlarını giderek zorlamasından umudunu kesmişti. Watson’daki durum iktidarın nasıl korunduğunun ve meşrulaştırıldığının bir örneğidir, sert zalimane tedbirlerle değil, kurnaz ve hassas bir dengeyle elbette. Çocuklar kendi haysiyetleri üzerinde öğretmenin iktidarının neden olduğu karalamalara karşı büyük bir kızgınlık duyuyorlar; fakat bu öfkeyle ne yapacaklarını bilmiyorlar, ya da şöyle, öğretmenlerini

pasif gördüklerinden dolayı kimi suçlayacaklarını bilmiyorlar. Bu yüzden öğretmenleri tarafından onaylanan az sayıda kişiye düşman oluyorlar, otorite figürlerinin zımnı olarak *kendilerine* yönelttiği saygınlığı yönetmedeki yeteneksizlik ve zayıflığa ilişkin bütün suçlamaları Fred ve Vincent gibilerine yöneltiyorlar; Max ve Vinny sınıf içindeki kendi konumları için bu “yalakaları” suçlamasa da. İktidarın meşrulaşması, kişinin kaygılarının kökenleri üzerinde bir gizlilik pelerini gibidir. Kendilerinin yaratmadığı bu durum için bu çocukların kendilerini sorumlu hissetmelerine neden olan şey bu gizlilik pelerini dir.

Çocukların yetişkinlerin sahip olduğu gelişmiş bir farkındalığa sahip olmadıkları elbette doğrudur, lakin Watson Okulunda karşılaştığımız durum çocuklara yayılan bir yetişkin sorundur. Şimdi bu bahsettiğimiz durumun meşru iktidar tarafından yaratılan haysiyet ve özgürlük sorunlarının bir numunesi olduğunu, nasıl bu problemin yetişkinlere yayıldığını göstermek istiyoruz. Aynı zamanda işçi sınıfının öz farkındalığının haysiyetin kökenleri üzerindeki bu gizlilik pelerini kaldırmadığını, fakat sorunu daha da yoğunlaştırdığını göstermeyi umuyoruz.

“Omuzumda bir çip ya da başka bir şey var izlenimimi yaratıyorum bilmiyorum” diyor George Corona, “fakat ben... yani yaptıkları işte herhangi bir yeterliliğe sahip olmadıkları hissine kapıldığım bir sürü insan var, ama bir işleri var... ordalar, kendilerine elektrikçi deyip sıradan işler yapıyorlar, okul sıralarındaki çocukların yapabileceğini düşündüğüm bir sürü şey işte, fakat kendilerine elektrikçi deyip çok iyi ücret alıyorlar.” George Corona bir füze projesi için parça üreten bir havacılık firmasında kıdemli bir ustabaşı. Kendisini “asalak tiplerin” biraz üzerinde ve bilim insanının epey altında biri olarak tanımlıyor.

George Corona kendisini gerçek bir yeteneğe sahip olmayan bir kitleyle karşı karşıya gelmiş hissediyor ve bu noktada Watson Okulundaki öğretmenlere benziyor. Ne var ki öğretmenler öğrenci kitlesi içine gizlenmiş gerçek bir yeteneğe sahip bir kaç

birey bularak kendi iktidarlarını meşrulaştırabilirken, Corona, bunun aksine, herkesin ürettiğini görmek istiyor. Onun gözünde sadece bir kaç kişi bir yeteneğe sahipse, bu, bir usta başı olarak onun için daha kötü sorunlar ortaya çıkarıyor. Diğer işçiler standart bir üretimi gerçekleştirmek için nasıl işe yarar hale getirilebilir?

Güçsüz olma korkusu, üstlerine göre kendi konumuna ilişkin değerlendirmeleriyle daha da pekişiyor. “İnsanlara *karşı* sorumlu olduğumu anlıyorum, tamam da, nasıl diyeyim, kuralları ben yapmıyorum, öyleyse yani... ben nasıl sorumlu olabilirim ki?” Corona’nın göz önünde tutmadığı şey, onun altında çalışanların da ona karşı aynı duyguları taşıyabileceğiydi; böyle bir durumda onları affetmezdi.

George Corona yalnızken huysuz ya da ters bir adam değil. Onunla konuşurken görüşmecimiz, onun “aşağıya doğru sürüklenmekten”, “hiçliğe düşmekten” korktuğunu düşünmeye başlamıştı. Bu metaforlar onun arkadaşlarının çoğunun aile hayatını tanımlamıyordu sadece, aynı zamanda ülkenin toplumsal dokusunda genel olarak ne olduğuna ilişkin yorumunu da gösteriyordu. George’un kendi yaşamının gerçekleri de çelişen metaforlar içerir: Anne ve babası birer emekçiydi, birkaç yıl süresince aşçı olarak çalıştı, geceleri de makine ressamlığı okudu; oldukça dramatik bir yükseliş gerçekleştirdi. Kendisinden aşağıda olan insanları kendi geçmişinin bir görüntüsü olarak düşünüyor olması ve onları hor görürken kendi konumunun güvenliği ve yükselişi konusunda kaygılar yaşıyor olması muhtemeldir. Belki bu doğrudur (bu “asalak tipler” kendi anne babasının olduğundan çok daha iyi olmalarına rağmen), fakat işyerindeki durumu bir an onun sert ve yetersiz hissetmesine neden oluyor. Kendi altındaki insanlarda gördüğü temel özellik, onların homojen bir kitle oluşturmaları ve bunu, herhangi birini diğerinden ayıracak bir yeteneğe sahip olmamalarıyla açıklıyor. Bu tür düşünceler bu aralar bilindik şeyler, fakat kendisine karşı duyguları konusunda ne diyebiliriz? Büyük bir şirkette bu insanlara göre öne çıkıyor,

lakin kendisinin de dediği gibi, onun bu üst konumu, yaptığı işin kendi üstlerine karşı sorumluluk almaktan ibaret olduğu anlamına geliyor. Yani, diğerleri sırf birer asalaksa, George'un şirketteki yeri korkunç bir ironiyle sonuçlanıyor demektir, zira teorik olarak yükselen kendisi, kitlenin tutsağıdır, onların yöneticisi değil; ve "gerçek bir bağımsızlığı olmayan biri gibiyim" demektedir. Kuralları kendisi koymak isterdi; bu ona gerçek bir güç verirdi, ancak denetim ve gözetim güç değildir çünkü zaten saygı duymadığı bu insanlara bağımlı hissedecektir. Nihayetinde onlara saygı duymaması, kendi işine karşı da güçlü bir saygısızlık duygusu uyandırmıştır.

Çocuğun ve öğretmenin dünyasında hâkim figür, kendi konumunu meşrulaştırabilir; iki erkeğin dünyasında ise bu usta başı bunu yapamaz. George, sınıf ve yeteneğin birlikteliğinin yarattığı yetersizlik girdabını hissediyor ve buna çok daha fazla inanıyor. Gerçekten bir yeteneğe ve beceriye sahip olsaydı ne asalak tiplerden ne de amirlerinden sorumlu olmayan bir bilim adamı olurdu: "Gerçekten becerimi geliştirseydim, her şeyden önce böyle bir durumla karşılaşmazdım". Demek ki aktörler, diyelim birbirlerine kur yaparken, bir aile kavgasında, bir okul içinde takılan yetenek rozetlerinde sahip oldukları yetenek etiketlerinden kişisel olarak sorumlu hissediyorlar. Fakat kendi kontrolünün ötesinde şirketin kendisi için biçtiği rolün farkında olan George, hâlâ aynı kişisel sorumluluk duygusunu hissediyor. Şirkette öne çıkmış biri olsa bile kendi başına bir birey olmadığını düşünüyor. Lord Acton'ın bir zamanlar yazdığı gibi, iktidar yozlaştırırsa, bu durumda kitle için ortak sorumluluk birliğin kendisi tarafından lekelenir.

Louis Althusser'in sınıfsal farklılıkların "sınıfı" yaratan ortak bir gizli kök-yapıdan geldiğine ilişkin gözlemi, George Corona'nın işyerinde karşılaştığı gerilimleri anlamada oldukça önemlidir. O, ilk elde kontrol altında ve güçsüzdür, işinde başarılı, biçimsel sınıfsal sınırları kaplayan bireysellik, yetenek ve değere ilişkin gizli boyutlardan dolayı şirketten soğuyan biri. Corona'nın altındaki işçilerin, *durdukları* yer yüzünden, kendi-

leri hakkında aynı gizli köklerden kaynaklanan ama bir biçimde farklı duygulara sahip oldukları da doğrudur.

Farklılıkları görmek için konumlarını dikkate almaksızın bütün aktörlerce paylaşılan bir ortak zemini öncelikle anlamamız gerekiyor: ortak bir zaman bilinci.

Watson Okulundaki çocuklar için yapmak zorunda oldukları yükümlülükleriyle okuldaki ders günleri yaşamlarındaki “gerçek bir zaman” değildi. Ne zaman okuldan ayrılır, kendi başarılarına dışarı çıkar, çalışırlarsa o zaman yaşayacaklarını düşünüyorlardı. Ne var ki işe giren yetişkinler de okulun çocuklardan beklediği şeylere karşı yaptıklarına benzer biçimde işyerinin taleplerine tepki vermektedir: yaşamlarındaki anlamlı zamanın işyeri dışında harcadıkları zaman olduğunu düşünürler. Örneğin Corona, “iş sadece yaşamak için para demektir; benim için her gün önemli olan şeyler evimde... yani aile, mahalledeki komşular filan” demektedir. Öfkeli genç elektrikçi Carl Dorian, işyerinde yokmuş gibi hissetmektedir. Dediğine göre okuldayken işi her zaman “hayal kurmayı bırakabileceği” bir faaliyet olarak düşünmüştü; şimdi ise işyerinde hayal kuruyor, fakat bir sonraki gerçek zaman ne ise, hayal etmekte zorlanıyor.

Corona da işyerinde “yokmuş” gibi hissediyor, çünkü riske atılmış olduğunu düşünüyor. Bir ustabaşının sembolik bağımsızlığına bile sahip olamayan Carl ve diğer işçiler farklı nedenlerle bir nebze böyle hissediyor. Sadece emirler alıyorsan, yaşamıyorsun, şu anda var olmaktan vaz geçiyorsun, hayatı mahvediyorsun demektir. “İşyerinde ne mi düşünüyorum?” diye soruyor bir kadın fabrika işçisi, “ne düşünebilirim ki?... yani, benim için çok zor... nasıl diyeyim, şey, yani orada hiçbir şeyim ben... kafamda başka yerlerde dolaşıyorum, ne bileyim, oğlumu düşünüyorum ya da memleketimde olduğu gibi... sadece işyerinde olmak, çok zor benim için.”

Havacılık firmasında çalışan bir işçi işyerinde kafasında kurguladığı hayalleri vurgulayarak yukarıdaki durumu çok iyi ör-

neklıyor. Bir kişi ne kadar çok emre maruz kalıyorsa diyor bu işçi, öz saygısını devam ettirebilmek için gerçekten de işyerinde değil de başka bir yerde olduğunu daha çok düşünür. Ancak işyerinde “başarılı olmanız” beklendiğine göre ve gerçekten de aslında orada değilseniz, nasıl başarılı olabilirsiniz ki?

Bu biraz ıvır zıvır bir mesele gibi görünebilir, fakat emirlere maruz kalan biri için çok önemlidir. Çocuklar iktidar figürünü pasif bir izleyici, bir hâkim, kendilerini ise icracı olarak görürken, Corona’nın işçileri arasında çok daha karmaşık bir iktidar bilinci bulunmaktadır. Üst düzey yöneticiler insanlara baskı yapar, George Corona ise savcıdır. İşçiler, Corona’nın yönetimi altında harcadıkları zamanın anlamı hakkında düşündüklerinde, işyerinde yokmuş gibi hissetmelerinin sorumluluğunu bütünüyle kendilerinde bulurlar. Eğer daha fazla beceriye ve bağlılığa sahip olsalardı böyle hissetmeyeceklerdi ve başarılı olabileceklerdi, şimdi ise onlara ne yapacaklarını söyleyen kişi Corona’dır.

Bu koşullar altında, bir kişinin o kadar çok emir almak zorunda kalması, işinde ne kadar çok yeteneğe sahip olduğu, dolayısıyla da daha fazla özgürlüğe, daha fazla bağımsızlığa sahip olmasıyla ters orantılıdır. Bu biraz soyut görünebilir, zira hayal kurma konusunda insanların kaygılı olduklarını gördüğümüzde bu durum bize ve görüşme yapan arkadaşlarımıza gerçekten soyut görünmüştü, dışarıdan insanlar olarak biz, onların bu duygularını ya basitleştirme ya da koşullar olarak algılama eğilimindeydik. Eğer birisi bir patronun ya da üst amirin kendi üzerinde kontrolü olduğunu *biliyorsa*, nasıl olur da işinde özenli davranmanın (iş iyi yapmak anlamında ki, bu da öz saygının kaynağını oluşturur) kendisinin kişisel yükümlülüğü olduğunu düşünebilir? Buradaki duyguların karmaşıklığı, size neyi nasıl yapacağınızı söyleyerek işi sizin için sıkıcı yapan birilerini tanımanızdandır, zira çalışan sizsiniz, sekiz ya da on saat yaşayan sizsiniz, duygularınız sizin için bir sorun oluşturuyor; başa çıkamıyorsunuz. Bir yetişkin için özgürlüğün kısıtlanmasının sıkılma ya da yokluk hissiyle sonuçlanarak haysiyeti de sınırlandırması

bundandır, işçiler doğrudan doğruya baskı altında olduklarını hissettiklerinden değil, fakat sınırlı özgürlüğün yarattığı duygulardan varoluşsal olarak kendilerini sorumlu tuttukları için.

Bunu daha genel terimlerle söylersek, kişi, kendi yabancılaşmasının sorumluluğunu almaktadır. Almak zorundadır, zira kişi, davranışlarla oynanan bir satranç oyununda sırf bir işlev değil, sürekli olarak bu yabancılaşmayı deneyimleyen bir varlıktır. İnsanın kendi yabancılaşma duygusunun onun özgürlüğü üzerindeki dışsal sınırlamalardan kaynaklandığını “anlayacağını” teslim eden çok az felsefeci vardır. Sartre, insanın toplumsal hayatın anlamını engin deneyimlerine göre kavrama ihtiyacı üzerine güzel şeyler yazmıştı ve bu emekçilerin dediği şey de, yaşamlarındaki özgürlüğe ilişkin kısıtlamaların, ancak işlerinde yeteneklerinin yetersiz olması, yeterince başa çıkamama gibi ölçütler belirleyerek anlaşılır olabileceğidir.

Bu varoluşsal yara, insanların kendi toplumsal konumlarını diğerlerinininkiyle karşılaştırmasının bir yolu olur. Şehir merkezindeki bir ofisin kapıcısı kendini aşağılayıcı bir biçimde “temizlik yapmak için herhangi bir diplomaya ihtiyacın olmaz” derken, “iş iyi yaptığımı biliyorum, yani, bir elektrikçi olmak utanılacak bir şey değildir” diyen usta bir elektrikçiden farklı bir pozisyona koymaktadır kendisini. Bu ikisini ayıran şey şudur: Kapıcı temizlik yapmaktan memnun değildir, ancak bu işi yapmaktan utanmaz; utanç başka bir yerde yatmaktadır. O, “eğer daha iyi biri olsaydım, başarılı olsaydım mesela, o zaman insanlar beni itip kakamazdı...” diye düşünür. Bu, okur yazar olmayan bir çöpchünün söylediklerine çok benzer biçimde bir tür kendini suçlamadır: “Bak, bulunduğum yere saplanıp kalmak kimsenin suçu değil, benim suçum, bunu biliyorum... diyorum ki... böyle aptal bir bok olmasaydım... o da değil de... kendimi adayıp sıkı çalışsaydım, bunun beni farklı yapacağını biliyorum, bunu bana birisinin yaptığını söyleyemem.”

Bu duygular, bir toplumda “alttaki” insanın kendisini di-

ğer insanlara göre tanımladığı anlamına gelir, dahası bu durum kendisinin hatası gibi görünür. Bu kendini suçlama örneğini okulda, bir çocuk öğretmeni kendisine yeteri kadar yeteneği olmadığı için bir birey olarak davranmadığını hissettiği anda da görmüştük. Yetişkin dünyasında ise bu kendini suçlama, işçinin kendi toplumsal sınıfını tanımlamasının bir yoludur; emirleri ne kadar çok uygulaması gerekiyorsa, besbelli ki alt sınıfta olduğu için, bağımsızlığını sağlayacak iç kaynaklardan o kadar yoksun sun demektir. Çocuk meşru olarak deneyimlediği utancı kabul lenir ve kızgınlığını bu utancı yaşamayanlara saldırarak gösterir. Bu durumla kafa kafaya yüzleşen yetişkin, toplumun kendisini “hiç kimse” olarak görmesinin doğru olmadığına ısrarcıdır, zira asla başka bir şey olma şansına sahip olmamıştır. Ne var ki yetişkin birisinde bilinçli inanç ile içsel kanaat arasında bir yarıлма vardır ve bu, kim olduğuna ilişkin utanç duygusunda gizlidir. Sınıf onun kişisel sorumluluğudur, asla bir fırsata sahip olmadığı gerçeğine rağmen. Bir görüşmede kapıcı artık patlayarak, “yani şöyle, insanlar benim kim olduğumu nasıl bilebilirler ki? ... benim üniversiteli çocuklar gibi bir şey başarma şansım hiç olmadı ki...” diyordu. Görüştüğümüz çöpçü, “asla okumayı tam öğrenemedim... elimde değildi ... yani istedim tabi de, şanssızlık işte” derken, bir fabrika işçisi “hayatta bir insanın yapmak zorunda olduğu çok şey var, onların asla yapmadığı. Neden? Sanırım bu adil değil, ben Saugus’daki (alt-orta sınıf insanların yaşadığı Boston’un kenar mahallesi) kadınlar kadar iyi olduğumu düşünüyorum” diyordu.

“Bak, ben küçükken” demişti bir adam, “hiçbir farkı bilmiyordum, yani kim olduğuma ilişkin, sonuçta bir çocuktum, fakat ne zaman makine atölyesinde çalışmaya başladım, işte o zaman çarpıldım. Hayat... insanlar sana emirler yağdırabilir, ve sen de yapmak zorundasın, çünkü işe ihtiyacın var. Fakat dahası, sana ne yapacağını söyleme hakkına sahipler, anlatabildim mi? Bu insanı yaralıyor, ama neyi şikayet edeceksin ki?” Sana “emirler yağdıran” insanlara duyulan öfkeyle birlikte bu insan-

ların aynı zamanda sana ne yapacağını söyleme hakkına sahip olduklarını da düşünüyorsan kafan karışacaktır.

Öğrenci ve öğretmen, işçi ve ustabaşı: Sınıfın çocukluk dünyasından yetişkinlik dünyasına geçişi, yetenek rozetleri meselesini çok daha karmaşık bir hale getirir, zira yetişkinler kendilerini tanımlamaya ihtiyaç duyar. Ne ki bu rolleri tek tek kişiler açısından düşünürsek yetişkin yaşamındaki bu gizli boyutun anlamını çarpıtmış oluruz. Sınıfın gerçek etkisi, bir insanın yaşamında iktidar konumunun *her iki tarafını* da oynayabilmesi, dönüşümlü olarak yargılayan ve yargılanan, sırayla bir birey ya da bir kitlenin sıradan üyesi olabilmesidir. Bu, sınıf çatışmasının “içselleştirilmesi”ni temsil eder, yani insanlar arasındaki mücadeleden her bir insan içinde mücadeleyle sonuçlanması sürecini.

İşyerinde Kardeşlik ve Bireysellik

William O'Malley'in çalıştığı tesis, penceresiz, temiz ve bakımlı çimlerle çevrili, modern, sürekli büyüyen tek katlı bir bina. O'Malley montaj hattında çalışıyor, ancak hat çok sessiz ve üretimin büyük bir kısmı çelik kafesler içine gizlenmiş otomatik makineler tarafından gerçekleştiriliyor; bu da, dışarıdan bakan birinin, çalışanların iş elbiselerinin, ellerinin, aslında düzgün biçimde paketlenmiş kutulardan çıkan transistörleri yaparken kullanılan gres yağına bulanmış olmasını anlamasını zorlaştırıyor.

William O'Malley anne ve babasının vasıfsız birer gündelikçi işçi olduğu ve babasının haftada bir ya da iki gün gece de çalıştığı bir evde büyüdü. “Okuldan bomboş bir eve geldik, cirit atardık evin içinde. Kendi aileme bunun olmasını istemiyorum”. O'Malley işyerinde acil bir ihtiyaç olmadığı müddetçe fazla mesai yapmıyor, karısının çalışmasına da izin vermiyor. Aslında karısı çalışmak istiyor, ama oğulları James okuldan eve gelene kadar her gün heyecandan “duvarlara tırmanıyormuş gibi” hissediyor, bu yüzden çalışmıyor.²⁶

26 O'Malley ailesi bu bakımdan bizim görüştüğümüz işçiler ve genel olarak tüm beden işçileri arasında sıra dışı bir özellik sergilemektedir. Normalde

O'Malley'in işi hakkında konuşmaya başladığımızda başlangıçta çok güçlü ve kendinden emin görünüyordu: "Zor bir işim var. Değişken hızlı bir hat üzerindeki çok sayıda karmaşık makinenin kontrolünü yapmam gerekiyor. Bu, makinelerin parçaları farklı hızlarda geçirebileceği anlamına gelir. Hattın en hızlı olduğu zaman bile kontrol yapabilmeyi öğrendim. Son birkaç yılda toplam hat hızını geniş ölçüde ayarlamayı öğrendim ve işyerinde en tepe noktaya ulaştım."

İşinde iyi olduğunu biliyor, işverenlerinin yaptığı işi beğendiğinin de farkında. O'Malley çok çalışmanın erdemlerine inanıyor, doğası gereği tatmin edici olduğundan değil, bu erdemin evini idame ettirmesini sağladığı için: zarar edilen yıllarda bile işinde kalmayı becerdi, gelirin yüksekliğini umuyor, böylece aile bütçesini planlayabilir.

"Bay O'Malley, çok çalışmanın insanın öz saygısı için gerçekten önemli olduğunu düşündüğünüzü söylediniz. Çalıştığınız yerde bunu yapabiliyorsunuz görünüyor, yani montaj hattındaki işinizi diyorum... Bunun diğer insanlar üzerinde ne gibi bir etkisi var, yani bunu yapabildiğiniz gerçeğinin?"

"Bak, hakkımda yanlış bir izlenime sahip olabilirsin diye diyorum, ben köle gibi çalıştıran bir amir değilim, sadece bu işi yapabildiğimi biliyorum. Yapılan iş ustabaşına yolunda görünüyorsa tamamdır. Özellikle hükümetle yapılan anlaşma gereği, işyerine bir kaç siyah adam geldi, yeni insanlar, ve henüz makineleri bilmiyorlar. Onlar daha iyi hissetmedikçe hattı daha hızlı hareket ettirmeyeceğim. Adam akşamdan kalma ya da bunun

bir işçi ailesinde baba, yapabileceği her durumda fazla mesaiye kalır ya da hatta ikinci bir işte çalışır. Yine de O'Malley, karısına çalışmayı yasaklama konusunda pek sıra dışı birisi sayılmaz. "Bir çocuk eve geldiğinde annesinin evde olmaması iyi değil" demişti bir başka işçi. Çalışan başka bir kadın, bize, "en büyük korkum işimde ne kadar iyi olduğum değil, basit bir dikiş işte, her neyse bunu pek umursamıyorum, sırf para kazanmak için. Asıl korkum ben uzaktayken Teddy'ye (oğlu) ne olduğu. Joe (kocas) işinde daha iyi konuma gelince haftada üç gün makarna bile yesek çalışmayacağım" diyordu.

gibi bir şeyse, aklımdaki baskı yapmak değil, bu transistörleri imal etmektir.”

“Peki çok çalışmaktan ne anlıyorsunuz?”

“Kendini işe vermeyi, yapabildiğinin en iyisini yapmayı. Yani, başka insanlarla çalışıyorsun; arkadaşlarını aldatmak istemezsin.”

O'Malley ile konuştukça “çok çalışma” ile aslında ne anlatmak istediğini daha fazla düşünmeye başladı. Çok çalışmanın uzun saatler çalışmaktan ya da fiziken yorgun düşmekten daha fazla bir şey olduğuna karar verdi; çok çalışma bir taahhüt içeriyordu. Neye? İş iyi yapmaya. Bu ne anlama gelir? Sonunda asıl önemlisinin işi iyi yapmak olduğuna karar verdi, zira diğer insanlar bu nedenle sana saygı duyardı; çok çalışmadaki erdem, bir bakıma işin kendisine dışsaldır. Peki kimdir o, sana saygı duyacak olan?

Ustabaşı burada sormadan konuşmaya başlıyor. Kendisi teknolojik bir sanayi alanında vasıflı bir işçi, ustabaşından önemli derecede bağımsızlığa sahip olduğunu düşünüyor. “Bay (ustabaşı), o bir semboldür, bilirsin, bostan korkuluğu sembolü.” Kendisinin işyerinde temel işlevi öğretmenin okuldaki işlevi gibidir: yapmaktan çok yapılanı yargılamak; onun gücü insanlara ne yapacağını söylemekten değil, kimin artış hak edecek kadar yeterince çalıştığına, personelin nereye yerleştirilmesi gerektiğine, kimin terfi alması, kimin işten atılması gerektiğine ilişkin tavsiyede bulunmak ya da buna karar vermekten gelir.

O'Malley kendisince de önemsenmek için çok çalışıyor. Ancak o da etrafındaki diğer işçileri önemsediyi ve onlara karşı hassas olduğu için, çelişkili bir zanaatçı ahlakına yakalanır. Bir taraftan işinde elinden gelenin en iyisini yapması beklenen bir adamdır, böylece üstlerinden ödüller alır. Bu yeteneğe sahiptir ve bunun da farkındadır. Fakat Watson Okulundaki çocuklar gibi, yeteneğini bu şekilde kısıtlamaksızın kullanırsa ödemek

zorunda olduğu bir bedel olduğunu anlamaktadır. Bunun gibi büyük bir işyerinde herkes verilen görevlerin eşit biçimde üstesinden gelemez ve buradaki eşitsizlik William O'Malley gibi bir adamın daha vasıflı ya da azimli olması meselesi değildir. Gündelik yaşamda meydana gelen türlü sorunlar ve karmaşalar bir aile kavgasından sonraki depresyon hissine, mahmurluğa neden olabilir. O'Malley gibi bir adam için en üst düzey hızla çalışmak ve bütün bunları göz ardı etmek kendi insanlığının inkarı olacaktır; otoritenin dikte ettiklerine yanıt vermek, mümkün olduğu kadar çalışmak, onun kardeşlik duygusunu bozar.

O'Malley için sonuç şudur: "Çok öne çıkmadan, özel biri gibi olmadan yapabildiğim kadar çok çalışıyorum; olay bu, aynı zamanda diğer işçileri karşıma almak istemiyorum." Ailevi değerlerinin işteki başarısının üzerine yüklediği bütün baskıya rağmen O'Malley, işyerinde bize kendisini ilk başta gösterdiği gibi davranmaz. İş bir araç değildir, O'Malley sergilemesi gerektiğini düşündüğü bireycilikten geri durur. Yapabileceğinin en iyisini yapma arzusu, ne ki diğerlerinin sizi kötü insan konumuna yerleştirmemesi ve size kızmaması için çok fazla öne çıkmamak, okuldaki otoritede üretilen başarı ve kardeşlik arasındaki bölünmeye benzer. Ne var ki buradaki yarıma çok daha geniş boyutlardadır. Artık bu adam sırf kendisi için çalışmamakta, başkaları için, karısı evinde kalabilsin, oğlu daha zengin bir hayat sürdürbilmek için kendisini geliştirebilsin diye çalışmaktadır. Bu, eğer bir alanda tam olarak ekonomik bir birey gibi davranırsa başka alanlarda toplumsal bağlarını güçlendirebilir demektir. Ancak bu denge artık işlemeyecektir: işyerinde basit, bencil bir ekonomik bireye dönüşmemiştir, zira insani duyarlılık bir insanın evde bırakabildiği bir şey değildir.

Genel anlamda söylersek, O'Malley biçimsel bir özgürlüğe, yapabildiği kadar kendisi için özgürlüğü elde etme olasılığına, diğer insanlarla ilgili olarak kendi haysiyetine sahip olmak istediğinde kullanamayacağı bir özgürlüğe sahiptir. Kelimenin klasik ekonomik anlamıyla "özgür" olmak, kınanacak bir şey-

dir. O'Malley'in duygularında yüzleştiği çelişki budur. Bu çelişki kendi içinde bir mücadele, kim olduğuna ve ne istediğine ilişkin zihninde kafa karıştırıcı düşünceler ortaya çıkarır.

O'Malley'in çok çalışma ve kardeşlik arasında karşı karşıya kaldığı bu içsel çatışma, fabrikasındaki iktidarın, okuldaki durumun tersine, somut bir kişi olarak ortaya çıkmaması olgusuyla daha bir karmaşık hal alır.

Ne ustabaşı O'Malley ne de fabrikadaki diğer işçiler bir fanusta iş görür. Bir fabrika, belli bir miktar mal üretildiği zaman layıkıyla işliyor demektir, mal miktarı ise ustabaşından daha yüksekte olan otoriteler tarafından belirlenir. O'Malley'in işi, makinelerin ustabaşının taleplerini tatmin edecek miktarda üretip üretmediğinden emin olmaktır ve ustabaşı da kendisine yukarıdan verilen direktifleri tatmin etmelidir. Bu durumda iktidarın kişidişliliği, O'Malley'in diğer işçilere kardeşlik duygusunu gösterme yeteneğine müdahale ederek etkilemektedir.

O'Malley evde yaşamış olabilecekleri bireysel sorunlardan dolayı işçilerin yavaş çalışmalarına izin verebilir. Ancak bunu, üretmesi gereken kotayı nihai olarak sağladıktan sonra makul biçimde yapabilir. İş arkadaşlarına yönelik insani duygulara sahip olmasıyla onlara sonuca götürecek bir araç gibi davranma gerekliliği bir birine dayanır. O sonuç, elbette, makinelerini kendi işini kaybetme riskine meydan vermeyecek biçimde hızlı çalıştırmaktır. O'Malley'in üzerindeki ustabaşı da benzer bir konuma sahiptir. Ustabaşı ve O'Malley'in sorumlu olduğu üretim oranı ne kadar çok olursa, her ikisi de insani farklılıklara, kişisel özelliklere, beceri düzeylerine ve işçilerin iş ile ilgili başka türden sorunlarına o kadar az tolerans gösterirler.

O'Malley insanlardan uzak dursaydı ve sadece kuralları uygulasaydı, bu düşünceler onun üzerinde bir gerginlik oluşturmayacak ve anlattığı kadar "güçlü" olacaktı. Fakat O'Malley bir makine değildir, kendi iç problemlerinin başladığı yer de burasıdır. O'Malley ile yeterince uzun konuşan biri, ondaki çaresizlik duygusuyla karşılaşır: "Sorumluluklarımı yerine getirirken ... bunu

yapabilirim, evet yapabilirim, yani burada işten çıkarılmalarda bile ben işimde kaldım, fakat hâlâ rahat hissetmiyorum, bilmem anlatabiliyor muyum?”

“Sorun ne? Bunu bir ortaya koy önce.”

“Peki, içimde bir şeylerin kötü gitmesinden korkuyorum gibi...”

“Ne demek istiyorsun?”

“Bunu nasıl açıklayayım... sadece benden bekleneni yapıyorum ve hâlâ yeterince iyi yapıyormuşum gibi hissetmiyorum.”

Bu adamın hissettiği yetersizlik, okulda “pek bir özelliği olmayan” olarak etiketlenmiş çocuğun durumuyla aynı noktaya ulaşır: Asla yapmadığı bir durumdan kendisini sorumlu hissetmektedir. Fakat O’Malley’de bu noktaya giden yol çocuktan oldukça farklıdır. O’Malley yeteneğe sahip olduğunun farkındadır, fakat yeteneğini kullanabildiği durumlar tartışmalıdır. Yeteneğini tam olarak ortaya koyacak olsa, sadece arkadaşlarının alakasını kaybederek değil fakat çok çalışan sıra dışı bir kimse olarak, onları gölgede bırakarak bir birey olarak öne çıkacaktır. Diğer işçileri suçlama olasılığına karşı duyarlı olması kendini tutmasına neden oluyor. Fakat kendini tutması, bu sefer de zayıf hissetmesiyle sonuçlanıyor. Diğerlerini suçlamamak için kendini tutarak yanlış bir şey yapıyor olduğunu düşünmeye başlıyor. Ne kardeşçe ve ne de bireyci davranmaktadır; her ikisi olmaya çalışır ve daha yetkin biri olsaydı bu ikilemi çözebileceğini düşünmektedir.

Bu çatışmanın sınırlarını tanımlamak önemlidir. Yanlış bir şey yapıyor olduğuna dair içsel suçlanma, O’Malley’i aşırı mutsuz yapmaz; istendiği gibi işini yapmaktadır ve bu, ayakta kalıp kalmayacağına ilişkin değil, ayakta kalma deneyiminin niteliğine ilişkin bir sorundur. Bu nitelik ise işyerinde arkadaşlarının kimler olduğu gibi sorularla açıklığa kavuşur: “Aslında burada çok fazla arkadaşım yok. Yani çoğuyla aram iyidir gerçi, fakat

sosyalleşmeye izin verilmez, iştesin sonuçta. Aslında orada bir şeye bulaşmak istemiyorum... arkadaş olman beklenen tiplerle arkadaş olmak mantıksız olurdu... tersini yapman beklenir.”

Bu yüzden, bir kişinin hem bir birey olarak hem de diğer insanlar arasında bir insan olarak kendi içinde yaşadığı bu dram, bireysel yetenek iddiasını sınırlandırdığı gibi, aynı zamanda kardeşliği de tehlikeye atar. Watson Okulundan mezun biri okuldayken genç bir yetişkin olarak makine ressamlığı ile ilgilenmeye başladığında başına ne geldiğini şöyle anlatıyor:

“Tabi, çocuklarla takılabilir ve iyi vakit geçirebilirsin, yani işte akşamdan bir kadını beceren bunun hakkında konuşur durur, gerçi mala vurmayı herkes yapabiliyordu zaten. Fakat ben ineklemeye başlayınca bir biçimde benden rahatsız oldular... yani aslında aynı kişiydim, hâlâ mala vurmayı seviyordum onlar gibi, fakat kamyon ya da başka bir şey sürerek bu dandik yerde kalmayı istemiyordum sadece... yani işte bilmiyorum, buna çok sinirlendiler çünkü çocukların çoğu orada kalmak zorundaydı... yani... onlar beni terk ettiler sanırım, belki de bunu benim yaptığımı düşünüyorlar... yani onları terk ettiğimi.”

Bir çok toplulukta yardımsever faaliyetlere katılan, ama sendikal faaliyete, projelere çok az dahil olan başka bir işçi, bunun nedeni sorulduğunda, iş yerinde beraber çalıştığı insanlar ile bir işe kalkışmayı “doğru” bulmadığını düşündüğünü söylemişti. Neden? “Çünkü arkadaş edinmek için orada değilsin ki, kendin için yapabildiğin şeyi elde etmek için oradasın.”

İş yeri sınıfsal koşulların içselleştirilmesinin gerçekleştiği tek alan değildir. Gerçekten de bu olguyu tek başına geleneksel olarak eril bir dünya olan iş dünyasında arayan biri onun tam kapsamını yakalayamaz. Bireysellik ve kardeşlik arasındaki çatışmanın içselleştirilmesi, görüştüğümüz erkek ve kadın işçilerin yetişkin aile yaşantılarına işaret etmektedir; aslında bu içsel sınıf savaşı, bu beyaz etnik aileler Amerikan kültürüne entegrasyonun anlamını ölçüp biçtiklerinde, karşılaştıkları bir başka ikilemi açıklamaya da yardım eder.

Ailede Kardeşlik ve Bireysellik

Kentsel köyler geleneksel geniş aile biçimiyle dikkat çekiyordu. En basit yapısıyla bu aile biçimi anne, baba ve çocukların yanında bir kaç akrabayı da içinde barındırır; kentlerdeki konut biçimleri de bu ailenin olası her çeşidini mümkün kılmaktadır. Boston'da ya iki ya da üç ayrı dairesi olan üç katlı evler yaygındır. Evin sahibi yaşlı biriye, genellikle diğer dairelerde onun çocukları, hatta torunları kiracı olarak oturur. Etnik mahallelerin müstakil evlerin yoğun olduğu yerlerinde ise akrabalar aynı evde yaşamaz fakat çok yakındadırlar. Bütün bu türden aile yapıları genellikle geniş aile olarak sınıflanır, zira çocuklar ile anne babalar arasındaki gündelik yoğun bağları olanaklı kılar.²⁷

Geniş aile ile ilgili en önemli nokta, aile üyelerinin birbirine bağımlılıklarını bir ahlak kuralı haline getirmesidir. Bu kurallar genellikle yaş ile bağlantılıdır, daha yaşlı olan daha genç olan için belirli standartlar oluşturma hakkına sahiptir; fakat birbirine bağımlılık ilişkileri de farklı biçimlerde ortaya çıkar. Akrabalar mali ya da ailevi sorunlarında birbirlerini çekinmeden arayabilir; çocukların yetiştirilmesi ortaklaşa yapılabilir; ev satın alma gibi kişisel ekonomik kararlar bireyin kontrolü dışında ailenin türlü görüşlerine açık olabilir. Bu aile ağı içerisindeki birisi bağımlı gibi görünebilir, zayıf olduğu ya da kendini kanıtlamak zorunda olduğu için değil, sırf bir aile üyesi olduğu için.

Tarihsel olarak sanayi kentlerinde geniş ailenin sağladığı korumak yoksul insanlar için özel bir değere sahip olmuştur. Bir kere kıt kaynakların azami kullanımına izin vermiştir ve yarattığı ağ, bireyler kişisel felaketlere ya da zor zamanlara maruz kaldığında onları korumaya yardım eder. Elbette ki geniş aile göçmen ailelerine özgü değildir; kentlerdeki hem beyaz hem de siyah yoksullar için de koruma sağlayan bir barınaktır. Diğer taraftan bu aile biçiminin, geç 19. yy.'da, Amerika'ya ulaşmalarından

27 Daha teknik bir tartışma için, bkz. Richard Sennett, *Families Against the City* (Harvard Univ. Press; 1970), Bölüm 4.

sonraki on yıllık bir süre içinde asıl olarak göçmenlerin ihtiyaçlarına tam tamına uyduğu doğrudur. Bir insanın hâkim ulusal kültürden büyük ölçüde ayık olduğu bir durumda geniş aile, insanın kendisi gibi insanlarla hızlı ve yaşamsal bağlar kurabilmesinin bir aracıdır.

Geniş aileler tarihin farklı dönemlerinde değişik anlamlara gelebilir. Bu aile biçimi çekirdek ailede çoğunlukla bilinmeyen bir korunma türüne, karşılıklılığa ve paylaşımaya olanak verirken, başkalarının insanın kişisel işlerine sürekli dahil edildiği duygusuna, bir tür kısıtlayıcılığa yol açması da olasıdır. Bir zaman yaşamsal bağlar olarak görülen şeyler, bir zaman sonra baskıcı olarak görülebilir.

Kültürel değişimin belki de en hassas göstergesi, görüştüğümüz yetişkinlerin yaşamlarında geniş ailelerdeki karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin şimdilerde kolektif bir güçten çok kişisel olarak aşağılanmış olmaya kaynaklık eden bir duygunun ortaya çıkmasıdır. Yeni nesilden karşılaştığımız insanlar, geniş ailenin baskıcı bir kurum olduğunu düşünüyordu. Aile, o eski bağımlılık kurallarına uymaları aracılığıyla hareket etme özgürlüklerini haysiyetlerini kaybetmelerine neden olacak biçimde kısıtlamaktadır. Bu durum şu öfkeli yakınma biçiminde somutlaşır: “Babam geliyor ve bana çocukların artık yeterince saygı göstermediğini anlatıp duruyor... çocukların eğitimi için ne yapmam gerektiğini söylüyor... her şeye burnunu sokuyor ve kendi ayaklarım üzerinde duramamak, üstelik de çocukların önünde bunların söylenmesi, beni kötü hissettiriyor, anlatabiliyor muyum?”

Kuşaklararası çatışma meselesi, zenginleşmiş bir gencin anne babasının hayatından hoşnut olmamasını akla getirir bir anda. Bütün toplumsal tarihe bazı bakımlardan bu tür çatışmaların damga vurduğunu, kuşaklar arası uzaklığın sadece ergenlikte değil aynı zamanda yetişkin yaşamında da ortaya çıktığını hatırlamak gerek. Bizim Boston’da görüştüğümüz insanlar arasındaki kuşak çatışmaları, ikinci nesil baba ve oğul arasında değil fakat babalar ve birinci nesil büyükbabalar arasında daha keskindi.

Anne babanın ve akrabaların otoritesinden kurtulmak zorunda olma duygusu özellikle akrabalarıyla aynı binada yaşayan orta yaşının başındaki insanlar üzerinde baskı kurmaktadır. Bir kadın çocuk bakımı konusundaki tartışmayı keserek şunları söylemişti: “Bakın, benim için çocuk bakımına ilişkin şu konuşmalar konunun tamamen dışında. İşler, biz bu *benim* akraba milletinden kurtulana kadar ‘çocuklarımın bakımı’ konusunda konuşabileceğim bir yere gelmeyecek –kötü insanlar olduklarından değil, bunu söylemiyorum, ama sadece eski yöntemleri biliyor, onu dikte etmek istiyorlar, onlara uygun görünen bu çünkü.”

“Oğlum bana nasıl saygı duyabilir ki, benim dedesine boyun eğdiğimi görüyorsa?” Bunu diyen genç babaya, kendi babasının büyükannesine bu türden bir boyun eğişine hiç şahit olup olmadığı sorulduğunda şunları diyordu: “Şimdi bu farklı, çünkü ben insanların bundan farklı davranabileceklerini bilmiyordum... fakat şimdiki bu çocuklar, ya TV’de görüyorlar ya da öğretmenlerinden öğreniyorlar, ikisi aynı şey değil, çocuklar bunun farkındalar.”

Buradaki “ikisi”, yani bu adamın lafını ettiği tarihsel değişim, ebeveynlik hakkında büyük kültürün varsayımları ile ilgilidir: ebeveyn olarak hürmet sergilerseniz karizmayı çizdirirsiniz, çocuklarınızla ilişkilerinizde yardıma gerek duymadan, kendine yeterli derecede güç gösterirseniz saygıyı elde edersiniz. Geniş ailenin tam da temelinde yer alan bağımlılık Amerikan koşullarına göre belki de zayıflık gibi görünür. Bağımlı olmak, kontrole sahip değilsiniz, eylemlerinizi kendi seçiminiz değil demektir. Etnik işçilerin kültürleşimi, çok uzun zamandır (sadece Amerikan göçmen yerleşimlerinde değil kırsal alanın çoğunda) insanlara övgü kazandıran ritüelleri zayıflık olarak görmeleriyle oluşuyor. Bunun aksine zengin yörekentlerdeki çekirdek aile, bağımsızlığa izin verdiği için güçlülük işareti gibi görünür.

Amerika bu insanları tutmayı nasıl başardı? Büyük toplum olan “Amerika”, orta yaşlarının başındaki ebeveynlerin yeni olan

için eskiyi terk etmekten zevk aldıkları sırf çekici ve sıcak bir yer olduğu için mi? Yoksa eski yerleşimlerinin dışındaki kültüre yönelik gerçek bir arzu duymaksızın, onlara değişim zorunluluğu aşılayan bu etnik kimliğe sınıfın zorla girmesine ve kendilerinin kim olduğuna dair başka bir şey mi var burada?

İnsanlarla konuşmalarımızda bu türden bazı zorlamalar tekrar tekrar karşımıza çıktı. Eski mahallelerini terk edenlerin duygularını yansıtan genç bir kadın, banliyöde kendisine ait mütevazı bir eve taşınırken geniş ailesinden kopuşunu şöyle tanımlamıştı: “North End’den ayrılmak zorunda olduğumu hissettim. Böyle hissettim çünkü kalmam benim için, çocuklarım için kötü olacaktı... sanırım bu banliyöde daha iyi bir aile hayatım var, ama dışarıda yalnızım.” Yeni komşularıyla arkadaşlıklar kurabilirdin mi diye sorduğumuzda, gerçekten hiç denemediğini, hafta sonları eski mahallesine gittiğini söyledi. Banliyöde yaşamayı seviyor muydu? Bu soruya yanıtı, aslında sevmediği, şehrin canlılığını tercih ettiği biçiminde oldu.

Bu konudaki konuşmalarda kaybetme duygusu çok hâkimdi, zira bunun, insanların yeni çevrelerine uyum sağladıklarında rahatlayacakları geçici bir alt üst olma duygusunun çok ötesinde bir şey olduğu açıkça görülüyordu. Neye uyum sağlayacaklardı ki? “İşte şöyle. Boston’da kapınızın önüne otursanız 10-15 dakika içinde 10-15 kişi görürsünüz, neler olduğunu öğrenirsiniz... Watertown’da (Boston’da bir banliyö) kapınızın önüne oturun, komşunuz eğlenceli biri olduğunuzu düşünür ya da bir içki için sizi evine davet eder... Başka bir şey daha diyeyim. Boston’da bir çocuk görürsen, kimin çocuğu olduğunu umursamazsın. Kötü davranışlarda bulunursa ona bunu yapmamasını söylerim, yapmaya devam ederse şaplağı geçiririm... Watertown’da ise kendi çocuğunuzla ilgilenirsiniz, başkalarının çocuklarını rahat bırakırsanız iyi edersiniz. İnsanlar müdahale istemiyor.”

Bu adam Watertown’a taşınmasının nedenini “kendim ve çocuklarım için biraz nefes almak istedim, annem ve babam biraz fazla olmaya başlıyordu” cümleleriyle açıklıyordu.

“Etnik işçi” topluluklarına ilişkin çalışmaların önemli bir kısmı yukarıda tanımlananlara benzer duyguları ortaya çıkarmıştı. O eski yakınlık biçimleri baskıcı görülmekte ve insanlar özgür olmaları gerektiğini düşünmektedir. Ancak bir kopuş yaşadığınız zaman bile toplumsal bağlar ve bağlılıklar genellikle yine aynı insanlarla olmaktadır. Kendi yaşamınızı daha fazla kontrol ediyor görünüyorken, değer verdiğiniz insanlarla kardeşlik duygunuzun kaybolması nedeniyle korkmuş hissedersiniz. Yani özgürlüğe, bir başınalığa ilişkin Amerikan rüyası, bir zamanlar izole edilmiş bu insanların tutunma noktalarını ele geçirmiş, onları mutsuz yapmıştır. Fakat özgürlük arzusu zengin yörekentlerde yaşama ile simgelenen dünyevi bir statü hevesine de indirgenemez; daha çok yetenekle kazanılan bağımsızlık anlayışına yönelik bir inançla büyür.

Bağlantıyı soyut biçimde ortaya koymak anlamayı zorlaştırır. Şimdi çok farklı bir yetişkin hayatı geçiren iki kız arkadaşın aileleri hakkındaki düşüncelerinden bu anlattıklarımıza ilişkin dramatik bir örnek verelim.

Anna Baron ve Rita Cetrulla aynı mahallede büyüdüler. Her ikisinin babası da yıllarca tasarruf yaparak ev alabilmeyi beceren iki göçmen fabrika işçisiydi. Baron ve Cetrulla yerel bir kilise okuluna gittiler fakat üniversiteye devam etmediler.

Anna Baron İtalyan topluluğunun dışından ve Katolik olmayan biriyle evlendi. “O zamanlarda ailemden büyük bir kopuştu bu, çünkü benim gibi kızların kendi ‘türü’ ile evlenmeleri beklenirdi. Fakat Sam ve ben evlenmek istedik ve anne ve babamın beni durdurmasına izin veremezdim.” Sam Baron onbirinci sınıftayken çalışmak için okulu bırakan New England’ın kırsal bölgesinden gelmiş birisi. Bütün hayatı boyunca liman işçisiydi, önce yük arabası kullanıyordu, şimdi uzman navlun denetimcisi.

Sam ve Anna Baron evliliklerinin Anna’nın ailesinde açtığı gediği yıllar geçtikçe onardı. Anna’nın ailesine yakın yaşıyorlar ve sık sık görüşüyorlar. Fakat bu yakın ilişkiyi baskıcı buluyorlar

ve bir gün taşınmayı umut ediyorlar, en azından kentin başka bir bölgesine; içinde bulundukları toplulukla yakın toplumsal bağları var ve çeşitli yerel örgütlerde aktif çalışıyorlar.

Rita Cetrulla'nın evliliği daha az bir çalkantıya neden olmuştu. Aynı mahalleden bir İtalyan'la evlendi, anne babasına göre iyi bir seçimdi, zira kocası yüksek okulda oldukça başarılıydı. Gino Cetrulla çocuklarla çalışma konusuna her zaman ilgiliydi ve yüksek okulda çocuklarla çalışan bir polis memuru olarak kariyerine devam etmesini sağlayacak dersler almıştı. "Benim için polislik, ben büyüyorken yaşadığım koşullarla ilgili bir şey yapmanın yolu. Kişisel olarak tatmin edici... Üniversite yolunda ilerleyen ve sonra ortadan kaybolan parlak İtalyan çocuklarından biri olmak istemedim." Ne var ki Gino ve Rita, kendilerini ailelerinden uzaklaştırdılar. Evlendikten yaklaşık üç yıl sonra Gino'nun ailesinin evinden kentin başka bir bölgesine taşındılar. Hâlâ çoğunlukla İtalyanlarla ilişkisi olsa da bu insanlar Gino'nun birlikte büyüdüğü kişiler değil, onları hüznolendiren bir şey bu, ama hem Gino hem de Rita uzaklaşmış olmanın kendi çocukları için iyi olduğunu düşünüyor.

Bu iki kıdemli arkadaş arasındaki farklılıklar ne anlama geliyor? Baron ailesi, kendilerinin kabul etmekte zorlandıkları politikalar konusunda Rita'nın, liberal, iyi eğitilmiş kocasının vesayeti altında bir takım fikirler geliştirdiğini düşünmektedir. Fakat çok daha önemlisi, Rita, kendilerini yetersiz hissetmelerine neden olacak bir gücü elde etmeyi başarmıştır. Nitekim bu iki kadın ırk üzerine konuşmaya başladığında Rita, Anna'nın siyahlardan korkmasının ilkel ve kaba saba olduğunu düşünmesine neden olabiliyor; bir şehir geliştirme derneğinde bir arada çalışırken Rita, grubun ne yapması gerektiğini ve Anna'nın rolünün ne olacağını belirlemede önderlik edebiliyor. Rita ve Gino onları ziyaret ettiğinde, Anna ve Sam, onların sıkılacaklarından, olmadı kendilerinin yanlış bir şey yapacağından endişe ediyor.

Anna ve Sam için toplumsal olarak belirlenmiş bir durum

bu. Rita ve Gino aracılığıyla bilmedikleri bir dünyaya, saygın bir orta sınıf dünyasına dokunuyorlar. İnsanların aynı etnik geçmişe sahip oldukları zaman bile, eğer orta sınıfa aitseler farklı davrandıklarını görüyorlar. Bu değişimi Cetrulla ailesinin tuhaflaşması meselesi olarak değil, fakat bir zamanlar toplumsal olarak eşit oldukları insanlarla muhatap olurken kendi yaşamlarında yetersiz kalmaları olarak yorumluyorlar.

Anna bu gerilimi kendi aile yaşamı açısından nasıl idare ediyor? Daha genel olarak şu soru sorulabilir: “Saygın” insanlarla ilişkilerde savunmasız hissederseniz kendinizi nasıl korursunuz?” Bunu yapmanın eski bir yolu vardır, o da, kendinizi kapalı bir bölgeye geri götürmektir. Lakin eğer içinde bulunduğunuz topluluk üyelerinin iş, eğitim ve toplumsal hareketliliği ve yine topluluğun kent tarafından istilası nedeniyle artık kendinizi babalarınızın yaptığı gibi yalıtamıyorsanız, bu durumda kendinizi Amerika’da saygı gören bir insan olarak kabul ettirerek, yani özgür, “kendinizin efendisi” olarak, toplumun kendi koşullarına göre mücadele etmeyi deneyebilirsiniz. Daha üst sınıflardan insanlarla yüz yüze gelmek suistimale, mahcup olmaya açık hissetmenize neden olursa, bu durumda yaşamınızda yapmak isteyeceğiniz değişiklikler, geniş aile gibi hali hazırda başkalarının iradesine tabi olduğunuz, şu anda bağımlı biçimde davrandığınız meseleler üzerine odaklanacaktır. Bu nedenle Anna kendi başına yola çıkmak istemektedir.

Fakat arzu, Anna ve Sam için doğrudan doğruya eyleme sebebiyet vermez. Kopup uzaklaşma, yapılacak bir şey olarak kalır. Bu çekincenin nedeni nedir?

Sam Baron’a “Bu durum moralini bozuyorsa neden taşınmıyorsun?” diye sorduk.

“İyi de, millete biraz üzüntüye neden olacak.”

“Fakat şimdi de *sana* üzüntü veriyor.”

“Tamam da, Gino’yu düşün, adam her şeyiyle ileri, onun için

bunu yapmak doğal bir şey... şimdi bana neden taşındığımızı sorarlardı, karımın akrabaları, ne diyebilirdim? Yani, hangi hakla taşındığımıza ilişkin? Anlatabiliyor muyum?”

İnsan olmanın bir işareti, insanların yalnızca ellerinde tuttukları güç için değil, fakat bütün arzuları için bir meşruiyet hissetme ihtiyacıdır. Rasyonel hesaba ya da basit hırsa dayalı eylemler psikoloji deneyleri içindir; yaşam biçimlerini alt üst ederken, insanlar, neden oldukları zahmete değer olduklarını hissetme ihtiyacıdır.

Baron ailesini kaygılandıran bu can sıkıcı çelişki, Gino Centrulla'nın tersine, sınıf bilinci geniş aileden kopuşları meşru görülen insanlar kadar “yeterince değerli” olmadıklarını hissetmelerine neden olurken, aynı zamanda daha büyük kültürle olan temasın geleneksel aile bağlarından koparak kendilerini özgür bırakma arzusunu doğurmasıdır.

Özgürlüğe doğru bir kopuş gerçekleşse bile, eğer birinin içinde bulunduğu sınıf aynı kalıyorsa savunmasız olma duygusu da aynı kalacaktır. İçinde bulunduğu geniş aileden kopmuş, şu anda 28 yaşında olan bir makiniste bakalım. 17'sinde iyi bir çocuk olarak liseden mezun oldu. Anne babasıyla ilişkileri arkadaşça ve yakındı. Güvenli ve karışık bir etnik kimliğe sahip olan büyüdüğü mahallesini severdi. Sonra dört yıllığına Deniz Kuvvetlerine katıldı. “Vietnam'dan önce, hayatımda geçirdiğim iyi zamanlardı.” Askeri yaşamın bir gereği olarak Deniz Kuvvetlerinde disiplinle karşılaştı. Askerden sonra, 21 yaşında, eski mahallesine ve anne babasının evine geri döndü. İki yıl boyunca “her şey iyiydi, yaşlı babam ve annem ile iyi geçiniyordum. Bana tavsiyelerde bulunuyorlardı, evlat, evlenmen gerek, şu bu. Onların yöntemi buydu.” Sonra evlendi, benzin istasyonundaki işinden ayakkabı satıcılığına geçti. Şimdilerde daha zor zamanlar geçiriyor: “Bütün gün ‘evet bayım’, ‘evet bayan’, çok kötü olması umurumda değil, fakat eve geldiğimde daha fazlasını istemiyorum. Bak, bizim akrabalara yakın oturuyorduk, bir zaman sonra

uyuz olmaya başladım. Yani sanırım yaptığım iş bu küçük insanların nasıl buna katlanmaları gerektiğini öğretti, anladın mı?...”

GÖRÜŞMECİ: Deniz Piyadelerinden daha fazlası?

“Yok canım, aynı şey değil. Sanki şimdi bir ailem var gibi, yani, ben... ben başımı dik tutmak istedim, kendi hükmümüm geçtiğini düşündüğüm bir yere gitmek... işte her neyse, sonunda Maureen ve ben mahalleden taşındık ve sanırım bu daha iyi oldu...”

İşyerinde “Evet bayım, evet bayan” demek zorunda kalmak, onu anne babasına göstermek zorunda olduğu hürmete çok daha duyarlı hale getirir. Şimdilerde geniş aileyi sürekli bir sığınak olmaktan çok işyerinde deneyimlediklerinin bir kopyası olarak yorumluyor. Bu yüzden de aile çevresinden uzaklaşmayı hayatının en azından bir parçasını “ele geçirmek”, bir bakıma “başına buyruk olmak” için bir fırsat olarak görüyor.

Ve yine de, “Ailemde büyük bir değişim gerçekleştirdim, fakat gerçekten de evin benim kendi kalem olduğunu da söyleyemem... saklanma gibi bir şey...” diyebiliyor. Bunun anlamı nedir? Banliyöde yaşayanlar meşru hissetmek açısından kendilerini geliştiren insanlar olarak görülür ve bu yüzden yeni gelen biri kendisini daha önemsiz hisseder.

“Hımm, şimdi sana görüşmenin başında neden gergin olduğumu açıklamaya çalışayım” demişti bir boyacı. “Seninle ilgili değil, fakat şey... ne zaman eğitilmiş biriyle birlikte olsam, ya da ne bileyim, benden olmayan insanlarla... doğal davransam kendimi aptal durumuna düşürüyormuşum gibi geliyor, anlıyor musun? Bak, insanların sana nasıl davrandığı ile ilgili değil bu tam olarak, ne yapacağını bilmemek gibi bir duygu işte. Tıpkı, bak, örneğin, Columbus Şövalyeleri derneğine gittiğimi hatırlıyorum, takım elbiseli insanlar vardı ve benimde üzerimde sadece bir ceket, yağmurluk yani ve insanlar birbirlerine kendilerini tanıtıyordu, fakat kimse kendisini *bana* tanıtmıyordu. İşte böyle.”

Kentteki etnik yerleşimden ayrılan insanlar pek de onu terk etmiyor aslında; çoğunluğu tüm yeni sakinlerinin kendileri gibi olduğu banliyö topluluklarında onu yeniden yaratır. Bizim seçtiğimiz örnekler, bir insanın ya da ailenin bağımsız hissetmek, “Amerika’da diğer herkesin saygı duyabileceği” birisi gibi hissetmek için, geçmişinin sınıfsal ve etnik sınırlarının dışına çıkmaya çalıştığı durumlardır. Bu mesele daha üstte olan, ya var olan orta sınıftan insanlar ya da kendi konumundan daha yukarıya yükselenlerle ilgilidir.

Etnik kökenli işçilerin koşullarında geniş ailenin reddedilmesi meselesini konuşmak zorundaydık, zira görüştüğümüz erkek ve kadınların geçmişi buydu. Howard Elinson’ın Los Angeles’ta görüştüğü kırsal alanda doğmuş ve gelenekçi bir grup işçinin aile öykülerinde de benzer noktalar tespit edilebilir. Bu işçilerin bir kısmı, aileleri Dust Bowl²⁸ bölgesinden çıkmak zorunda kaldığı için zorunluluktan, diğer bir kısmı ise kendi istekleriyle çalışmak için be kente gelmiştir. Kentsel merkezlere doğru gerçekleşen bu kırsal göç, Amerika’da İç Savaş’tan bu yana devam etmiştir, fakat özellikle de kırdan göçen gençler arasında bunun neden gerçekleştiği konusunda hiçbir şey bilinmiyor. Elinson’un görüştüğü insanların kendileri hakkında söyledikleri şeyler, en azından saygı konusunda Boston işçilerinin öykülerini andırıyor: çiftçiye kendilerine ait bireyler olmadıklarını düşünüyorlardı, anne babalarının evlerinde kalacaklarsa yaşamlarını çok daha az kontrol edebileceklerdi. Çiftliklerin gelirleri her geçen yıl azalıyordu, fakat bu adamların hesap ettikleri şey bu değildi.

Özgür olabilmek, kendi başlarına kalmak için Los Angeles’a çalışmaya geldiler; ve yalnız hissediyorlar. Kentin onlara hem mesleki hem de maddi anlamda avantajlar verdiğini düşünseler bile, eski kırsal değerler hâlâ toplumsal yaşamda haysiyete ilişkin düşüncelerinin temelini oluşturuyor. “Kendine bakabilen”

28 T.S.N.: 1930’lu yılların başından 1940’a kadar şiddetli toz fırtınalarının ve kuraklığın yaşandığı, birçok insanın göç etmek zorunda kaldığı ve Oklahoma, Kansas ve Teksas’ın kuzey bölgesini kapsayan bölge.

bir birey olmak için bir şey yaptığınızda, inandığınız topluluğu aşındırma sorunu burada da tekrar ortaya çıkıyor. Boston'un kenar mahallelerinde yaşayan etnik kökenli emekçiler gibi, bu, eski değerlere inanma fakat özgürlük arayışında onları geride bırakmış olma meselesidir.

Bu koşullar altında ailenin bağımsız olmasına yönelik girişim, William O'Malley'in iş yerinde hissettiği türden bir iç çelişki biçiminde sona erer. Hem bağımsızlık sağlayan hem de kardeşlik bağında somutlaşan saygıyı istersiniz; bu ikisi arasındaki çelişkiler, sırtınızdaki yük, yani kendinizi "Amerika'da diğer herkesin saygı duyabileceği" bir kişiye dönüştürmedeki yetersizliğiniz gereği ısrarla zihninizde kırılmaya neden olur.

İşyerinde ya da evde hissedilen güçsüzlük duygusu, bir I.Q. testinde alınan düşük puanların neden olduğu duyguya benzer mi? Öyle olduğuna inanıyoruz; toplumsal eşitsizliğe dayalı bir dünyada benlik algısının bir gereği olarak yeteneğin bir kişiye ifade ettiği şey hakkında bir süreklilik söz konusudur.

Gerçekten de sıkça söylendiği gibi, kafa emeği modern şirketlerin temeli olmuştur; zihin, üretecek yeni şeyler, tüketecek yeni yollar bulur. Bu kitapta "sanayi sonrası toplum" meselesini daha sonra ayrıntılı inceleyeceğiz. Burada zihnin üretici imajının başka bir yol açtığına dikkati çekmek istiyoruz. Boston emekçilerinin, daha üst sınıftan insanlar karşısında oldukça savunmasız hissetmelerine neden olan kişisel olarak yoksun oldukları şeyi saptamaya çalıştıkları çok çeşitli bağlamlarda başvurdukları akıl ve zihin nosyonları her zaman vardı: "Sadece yeterince zeki olseydım", "Dediğimi anlıyorsan, tatmin edici bir iş yapacak kadar yukarılarda bulunmadım" ya da "Çöp boşaltmaktan kurtulmak için yeterince akıllı değildim."

Kendilerine ilişkin bu betimlemeler doğru mudur? İleride iyi bir iş ve formel eğitime dair tanıklıkları değerlendirecek vaktimiz olacak. Fakat bu türden şeyleri söyleyen insanlar, bütün bu karamaların kendileri hakkındaki tüm hikaye olduğuna geçekten

de inanmazlar. Zihin, insanların toplumsal düzende daha yüksek bir yer ele geçirme ihtiyacını hissettikleri arketipik “meta” haline gelmiştir. Ancak yukarıdaki sözleri söyleyen insanlar, kendilerini gerçekten geliştirecek özgürlüğün hiçbir zaman keyfine varamadıklarını düşünmektedirler, zira düşündükleri özgürlüğe sahip olanlar orta sınıftan insanlardır.

Sözün kısası, insanların takınmış olduğu yetenek rozetlerinin haksız bir biçimde dağıtıldığı görülmektedir, lakin bunu inkâr etmek zordur. Karşılaştığımız insanların yüz yüze geldiği, gündelik hayatta varlık bulan sınıfın yarasıdır bu; engellenen özgürlük ve haysiyet ilişkisi, “diğer insanların bana yaptıkları şeye” içerlemekten çok daha karmaşıktır. Varoluşsal sorun, bir insanı kendi değerine ilişkin bireysel beyanı ile kardeşlik talepleri çelişkinin çapraz ateşine maruz bırakır. İnsan bu çatışan duyguları pratikte nasıl çözebilir? Bu çelişki karşısında nasıl özgürlük ve haysiyet oluşturmak için çabalayabilir?

İkinci Bölüm

Fedakârlık ve İhanet

1950’li yılların sonlarında Yale Üniversitesi siyaset bilimcilerinden Robert Lane, New Haven’da 15 erkekle görüşerek “Amerikalı sıradan insanın yaptığı şeye neden inandığını” öğrenmeye koyulmuştu. Bu görüşmelerden çıkan *Political Ideology (Siyasal İdeoloji)* başlıklı ilk kitabı dokunaklı bir metindir. Kitap, bizim bu çalışmamızda şimdiye kadar ortaya koyduğumuz çatışmaya kısmen işaret etmektedir. “Görüşüklerimin çoğı” diye yazar Lane, “Amerika’nın bütün insanlara eşit oranlarda olmasa bile bir kişinin kendi statüsü için sorumluluk alsın diye en azından yeterince fırsat sunduğı fikrini kabul ediyorlardı.” Bununla birlikte toplumsal konumda maduniyet, üzerinde herhangi bir kontrole sahip olmadıklarını düşündükleri doğum ve sınıf koşullarının bir sonucu olarak görünüyordu onlara.

Bu bölümde son on yılda Amerika’nın toplumsal yapısında ne türden değışiklikler gerçekleştiğini analiz etmek istiyoruz, nitekim bahsettiğimiz çatışma emekçilerin yaşamında şimdilerde daha büyük oranlarda ortaya çıkmaktadır. Ne var ki Lane, göz

önünde tutmamız gereken daha acil bir soru ortaya atmaktadır. Soru, bu çatışmaya kapılan insanların ne türden bir çözüm geliştirmeye çalıştıkları üzerinedir:

Bir şeyi denemek zahmetli olduğunda, insanlar yüzünü öbür tarafa çevirir, olmadı ona bakarlar, sadece görmek istediklerini görürler. Bunun önemli bir şey olduğunu inkar ederler. Bu, referansları yukarısı olduğunda, kendi konumlarının gücünü değil fakat zayıflığını hesaba katmaları gerektiğinde, genellikle kişinin sınıfsal statüsü ile ilgilidir.

Lane bu duyguyla başa çıkmanın üç biçimi olduğunu anlatır. Görüştüğü birisi, “üst sınıfta birilerinin olduğunu ve benim üst sınıfta olmadığımı düşünmek benim için bayağı zahmetli bir şey” ifadeleriyle kendisini yalıtarak çözüyordu meseleyi: “Benim bakacak küçük bir ailem var.” On yıl kadar önce kentli bir işçi için bu durum kültürel olarak mümkündü, zira kendisini yalıtma arzusunu güçlendirecek güçlü etnik yerleşimler söz konusuydu.

İkincisi, Lane’nin konuştuğu işçiler, başka zamanlarda sınıfın nasıl onları kontrollerinin ötesinde olan koşullara yerleştirdiğinden bahsetseler bile, toplumsal sınıfın yaşamlarındaki gücünü değişik noktalarda yadsıyarak çatışmanın kendisinin önemini inkar ediyordu. Bizim görüştüğümüz Boston işçilerinin tanıdığı Amerika’da sanki bir şey değişmişti, bu yüzden biz toplumsal sınıfın katıksız gücünün yadsındığını onlardan duymadık.

Son olarak Lane, bu çatışmaya bir yanıt olarak teslimiyete, “birinin kaderine ilişkin gönülsüz kabul”e işaret eder. Bazı durumlarda bu teslimiyet duruşunun sahici olduğuna inanmadığını fark etmişti: teslimiyetin altında huzursuz bir dürtüyü hâlâ hissedebiliyordu; fakat başka bazı durumlarda ise, insanlar yapabilecekleri hiçbir şeyin olmadığına karar vererek bu çatışmayla baş ediyor görünüyorlardı.

Boston’un emekçileri sınıfın yaraları karşısında asla teslimiyetten bahsetmedi. Karşılaştığımız insanlar karmaşık olmasına

rağmen güçlü bir misyon duygusuna sahipti yaşamlarında: sınıf koşulları eğitilmiş insanlara kıyasla onların özgürlüğünü kısıtladıysa, onlar da kendileri için özgürlük *yaratmayı* akıllarına koymuşlardı. Bu demek oluyor ki kendilerine açık olan faaliyetlere müdahale etmeye kesin kararlıydılar, böylece zihinlerinde zorunluluktan çok kendi tercihleriyle hareket etmiş gibi hissediyorlardı. Nasıl özgür olduğunuz konusunda yalan uydurma meselesi değildir bu, varoluşçu filozoflar genel olarak böyle çözümler önermişti, asıl mesele koşullarınızı seçtiğiniz, istediğiniz bir sonuç açısından düşünme meselesidir. Dünyanın sizi ne kadar köleleştirdiği değil önemli olan, bu şekilde bir insan olarak haysiyetini ayakta tutarsın. Ne var ki Boston'daki insanların kendi koşullarından çekip almayı umut ettikleri haysiyet, kişisel fedakarlığa ilişkin çelişkili bir törellikle ifade ediliyordu.

Göçmen bir terzinin torunu John Bertin haftada altı gün ve iki gece çalışıyor. Yıllık 12 bin dolar kazanıyor ki bu, anne babasının geliriyle karşılaştırınca oldukça yüksek, ne ki karısının ve beş çocuğunun gündelik ihtiyaçları, enflasyon, vergiler filan göz önünde tutulduğunda oldukça yetersiz görünüyor ona. John ve karısı tamamen beyaz olan bir işçi sınıfı mahallesinde büyüdüler. John Bertin okulda zar zor dokuzuncu sınıfa kadar gelebildi. "Sıradan biriydim" diyor, "kimsenin umursamadığı çocuk. Okuldan hiç hoşlanmadım, tıklılıp kalmaktan nefret ederim, dışarıda olmam gerek benim."

Bertin'in yaşamının temel çizgileri, daha geniş anlamda izini sürdüğümüz bir gelişmenin küçük bir örneğini oluşturuyor. Okulda "aptal" gibi hissediyordu, öyle ki anlama gücünün, *kendisinde* karakter bozukluklarının, sebat eksikliğinin olması, iyi performans gösterme iradesinin olmaması nedeniyle altının oyulduğunu düşünmeye başladı. Bu yüzden okulun ilk yıllarında, otoriteye uymaması ile kendisindeki anlayış ve karakter kaynaklarını geliştirmede başarısız olması arasında kesin bir bağlantı kurulmuştu. Yetişkinliğe geçtiğinde, yeterli olmakta başarısız olduğuna ilişkin kurulan bu bağlantı, kişisel değer kaybıyla

birlikte daha da güçlendi. Bir fabrikada sevk ekipmanlarını bo-
yuyor ve insanlar ona bir hiçmiş gibi davranıyor. Bertin, dene-
yimlerinin, umutlarının, başarısızlıklarının ve hatta şimdiki mü-
cadelesinin bile çocuklarının saygısını kazanma yetkisine sahip
olmadığını düşünüyor.

Yine de çocuklarına dair bir iddiası var: kendisini, zamanını,
emeğini onlar için feda ediyor olması. Yani başkaları için bir ara-
cı olarak davranma, karısına ve çocuklarına kendisinden uzak-
laşmaları için maddi kazanç verme gücü var. Gerçekten kontrol
edebildiği bir yönetme gücü bu. Kendisini feda etmeyi *seçtiğini*
düşündüğünde özgür bir insan olarak davranıyor. Kendi dışın-
daki toplumsal düzen tarafından defalarca reddedilmişken, şim-
di inisiyatifi eline geçirecek, inkar edecek, kendisini feda etme-
si gönüllü bir eylem olacaktır. Rica Kartides'nin kelimeleriyle,
"Ben onların babasıyım... bana saygı göstermek *zorundalar*, yani
bu yüzden, ve... çünkü onlar için bir şeyler yapmak istiyorum."
Bu sürecin dış yüzü baba tarafından büyük bir acımasızlık; iç
yüzü çocukların kendisi gibi olmamasını savunma, bir kendini
aşığılamadır.

Görüşme sırasında Bertin'in oğlu okuldan geldi.

"Ne yaptın bugün okulda oğlum" diye sordu Bertin.

"Bi şey yapmadım."

"Fakat altı saattir ordasın, bir şey öğrenmiş olman gerek."

"Evet evet, biraz integral hesabı, biraz da kimya lab da foto-
sentez üzerine çalıştık, yani işte."

"Peki, bu çok iyi."

Oğlu odadan çıktıktan sonra Bertin görüşmeciye dönerek
onur duymuş bir biçimde şunları söylemişti: "şimdi, bir şey an-
ladın mı sen? Sanırım anladın, ama ben anlamadım. (kafasına
vurarak) benim *kafam* almadı bunları, fakat çocuklarım zeki,
onları bu biçim yetiştiriyorum."

Bu türden babalar çocuklarının kendilerinden çok farklı olacağını kafasına koymuştur; onların okula karşı kayıtsız kalmasına izin vermez, çünkü onları “sıradan” yapan okulda kendilerini geliştirememeleri yine kendilerinin başarısızlığıydı.

Boston’da bir kaç kez görüştüğümüz babalar, çocuklara nasıl davranacaklarını anlatmak için bir feragat ideolojisini kendi hak iddialarıyla birleştirmişlerdi; ancak bunların otoriter ebeveynler olmadıkları çok açıktı. “Bakın” diyordu bir işçi, “altı gün iş çok, değil mi? Şimdi birileri bundan zevk almalı, birileri de bundan bir şey elde etmeli, değil mi?” Eğer sürekli çalışıyorsa, çocukları da onun kontrolünden kurtulmak için “tembellik etme” özgürlüğünü hak eder. Kendi çocukları, “Büyük Bunalım döneminde bir çocuk olarak bildiği zor dünyadan çocuklarının istediklerini yapabildikleri adam gibi bir dünyaya” götürecek bir yolu takip ettikleri müddetçe onlara karşı “müsamahakar”dır. Bir demiryolu işçisi, bize, “bunu bazen düşünüyorum, özellikle Maine Eyaletine nakliyeye gittiğim uzun yolculuklarda... bunun ne anlama geldiğini düşünüyorum, neden bütün vaktimi onlardan uzakta harcıyorum, çünkü ancak bu yolla iyi bir evde yaşayabilirler.”

Burada korkunç bir paradoks ortaya çıkar. “İyi bir ev” uzun saatler emek harcayarak gerçekleştirilebilir, babanın evde olmamasıyla. Fakat Büyük Depresyonun çocuklarının “berbat evleri” de garip bir biçimde aynıydı aslında: “Bak, babam asla benimle oyun oynamadı” diyordu bir başka adam. “Daima dışardaydı, şehrin dışında yani, bir seferde üç, dört, beş hafta. Bu yüzden annem yetiştirdi beni ve sadece annemin disiplini geçerliydi; tıpkı diğer anneler gibi, elinin tersiyle vurmaktan, yumruklamaktan ya da her neyse işte, hiç çekinmedi. Fakat hesapta sanırım *kendi* hayatımda bizim babalıktan farklı olmak istiyordum.”

Kendini ve hayatını çocuklara adanmak sınıfsal sınırların bariz bir göstergesidir: onlara verecek bir şeyiniz olmalıdır. İşe muhtaç, sürekli işsiz biri fedakarlıklarının ailesi için bir anlam ifade ettiğini hissedemez. Çaresizce çocuklarının kendisinininkinden

farklı yaşamlara yönelmesini isteyebileceğinden, sadece karınlarını doyurmak için mücadele etmek zorundadır; yaptığı her şey ayakta kalmayı sağlayacaktır.

Ne var ki bu çizginin çekilmesi, bizi benzer bir probleme geri götürür: yetişkinlerin mücadelelerinin karşılığını çocuklar için yaptıkları fedakarlıkta bulduğunu görmek, sadece beden işçilerinin değil fakat çoğu Amerikan ailesinin özelliği değil midir? Zengin bir Yahudi topluluğu üzerine yapılmış *Children of the Gilded Ghetto* (Yaldızlı Gettonun Çocukları) başlıklı çalışma, işinde başarı kazanan, John Bertin'in karşılaştığı türden dünyevi zorluklardan zarar görmemiş insanların, işleriyle ilgili gerilimleri, işin çocukları için yarattığı imtiyazlarla meşrulaştırdıklarını göstermektedir. Gerçekten de, aynı kitapta saygı ve performans üzerine sergilenen bütün bir fikirler dizisi, mantıksal olarak hep aynı sınıfsızlık düşüncesiyle sonuçlanır: eğer kendinizi yetersiz ve değerinizi göstermeyi becerememiş hissediyorsanız, başkaları için iyi bir şey yapıyor olduğunuzu düşünmeniz yaptıklarınızı meşrulaştıracaktır. Eğer bir yetenek rozeti takmak yabancılaştırıyorsa, bu rozeti, aldığınız ödüller sevdiğiniz birine daha iyi bir yaşam vereceği için takın.

Bununla birlikte sınıf, iki yolla fedakarlığa sıkışıp kalır. Birincisi ekonomi meselesidir. Bir ücretli işçi iki şey arasında zor bir denge kurmaya çalışır: bir taraftan karısı ve çocuklarıyla birlikte olmak, onlara ilgisini göstermek ve onlarla oynamak isterken, diğer taraftan yaşamına anlam verebilmesinin, karısı ve çocukları için doğru dürüst bir hayat sağlayabilmesinin tek yolunun uzun saatler çalışmak olduğunu bilir ve bu yüzden de zamanının çoğunu ailesinden uzakta geçirir.

Fakat meseleyi sadece fiziki olarak ele almak yeterli değildir. İnsanın hayatındaki travmalardan kurtulma çabası olarak fedakarlık, eşitsiz deneyimlere bölünmüş olur. Bununla anlatmak istediğimiz şey, işçi sınıfından birinin orta sınıftan birine göre fedakarlıkta daha az şansa sahip olduğudur; sınıf tanımları, işçiyi, kendi mücadelelerini bir başkasına armağan ettiği duygusundan

uzaklaşmasına mecbur bırakır. İşçi sınıfından birinin “başarılı biçimde” fedakarlık yapamadığını anlamak için fedakarlığın talep ettiği gizli toplumsal sözleşmeye bakmamız gerekir.

Bir Toplumsal Sözleşme Olarak Fedakârlık

“Vahşi” kavimlerdeki kurban törenleri zamanı beceriyle kullanır. Kabilenin geçmiş kabahatleri için bir insan ya da hayvan tanrılara kurban edilir; gelecekte iyi bir şans getirmesi için bir kurban verilir ve kurban, kabiledeki bireyler için çocukluk döneminden yetişkinliğe kadar onları rahatlatan bir ergenliğe geçiş töreni olarak işlev görür.

Modern aile de fedakarlıkta zamanı beceriyle kullanır. Çocuklar için fedakarlıkta bulunmak, tatmini erteleyerek kendini geleceğe yönlendirmek demektir. İnsanlar birer yetişkin olarak kendilerine saygı duyulan bir konuma geçtiklerinde zaten tatmin peşinden gelecektir. Gelecekteki konumları, ebeveynin şu anki tatminkar olmayan uğraşlarını amorti edecektir. Ancak John Bertin ya da William O'Malley'in ki gibi bir ailede fedakarlık, bunu yapanın şu anda mücadele ettiği kişilerden de talepte bulunması anlamına gelir.

Daha önce gördüğümüz gibi William O'Malley Büyük Bunalım döneminde yetişmişti, ailesi çok fakirdi, hem annesi hem de babası çocuklarını yalnız bırakarak bütün günlerini çalışarak geçiriyordu. O'Malley için çalışma onun tek başına yapacağı bir şey, sırf annesinin yaptığından farklı olarak karısı zamanını evde geçirsin diye. Ne var ki karısı da evdeki hayatında özgür hissetmiyor kendisini. Evde sıkılıyor ve koca otoritesinin dayatması gibi görüyor bunu. O'Malley'in işyerinde gösterdiği başarı çocukluğunun tarihsel koşullarına verdiği bir yanıttır; bugün karısının geçmişte açılmış bir yaranın tamirine ihtiyacı yoktur ve bu, onun görmediği, belki de göremediği bir şeydir. Zira tek başına çalışarak karısı *için* fedakarlık yapıyormuş gibi düşündüğünde, aslında karısının özgürlüğünü kendi geçmişinin yarası için feda etmektedir.

İnsanlar statüleri gasp yoluyla elde ederler demişti Max Weber. William O'Malley de ev dışındaki "gerçek" dünyada ailesi için aracı ve sağlayıcı rollerini gasp etmiştir. Fakat onun gibi bir adam için bu gasp, beklentiler olmadan yapılamaz. Ailesi için yaptığı fedakarlığın, ailesinden kendi istekleri doğrultusunda davranmalarını bekleme hakkını verdiğine inanır. Diğer bir deyişle, onların özgürlüklerini ortadan kaldırmak meşrudur, zira onlar için kendisini sevgiden mahrum bırakmıştır.

Kocaya ve babaya fedakarlık, bu nedenle, O'Malley'in ailesi ile yaptığı bir tür karşılıklı "sözleşme" gibi görünür. Fakat aslında sadece görünüşte karşılıklı bir ilişkidir: Fedakarlık yapan kişi, ailesine fedakarlık yapmasını isteyip istemediğini sormaz; bu "tek taraflı" sözleşmenin gücü, bir kişinin verme eylemini tamamen gasp etmesinden, böylece de diğerlerinin kişisel haklarını savunmasını engellemesinden gelir. Gaspçının özveride bulunduğu olgusu, ona karşı yapılacak bir suçlamanın *a priori* olarak altını oyar.

Utancı "görmezden gelmek", suçtan çok daha zordur diye yazar Helen Lynd *On Shame and the Search for Identity* (Utanç ve Kimlik Arayışı Üzerine) kitabında. Bir yasayı çiğnediğimizde ve bu yüzden de suçlu hissediyorsak, başkalarınca cezalandırılmış olmak, işlediğimiz suçu simgesel olarak kapamamıza yardım eder: Sürgit suçlu olamayız sonuçta. Buna karşılık yetersizlikle, suç işlemekten çok başarısızlıkla ilgili olan utançtan kurtulmanın çok daha zor olduğunu ileri sürer Lynd.

Bireyin sınanmasının hayatın belirli alanlarına rastlayan testlerle (örneğin çocukluktan ergenliğe geçen bir insana uygulanan testler gibi) yapıldığı bazı kültürlerde bu törensel sınamaları geçmedeki başarısızlık, birey biraz daha büyüdüğünde kapatılabilir. Fedakarlık ise, hiçbir biçimde bu tür törenlerin olmadığı kültürlerde utanç ile başa çıkma çabasıdır, fakat özveriye ilişkin haklar sözleşmesi geçerliliğini yitirmez. Lynd'in terimleriyle söylersek, bireyin utançtan kurtulduğunu hissettiği yere ulaşması

için ritüelleştirilmiş bir an yoktur ve bu yüzden özverinin ahlaki gerekliliği sona erer.

Orta sınıf ile işçi sınıfı aileleri arasındaki farklılıklara yoğunlaşan önemli sayıda çalışma, işçi sınıfı ailelerinde babanın otoritesine ve disipline çok daha büyük bir önem atfedildiğine işaret etmektedir.²⁹ Ayrıca, bu “otoriter” ebeveyn tutumları ailede birlikte geçirilen zamanı uzatır, böylece bir çocuğun bebekliğinde olduğu kadar yetişkinliğinde de belirgin olur. Çıkan sonuç, genellikle ebeveynin dış dünyada statüden yoksun kalmasını ev içinde otoriterliğini sürekli kılmasıyla telafi etmeye çalışmasıdır.

Bu sonuç bir bakıma doğrudur, lakin bir anlamda da yanıltıcıdır. Orta sınıftan bir baba, işindeki gerilimleri bunu çocukları için yaptığını düşünerek görmezlikten gelebilir, lakin süreç içerisinde daha üst bir sınıfa, diyelim kendisi gibi olmayanların sınıfına yükselme arzusu duymaz. O'Malley ve Bertin gibi işçi sınıfından babalar ise çocukları için fedakarlık yapmadaki amacı onların kendileri gibi *olmayacağı*nda görürler; eğitimle ve doğru arkadaşlar edinerek çocuklar, rasyonel kontrolü öğrenecek, kendilerinin daha donanımlı olmalarını sağlayacak seçimleri yapma gücünü elde edecek ve babalarından farklı olarak dünyayla başa çıkmada daha güçlü olacaklardır. Çocuk daha donanımlı olmadıkça başarılı olursa, baba bunu sadece vekaleten yapar: fedakarlığı, utanç hissetmesine, yetersizlik duygusuna yenilmesine neden olan toplumsal koşulları yaşamında sona erdirmez. İşçi ailelerinde babaların çocuklarına “otoriter” tavırlar göstermesine baskı demek yanıltıcıdır, zira baba, çocuğunun anne babanın hayatını bir model olarak değil fakat bir uyarı olarak örnek almasını istemektedir.

O zaman işçi sınıfının fedakarlığı bir ritüel değildir. Utancı sona erdirmez, çünkü gerçekten de toplumsal güçlerin insanla-

²⁹ Bu çalışmalar arasında en iyilerinden biri şudur: Melvin L. Kohn. See his *Class and Conformity: A Study in Values* (Homewood, IU.: Dorsey Press; 196g).

ra bir zayıflık yüklemesinin zaman içerisinde bir sınırı yoktur; zayıflık, insanların kim olduklarına göre inşa edilir. Fedakarlık sözleşmesi, tam da bu nedenle, 'sana kendimi adayacağım, sen de ben ne istiyorsam onu yapacaksın, bu beni daha iyi yapacak, senin dışında başka bir hayatım olmadığı duygusunu böylece engelleyebilirim' sözlerinde ifadesini bulan basit bir alışveriş değildir.

Fedakarlık bir ritüel değilse, en azından bir alışkanlıktır. Konuştuğumuz kadınlar kocalarından fedakarlık yapmalarını ve geçimlerini sağlamalarını beklemektedir, ve bu beklentiyi aynı zamanda kadınlar olarak, eşler olarak, anneler olarak kendi fedakarlıklarıyla gerekçelendirirler. Bu türden bir alışveriş ilişkisi, üzerinde konuşulmamış, herkesin birbirinin fedakarlıklarına dayandırdığı bireysel yükümlülüğe ilişkin beklentiler çoğu ailede ortaya çıkar.

Kocaların eşlerinden beklentileri, kadınların tamamen çelişkili hissetmesine yol açıyordu. Evde çocuk bakımını, ev işlerini, alışverişi, faturaların ödenmesini ve buna benzer işleri üstlenmek zorundaydılar. Bir kadın, "Bu işlerin hepsini yapabilirim, sonuçta bir erkeğin iyi bir eşten beklediği budur. Sıkışıp kaldığımı hissediyorum bu evde, bir de Eddie alımlı bir kız olmamı istiyor" demişti. "Ev işleri için bir günde 12-14 saat zaman harcıyorum, sonra da benden yatakta seksi olmamı istiyor. 'Bütün gün çok çalışıyorsam geceleri de tam bir koca oluyorsam sen niye bir kadın olmuyorsun?' diyor bana. Hepsi de nasıl davranmamı istediğiyle ilgili. Yani, hem kendime çeki düzen vermemi ve çekici olmamı, hem de aynı zamanda, eğer iyi bir eşsem, sabahdan akşama anne-baba olmamı ve işleri yapmamı, yani hayatla başa çıkmamı istiyor."

Bu bölünme, genç erkekleri ve erkek çocuklarını etkileyen toplumsal yeterlilik ve sevgi kodlarının çelişmesinin bir aynasıdır. Bir taraftan seksüel "kadın" olma, diğer taraftan bir evi ve aileyi idare ederken çıkan sorunlar üzerinde kontrolü sağlama,

evi yeterli biçimde yönetme aynı anda bulunur. Bir kadın, çocuklarını yetiştirirken ya da komşularla meşgul olurken kocanın ve kendisinin gözünde daha çekici, daha duygusal, daha hoş görünmez. Hayatla başa çıkma yeteneği cinsellikle çelişir ve ondan ayrılır.

Kadınlar kocalarından talep ettikleri şeyleri onların yeterince tatmin etmesinin olanaksız olduğunu düşünse bile, genellikle kocalarının sırtındaki yüke derin bir duygudaşlık gösterirler. Bu, erkekleri korumak isteği olarak ifade edilir, zira kocaları eve yeterince gelir getirebilmek için çok çalışmakta olduğundan çoğu kadın gündelik ev işleri ile kendisinin uğraşması gerektiğini düşünür. Bu onları mutsuz etse bile, tıpkı bayan O'Malley gibi, kocalarına borçlu hissettikleri fedakarlıktır bu.

Özetle fedakarlık sözleşmesi, şu türden ana çizgilere sahiptir: fedakarlık yapan kişi kendi yaptıklarına diğerinin refahına hizmet ediyor diye bakar temel olarak. Çocuklar söz konusu ise, bu hizmet gelecek içindir; çocuk ya da eşi içeriyorsa, şu anda gösterilen özveri, diğerinin şu andaki özgürlüğünün sınırlandırılmasını meşrulaştırır. Evdeki fedakarlık, fabrika ya da okuldaki meşru iktidar gibi, özgürlük ve öz saygı arasında bir çatışma ortaya çıkarır.

Orta sınıftan gelenlerin tersine bizim görüştüğümüz erkekler sadece boş zamanlarını feda edebilirler. Fedakarlığın bedeli, O'Malley ve Bertin gibi babaların evde bir istikrar ağı yaratmak değil, fakat kendilerinden çok daha yüksek bir toplumsal hayata katılacakları için çocuklarının kendilerini geliştirmesini teşvik etmeye çalışıyor olmaları bakımından olağanüstüdür.

Kuşaklar boyunca gerçekleşen bu dönüşüm, yani para ve zaman karşılığının ötesinde, evin dışına yayılmış bir adaletsizlik imgesi, bu kişisel kararlılığın içinde örtülü gizli bir sınıfsal öfkeye ipucu oluşturur. Bu dönüşümün çocuğu yapması için davet ettiği şey, geçmişini terk etmesi, onun için kendisini feda eden anne babasını tamamen arkada bırakmasıdır. Bunu yaparsa, in-

sanların saygısına hükmedebildiği bir rütbeye sahip bir adam olursa, onların üzerinde yükselerek onlara ihanet ediyor olmaz mı? Hayatınızı, kendi yaşamınızı sürdürmekten daha yüksek bir ahlaki amaca bahsettiğinizde kaçınılmaz sonuç ihanet değil midir?

İhanetin Görünümleri ve Fedakârlık

Kurtuluş, görünüşte Tom DeWolfe ve karısına olduğu gibi, çok az sayıda kişinin başına gelmiştir. DeWolfe ve karısının kendilerine saygı duyan, sporda başarılı ve okulda sevilen birer lider olan dört oğulları var. Hepsi de ya üniversite mezunu ya da üniversiteye girmek üzere. DeWolfe ailesi çocuklarının yeteneklerini de göz önünde tutarak onlar için hem ev içinde bir takım imkanlar yaratmak hem de eğitim almalarını sağlamak için çok mücadele eden, düşük bir eğitim düzeyine sahip iki emekçidir. “Benim bütün hayatım bu olmuştu” diyor DeWolfe, “çocuklarım benim sahip olmadığım şeylere sahip olsun diye para kazanmaya çalışmak... Şimdiki hedefim 62 yaşında emekli olmak, böylece bir kaç yılın tadını çıkarabilirim.” DeWolfe’lar kuralcı bir ebeveyn, çocuklarının kendilerini ders çalışmaya vermesini istiyorlar, onları sokağın etkisinden olabildiği kadar korumak için katı kurallar koyuyorlardı.

Çocuklarının yaptıklarından gurur duyuyorlar ve onlardan yansıyan gururu hissediyorlar. Aynı zamanda çocuklarının başarısının, kendilerini birer birey, yani dışarıdaki ailelerden üstün olmaları anlamında onları komşularından bir gömlek üstün kıldığını düşünüyorlar. “Şimdi bir sürü insanın çocuklarını, geçtim büyük bir üniversiteye, herhangi birine bile gönderemediğini düşününce, bu harika bir şey. Yani bundan kurtulmuş olmak, mutluluk budur.”

Ne var ki bir insanın çocuklarınca sağlanmış böyle bir vekâleten hayat, büyük tehlikeleri de içinde taşır. Zira çocuklar, bir insanın sadece uzantıları değil, hayallerinin cisimleşmesidir, fakat bağımsız varlıklardır. DeWolfe ailesinde olan şey de, bu bağımsız varlıkların gerçekleştirdiği en doğrudan ihanet biçimi olmuştur.

DeWolfe'ların çocukları gençler arasındaki değer değişimleri içerisinde büyüdüler, ebeveynleri tarafından ve onların döneminde el üstünde tutulan meşrulaştırma ve cezalandırma kuruntularını hayata geçirmede giderek daha fazla isteksiz oluyorlar. Neden çok çalışmaları gerektiğini, neden “anne ve babalarının küçük mücevherleri” olmaları gerektiğini sorguluyorlar, içlerinden birinin dediği gibi: “Babama bakıyorum ve ağlamak istiyorum... ama neredeyse benden nefret ediyor, bir doktor, avukat ya da saygın biri olmak istemiyorum diye.”

Çocuklar okuldan ayrılmayı ya da bir sanat erbabı olmayı düşünürken, aileleri buna üzülüyor, zira bu durumda çocuklarını tamamen umdukları biçimde kurtaramamış olmaları onları kişisel olarak tatmin etmiyor. Fakat anne babasını hayal kırıklığına uğratmayan bir genç de aslında onlara ihanet eder.

“Benden korkmalarına hiç ses çıkarmıyorum” diyordu Rissarro üniversitedeki çocukları hakkında konuşurken. “Çünkü ‘sizin ardınızda bir eğitiminiz var, beni itip kakacaksınız’ diyorum, ‘atarım sizi evden dışarı, size ihtiyacım yok’ diyorum. Patronunun kim olduğunu anlamalarını sağlıyorum ve bana saygı duyuyorlar. Zira yaptıklarının yanlarına kalmasına izin verirsem, bilirsın, hemen beni ikna etmeye çalışırlar.”

Sıra dışı bir durumdur bu, öncelikle dürüst bir ifade olarak, ama daha çok ifade ettiği korku nedeniyle. DeWolfe'dan farklı olarak Rissarro, çocukların okula devam ederek onlara kabul ettirdiği sözleşmenin kendilerine düşen kısmını yerine getirdiklerini görüyor. Fakat bu, şimdi kendisi üzerinde bir güce sahip olacakları, “rütbe üstünlüğünü” kullanabilecekleri, “eğer yanlarına kâr kalmasına izin verirse” onu “itip kakacakları” anlamına geliyor ve bundan korkuyor.

Gerçekten de, babanın fedakarlığı çocukların hayatını dönüştürmeyi başardığında o zaman kendisi onlar için bir yük, bir utanç olur. Görüşmelerimizde bir işçi, “hayatının büyük olayları”ndan birini anlatırken fevkalade dokunaklı bir an ya-

şanmıştı. Çocuğunun devam ettiği üniversitenin kardeşlik derneğindeki ebeveynler gününde oğlunu ziyarete gittiği zamandı. Karısı bir jambon pişirmişti, “yani biz torpilliydik”, ön kapıya doğru yürürlerken onun tepkisi şuydu:

“Çocuklarımı bir üniversitenin kardeşlik evinde göreceğimi hiç düşünmemiştim. Hep tanışmak isteyeceğiniz çok hoş insanlarla karşılaştık. Bizden farklı sınıflardan insanlar işte, bakın şöyle izah edeyim. Bu insanlar nereden geldiğimi bilseydiler, Boston’un doğusundaki bir kenar mahalleden geldiğimi yani, onu çevremize sokmamız imkansız derlerdi. Yani, kabul edelim ki yüzleşmemiz gerek, geldiğimiz yere biraz saygımız olması gerek. Bizim oğlanın şu anda bulunduğu kategori oradakiler. Şimdi eğitilmiş bir grup arkadaşıyla beraber. Geldiği yerin yakınına bir gitse, bir sürü serseri, kabadayı, nokta.”

Diğer taraftan, fedakarlığın ev içinde çok güçlü biçimde yarattığı saygının tahrip edilmesi, gençlerin başarı ya da başarısızlığını etkilemez; daha doğrudan olan şey, sevginin bu sözleşme altında hayatta kalıp kalamadığıdır.

Sevginin fedakarlık olarak ortaya çıkmasındaki trajedi, minnettar hissetmek zorunda bırakılanların bunu yapamamasıdır. Çocuklar için fedakarlık, anne babalarının gerçekten onları sevdiklerinin göstergesi olmaktan çok kendilerini kullanmasının bir yolu olarak görünür. Çok çalışan bir işçinin en büyük oğlu mesela, babasına içerlemekte ve babasının onun için “bir şey yapıyor” olduğunu hissettiğinde kızmaktadır. Ona göre fedakarlık, istediği bir şeyden dolayı varlık bulan bir şey değildir, bu yüzden de fedakarlığı kendisini savunamayacak olan babasının oynadığı gizli ve daha çok korkakça bir güç oyunu olarak görmektedir.

Bu nedenle çocuk, ihanete uğramış olduğunu düşünmektedir, zira babası onu “suçluluk psikolojisine” sokmaktadır. Buna karşılık baba da ihanete uğramış hisseder, çünkü oğlu babasının yaptıklarından dolayı müteşekkir olduğunu göstermeyi ya da söylemeyi reddetmektedir.

Bunun nedeni, babanın çocuklarına yönelik davranışlarında baskıcı bir toplumun değerlerini “içselleştirmiş” olması değildir aslında, daha çok belli bir anlamda toplumun yerine geçmeye çalıştığındandır, zira pasif ya da madun rolüne yaslanmaya karar veren biridir o. Bu fedakarlığı daha fazla sevimsiz hissetmek için yapmaz. Haysiyet ihtiyacı, bir kişiyi içine doğduğu dünyaya bir şey kattığı, bu dünyada bir anlam inşa ettiği duygusunu gün be gün elde etmeye iten bir özlemdir. Anne ve babanın bu fedakarlığının oğulları için sinsi bir kullanma, kör bir sevgi talebiyle ilgili bir dayatma olarak görülmesi, ne babanın ne de oğulun önüne geçemeyeceği zorunlu bir sonuçtur.

Kendini adama ve karşılığında nankörlük görme meselesi, evin de ötesinde, emekçilerin Amerika’da sahip oldukları sınıf konumlarından daha genel bir farkındalığa uzanmaktadır. Yüklendikleri kaygıların, katlanmak zorunda oldukları gerilimlerin, toplumun karşılık olarak bir şey vermesi için onlara kendilerinden bir şey talep etme hakkı vermesi gerektiği, devletin ve diğer kurumların sınıf gerilimlerini daha da kötüleştirmemesi gerektiği duygusu hâkimdir burada. Fakat nankörlük, toplumdan hissettikleri karşılıktır, aynı zamanda fedakarlıklarının nihayet başkalarının saygısını isteme konusunda bir talep oluşturduğunu kabul etmeyi reddedmiştir.

Toplumun çalışmayanlara refah yardımı sağlaması, fedakarlık sözleşmesinin ihlalinin gerçekleştiği en belirgin alandır.

Ailenin Ötesinde Fedakârlığa İhanet

“Yoksullara yardım!” diye homurdanıyor bir duvar ustası. “Çocukları olan tembel sürtükler sanki bir fabrika gibiydi.. çalışmazsan yaşamazsın, doğru mu?” Daha sonra en büyük oğlu hakkında şunları söylemişti: “Neden işe gitmek için kıcını yırtırsın ki, bir zaman ağırdan almasına izin verdim. Kendim de biraz serserilik yapmıştım...”

Burada görünen çelişki fedakarlık ideolojisinden kaynaklanır.

Duvar ustası, devletten yardım alanların toplumsal düzende saygı elde etmeye çalışmaktan vaz geçtiğini ve bunun “yanlarına kâr kaldığını” düşünüyor. “Para için çalışıyorum” diyor. “İşim, ailem için çalışmaktır.” Buradaki duygular bilindik; fakat arkasında saklı olan şey, yardım alan insanlara ilişkin düşünceleriyle harekete geçirilmiş olmasıdır: “Bunlar çalışmak istemezler, ne bileyim eğlence olsun diye, alem yapmak ve seks için yaşarlar.” Yardım alan “uçkağıtçı” imajı onun için adeta bir mıknaş gibi; onun yaptığı fedakarlıkları yapmayı reddetmelerine ağız açık kalmış biçimde tekrar tekrar bu konuya dönüyor. “Beni öldüren şey yardıma muhtaç olan şu insanlar ya da bunun gibi şeyler, şu sürekli viyaklayan siyahlar. Hiç çalışmak istemezler. Ben art arda bazen dokuz, on gün çalışıyorum. Beni öfkeliendiren şey, mesela başka birileri, bak yardım alan şu sokaktaki kadın var ya, sahtekarın teki, fakat hâlâ yardım alabiliyor. O alışverişe giderken ve gelirirken taksiye biner, parasını da biz öderiz.”

Yardıma muhtaç olmak ne gibi bir şey olabilir diye doğrudan sorduğumuzda, oldukça farklı biçimde yanıt veriyor. Çok iyi biliyor ki bu insanların büyük çoğunluğu çalışmıyor, olası “uçkağıtçı”ların sayısı da aslında oldukça küçük. Başka bir işçinin karısı, kocasının nasıl yılda dört ya da beş kez sarhoş geldiğini anlatırken, “Konuşmaya değmez. Şimdi durup dururken nereden çıktı bu? Hadi şu yardım alanlarla ilgili konuşalım” diyordu. Hırslı anlarında duvarcı ustası, yardım alan insanlara maddi kolaylıklar getirdiğine öfkeliendiğinde, böyle bir kamusal yardımın kendisine getireceği aşağılanma duygusunun, bu insanlara aslında nasıl davranıldığının farkına vararak biraz duraksıyor.

Bu “uçkağıtçı” imajı insanları neden böyle heyecanlandırıyor? Neden bu öfke “uçkağıtçıların” sayısına göre orantısızdır? Bunun nedeni, yardım alan uçkağıtçılara duyarlı olan insanların, bu yardımı alanlarla siyahları basitçe eşitleme eğiliminde olmaları değildir. Görüşmelerimizin hiçbirinde insanların siyahlardan kalıtım aracılığıyla lanetlenmiş bir grup olarak bahsettiklerine rastlamadık. İşçilerin “iyi” ve “kötü” siyahlar arasında yaptık-

ları ayırım, “iyi” siyahları kendileri gibi düşünen ve yaşayan insanlar olarak, bunun tersine “kötü” siyahları ise tembel, cinsel olarak doyumsuz, işçiyi küçümseyen bir çevreden medet uman toplumdan kopmuş kişiler olarak görmesinde yatar. Bütün bu yardım alan üçkağıtçıların siyah olduğu farz edilirken, bütün siyahların bu türden insanlar olduklarını düşünmezler.

Burada bir parantez açalım: Amerika ve İngiltere’de beyaz işçiler arasındaki hoşnutsuzluk üzerine son zamanlarda yapılan araştırmaların çoğunluğu, Siyahların meydan okumalarının doğrudan doğruya mavi yakalı işçileri baskıladığı gerekçesine dayanarak, bu işçileri ırkçılık ya da ırk düşmanlığı duygularına eğilimli olarak değerlendiriyordu. Daha özenli araştırmalar bu düşünceyi desteklememektedir. Irk çalışmaları bugüne kadar karmaşık toplumsal belirleyicilere dayanarak şekillendi. Bir Siyah mahallesinden ya da topluluğundan uzak yerde olmak örneğin, çok daha iyi bir göstergedir. Siyahlardan uzakta yaşayanlardan onlardan daha fazla korkma eğilimindedir, çünkü Siyahlara ilişkin betimlemeleri gündelik ilişkilerden değil fakat toplumsal izolasyonla üretilen fantezilerden kaynaklanır. Siyahların yeni yeni yerleşmeye başladığı bölgelerde yaşayan emekçiler, hali hazırda zaten siyah ve beyazların birlikte oturduğu karışık mahallelerde yaşayan emekçilere göre daha önyargılıdır. Bir araştırmada yardım alan “üçkağıtçılara” karşı en önyargılı olan grubun, Siyah varoşlarında yaşayan Siyah orta sınıf kadınlar olduğu ortaya çıkmıştır.

Bu durumda bizim görüştüğümüz işçileri rahatsız eden şey Siyahlar değil, fakat insanların “benim yanıma kâr kalmayanın onların yanına kâr kalması” düşüncesidir. Fedakarlık yapmayı reddeden insanlar varsa, ancak devlet tarafından yardım alıyorsa, bu tür insanların varlığı özveri göstergesi davranışların anlamının sorgulanmasına neden olur. Fedakarlık gönüllü bir erdem, fedakarlık yapanın kendi yaşamının maddi koşullarından yaratılan bir anlam olduğundan, özveri göstermeksizin otoritelerden yardım ve şefkat gören sadece tek bir “yardım alan

üçkağıtçının” olması bu iradeyi, yaratılan bu anlamı savunmasız kılacaktır. “Üçkağıtçıların” duvarcı ustasının bilmediği bir gizleri var mı? Hayır, o zaman bu onda hiçbir şey bırakmayacak, kendini feda etmek bile ona güç vermeyecek. Yardım alan kadınlar özgürse, kendilerini ve her zaman var olan ama asla görünmeyen kocalarını destekleyecek parayı devletten alabiliyorlarsa, bu durumda ailesini geçindiren olarak lüzumsuz biri oldu, fedakarlıklarının çocukları ve karısı için artık bir anlamı kalmadı demektir. Yine de, gördük ki sadece fedakarlığın bir kişiyi sevdiği insanlar için “değerli” yaptığı var sayılmaktadır.

Fedakarlık yapmayı reddedenler, bu nedenle, kötülüğün cisimleşmesi, iyi bir insanın yaptığı *her şeyin* inkarı, sadece kendilerine kötü olma değil, aynı zamanda inanmak ve umut etmek için gerekli olan kendi güçlerinin de yıkıcısı olsa gerek. Ancak onlar, iyi seks ve alem yapma faaliyetlerinde, işçiler çalışmayı bıraktığında ne türden bir özgürlüğe kavuşacaklarını da onlara gösterirler. Tam da bu nedenle çok çalışan babalar, “yardım alan üçkağıtçı” figüründen hem ürker hem de büyülenir.

Bu tutumlardan çıkan dolaysız bir sonuç, kamu yardımı alan Siyahların intikam arzusu ve öfke duvarıyla karşılaşmasıdır, bir çok çalışma Siyahların bir yaşam biçimi olarak yardım almaktan işçilerinkine eşit bir hiddetle nefret ettiğini göstermesine rağmen. Ne var ki aynı öfke, fedakarlık sözleşmesine karşı ihanetlerde de yeniden ortaya çıkar, fakat başka bir bağlamda, tehdit aşığından değil de yukarıdan geldiğinde.

Televizyon tamircisi Fred Gorman, yardım alan “tembel” insanlara karşı hoşnutsuzluğundan hiç kimseye ödün vermiyor. Lakin öfkesi, üniversite mezunu iki mühendis olan fakat altmışlı yılların sonunda havacılık endüstrisindeki bunalımdan kurtulamayan iki meslektaşısı için eşit derecede büyüktür. (Bu türden hızlı düşüşler, değişik hesaplamalara göre profesyonel çalışanların yaklaşık %13’ünde gerçekleşmiştir). Neden nadiren de olsa birinin saygınlığının azalması Gorman’ın küçümsemesine neden oluyor?

“Aramızda onlar gibi insanlar olmasından hoşlanmıyorum” diyor. “Yani eğitilmiş adamlar onlar.” Sahip olduğu kişisel bağımsızlık ideallerine göre eğitilmiş insanlar TV tüplerini değiştirmemeli. Kendisince kendi konumuyla barışık, “sadece tembel tembel oturuyorum” diyor, fakat toplumsal düzenin bu gibi insanları feda edebileceği düşüncesini kabul etmesi zor. Eğitilmiş insanların, her şeyden önce, ayrıcalıklı, vazgeçilmez bir özgürlüğe sahip olmaları, hiç kimsenin ellerinden alamayacağı bir gücü kendi içlerinde geliştirmeleri beklenir. Zayıf oldukları ispatlanırsa, bu, güvenlik, özgürlük, kendisi ya da çocukları için kaçış yolu yok demektir; aynı zamanda fedakarlıkları anlamdan yoksun demektir. Bu yüzden, kontrolün kendi ellerinde olmadığını ima eden bu insanların kaderine ilişkin herhangi bir yoruma itiraz ediyor ve kendisi gibi insanları rahatsız ederek, onları korkutarak bu insanların “tembel tembel oturmaya” karar vermiş olmaları gerektiğinde ısrar ediyor. Dolayısıyla iş arkadaşları olarak bu tür adamların varlığı, Gorman için, sadece toplumsal düzenin gülünçlüğü değil, aynı zamanda kişisel bir aşağılama anlamına gelir. Onunla eşit bir konuma düşmeleri bir tür ihanettir.

Çoğu işçinin öğrencilere duyduğu öfke de kısmen aynı temelden kaynaklanır. Yeteneğin ve ayrıcalığın tahtına oturmayı reddetmek, bu koltuklardan engellenenlere kişisel bir aşağılama olarak görünür. Ayrıcalıklı olan bir çocuk saygıdeğer kalmak istemiyorsa, kendi mahrumiyetlerinden kurtuluşun mümkün olduğuna nasıl inanabilirim? Onlar geleceği şekillendirir, gelecekte bana ihanet ediyor.

Görüşmelerimizde insanlar “bir hiçmişsin gibi muamele görme”, “pislikmişsin gibi”, “bir odun parçasıymışsin gibi görülme”ye karşı büyük bir kızgınlık göstermişlerdi. Bir insan nasıl kendisini görünür kılabilir?

“İşte hemen sokağın aşağısında, kendilerine öz saygıları yokmuş gibi davranan insanlar var... Yani çocukları yırtık yırtık elbiseler içinde ve günlerini gün ediyorlar... partiler, şu bu...

evleri hep dağınıktır, hiçbir çaba göstermezler... evet, bu beni deli ediyor, çünkü biz adımlarımıza dikkat ediyoruz, düzgün bir ev kurmaya çalışıyoruz ve bunun gibi insanlarla karşılaşıyorsun, mahalledeki her şeyi mahvediyorlar.”

Bu öfke, aslında her iki ailenin de eşit konumda olduğu bu dünyada, beyaz bir kasap tarafından yine beyaz bir itfaiyeciye yönelik olarak söylenmişti. Kendi öz disiplini bir ölçüt olarak kullanıp, bunu söyleyen kişi bu kırgınlıkta kendisini, kendine saygısı olmayan aşağı sokaktaki “çöp”ten ayrı olarak oluşturmaktadır. Fedakarlık bireyciliğin son kaynağı, yeterliliğin son göstergesidir. Sizin için daima elverişlidir, çünkü arzularınız her zaman sizin parçanızdır. Kontrol etme yeteneğinizi kanıtlayan yapabileceğiniz en temel eylemdir; başka herkes başarısız olduğunda erdemli olmanın son göstergesidir.

Fedakarlık, öyleyse, bir kişinin kendine özgü, odaklanmış bir öfke hissetme hakkıyla birlikte kendisini bir birey olarak görmesini meşrulaştırır: daha az güç sahibi olanlarla karşılaştırdığınız sizi bir birey, erdemli bir kişi olarak kurarken, özveri, sevginin çarpıtılmasını olanaklı kılar; sizi savunmasız bırakan soyut, görünmez, kişisel olmayan güçlerden ziyade üzerinde baskı kurulmuş olanlara, mazlumlara öfkeyle saldırdığınız en sinsi ve yıkıcı bir ben bilircilik biçimini uygulamanıza izin verir.

Şimdiye kadar yaptığımız fedakarlık ve ihanet analizleri bir bakıma oldukça yanıltıcıdır. Fedakarlık, bir toplumsal sözleşmenin ihanete uğrayabileceği varsayımını harekete geçirirse, bu durumda sorun, insanların bilincini nasıl örgütlediğinde görünebilir. Kişisel terapi gerekli görünecek, böylece emekçiler kendilerini geri plana çekerek kişisel hak, kişisel değer duygusu elde etmeye çalışmaktan vaz geçeceklerdir.

Ne var ki sorun, birinin toplumsal konumuna fedakarlık aracılığıyla ahlaki anlam vermenin, kişinin kontrolünün ötesindeki güçler tarafından beslenen bir arzu olmasıdır. Bu “sorunun” kaynağı toplumdur, toplum insanları toplumsal konumunu kişisel

değer açısından tercüme etmeye zorlar; bu nedenle insanları birbirlerine düşman eden bu ihanet korkusunu önlemek için toplum kendisinde sınıflandırma sürecini önlemek gerekir. İhanet duygularının bu toplumsal oluşumunu, bütün görüşmelerimiz arasındaki en dramatik tartışmayı tam olarak alıntılar ve yorumlarsak belki daha açık hale getirebiliriz.

Bu görüşme, bir öğleden sonra çoğunlukla mavi yakalı beyaz işçilerin oturduğu mahallede çocukları aynı ana okuluna giden altı kadın arasında gerçekleşmişti. Tartışmanın en hararetli yerinde Dolly Sereno ve Myra Gould arasında ırk meselelerinde en eski klişelerden biri olan siyahlar ve beyazlar arasındaki evlilik üzerine bir tartışma çıktı.

Dolly Sereno, “Myra, senin Alice evlenmek için eve birini getirse ne yapardın? Üstelik de siyah bir adamı getirseydi?” diye sordu. Myra “Bunu biliyorsun” diye yanıtladı gülmesini keserek, “her yobaz bu soruyu sorar.”

Dolly, “İyi tamam, sadece soruyorum. Belki de bir yobazım” dedi.

Bir sessizlikten sonra, Myra uzun bir konuşma yapacakmış gibi bir giriş yaptı. “Yani, çünkü onlardan hoşlanmadığımızı düşünüyorlar...” dedikten sonra Dolly sözünü kesti ve daha sert biçimde tekrar sordu, “Fakat sen kendin ne yapardın Myra?” Diğer kadınlar gülümsemeye başladılar ve Dolly’nin kışkırtmalarını onaylar biçimde başlarını salladılar.

Myra, “Ne mi yapardım? Öncelikle, şey, bunu kurcalamak istiyorsan mutlulukla anlatırım. Öncelikle, benim çocuklarım *birçok* siyahla arkadaş zaten, yani işte Roxbury’de (Boston’da siyahların oturduğu bir kenar mahalle), tamam, peki, kızımı çıkarmaya zorlamazdım... çocuklarım bizim bu konuda ne düşündüğümüzü tam olarak bilir. Kızımın bir Zenciyle evlenmesi ya da çıkması hoşuma gitmezdi.” dedi.

Dolly “Neden?” diye sordu.

“Onlar siyah olduğundan değil. Toplum yüzünden. Yobazlar tarafından incinmesini istemem. Fakat şunu demem lazım: eğer o, bunu nasıl diyeceğim emin değilim ama, ‘güzel’ birine benzeyen bir siyahla tanışır, yani işte. Ve onu eve getirirse, sanırım, yani umarım cesaretim olurdu. Olurdum demiyorum, çünkü bir kişiye böyle bir şey soramazsın, fakat bu kişiyi bir insan gibi görebilme cesaretim olurdu. Tanrının yarattığı biri. Ve bilemedim, yani bak, yıllar önce Dolly, ben eve bir *İrlandalı* getirseydim, annem beni pencereden dışarı atardı.”

Anne ve babası İtalyan olan Dolly, “Biliyorum, biliyorum. Evet, ama daha önce kızının toplum yüzünden evlenmeyeceğini umduğunu söylemiştin” dedi.

Myra, “Toplum cahildir tamam mı?” diye yanıtladı. “Yıllar önce, bir siyah ve bir beyazı Boston’da yürürken görseydin, onlar uzaklaşana kadar gözlerini dikip bakardın. Bugünkü meselemiz, ha tamam, peki. Bugün bunun hakkında çok fazla düşünmezsin, seni can evinden vurmaz artık bu mesele. Siyahların yaşadığı yerde yaşamıyorum, çocuklarımla siyahlarla tanışma şansı da işte ancak bu düzeyde...”

O zamana kadar tartışmayı izleyen Kathy, “Tamam da, az önce çocuklarının onlarla yaşadığını söylemiştin” diyerek Myra’ya tepki gösterdi.

Myra, “Ha evet, bir sürü siyah çocuğu tanıyorlar, fakat onlarla *yaşamıyorlar*, anladın mı? Bana şöyle bir soru sorsana, yani, siyah birine bitişik evi kiraya vermeyi ya da onlarla kapı komşusu olarak yaşamayı umursar mıyım?” diye yanıtladı.

Görüşmeci: “Umursar mıydın?”

Myra: “Elbette ki umursamazdım, beş dakikada kiraya da verirdim. En azından bu beni rahatsız etmezdi. Onlarla kapı komşusu olarak yaşırdım, yakınlık gösterirdim onlara, yani, onlarda herhangi bir fark görmüyorum.”

Dolly Sereno tereddütlü biçimde “Ben, ben bunların hiçbi-

rini istemezdim... doğrusunu söylemek gerekirse” demeye yeltendi.

Bu sefer de Myra soru sormaya başladı: “Neden? Hadi söyle nedenini.”

Çekingten bir biçimde, Dolly, “Çünkü istemem. Ben...” dedi, Myra hoşnut bir tonda onun sözünü kesti: “Onların yeterince iyi olduğunu düşünüyorsun.”

Dolly, “Yeterince iyi değiller mi dedim şimdi ben? Bir çok siyah tanıyorum, tanıdığım bazı beyazlardan çok daha iyi bir çok siyah.” diye yanıt verdi.

Myra: “Peki. Tamam. Kızın birini eve getirseydi...”

Dolly: “Ölürdüm!”

Myra: “Niyeymiş?”

Dolly: “Sana doğruyu söyleyeceğim...”

Myra: “Tamam, neden?”

Dolly: “Ölürdüm!”

Myra: “Anladım da, sadece ölürdüm demen yetmez. Neden öleceğine ilişkin bir gerekçen olması lazım.”

Dolly: “Kızımın *siyah birisiyle evlenmesini istemezdim*. Birincisi, bu şeyden torunlara sahip olmak istemezdim.”

Myra: “Şey ne?”

Dolly: “Bu evlilikten. Nasıl diyeceğim bilmiyorum. Böyle torunlar istemezdim çünkü...”

Myra: “Derileri siyah olacak torunlar...”

Dolly: “Tam öyle değil. Yarısiyah yarısiyah beyaz olacak. Fakat... torunlarımdan yetişmesini görmek isterdim.”

Myra: “Senin kızın esmer bir İtalyan’la evlenebilirdi ve siyahların bazısından daha koyu çocukların olurdu.”

Dolly: “Tamam peki, sadece diyorum ki... yine de hâlâ siyah biri olmazdı.”

Myra: “Beyaz olurdu.”

Dolly: “Doğru.”

Myra: “Çizdiğin çizgi bu yani.”

Dolly: “Emin olabilirsin.”

Myra: “İyi, o zaman sen bir yobazsın.”

Dolly: “Evet, belki de bir yobazım.”

Myra sakinleşti ve kendisine yanıt verir gibi “İyi, demen gereken ilk şey de bu zaten” dedi. Dolly üzüntüyle baktı: “Yani, ne söylediğini biliyorum, fakat sen kendin, yani olmayacağını söyleme... Alice getirse ölmeyeceğini.”

Burada Myra biraz soğuk biçimde davranarak, “Hayır, ölmezdim” dedi. Dolly aniden ayağa kalktı ve bir aşağılamayla “Aman Myra, deme bunu” diye bağırdı.

Daha sonraki özel bir sohbette Dolly Sereno onu çok kızdıran şeyin Myra’nın duygularının aslında Dolly’ninkine benzer olduğunu bir türlü kabul etmemesi olduğunu anlattı, Myra “numara yapıyor”du. Diğer kadınlarla da yalnız başına konuştuğumuzda onlar da benzer tepki verdiler. Dolly’nin tarafındaydılar, çünkü Myra’nın “poz takındığını”, kendilerini daha “aşağıya koyduğunu” düşünüyorlardı. Myra’nın bu tartışmaya ilişkin düşünceleri ise karşıt duruma uyuyordu. Ona göre sevdiği ve saygı duyduğu Dolly, aptalca, “eğitimi olmayan bir düşüncesiz” gibi davranıyordu.

Bu görüşmede, gizli, sessiz bir otorite olan görüşmeci, Myra’yı bir tür mıknaş gibi çekmişti: Myra, görünüşte Dolly ile konuşurken aydınlanmış düşüncelerinin onaylanmasını bekler gibi sıklıkla görüşmeciye bakıyordu. Daha sonra diğer kadınlardan biri, Myra’nın bu türden konuşmalarına asla tanık olmadıklarını

söylemişti. Kathy'nin dediğine göre Myra'nın inandığı şeylerde pek bir değişim yoktu, konuşma biçiminde Dolly'nin kendisini bir yobaz olarak ilan etmeye zorlayan bir istek vardı. Diğer kadınlar, kendisini diğerlerinden ayırma çabası içinde “numara yaptığını” düşündüklerinden Myra tarafından ihanete uğramış hissediyorlardı.

Myra, yabancı birine kendisinin de eğitilmiş ve “aydın” olduğunu göstermek için görüşmecinin oradaki varlığına kilitlenerek bu tartışmaya ömür boyu süren bütün bir deneyimin ağırlığını koymuş, bu da onun “üstündeki” insanlara kendisinin “bir şey değer” olduğunu kanıtlamak zorunda hissettirmişti.

Bu türden bütün bir deneyimin onaylanması davranışı, bu kitapta şimdiye kadar incelediğimiz kitleden kendini ayırma ihtiyacı, politik meselelere kendine has bir doku ve biçim verir.

Myra'nın çevresindeki insanlar, onun her zaman “doğru” olanı, açık fikirli ve aydın bir fikri savunuyor olduğuna inanmıştı, tıpkı Myra Vietnam Savaşını, Amerika'daki açlığı ve bunun gibi şeyleri kınadığı zaman ahlaki olarak doğru ve açık fikirli olanı söylediğine inandıkları gibi. Fakat şimdi buradaki tartışmada Myra, çevresindeki insanlar açısından bir sorun yaratıyor. Çünkü söylediği şeyler insan sevgisinin işaretiyken, *çevresindekiler* için utanma ve reddedilme anlamına gelmektedir. Bu düşünceleri üst sınıftan ve eğitilmiş olarak gördüğü bir yabancıнын onayını almak ve böyle yaparak diğerlerinden kendini ayırmak için ileri sürdüğünden, diğer kadınlar ona bu konuda yardımcı olmamakta, hatta duygularının samimiyetini sorgulamaktadır, zira Myra onlara karşı anlayışlı değildir. Myra gerçekten de çok hoş görülüyse, neden bu hoşgörüsünü diğerlerine ihanet etmek için kullanmaktadır?

Myra ve Dolly arasındaki tartışmada başka bir boyut işin içine girer. Myra, Dolly'nin “aptalca... cahilane” davrandığını söylediğinde onu geniş bir kitle içine yerleştirmeye çalışarak Dolly'nin utanmasına neden oluyor, böylece burada ve şimdi

onunla konuşurken, kendisinin karşısındaki biri olarak Dolly ortadan kayboluyor. Aşırı milliyetçi, ırkçı anlamında “geri kafalı” lafı da aynı amaca hizmet eder: bir geri kafalı, altında gizlenmiş boş bir kafa olan, “eğitilmiş” ve “aydın” insanların üzerinde yükseldiği bir kitlenin parçası olan bir şeydir. Aydınlanma ve nezaket tavırları, sınıfın sihirli aynasında, bireyin kalabalıktan ayrılmasının araçları olur, tıpkı Watson Okulundaki öğretmenlerin sınıf içindeki öğrencilerden bir kitle oluşturmaya gibi. Sınıf, bu tabloda bir kardeş katli ortaya çıkarır; Myra’da kişisel tanınma arzusunun, Dolly’de ihanet duygusunu kışkırtır.

Kişisel fedakarlık bu türden bir yıkıcı güç yaratmaz, ama aracılık eder. Örneğin Vietnam’dan henüz dönmüş genç bir adam olan Michael Bowers’ı ele alalım. Oradayken içinde olduğu savaştan tiksine başlanmıştı, fakat ne kadar savaştan nefret ettiyse memleketindeki savaş karşıtı protestoculardan da o kadar nefret etmeye başladığını söylüyordu: “Bunlar imtiyazlı yörekentlerin liberalleri, bu insanlar. Diğer insanların ne yaptıkları konusunda hüküm verebileceklerini sanıyorlar. Orada savaşmak zorundaydım... yani ben vatanseverlik, VFW³⁰ saçmalığı ile büyüdüm ve işte, değişmek acı verir, cehennemi yaşadım ben...” Savaş karşıtları şımarıktır, zira cehennemi yaşamadan başkaları hakkında ahlaki yargılar vermektedirler. “Onların avantajları, yani zenginlik, eğitim, yörekentler, onları daha ahlaklı olabilirlermiş gibi düşündürüyor. Bütün o süslü kelimeleriyle *seni* anlayabilirler, fakat sen onları anlayamazsın, zira sadece dekorun bir parçasısın. Yani, aslında kimse onları anlayamaz, öyle sanıyorlar yani, her birinin kendi bireysel meseleleri, çekinceleri var, daima özel insanlar olmuşlardır.” Hiç kimse sırf arkasına yaslanıp analiz yaparak savaşın anlamını Bowers’ın anlamaya başladığı biçimde gerçekten de “anlayamaz.” Ancak kendi zihinlerini geliştiren elitler, uzmanlıklarıyla, bir şeyi anlamak için onun içine dahil olmak gerekmediğini düşünür.

30 T.S.N.: VFW (Veterans of Foreign Wars), özellikle ülke dışında savaşlara katılmış ve 1899’da kurulmuş gaziler derneği.

Myra ve Dolly arasındaki tartışmada ve Michael Bowers'ın ifade ettiği duygularda açıkça ortaya çıkan mesele, sınıf antagonyizmasının üzerinin örtülmesinden başka bir şey değildir. Savaş karşıtları Bowers'ı öfkeliendirmek için yola çıkmamıştı, tam da tersine. Ne de Myra Gould, Dolly Sereno'yu kızdırmaya kalkmıştı; sadece dışarıdan gelen yabancı bir otoritenin, görüşmecinin onayını almak istemişti ve süreç içerisinde Dolly'nin duygularını görmemeye başladı.

Toplumumuzda sınıfla ilgili en dehşet verici şey, haysiyet için mücadele tuzağı kurmasıdır. Eğer işçi sınıfındansan biriyseniz, üst sınıftakilerin dikkatini çekmek konusunda yıllar yılı alışılmamış ya da özel çok az şey varmış gibi davranmalarına katlanmak zorunda kaldıysanız, bu muameleye üzülyorsanız, ancak yine de kendi gelişimiz hakkında doğru bir şeyi de yansıttığını düşünüyorsanız, bu durumda üst sınıftaki insanların haysiyetine dil uzatmak, saygıya ilişkin kendi iddialarınızın gerçek bir teyidi olur. Bu kitaba göre, bir soyutlamadan çok günlük hayatta somut varlığından kaynaklanan bir sorun olarak sınıf, çeşitli toplumsal sorunlarda gizli bir içerik oluşturur, zira Myra ve Dolly gibi insanlar genel ilkeler konusunda tartışıyor görünseler de, aslında birbirlerinden kendi değerlerinin tanınmasını istedikleri için mücadele ediyorlar.

Sınıf politikaları her iki tarafa da sorumluluk yüklemesi açısından çok karmaşıktır. Savaş karşıtları ve orta sınıf radikaller gerçekten iyi niyetlidir, Myra'da öyle. Mücadelesinde, Myra, arkadaşlarının onu kendi düzeylerine doğru "aşağıya çekmeye" çalışıyor olmalarından gerçekten de korkmuştu; ırkçılığın yanlış olduğunu bilmektedir, Dolly'nin eşit oldukları iddiaları görüşmecinin önünde onu utandırmıştı. Öyle bile olsa Myra'nın Dolly gibi akranlara ihtiyacı var, kendisini onlardan ayırabilmek için onlara ihtiyacı var.

Aydınlanma filozofları bizlere insan haysiyetinin bütün insanların sahipliğinde olduğunu söylemişlerdi. "Ortak insanlık"

dedikleri şey orada var olur. Bu ideale inancını açıklayan, ancak hiyerarşik sınıfların da düzenlenmiş olduğu bir toplumda, bütün diğer insanlarla ortak olarak paylaştığınız insanlığı savunmak, sizi iki yöne götürebilir. İlkinde kendinizi, sizin üzerinizde olduğuna inandığınız insanlarla eşit düzeye koymaya çabalarsınız; ikincisinde sizin üzerinizde algıladığınız insanlar ve kendiniz arasındaki eşitsizliği onların bütünlüğüne saldırarak yıkmak için çabalarsınız.

Bu genel düşünceyi ulusal kültürümüzdeki bireycilik miti ile bağlantılandırılalım. Uzun bir süredir bireyi bir kahraman gibi göklere çıkarmıştık, zira edebiyatımızda ve daha yakın zamanlarda filmlerimizde ve televizyonda resmedildiği biçimiyle birey, özellikle dürüst, cesur ya da gerçek olma konusunda kendisiyle tek başına kalmıştı. Fakat sınıflı bir toplumda bireyciliği göklere çıkarmak, kasıtsız ise ters bir etkiye sahiptir. Böylesi bir toplumda bireyler övüldüğü an, utanma ve ihanete ilişkin gizli korkular harekete geçer. Myra ve Dolly arasındaki kavga, Bowers'ın savaş karşıtlığında aklen onunla birleşmiş insanlara beslediği kızgınlık, bütün bunlar Watson Okulunda başarı ve kardeşlik arasındaki çatışmadan, yetişkin örneklerinde Carl Dorian ve William O'Malley'in yüz yüze kaldığı durumlardan kaynaklanan mantıksal sonuçları, kaçışın zorunlu görünümleridir. Otoritenin gözünde bir kişinin bireysel başarısı olan şey, diğerlerinin gözünde ihanet olur.

İhanete uğramışlar için bireyciliğe alternatif nedir? Evrensel bir insanlığı, eşitliği savunursunuz, üst toplumsal sınıfta olanlarla ortak olarak paylaştığınız liyakati kabul etmelerini arzu edersiniz, size bir nesne gibi davranmaktan vaz geçmelerini istersiniz. Peki ya toplumsal konumunuzun kendi yükünüz olduğunu, sizin kendi karakterinizle ilgili bir mesele olduğunu düşünüyor-sunuz? Bu durumda böyle bir eşitlik iddiasını nasıl meşrulaştırırsınız?

Michael Bowers zengin muhitlerinin liberallerine öfkesinin

meşru olduğunu düşünüyor, çünkü kendisini bir savaşta feda etmiştir. Tıpkı John Bertin gibi, kendisini yaptığı fedakarlıklarla meşrulaştırıyor. Bowers örneğiyle birlikte bu kendini meşrulaştırma işlemi ailenin de ötesine geçer, fakat aynı hattan ilerler: çünkü Bowers, ülkesi için kendisini inkar etmişti, şimdi ülkesindeki bireyleri suçlamaya hakkı olduğunu düşünüyor.

Çalışma ve savaş hali insanları aynı sona taşır: insanlara ne kadar çok başkaları uğruna kendilerini inkar ettiklerini hissettirirse, başka birisinin ahlaki hâkimiyetine boyun eğmemeye o kadar çok hakkı olduğunu düşünmesine neden olur. Ne var ki eşit haysiyet hakkını başarmış olma duygusu daha karmaşıktır. Ne Bertin, ne Bowers, ne de Myra sınıf yapısını ortadan kaldırmayı düşünüyordu. Ayrıca utanma ve haysiyetsizlikten *kişisel olarak* muaf tutulma haklarıyla ilgilenen birer bireyciydiler. Sınıf otoritesi ve yargı sistemi, insanları birbirine düşman yaparken kendisini gizler; sistemin gücünün esrarıyla büyülenmiş insanlar saygı için birbirleriyle savaşırken, sistemin kendisine meydan okunmaz.

Üçüncü Bölüm

Yaralı Haysiyetin Kullanımları

Bu kitabın nasıl başladığını hatırlayan bir okuyucu, şu an işçileri küçümseyen bir resmin çizildiği gerekçesiyle bizi eleştirebilir. Başlangıçta yazarlar olarak “sistem” tarafından aldatılmış ya da alt edilmiş oldukları için işçileri ciddiye almayan, işçilerdeki “yanlış bilinç”ten dolayı onlardan umudunu kesen radikaller için ağır bir dil kullanmıştık. Yine de fedakarlık ve ihanet, benliğin onaylanması yoluyla haysiyet arayışı, özgürlüğün yeteneklerin eşitsizliği açısından yorumlanması, tüm bu psikolojik temalar yanlış bilinç meselesi değil midir? Bu psikolojik görünümeler hem özgürlük hem de kişisel haysiyet için yıkıcı bile olsa, İnsanlar bu düşüncelere inanır, gündelik yaşamında onlara göre davranır ya da tepki verir. İnsanlar “doğru” bilince sahip olsaydı, haysiyetlerini fedakarlık aracılığıyla meşrulaştırabildiklerine inanmayı bırakmazlar mıydı, örneğin, nasıl yönlendirildiklerini anlamazlar mı?

Başladığımız noktayla karşılaştırdığınızda bunun geldiğimiz yere ciddi bir itiraz olduğunu düşünüyoruz. Öncelikle ilk bakışta bu

meselenin yanındaymış gibi görünebilen bir olguya dikkat çekerek bu itirazı karşılamak istiyoruz. Sınıfın yaralarına ilişkin şimdiye kadar anlattıklarımızda özgürlük ve haysiyete ilişkin varoluşsal bir sorunu, bir deneyimi aktardık; fakat toplumun *neden* bu sorunu yarattığını henüz açıklamadık.

Sınıfta, fabrikada, işbaşındaki görevliler, sorumluluklarıyla birebir baş etme çabasında sınıf ve yetenek üzerine bir takım varsayımlar üretirler. Bu varsayımlar nereden gelir? Çok çalışan vasıflı bir işçinin ya da geniş aileden kopmaya çalışan birisinin iç çatışmalarını tanımlarken, insanların yeteneklerini gösterme ihtiyacının gücünün onların yaşamlarında nasıl “kurulduğunu”, böylece a, b ya da c gibi hissettiklerini gösterdik. Bu kurulumu kim ya da ne yapmaktadır? Ayırt edici kişisel liyakat aracılığıyla benliğin onaylanması kendiliğinden oluşan bir arzu meselesi değildir; O'Malley, Rissarro, Kartides ve Baron ailesi gerçekten kendi seçimlerini yapsaydı, sırf bundan tam bir keyif almak için kendilerini ispatlamaya çalışmak istemezlerdi.

Deneyime ilişkin bu sorular, insanların gündelik yaşamlarına giren ve ona biçim veren daha geniş toplumdan bir zorlama, bir çekim olması gerektiğini göstermeye yeterlidir. Bu kitapta gördüğünüz insanlar, eğer bu zorlamanın, bu çekimin doğasını yanlış yorumladılarsa kendilerine ilişkin bir “yanlış bilince” sahip olmuş olurlardı. Toplumun “aslında” ne yapıyor olduğuna ilişkin “gerçeklik” hakkında yalnızca insanların deneyimini dinleyerek hüküm vermek elbette olanaksızdır ve bu, elinizdeki kitabın kısıtlılıklarından biridir. Lakin bu kadınlar ve erkeklerle konuşurken, dillerinde mantık dışı bir şey, algılarında kopukluk görmedik; gerçekte, kendi hayatlarına toplumdan girdiğini düşündükleri ikilemlerle yüzleşirken oldukça rasyonel davranıyor gibiler.

Ancak insanların sahip oldukları deneyimi şekillendiren, fakat bilincinde olmadıkları toplumsal güç türleri hakkındaki merakınızı gideremeyiz. Özellikle zalimin faydacılığı bizi bu duyguların kaynağı hakkında tahminlerde bulunmaya zorlamaktaydı:

Kişinin yeteneğini göstermesi hangi amaca hizmet eder? Toplum bunu nasıl kullanır? Bu sorular, Amerikan toplumunun, sırf başkalarının saygısına hâkim olmada kusurlu bir yeteneği olduğu için insanların huzursuz, yenilmiş ve kendini suçlayan biri olarak hissetmesine neden olduğunda bundan “yarar sağladığını” varsayar. Doğrudan doğruya görüşmelerden yola çıkarak kanıtlayamamakla birlikte ileriki sayfalarda göstermeye çalışacağımız gibi, genel olarak gördüğümüz kullanım, toplumun, insanların sınıf sisteminin kendi özgürlüklerine koyduğu sınırlamalara karşı mücadele etme yeteneğini zayıflatmak için insan haysiyetini yaraladığıdır. Bununla görüştüğümüz insanların özgürlüklerini sınırlandıran sınıfsal koşullar konusunda cahil olduklarını söylemiyoruz. Bunu bildikleri görüşmelerden ortaya çıkmaktadır. Daha çok, yetenek rozetleri ya da fedakarlıkların kullanımı, insanları, koşullara meydan okuma hakkını elde edebilmeleri için, *öncelikle* sınıflı bir toplumda saygıyı elde etmeleri, meşru olmaları konusunda ikna ederek, onları özgürlükleri üzerindeki sınırlamalara karşı çıkmaktan başka yöne çevirir.

Ödül Kırılığı

West Coast'daki oto işçileri üzerine çalışmasında Bennett Berger, ustabaşların işçilere oranının bire birkaç yüz olduğu tipik bir fabrikada altı ustabaşı pozisyonunun 3.000 işçi için bir kaç yıl boyunca açık olduğunu tespit etti. Ustabaşı işi çok rağbet gördü; 3.000 işçinin 1.500'den daha fazlası kendileri için açık altı pozisyondan birine talip oldular.

Şirket, bu 1.500 adamın işinde çalışkan olmayı sürdürmeleri için, en azından 1.494'ünün terfi talebini makul bir sürede reddetmesi gerektiğini dikkate alarak bu ödülü inandırıcı kılmanın bir yolunu bulmak zorundadır. Bu pozisyonu isteyenlerden gerekli şartları sağlayanların onda bir olduğunu düşünelim, bu durumda bile kabul edilmemiş ama kabul edilebilir şartları taşıyan hâlâ 144 kişi olacaktır. Şirket bu koşullar altında en iyi adamlarını nasıl mutlu etmeye devam edecektir?

Bu ikilem, ödül kurtluğu ve Andrew Carnegie gibi mülk sahiplerince tanımlanan yetenekli herhangi birine açık kariyer talepleri arasındaki klasik çelişkinin somutlaşmasıdır. Başka biçimde söylersek, Amerika'nın emekçilere verdiği söz, Samuel Gompers'in inandığı gibi, bir gün artık elleriyle çalışmak zorunda kalmayacakları; gerçekten çaba gösteren birinin bir gün bir beyaz yaka takabileceği ya da küçük bir işyerine sahip olabileceğidir. Ne var ki bu rüya, ayrıntılı toplumsal araştırmalar tarafından desteklenmemektedir. Nitekim Duncan ve Blau'nun enfes çalışmaları *American Occupational Structure* (Amerikan Mesleki Yapısı) kitabında verilen rakamlara göre, şayet çalıştığı ilk işin bir insanın mesleki yapıda nereye ulaşacağı ile bir ilgisi olmasaydı, beden emekçisi olarak çalışmaya başlayan insanların %52'sinin en nihayetinde beyaz yakalı işlere girmeleri beklenebilirdi; gerçekte ise bunu %30'u yapar. Benzer olarak bir kişinin babasının işi, o kişinin mesleki yapıda ulaşacağı yer üzerinde etkili değilse, beden işçilerinin çocuklarının beyaz yakalı işlere geçmesinde istatistiksel olasılık %43'tür; ancak sadece %34'ü bunu yapabilmektedir.

Bu durumda, ödül sisteminin inanılabilirliği nasıl korunacaktır? Yetenek rozetleri, eşitsizliğe dayalı bir toplumda iyi bir ölçüm aracıdır, zira ayırt edici bir yetenek sadece bir kaç kişiye ait olacaktır. Fakat şu bahsettiğimiz ödül kurtluğu durumunda yetenek kriteri bile aslında ödüllendirilebilenlerden daha fazla yetenekli insan olduğunu ortaya çıkarır.

Bu noktada yaralı haysiyet, verdiği sözü tutamayan bir ödül sisteminin meşruluğunu koruma amacına hizmet eder. Bu bağlantıyı açıklamadan önce, zalimin faydacılığından tek tek zalim bireyleri anlamadığımızı açıklamak isteriz, yani, bir işverenin üye olduğu kulübün havuzunun kenarında oturarak işçilerinin yetersiz hissetmelerini sağlayarak kendisini nasıl koruyacağı üzerine kafa patlattığını düşünmüyoruz.

Frederick Taylor üzerine çalışmasında Sudhir Kakar,³¹ modern personel yöneticilerinin, Taylor'ın "bilimsel yönetim"inin yanlışlarından bir işçinin gelecek potansiyelinin yalnızca onun geçmiş performansı ile asla yargılanamayacağını öğrendiklerini yazar. Daha üst düzeyde bir iş yapma potansiyeli, bir işçinin daha önce bir görevi nasıl yaptığıyla gösterilmez; kitabın ileri sürdüğü gibi, işverenin iyi atamalar yapabilmesi için "geçmiş sicilini" ötesine bakması, sezgilerini kullanması zorunludur.

Kişilik ve sezgiye verilen bu değer, kendinde insancıl bir ses taşır ve işverenin ödüllendirmeyi beklediğinden daha fazla nitelikli işçiye sahip olmasından kaynaklanan bu çıkmazdan kurtulmasına yardımcı olur. Böylece işveren, kendisinin belirleyebildiği objektif ya da açıkça tanımlanabilen standartları aşabilir ve terfi niteliklerini bir astın gücünün ötesinde efsanevi bir seviyeye tırmandırabilir. İşverenin geçmiş performansları hak etmelerini sağlayan 150 kişiye önerebileceği sadece altı yer varsa, bu durumda eski mevkilerinde işini iyi yapanların hangilerinin yeni mevkide başarılı olacaklarını "sezer". Şirketteki iktidar, tıpkı Weber'in ilk Protestanların Tanrısı gibi, kendiniz hakkında bilmediğiniz şeyleri bilir. Hiyerarşinin ödül sözünü yerine getirememesi, kimin ödüllendirilmeye değer olduğu sorununu geri getirir; otomobil fabrikasındaki gücün meşruiyeti, güçlü fazlasıyla kişisel olabildiği zaman hayatta kalır sadece.

Fakat işverenin vaziyeti kurtarmasını kabul edilebilir kılan şey nedir? Harvard İşletme Fakültesinden gelen bu insan yönetimi uzmanları, bütün nitelikli insanların kendilerine inanacağı konusunda nasıl bir umuda sahiptirler?

Otorite sahipleri samimi olduğu için sürecin inandırıcı olabileceği söylenebilirdi. Birileri işverenlerin entrikacı kapitalist şeytan imajını bir kez ortadan kaldırdığında, işverenlerin şirketin yapısının talep ettiği şeye doğal olarak inandıkları ileri

31 Bu alandaki iyi bir çalışma: Sudhir Kakar, Frederick Taylor: A Study in Personality and Innovation (Cambridge, Mass.: MIT Press; 1970).

sürülebilir: İnsancıl olmak isterler ve işçiler de aynı koşullarda karşılık verirler. Nihayetinde, Watson Okulundaki öğretmenler öğrencilerini incitmeyi umarak yola çıkmamıştı, görünüşte umut vermeyen bir grup çocukla iyi şeyler yapmak istemişlerdi. Çocuklar öğretmenlerinin iyi niyetine inanarak ve kendilerini yetersiz hissederek yanıt vermişlerdi. Sadece bir kaç sevilen çocuğa saldırarak engellenmiş kitlenin bir şeylerin yanlış olduğuna ilişkin duygularını açığa çıkardılar.

Fakat şimdi ödül verilmesi gerektiği zaman kuralları değiştiren bir karar verme süreciyle aniden karşılaşan on ya da yirmi yıllık zorlu çalışma meselesinden bahsediyoruz. Bunun, ayaklanma için bir reçete olması gerekir.

Burada günü kurtaran sezgisel yaklaşımdır: ustabaşı ya da işveren, aslında, sizin içinizde gizemli bir şey olduğunu söylüyor; performansınızın ne kadar yeterli olduğuna kendiniz karar veremezsiniz. Başkalarının onayını alan sizde olan şey nedir? Bunu bilemezsiniz, fakat birisi bilebilir. Büyük fabrikalarda çalışan daha yaşlı işçilerle konuşurken iyi, sağlam işçilerin terfi ettirilmemesinin nasıl adaletsiz olduğuna ilişkin ifadeler işittik; ancak bu kızgınlık, sıklıkla “iyi bir takım nedenleri vardır” ya da “neye ihtiyacı olduklarını bilirler” gibi üsttekinin davranışını yorumlayan ifadelere dönüşüyordu.

Sevgi ya da arkadaşlık kazanmak için yetenek rozetleri takınmak nafiledir, zira sevgi kazanılamaz. Fabrika dünyasına tercüme edersek: ödül almak için yetenek sahibi olduğunu göstermek zorundasınız, fakat ödüller, ne yapabildiğinize ilişkin herhangi bir değerlendirmeyi aşan gizemli nedenlerle elde edilebilir. Reddedilmiş işçiler ödülü kazanmaya çalışmak suretiyle sorumluluk aldıklarını düşündükleri zaman, sezgiyle verilen ödül inanılır kılınabilir. Yukarıda bahsettiğimiz iki işçi kendilerini riske attılar, tıpkı Watson Okulundaki çocuklar gibi, karar veren bir otoritenin önünde performans gösterdiklerini düşünüyorlardı. Peki neden onaylanmadılar? Perspektiflerini dile getirmeyen okuldaki

öğretmenler gibi, işverenler de söz söylemez, sezgisel davranır: denediniz ve performansınız hakkında hüküm verilmedi; düpedüz kendinizi fark ettirmekte başarısızsınız.

Burada sorun artık terfi gibi meseleleri aşmıştır. Sınıflı bir toplumda alt sınıflardaki insanların reddedildiği sürüyle hayati mesele vardır, ödülün gerektirdiği bütün kurallara göre oynadıklarında ya da toplumdaki konumlarından dolayı haksız yere yük altına sokulduklarında bile. Görüşmelerimizde, kentsel dönüşüm, vergilendirme ve Hindiçin'deki savaş, insanlar için bu türden haksız yükler olarak dikkat çekiyordu: kentsel dönüşüm, kendi evlerini geçindirmek için bir mücadeleye girişmemiş olan Siyahların mahallelerini yeniden inşa ederken, aynı zamanda onların mahallelerini yıkmıştı; kentsel hizmetlerin vergilendirilmesi bu hizmetlerden yararlanan imtiyazlı yörekentlerde yaşayanlardan çok daha ağır biçimde işçilerin üzerine düştü; savaş, varlıklıların üniversite çağına gelmiş çocuklarından çok işçi çocuklarını aldı. Bu bakımdan, sınıf, onlara başkalarından daha az bir özgürlük veriyor görünmektedir.

Yine de bütün bu şikayetlerin altında reddeden otoritenin kabulü yatar. Bu kabul, işyeri yönetimini “iyi bir nedenleri vardır” biçiminde değerlendiren işçiler tarafından ifade edilenle aynı hükümlere dayanır. Bir keresinde Boston'daki bir üniversitenin alanı genişletileceği için yaşadığı cadde yıkılan bir adamla yaptığımız görüşme dikkatimizi çekmişti. “Biliyorum, üniversitenin aslında bu alana ihtiyacı yok” demişti. Okulun yeni binalar için kullanabildiği tam olarak kaç tane park alanı olduğu ve insanların evlerinden çıkıp araba kullanmalarına gerek bırakmayacak yakınlıkta nerede arazi olduğu üzerine çok iyi çalışmıştı. Bunları açıklarken konuşmanın ortasında aniden durdu ve fabrika işçisiyle neredeyse aynı kelimeleri kullanarak, “peki, onlar eğitilmiş insanlar, ne yapıyor olduklarını biliyor olmalılar... belki bu konuda benim bilmediğim şeyler vardır” demişti. İnsanlarla Hindiçin'deki savaş hakkında konuşurken de yanıtlar benzer olmuştu. Washington'dakiler bizim bilmediğimiz bir şey biliyor

olmalıydı ve bu nedenle de ne yapıyorlarsa bunu yapmaya hakları vardı, gördüklerimize göre anlamsız olsa bile. (Manzarayı dengelemek için söyleyelim, vergiler konusundaki endişeler bu biçimde sonlanmamıştı.)

Üniversite tarafından yerinden edilen adam, savaşa hazırlanan oğulları için üzülen insanlar, terfileri reddedilen fabrika işçileri, tüm bu insanlar için iktidardakilerin “yüksek bilgisi”, bir anda iktidarın meşruluğunu ve gizemini yaratıyor. Akıl ve bilginin taksim edilmesi, hüküm verenler ve hükmün sonuçlarına maruz kalanlar arasındaki bölünmeyi temsil eder; deneyimledikleri reddedilme gerçeğini çığnemenin, bu, reddedilmiş olanların bir kısmında, deneyimledikleri reddedilme gerçekliğini ihlal etmek için yetersizlik duygusuyla sonuçlanan gerilimli bir durumdur.

Bunun nedeni, Lipset’in bahsettiği işçi “otoritarizmi”nin bütünüyle yanlış olmasıdır: Harvard Üniversitesince yerinden edilen adam ya da oğulları savaşta ölmekte olan insanlar, otoritenin her ne yaparsa haklı olduğuna inanmazlar. Daha çok, kendinden şüphe etme duygusu direnme *hakkına sahip oldukları* konusunda muğlak olmalarına neden olur. Tıpkı okuldaki çocukların yaptığı gibi, insanların, haksız ödül alanlara ödül verenin karşısında yaptıkları gibi sinik hissederek sert çıkmaları şaşırtıcı mı?

Sınıflı bir toplum, Sartre’in işaret ettiği gibi, bazılarının sahip olduğu ihtiyari güçten dolayı kıt kaynakların adaletsizce dağıtıldığı bir toplumdur. Bu toplum, sınıfın psikolojik boyutlarının önemsiz ödülleri, kaynakların adaletsiz paylaşımını ve yoksunluğu meşrulaştırma amacına hizmet eder.

Bu kitabın öncelikli sorunları kıtlık meseleleri değil. Frank Rissarro, James, babaları duvar ustası olan kıdemsiz satış yöneticisi genç insanlar, hepsi de önemli maddi ödüller almışlardı ve hâlâ kendinden şüphe etme dili hayatlarında yer bulmaktadır. Besbelli ki bolluk ve maddi varlık sınıfın gizli yarasını yok etmemektedir. Neden bu kadar ısrarcıdır? Bu yaranın zenginlik durumunda rolü ne olur?

Yıkıcı Yer Değiştirme

Yüz binlerce dolarlık akşam yemeği partilerinin verildiği ve Fransız şatolarının blok blok Chicago'ya getirtildiği Yıldızlı Çağ'da, Thorstein Veblen, bu gösterişçi tüketimin anlamının Amerikan zenginlerinin para kazanmada uzman ve harcamada vahşi olup olmadığıyla ilgisini merak etmişti. Veblen, Londra'da Savoy Otelinin³² lobisi bir gece suyla doldurularak davetlilerin Venedik'ten ithal gondollarda yemek yediğini okuduğunda, bunun bir büro memuru ya da şeker dükkânı sahibi için ne anlama geldiğini öğrenmek istemişti.

Veblen sonunda, bu aşırılıkların anlamının, aslında böyle aleni yapılmasının nedeninin, bunların varlıklı ve yoksullar için özgün bir zenginlik fikri yarattığına karar verdi. Elbette şeker dükkânı sahibi, dükkânını aile içi bir yaş günü kutlaması için suyla doldurmayacaktı, fakat gününü gün etmenin zaman ya da paranın *boşa harcanması* meselesi olduğuna inanacaktı; iyi, gerçekten iyi bir zaman geçirirsin, parayı keyfi bir şey, aşırılık için kullandığın zaman.

Bu olguda şeytani bir özellik vardır. Bu gösterişçi tüketim temel olarak yıkıcı bir eylemdir: zevk adına, yetenekli bir insanın para kazanırken kullanması beklenen ölçülülük ve kendini tutma erdemlerini yok eder. Böylece üretken düzen tarafından şeylere atfedilen değere karşı gizli bir düşmanlığı yansıtır; geceleri eli açık olmak, gündüz mesai zamanında ağır basan paranın boşa gitmemesi konusundaki endişelere kara çalar. Dahası, düşmanlık, üretici faaliyetin ne kadar az tatminkar olduğunun göstergesidir, daha fazla tatminkar olsaydı, gösterişçi aşırı tüketim olmazdı.

Gösterişçi tüketim, bir toplumdaki bütün insanlar için standartlar oluşturur, elbette ki zenginin tarafında. Herkese neyden

32 T.S.N.: Amerikan milyoneri George Kessler, 1905 yılında verdiği "Gondol Partisi"nde davetlilerini Venedik benzeri gondollarda ağırlamak ister ve bu amaçla Londra'daki Savoy Otelinin lobisi suyla doldurulur.

zevk alacağını değil nasıl zevk alacağını söyler. Zenginin daha aptalca, daha mantıksız savurganlıkları, muhtemelen böylesi israfları asla gerçekleştiremeyen alt sınıftaki insanlar için bir yıkım metaforu olarak daha cazip olur.

Veblen'in zenginliğin duygusal çarpıklıklarını derinden incelemesi, son bir kaç on yıl içinde daha belirgin bir ekonomik adaletsizlikle gölgede kalmıştır artık. Ekonomi her on yılda daha fazla zenginlik üretiyor, doğrudur; her aile için bir araba, her kişi için bir televizyon. Bol miktarda malın adil biçimde dağıtılması dışında, daha zengin olan oransal olarak daha fazlasını alır, yoksul daha azını; zenginlik, hükümetin dengeyi sağlamak için kullanabileceği kamu sektöründen özel sektöre doğru kolayca akar. Yanlış giden şey nedir? J. K. Galbraith, *The Affluent Society* (Refah Toplumu) kitabında sorunun temel olarak dağıtım meselesi olduğunu yazar; kamu sektörü zengin ile yoksul arasındaki dengeyi sağlamak için doğrudan dağıtım, mal ve hizmetlerin çıktıları üzerinde etkili olmalıdır. Galbraith'in şemasında, malların nasıl üretildiği, kimin ne aldığından daha az önem taşır.

Marksist iktisatçılar Paul Baran ve Paul Sweezy, *Monopoly Capital* (Tekelci Sermaye) çalışmalarında malların üretim ve dağıtımının birbirinden ayıramayacağını ileri sürer. Gerçekten de mal ve hizmet bolluğunu üreten ekonomik sistem aslında mal ve hizmetlerin eşit olmayan biçimde dağıtılmasını gerektirir.

Baran ve Sweezy, bolluğun konfor standartlarının oluşturulması ve yeniden oluşturulması yoluyla sürekli olarak genişleyen üretim meselesi olduğunu savlarlar. Herkes ya da en azından büyük çoğunluk yeterince yiyeceğe, uyuyacak bir yere, yaşam için gerekli diğer şeylere sahip olduğunda, fabrikalar malları ve hizmetleri diğer insanlardan daha müreffeh görünen bir kaç kişiye eşitsiz bir biçimde dağıtarak bile açık kalabilirler. Bu mal ve hizmetler satın alınabilir olduğu için, alttaki insanlar bu konforun tadını çıkarırken eşitsizlik oranını daraltma çabasıyla daha fazla tüketmeye çalışır; böylece fabrikalar kitlesel talep için üre-

tim yapar. Ne var ki sonuçta, en üsttekiler hâlâ daha fazla mal ve hizmetten ya da en yeni üretilmiş olanlardan yararlanırlar ve döngü tekrar başlar. Endüstriyel üretim sisteminin hayatta kalması, bu nedenle, zengin kaynakların eşitsiz paylaşımına bağlıdır; bu akışı yeniden dağıtmak için kaynağın doğasını değiştirmeniz gerekecektir.

Bu, Galbraith'in neden zenginliğin eşitsizlik biçimlerini devam ettirdiğine ilişkin analizinden daha derli toplu bir açıklama. Ancak insan unsuru eksik. İkinci bir araba almak için borca giren bir insan, kapitalist yönetici sınıfı iktidarda tutmanın kendi yükümlülüğü olduğunu düşündüğü için bunu yapmaz. Kıskaç biri olduğunu söylemek neden bunu yaptığını açıklamaz. Reklam ya da halkla ilişkiler türü propagandanın onun sürekli daha fazlasına ihtiyacı olduğunu düşünmesini sağlayarak aldattığını söylemek de küçümseyicidir ve onun satın alma eğilimini hâlâ hesaba katmamaktadır. (Baran ve Sweezy ekonomik açıklamaya sadık kalır ve bu motivasyonu açıklamaya ilişkin yanıtlanmamış bir soru sormayı tercih eder.) Sıradan insanı bunu yapmaya iten uyarıcı nedir? Baran ve Sweezy'nin yaklaşımından çıkarılabilen sonuç, yıkıcı yer değiştirmedir: bir insanın şu an tükettiği mal ve hizmetler, yerlerine daha yüksek bir tatmin sağlayan mal ve hizmetlerin gelmesi için ortadan kaldırılır. Burada Veblen'in gösterişi tüketimde somutlandığını gördüğü yıkıcılığa benzer bir şey bulunmaktadır; her iki durumda da tüketici olarak insan, üretici olarak kazançlarını tersine çevirir. Fakat yıkıcı yer değiştirme aynı zamanda *kendini* tahriptir. Bir kişinin ulaştığı maddi durum ne olursa olsun, daha üstteki insanların konforuyla karşılaştırdığında yetersiz görünür; onlar gibi olmak ister ve bu yüzden hep daha fazla tüketmeye devam eder. Birinin "hayat standardında" yetersizlik görüşü, tanımladığımız sınıf psikolojisinin belki de burada iş başında olduğunu akla getirmektedir. İzini sürdüğümüz kişisel değer ve sınıfın inşa süreci, insanları yıkıcı yer değiştirme aracılığıyla tüketime motive etme amacına hizmet ediyor olabilir.

Hem tam zamanlı hem de yarı zamanlı bir işte çalışan fabrika işçisi Dan Bertelli, yılda yaklaşık 10 bin dolar kazanıyor. Küçük bir ev ve büyük Pontiac sedan bir arabanın ödemelerini karşılamak için çok çalışıyor. Kendisi için hiç para harcamıyor neredeyse: “Bazen iki biradan daha fazla içsem suçlu hissediyorum. Neden devam etmiyorum ve içmiyorum biliyorum tabi.” Aslında daha çok karısı için harcama yapmak istiyor, ona güzel elbiseler almak, fakat karısı da direniyor, paranın kendisi için boş yere harcanmaması gerektiğini düşünüyor. Lakin ailecek tatiller için çok harcama yapıyorlar ve çocukları için, lastikten şişme salları, yaz mevsiminde hafta sonları Cod yarımadasında küçük bir kabin için daha fazlasını harcamaya hazırlar. Dan Bertelli, çocuklar şehrin dışına gezmeye gidebilsinler diye hafta sonları da çalışıyor. Şu sıralar küçük bir dıştan motorlu bot almayı planlıyor, böylece küçük oğluyla balık tutmaya gidebilecek. Kendisi için değil; Bertelli, göçmen kapıcı Ricca Kartides’in duygularını yansıtıyor: “Bütün bunları kendim için istediğimden değil, ailemin keyfini çıkarmasını istiyorum.”

Bertelli’nin harcamalarının bir kısmı, örneğin arabası, mülkiyetin kişisel güçsüzlük duygusunu telafi etmek için nasıl boy gösterdiğine pek uygun düşer. Neden daha ucuz bir şey almadın sorusunu şöyle yanıtlıyor: “Çünkü bunun içinde gerçekten hareket edebilirsin, gücün bol. Seninki gibi küçük bir arabada (görüştüğün Volkswagen steysin vagon arabası) kontrolün olmaz, yolda seni sıkıştırıp dururlar.”

Ne var ki bu basit motivasyon açıklaması, Bertelli gibi bir adamı dinlerken, neden tüketimin onun için bir bütün olarak zevk meselesi olmadığını, neden “kendisi için para harcarken suçlu” hissettiğini açıklamaz.

Son bölümde kişisel olarak yetersiz hissetmenin sonucunun, daha iyi bir hayat sürdürebilsinler diye başkaları için, özellikle çocuklar için fedakarlık yapma azmi olduğunu göstermeye çalışmıştık. Lakin bu azim, bir insanı savunmasız bırakır: zira çalışma

fedakarlığı, bundan yararlanan kimseyi, çok nadiren de yapsalar, minnettarlığını ifade etmek zorunda bırakır, bu, oldukça aşağılayıcıdır ve fedakarlık genç insan için farklı bir hayat sağladığında, bu sefer de gençler fedakarlık yapanı arkasında bırakır. Fedakarlık aynı zamanda Bertelli gibi bir adamı yıkıcı yer değiştirmenin gücü karşısında savunmasız bırakır.

Fedakarlık bir insanı geleceğe doğru döndürür. Gelecekte, onun sevdiği insanlar artık kendisinden farklı olacak, farklı ihtiyaçları ve arzuları olacaktır; diyelim bir ansiklopedi pazarlayıcısı, ona, çocuklarının “bir gün” bunlara ihtiyaç duyacağını söylediğinde bile savunmasız hisseder. Dahası, çocukları için doğru olan şey onun için de doğru olur. Ekonomik genişleme süreci boyunca varlıklılar arasında yeni konfor sembolleri eskinin yerini aldığı -bir yerine iki araba, sürat teknesi, çocukları için özel ansiklopedi setleri, vb.-, Bertelli’nin bunları satın alması için yapılan telkinlere direnmesi zordur, zira bütün bu nesneler “gerçekten” saygın bir hayat yaşamak isteyen birisi için gerekli olabilir, ancak o, henüz bu noktada değildir. Bu yenileri satın alması gerektiği Bertelli’ye inandırıcı gelir, zira bu yeniler, gelecekteki kendisinin her gün bir barda içki içmek olarak gördüğü şimdiki zevklerine para harcamaktan çok daha fazla hoşlanacağı şeylerdir. Çocuklarını nadiren uyanık görmesine neden olacak biçimde bedelini ödemek için çok uzun saatler çalışmak zorunda olsa bile, çocuklarının kendi çim alanlarında oynaması için kendine ait bir ev alması gerektiği Bertelli için akla uygundur. Bu yüzden, bir insanın kendi hayatında fedakarlık olarak ortaya çıkan gelecek rüyası, bir insanın kendisini her şeyden önce savunmasız bir konuma yerleştiren üretici düzene direnmesinden çok bu düzene uydurur.

Sınıf, insanların kendilerini seyirci olarak tasavvur etmesine neden olur, yeni üretilen metalarla mutlu olan insanlar olarak değil. Bertelli, insan gibi yaşamak için ailesinin neye sahip olması gerektiğini düşündüğünde, onlar için yaptıklarından dolayı “Amerika’da herkesten” kazanacağı saygının ötesindeki sihir-

li bariyeri ne zaman geçeceğini bilmeyen, sürekli bekleyen bir adam gibi konuşuyor. Genç Vietnam gazisi taksicilik yaparken, karısıyla birlikte binen bir adam, bir gün ormanlık alanda küçük bir kulübe satın alabilmek için ikinci bir işte çalışmaktan bahsediyor, o da fedakarlık yaparak tüketmeyi düşünüyor; şimdi karısıyla geçirdiği zamanı kısıtlayacak, böylece bir gün hep birlikte “kimsenin onlara ulaşamayacağı yere” gidebilirler. Sam ve Anna Baron, tıpkı Ricca Kartides gibi, bağımsız hissedebilecekleri kendilerine ait bir ev hayali kurarken, bir gün çocukları özgürce yetişsin diye şu anki zevklerinden vaz geçiyor ve yaşamaya devam etmek için tam olarak ihtiyaçları olmayan şeyleri satın alıyorlar.

Bu noktada, şu an yaşamak için gerekli ihtiyaçların ötesinde tüketme baskılarına karşı bu savunmasızlığın, bilinmeyen bir gelecek için fedakarlık yapma duygusuyla üretildiği söylenebilir. Zevkin tüketimcilik ile aşınması, toplumdaki bütün sınıflara yayılmıştır. Bu, genel anlamda doğru olabilir; fakat mavi yakalıların gelirlerinin artmasına duydukları güvensizlik gibi işçi sınıfının tüketim tarihindeki özgün farklılık, işçileri özel bir konuma yerleştirir.

19. yüzyılda Massachusetts, Newburyport'ta beden işçileriyle yapılan bir çalışma, işçilerin kendilerine yeni bir ev almak için çocuklarının beyaz yakalı bir işe sahip olma olasılıklarını feda edebileceklerini göstermişti.³³ Bu “yatay hareketlilik” uğruna anne babalar, çocuklar çalışabilir duruma gelir gelmez onları okuldan alacaklardı. Tarihçiler arasında geçen yüzyılda çocuklarının geleceğini nasıl bu şekilde kurban ettiklerine yönelik bir tartışma başlamıştı. Kesin olan şu ki, çocukların bu şekilde feda edilmesi artık yaygın değildir. Bir çok çalışma, bir ev sahibi olmak zorunlu bir hayal olarak kalsa bile, bugün işçilerin kendi çocuklarına eğitim aracılığıyla umutsuzca bir mesleki hareketlilik kazandırmak istediklerini göstermiştir.

33 Stephan Thernstrom, *Poverty and Progress: Social Mobility in a Nineteenth Century City* (Harvard Univ. Press; 1964)

Bu ikili arzunun modern zamanlarda işçilerin artan beklentilerini gösterdiği söylenebilir belki; işçinin kazandığı ücretten zorlukla elde edeceği ve bu yüzden arzuları konusunda parasal durumunu zorlayan ikili bir rüya. Fakat burada geçmişten gelen bir süreklilik de vardır, hem ev sahipliği hem de çocukların eğitimi uğruna fedakarlıklar gecikmiş mutlulukları içerir. Emekçiler, bunun her ikisi için de özenle birikim yaparak yıllarca beklemek zorundadır. On-onbeş-yirmi yıl için bir ayda ne kadar biriktirdiğini planlayarak, geçinmek için gerekli olanın ötesinde düzenli olarak para biriktirebilirse, bir ev ya da çocuklarının üniversite ücreti için peşinatı olacak, *sadece* bu durumda rüyaları gerçekleşecek.

Ne var ki düzenli para biriktirmek, düzenli maaş alan ofis çalışanlarına göre gündelik kazananlar için çok daha zordur. Bizim görüştüğümüz insanlar saatlik ücrete göre çalıştıkları için gelirlerinde çok büyük dalgalanmalar yaşamışlardır. Bir zanaatkarın yıllık kazancı ne kadar çalıştığına ve aldığı mesaiye bağlı olarak 11 binden, 7.880'e, 9 bine, 14 bine, 8 bine kadar değişir. Bir fabrika emekçisinin geliri ise 6 bin ve 8 bin dolar arasında inip çıkar. Bu türden değişiklikler, 1963-1968 yıllarında ülkede refahın istikrarlı biçimde yükseldiği dönemde gerçekleşti. Sabit yıllık ücret alan bir kaç işçi bile ev ve üniversite ile ilgili geciktirdikleri mutlulukları için para biriktirmede kısmi zamanlı işlere güvenmişlerdir. Bu türden işler, S. M. Miller ve Pamela Roby'nin *The Future of Inequality* (Eşitsizliğin Geleceği) kitaplarında işaret ettikleri gibi, ekonomik yaşamda en istikrarsız gelir getiren işlerdir.

Gelir dalgalanması arasındaki bu bölünmenin sonucu olarak ortaya çıkan nedir ve insanlar parasını nasıl kullanmak ister? Görüştüğümüz insanlar ekonomik durgunluk kendi ücretlerini vurduğunda şirkete ya da hükümete öfkeliydiler. Ancak paralarını harcama niyetleri, başka zamanlarda da, diyelim aynı şirket ve hükümetin var olduğu ya da olmadığı, fakat bir insanın bir ev sahibi olduğu ve çocuklarını üniversiteden mezun ettiği gele-

cekte de var olacaktır. Hükümet kendisini mahvediyor olabilir, fakat bunu bilmek ve şikayetçi olmak, yaşamasına ve düzenli para biriktirme planına yardımcı olmayacaktır. Bir şey yapmak zorundadır, amaçları bunu gerektirir. Hiç kimse para biriktirmesi için onu disipline etmeyecektir. İyi zamanlarda bile üzerinde para biriktirme baskısı olacaktır; şimdi varlığın sınırına dokunan, iyi bir artı sunan geliri, sürekli bir yük olur.

“Siz üniversiteli çocuklarla asıl sorun, paranın değerini bilmemeniz” diyordu bir dizgici. “Para biriktirmenin nasıl bir şey olduğunu bilmiyorsunuz...”

“Yani para için fazlasıyla canınız yandı değil mi?”

“Tabi... bak, biraz fazla mesai, bir de ikinci bir işle 12 bin dolar kazanıyorum, bu iyi, aslında bir kaç yıl önce aşağı yukarı 7 bin kazanıyordum, fakat giderleri, vergileri idare edemiyordum, çocukların ihtiyaçları, bir de okul için bir gün para olmak zorunda... ne kadar çok kazanırsam o kadar geride kalacağım gibi görünüyor, para kontrolden çıkan bir şey, anlıyor musun?”

“Borçlanacak mısınız?”

“Hayır, sadece bir kenara biraz koyamıyorum... gündelik yiyip tüketiyoruz... ve, para, harcamak istediğim bir şey, beklemem gerek, bilmiyorum...”

Tüketimcilik geleceğe yöneliktir, bu yüzden kişinin şu anki ihtiyaçları konusundaki belirsizliği artırır. Para kazanma bir kişiye anlık bir memnuniyet duygusu verir, amaçlanan bu değildir, onun kendi baş etme gücüne olan inancına yıldan yıla küçük bir takviyedir. Para bir zaman insanın istediğini başardığı duygusunu verir, fakat bu “bir zaman” onu daha güçlü hissettirmez.

Herbert Marcuse, *One Dimensional Man* (Tek Boyutlu İnsan) kitabında şunu yazar:

Eğer işçi ve patronu aynı televizyon programından zevk alıyor ve aynı dinlence yerlerine gidiyorlarsa, eğer sekreter kendine işverenin kızısıymış gibi çekici bir görüntü verebiliyorsa, eğer

Zenci bir Kadillak alabiliyorsa, tümü de aynı gazeteyi okuyorsa, o zaman bu benzeşme sınıfların yitişini değil, ama Kodamanların korunmasına hizmet eden gereksinim ve doyumların nüfusu oluşturanlar tarafından ne dereceye kadar paylaşıldığını gösterir.

Bu çözüm Bertelli ve Kartides gibi işçilerin deneyimlerini önemli bir açıdan ıskalamaktadır: onlar bir arzuyu tatmin için tüketmezler, şu anki ihtiyaçlarını tatmin etme düşüncesiyle de tüketmezler. Çok daha karmaşık, çözmek istedikleri derin bir kendinden şüphe etmeyle başlayan bir şey onların harcamalarını belirler. Bu tüketim kalıplarının “Kodamanların korunmasına hizmet ediyor” olduğu Marcuse için barizse, zalimin faydacılığı buradaysa, Bertelli ve Kartides’in, harcamalarını, bir gün Kodamanlara karşı haysiyetlerini savunmak için onlara verilen silahlar olduğunu düşünmeleri daha az doğru değildir.

Yıkıcı yer değiştirme, tüketim sürecinden daha fazla bir şeydir; o aynı zamanda büyük Amerikan rüyasında yukarıya doğru hareketlilik aracılığıyla haysiyetin aşındırıcı gücüdür.

Sandalye Kapmaca

Diyelim William O’Malley baş ustabaşı olarak atandı. Ön büro, makineleri, onun fabrikadaki herhangi birinden çok daha iyi kullanabileceğinin farkında, uzun zamandır işçi ve çok çalışan biri. İşindeki ilk gününde O’Malley, montaj hattında işçilerden birinin tembellik etmesi sorunuyla karşı karşıya kaldı. O’Malley bu işi nasıl yapacağını biliyor ve hat işçisinin de ne yapacağını bildiğini biliyor. Fakat onun eski vasıfları, işyerindeki bu yeni konumunda bu işçinin bir sorun olduğunu söylemenin ötesinde başka hiçbir şey söylemiyor. Şimdi tatlı sözlerle kandırma, tehdit ve personel yönetimi gibi ustalıklar gerekiyor, ancak O’Malley’in geçmiş iş deneyimindeki hiçbir şey onu bunları uygulamaya hazırlamamıştı. Artık iyi yaptığı şeyi yapmıyor. Bu durumda onun başarısı, yani terfi etmesi ne anlama gelmektedir?

Bu sorun iş değişimlerinde sürekli ortaya çıkar; bir terfi, yıl-

lar içinde oluşturulmuş vasıfların mevcut anlamını yok ederek meşru olmama duygularını artırabilir. Yukarı çıkmak ve daha az güvende hissetmek: yukarıya hareketlilik zenginliğin bir biçimidir, hayatta kalmanın ötesine geçen bir adım daha, ancak bu, geleceğe yönelik tüketim kadar kendinden feragat etmenin de göstergesi olabilir.

Bu çelişkinin meydana gelmesinin nedeni O'Malley için çok açıktır: bir vasıf yerinden edilmiştir. Çelişki zamanla çözülebilir, O'Malley usulleri öğrendiği zaman. Fakat bu türden usulleri öğrenen ve hâlâ yerinden edilmiş hisseden Frank Rissarro ve George Corona gibi insanları ne yapacağız? Bir beyaz yakalı işe sahip olmak için yeterince eğitim alan, ancak kendini yeterince başarılı bulmayan ve anne babalarının vasıflı emeğini neredeyse özlemle anan fabrika işçilerinin çocuklarını ne yapacağız? Bütün bu insanlar usulleri bilir ve yine de yükselmeye mecbur hissediler.

Bu paradoks, sınıfın yaraları hakkında neyi ne kadar bildiğimizi değerlendirmek için iyi bir noktadır. Sınıflı toplum, içindeki bütün insanların, kendilerinin ve başkalarının gözünde garanti altına alınmış haysiyet duygusuna gölge düşürür. Bunu iki yolla yapar: birincisi, insanların neden alt ya da üst sınıflarda olduğunu gösteren imgeler aracılığıyla, örneğin sınıf, kişisel yeteneğin sonucu olarak sunulur; ikincisini şu tanımla yapar: toplum, herhangi bir sınıftan insanın haysiyetini meşrulaştırmak için gerçekleştirdiği eylemlere anlam verir. Kendini meşrulaştırma işlemez ya da işleyemez ve başlangıçtaki kaygıyı pekiştirir.

Bunun sonucunun, sınıflı toplumda insanları harekete geçiren, onların daha fazla para, daha fazla mülk, daha yüksek statülü işler aramasına neden olan faaliyetlerin, maddiyatçı bir arzudan ya da duygusal takdirden değil, fakat sınıflı toplumun yaşamlarında oluşturduğu psikolojik yoksunluğu tamir etme çabası olduğuna inanıyoruz. Diğer bir deyişle, *sınıflı toplumun aşladığı psikolojik motivasyon, dış dünyadaki insanlara ve diğer*

şeylere karşı daha fazla güç oluşturmaktan ziyade benlik hakkındaki şüpheyi sağaltmaktır.

Bunun, yani insanların mülk edinmek ya da hükmetmekten çok kendilerini iyileştirmek için faaliyette bulunduğu düşünce-sinin insan güdülerine ilişkin aşırı umutlu bir tablo olduğu söylenebilir. Buna, hayatta kişisel haysiyet duygusu oluşturmaktan daha acil bir iş olmadığını söyleyerek yanıt vereceğiz. Birinin kontrolünün dışındaki güçler, o daha okul çağındayken haysiyetinden şüphe duyarsa, o zaman mülkiyet ve güç, öncelikli bir sorun olur ve gerçekten de sonuçta mülkiyetin ve gücün niçin arandığının bir nedeni haline gelir. Hobbes, insanların hâkim olma arzusunu verili bir şey olarak ele almıştı, fakat toplumsal koşullara hâkim olmaya çalışırken (ki modern dünyada sadece başkalarının iktidarından özgürleşme, kendine yeterli olma çabaları olur bunlar), bu çabalar endişe ve tedirginliğe neden olduğunda, nasıl nihai, doğal bir arzu olarak ele alınabilir?

Locke, toplumun bir bireyler yığını olduğuna inanıyordu. Tek bir insanın psikolojik yapısını bildiğimizde, bir bütün olarak toplumda işleyen güdüleyici etkenleri biliriz. Ne var ki bu bölümde anlatılan yaralı haysiyetin toplum tarafından kullanılışı bu düşünceyle de aykırılık içindedir. Gelecekte kendileri ya da çocuklarının bir bütün halinde olması için tüketirken, insanlar kapitalizmi ayakta tutmaya çalışmıyor, Marcuse'un betimlediği Kodamanlarla özdeşleşmiyorlardı. Aslında olan şey, birini diğere, aileyi diğer aileye, kenti diğer kente katan türlü türlü kişisel iyileştirme faaliyetlerinin, yaralı toplumu güçlü tutan bir kuvvete dönüşmüş olmasıdır.

Şimdi bu terimler çerçevesinde sınıfın yaralarını Max Weber'in Protestan çalışma ahlakı düşüncesiyle karşılaştıralım. Weber, Protestanların değerinin tanrının gözünde belirsiz olduğunu düşünerek, ilk Protestanların saygıya değer oldukları için fedakarlık davranışlarıyla birbirlerini ikna etmeye çalıştıklarını söylemişti; Weber, bu zihniyetin ilk kapitalist girişimciler tara-

findan benimsendiğine inanmıştı. Öfkeli bir Tanrı, Benjamin Franklin'in Philadelphia'da özlü sözlerini yazmasıyla çoktan ortadan sığırmıştı ama, hiçbir şeyi olmadan hayata başlayan gayretkeş bir çocuk, toplumsal konumunu bir gün yükseltmek için anlık zevkleri reddederek kendini saygıya değer biri yaptığına hâlâ inanır.

Weber, Protestan ahlakını üç ya da dört yüz yıllık sanayi kapitalizmiyle eşitlemeye kesinlikle niyetlenmemişti. Onun niyeti, tasarruflar ya da diğer geleceğe dönük faaliyetler yoluyla ilk kez sermaye biriktirmeye başlayan insanların saygınlık "kazanma"ya ilişkin özel bir ahlaktan nasıl kurtulduklarını göstermekti. Zira bu ahlakın kullanımı, girişimcilerin sermaye edinirken meşru olduklarını hissetmelerine olanak sağlamaktı, bu meşrulaştırma onları daha fazla kazanmaya itti.

Protestan ahlakı, bizim burada tartıştığımız sınıf, kişisel yetenek ve saygıya ilişkin gizli boyutlarla belirli bir benzerlik taşımasına rağmen iki şekilde farklılık gösterir: Öncelikle Weber, elit, muktedir bir insan grubu arasında ekonomik gücün meşrulaştırılmasından bahsediyordu; ikincisi, Protestan ahlakı kendini onaylamak demekti, günümüzde sınıf ahlakı ise kendini engellemektir. Protestan ahlakı, sermaye biriktirmek için maddi tatmini ertelemek zorunda kalan insanlar için manevi bir öz tatmin temeli oluşturdu.

Bugün sınıfın yükü yeni bir olgudur: toplumsal eşitsizlik bir kaygı ahlakı yaratarak korunur ve bu hoşnutsuzluğun Sol tarafından örgütlenmesi zordur, zira hoşnutsuzluğun mantığı insanları "sistem"den çok birbirlerine düşman olmaya götürür. Bu tartışmadaki sınırı, bu kitapta şimdiye kadar boy gösteren sınıfın, eğitilmiş ofis çalışanlarıyla ya da profesyonellerle karşılık içinde ekonomik açıdan daha eski olan beden işçileri ya da mavi yakalıların söz konusu edilmesi çizer. Mesleki yapı açıkça bundan daha karmaşıktır, gerçekten de, bu kitapta şimdiye kadar savunulanların iyi bir eleştirisi, kitabın toplumda çalışma-

nın kutuplarını gösterdiği, ancak büyük işçi topluluğu arasında “sınıf”ın duygusal olarak ne anlama geldiği hakkında hiçbir şey göstermediği olacaktır. Bu durumda tekrar belirtmek gerekir ki, sınıfsal sınırlar statik değildir, zira çalışma biçimleri sürekli değişmektedir; teknoloji toplumunda bedensel çalışma düşüş gösteriyorsa, o zaman buradaki sınıf analizi aslında gerileyen ve kaygıyla dolu insanlara yönelik olmayabilir mi? Şimdi bu sorularla uğraşmamız gerek.

1900’de yapılan nüfus sayımı, Amerika’da çalışan nüfusun üçte birinin çiftçi, yarısının hem fabrika hem de hizmet çalışanı olarak kentli emekçi, sadece altıda birinin beyaz yakalı çalışan olduğunu göstermişti. 1950’ye kadar tarım işçisi oranı adama-kıllı düştü, nüfusun yarısı beden işçisi olarak kaldı, beyaz yakalı işler ise fazlasıyla arttı. Bu değişim, geleneksel olarak yarım yüzyılda daha ilerlemiş olma, daha fazla zihinsel, kademeli olarak azalan daha az fiziksel çalışma meselesi olarak okundu.³⁴

Bu büyük değişim, sınıfın konumu analiz edilirken neden yeteneğin giderek daha fazla zihinlerde yer ettiğini açıklamaktadır. Beyaz yakalı, saygın, bayağı olmayan gibi terimler, C. Wright Mills’in işaret ettiği gibi, el ile çalışmaya karşıt olarak daha karmaşık “masa başı” çalışma anlayışından gelmektedir. Ancak burada daha şaşırtıcı bir şey yüzeye çıkar.

Geçen yarım yüzyılda, nüfus sayımları beyaz yakalı konumundaki en fazla büyümenin, dosyalama, daktilo kullanma, belge işleme gibi sıradan işler arasında olduğunu göstermiştir. Bu alt düzey beyaz yakalı işler, şimdi en büyük işçi grubunu oluşturan kadınlar için “uygun” görülür genellikle. Ne var ki aynı dönemde uzmanlık alanlarında da büyüme gerçekleşmişti. Üretici çalışmada özel yetenek daha önemli olmaya başlıyorsa, uzmanlığa dayalı mesleklerin büyümesi ve çeşitlenmesi beklenir. Ancak nüfus sayımı, büyüyen mesleklerin sınıf öğretmenliği

34 Buradaki veriler *Birleşik Devletler Tarihi İstatistikleri* başlığıyla nüfus sayımlarının yayınlandığı çok değerli bir çalışmadan alınmıştır.

gibi çoğunlukla alt düzey meslekler olduğunu göstermektedir. Bu değişimler profesyonel mesleklerin hangisinde oransal artışlar gerçekleştiğini açıklar ve bu pozisyonlar büyük oranda kadınlar tarafından doldurulmuştur. Tersine bir örnek, bu işgücü içerisinde doktorların oranının 1920'den beri hafif bir düşüş göstermesidir.

Öyleyse, Ivar Berg'in tanımladığı gibi "zihin işleri", işgücünün en fazla büyüyenleri olmadığından bu türden çalışmaya verilen önemi açıklamak zorlaşmaktadır. Problem hâlâ karmaşıktır, çünkü beyaz yakalı emek çoğunlukla düşük statülü, sıradan vasıflar gerektiren mesleklerde büyürken, bedensel çalışma I. Dünya Savaşından bu yana giderek arttı. İşgücü içerisinde vasıfsız işçilerin oranı istikrarlı biçimde düşerken, vasıflı beden işçilerinin sayısı yarı-vasıflı işçilerin sayısından şu anda daha hızlı yükselmektedir. Ayrıca, günümüzde çoğu bedensel çalışma biçimleri daha ayrıntılı iş eğitimlerini içerir. Çıraklık ve kalfalık süreleri giderek uzamış ve daha fazla talep görür olmuştur.

Çoğu örnekte daha az vasıf gerektiren, bağımsızlığa daha az izin veren ve vasıflı beden işçisine göre daha az ücret ödenen düşük düzeyli beyaz yakalı işlerdeki artış, fabrikadan ofise "yükselmenin" geleneksel sembolik anlamını kısmen yok etmektedir. 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında mavi ve beyaz yakalı işçiler arasındaki ayrım bugünkünden çok daha büyük bir anlama sahipti. 1910 yılında bir ofis çalışanı, vasıfsız bir beden işçisinden iki kat daha fazla para kazanırdı ve daha fazla iş güvenliğine sahipti, emekçilerin büyük çoğunluğu ile ilişkisinde kendi konumuna daha vasıflı ve imtiyazlı görevleri yerine getirdiği algısıyla bakabilirdi. Bu durum artık değişti.

Buna karşılık beyaz yakalı işler hâlâ bedensel işlerden önemli bir statü farklılığına sahiptir. Dosyalama, belge işleme ve benzer bürokratik görevler basittir, sıradandır ve kolaylıkla öğrenilebilir, lakin bu türden işler için eğitim gereksinimleri giderek daha ayrıntılı hale gelmiştir. Birleşik Devletler İşgücü Komisyonu'nun

kelimeleriyle söylersek, “mektup yazmak için işe alınan bir genç kadının işe girmeden önce üniversite deneyimini almış olması gerekiyor, iyi bir iş performansı için gerekli vasıfları ilk yetişkinliğinde öğrenmiş olsa bile.” Gözlemciler, bilgisayar gibi “teknolojik” endüstrilerin büyümesine ilişkin aynı meseleye işaret ederler: teknolojiye ilerlemelerle beraber gelen üretimdeki verimlilik, alt düzey, sıradan işleri ortadan kaldırmaz, daha çok onları değiştirir, hatta bir bütün olarak belki de sayısını arttırır. Ancak İşverenlere göre bu basit işlerde çalışmak giderek artan miktarda eğitim gerektirir. Yeni işlerde zihnin kullanımı azaldıkça zihin daha önemli oluyor sanki.

Bu paradoks sadece alt düzey beyaz yakalı işlere değil fakat bedensel işlerde de görülür. Beş sektörde ağırlıklı olarak mavi yakalı işler üzerine yapılan bir çalışma, 1945 ile 1960 arasında, bir işte yeterli performans için gerekli olan beceri gereksinimlerinde çok az bir değişim olduğunu ortaya çıkardı. Buna rağmen bu işler için işverenlerin şart koştuğu yeterliliklerde hatırı sayılır derecede yükseliş vardı.³⁵ (Bu türden bir durumun, nüfus sayımında görünen beden işçilerinin terfi etmesini ne kadar etkilediği merak edilebilir; fakat bunu söylemek sorunu daha geniş anlamda sormak demektir: neden mavi yakalı ve beyaz yakalı işlerin her ikisi de işin özü ile ilgisi olmayan istihdam yeterliliği şartlarında bir artışa konu olmaktadır?)

Mississippi’deki bir tekstil fabrikasında mavi yakalı işçiler arasında yapılan bir çalışma, daha az eğitilmiş işçilerin daha üretken olduğunu, daha az iş değiştirdiğini ve daha az devamsızlık yaptığını göstermektedir. Başka bir araştırma, eğitim düzeyi ile iş performansı arasındaki bu ters ilişkiyi, düşük vasıflı beyaz yakalı işlerde ve hatta idari pozisyonlarda çalışanlar için de doğrulamıştır. Bu türden verileri analiz eden Ivar Berg, Frank Rissarro’nun ulaştığı sonucun aynısına ulaşmıştır: “iyi” bir işçi niteliğine sahip olmak, bir kişinin eğitime harcadığı yıllarla ters orantılıdır.

35 Bkz., Ivar Berg’in nefis çalışması, *Education and Jobs: The Great Training Robbery* (New York: Praeger; 1970).

Yine de, çok çalışma ve gayretkeşlik erdemleriyle otomatik olarak akacağı söylenen terfi ve gelir artışı gibi ödüller, çoğu be- den işçisi için yakında elde edeceği bir şey değildir, zira işveren-lerin kabulleri genellikle bu bulgulara aykırıdır. Onların kabul ettikleri şey genel olarak kültürümüzün de kabul ettiği şeydir: zi- hin üretkendir. Herbert Gintis'in işaret ettiği gibi çoğu çalışma, temel bilimler üniversitelerindeki derslerin ya üniversite sonrası yapılan işin içeriğiyle ya da preformansla pek az ilişkili oldu- ğunu göstermesine rağmen, üniversite derecesi işe uygunluğun en önemli sembolü olmaya devam etmektedir. (Bu konu sorul-duğunda çoğu işveren, daha iyi eğitim görmüş kişilerin şirketle bütünleşme, şirkete bağlılık ve daha yüksek bir kendine güven duygusuna sahip olacaklarına inandıklarını belirttiler.)

Öyleyse, işverenlerin çoğu zaman kendi verimlilik ölçütlerini görmezden gelme ve başka işlerden ayrılmış daha eğitilmiş, daha genç işçileri çalıştırma eğiliminin nedeni, eğitilmiş insanların üretken gücünün daha yüksek olacağına dair güçlü inançtır. Üc- retler söz konusu olduğunda da, daha iyi eğitilmişler, başka yer-lerdeki geçmiş performanslarının dikkate alınmaması ve bunun yerine diploma temelinde bir ücret oranı belirlenmesi beklentisi içinde olabilirler.

Büyük şirketlerde dışarıdan gelmiş daha eğitilmiş insanları yüksek vasıflı pozisyonlara atama pratiği, daha az eğitilmiş iş-çilerin terfi olasılığına bir üst sınır koyar. Bu işçilere açık olan yükselme ödülü, büyük ölçüde alt düzey beyaz yakalı pozisyon- lara atanma ya da ustabaşı olmayla sınırlanır. Bu yüzden, eğitim düzeyi düşük insanlar bir işte durmadan çok çalışarak, istikrarsız çalışan ama daha eğitilmiş işçilere açık olan ödüllere daha zor ulaşırılar, zira onların akademik bir geçmişi vardır.

Bu görünüşte mantıksız olan değişimler neden oluyor? Bize göre üretkenlik ile diplomalı bilgi arasında bir boşluk vardır, çünkü sınıfsal hatlar, belirli sınıfları tanımlayan iş kategorileri- nin korunmasına izin verir. Bununla üretici "altyapı" yeni bir

biçime dönüşse bile sınıfsal eşitsizliğin korunabileceğini anlatmak istiyoruz.

Bu ikisi arasındaki boşluğun yeni çalışma biçimlerinin gelişmesi açısından ne anlama geldiğini düşünelim: Öncelikle, üretici düzen, sıradan işler yapan yeni bir insan kitlesi yaratmaktadır, ki bunların iş konusunda seçim yapma özgürlüğü tamamen sınırlandırılmıştır. İkincisi, bu beyaz yakalı işçi kitlesi, kendisiyle çelişen statü sembolleri tuzağına düşürülmüştür. Yaygınlaşan beyaz yakalı işlere alınanların çoğunluğu, Blau ve Duncan gibi analistlere göre, anne babaları mavi yakalı işçiler olan genç insanlardır. 1950'lerde ve 60'larda işçi olan bu anne babalar, kıtlık ve sürekli ekonomik güvensizlikten bir miktar refaha geçecek olan ilk kuşak beden işçileriydi. Sınıfsal hatların aşılması onlar için bir armağandı, gerçekten de bunun hayatlarında nitelikli bir değişim, daha fazla özgürlük, yaşamlarını değiştirme fırsatı anlamına geleceği beklentisindeydiler, böylece etnik köylerinin dışarısındaki insanların saygısını elde edebileceklerdi. Ne var ki göstermeye çalıştığımız gibi bariyerleri aşmak, aslında vaat edilmiş duygusal memnuniyeti üretmemektedir. Kız ve erkek çocukların beyaz yakalı işler için oluşturulmuş engelleri aşmaları da aynı duygusal düş kırıklığına neden olmuştur.

Beyaz yakalı bir işe girmek için okula devam etmek gerekir. Okulun içsel gücünüzü geliştirmesi, üretken toplumsal düzenle ilişkinizde sizi daha güçlü biri yapması beklenir. Beyaz yakalı bir işe geçme, böylece, daha gelişmiş bir insan olmanızın bir sonucu olur. Yine de beyaz yakalı işlere geçenlerin çoğu oldukça farklı bir gerçeklikle karşılaşır, zira işin içeriği aslında zihni çok az kullanmayı gerektirir. Ayakkabı satarken ya da kağıtlara damga vururken tatmin olmadığını düşünen birisi, bu "iyi" işini babasının zor fiziksel emeğiyle karşılaştırırken olan şeyi nasıl anlamlandıracaktır? Okula devam eden böyle bir genç insan için, iyi bir çocuk olan Donald Warren'ın söylediği gibi, sınıfsal hatları aşarken tekrar aşağıdan başlamak zorunda kalacağınızı hissetmek ne anlama gelir?

2. Bölümde gördüğümüz gibi bu sorular, bu tarihsel ayırma yakalanmış insanlar tarafından kendi kişiliklerine ilişkin bir sorun, bir şeyin üstesinden gelmede yeteneksizlik problemi biçiminde yanıtlanmıştı. Şu an bu duygunun faydasını anlayacak konumdayız: bu alt düzey beyaz yakalı işler için zihne verilen belgeler, diplomalar, iş performansıya çok az ilintili olmasına rağmen, çalışma konusunda belirli ahlaki semboller yaratma amacına hizmet eder. Bu semboller insanları, anne babalarının eski işçi sınıfı üyeliğinde olduğu gibi mantıksal ve rasyonel temellerde, yeni bir kitleye üyeliklerinin daha çok bir kişisel sorumluluk olarak, sorgulanan kişisel yeterlilik imalarıyla süslenmiş halde hissetmelerine ikna edecektir. Formel eğitimle verilen diplomalar, bu durumda, değişen üretici ilişkiler içinde sınıfsal eşitsizliği devam ettirmek için bir gerekliliktir. Daha da önemlisi, eğitilmiş olmanın sonucu olarak nasıl bir kişi olmaları gerektiği ile yeni işlerinde doğrudan doğruya neyi deneyimledikleri arasındaki uyumsuzluğu hissetmeleri sağlanarak, bu diplomalar onları sorumluluğun kendilerinde olduğuna ikna eder.

Daha yaşlı beden işçileri kuşağına göre bu sorumluluğun yüküne katlanmanın sonucu umutsuzluk değil, fakat daha iyi bir gelecek kurmak için kendine has bir disiplini, yani kendini feda etme disiplinini uygulama azmidir. Bu ailelerden gelen ve yeni beyaz yakalı işleri dolduran gençler için de bu kişisel çözüm benzer biçimde sürdürülür. İnsanlarla ilk görüşmemizden sonra duyduklarımızla afallamıştık; eğer insanlar hayatın bir mücadele olduğunu düşünüyorsa ve geçimini sağlayacak şeylere de yeterince sahip olmuşsa, neden mücadeleye devam eder ki? Duyduklarımızdan öğrendiğimiz şey, başarısızlığa ilişkin şikayetlerin ardında yatan bir varsayımdı: bir insan yarışırılıyor olsa bile *kendisi* yarışıyormuş gibi düşünürse, ve kazanamazsa, yarışı terk etmek aşağılayıcı olur. Beyaz yakalı işin içeriği ile statü arasındaki çatışmanın sonucu, George Corona gibi insanların öncekine göre daha fazla gelecek yönelimli düşünmesidir; bugüne kadar toplumdaki yeni konumlarından istifade edemedikleri ortada-

dır. Böylesi bir durumda yetersizlik, isyan etmekten çok kendini tutma güdüsüne hizmet eder.

Bunu daha genel biçimde ifade edelim: insan haysiyetinden şüphe duymak, bir sınıflı toplumun eski sınıflar ortadan kalktığına sınırlı bir özgürlüğe sahip yeni sınıflar yaratabilmesinin bir aracıdır. Toplumda sınıfsal değişim bir ilerleme, başarı, yukarı doğru hareketlilik olarak resmedilir; vaat edilen ödül ve devam eden özgürlük kısıtlamaları arasındaki boşluğun işaret ettiği hayal kırıklığı ve kızgınlık, benlik sorununa dönüştürülür, böylece iki bölüm önce bahsettiğimiz genç ayakkabı satıcısı, hayatına ne olduğu konusunda kızginken bile, “sistem”e olan öfkesinin altı oyulur, zira fırsatlardan yararlanamadığı için içten içe kendini suçlar. Watson Okulunu tartışırken ileri sürdüğümüz *meşrulaştırma* kavramına geri dönersek, sınıf yapısının ekonomik karakterinde meydana gelen değişim görünümü altında, özgürlüğün süregiden sınırlandırılması meselesidir tam da şimdi söz konusu olan.

Fakat nasıl ki çocuklar okuldaki otoritenin tam olarak kuklaları olmazlar, yetişkinler de bu düzendeki pasif kurbanlar değildir. Boston’da görüştüğümüz insanlar toplumda adaletin ne olduğu, daha özel olarak sınıf atlamada fırsat eşitliği açısından adaletin ne anlama geldiği konusunda çok açık fikirlere sahipti.

Etnik kökenli beyaz işçilerin fırsat eşitliğinin doğası üzerine dile getirdiği düşünceler, başka araştırmacıların siyah işçilerin tutumları üzerine yazdıklarıyla ilginç bir biçimde benzerlik taşıyordu. Fırsat eşitliği, bir çıkış çizgisinden başkalarıyla eşit olarak başlayıp onlarla rekabete girme fırsatı değildir sadece, aynı zamanda kişiliğinizi değiştirme fırsatıdır.

Siyah bir tamirci, “Bir insan kafalanmamışsa, kendisi için en iyi olanı öğrenebilir” diyordu. “Yaşamına başkalarıyla aynı yerden başlama şansı verirseniz bir insana, ne yapabileceğini, ne istediğini öğrenebilir” demişti beyaz bir terzi. Buna benzer olarak 18. yüzyılın sonlarında “yetenekliye açık kariyerler”, orta

burjuvaziye zenginleşmekten daha farklı anlamlar ifade ediyordu. Eğer kariyerler yetenekli olana açıksa, o zaman soyluların sahip olduğu kültür ve duyguların içsel zenginliğini kendileri de yaratabilirdi.

Fırsat eşitliği herkesi kendi toplumsal konumunun sorumlusu yapar. Terzi, örneğin, daha sonra “herkese adil bir şans verilirse, o zaman herkes kendi işini bulur... işler yolunda gitmezse artık bu onun sorunudur” demişti. 1870’lerde Amerika’da girişimcilik çağının zirve döneminde Horatio Alger hikayeleri fırsat eşitliği yakarıyordu, fakat bıkmadan usanmadan söylendiği gibi, bir insan yapmak istediğini yapabilecek fırsata sahip olduğunda, eyleme geçmeye hazırdı, başarısı ya da başarısızlığı tamamen kişisel bir sorundu. Böylece toplum bir biçimde sahneden kaybolmuş ve insanın kaderi kişisel güç ve karakter meselesi olmuştu.

Boston’da fırsat eşitliği konusunda ne zaman konuşma şansını yakaladıysak iki söylem düzeyi olduğunu gördük. Görünüşte açıklanan, bir insan eğer orta sınıftan insanların yararlandığı avantajlara sahip olursa hayatında istediğini yapabileceğidir. Bu, eğer şansları olsaydı tıpkı diğerleri kadar güçlü ve özgür olabileceklerine ilişkin bu insanlar arasında var olan bir onaylamaydı. Ne var ki bu görünen duygunun altında gizli bir şey vardır. Her şeyden önce bu insanlar engellenmiş olan, içlerini kemiren bir güçsüzlük duygusunun sıkıntısını çeken, hayatlarının çoğunda kendilerine bir birey olarak davranılmamış insanlardı. Sınıfsal yapı ile alakalı olan bu deneyimler, kendisini insanların kendi karakter sorunları olarak gösterdi; ve bu yüzden görünenin altında kendilerinin dile getirmediği bir güvensizlik, bir şüphe duygusu yatıyor. Ailede bir kişi bariyerleri aştığında, yani daha iyi bir işe girip böylece başarılı olma şansını yakaladığında, kültürel çevre iş yapısının kendisindeki sorunu pekiştirir: geçmiş, şimdiye, kendisini geliştirmek için yeterince iyi olamayacağına dair bir korku ekler.

Başarısızlık olasılığı Amerikan yaşamında en rahatsız edici ol-

gudur. Bizim saygı tablomuzda başarısızlığa yer yoktur, başarısızlık Büyük Bunalım gibi sarsıntılı bir olaydan kaynaklanmadıkça. İlerlemeyenlere yönelik bir kayıtsızlık da vardır. Başarısızlar ve değişmeyen insanlar (Sammy Glick'in³⁶ çok korktuğu hiç kimse) gelişmemiş kişiliklere sahipmişler gibi görülür; bir şansa sahip olup da "başarılı olamayan" insanlara yönelik rahatsızlık duygusu, insanlar geniş kitleden kendilerini ayırırlarsa, bir şekilde farklı olurlarsa saygın kişiler olabilirler varsayımından gelir.

Fırsat eşitliği, bu nedenle, engellenmiş, yenilmiş ya da kendinden emin olmayan insanları cesaretlendirmek için ideal bir çerçeve olamaz. Olsa olsa toplum adil olsaydı, insanlar "hiç kimse" olmaktan kurtulmak için şansa sahip olurlardı mesajını verir.

Böylece "fırsat eşitliği"nin adaleti, kişisel değer ikilemine geri götürür. Daha yüksek eğitim ya da daha iyi bir iş gibi önceki yetersizlik duygusunu ortadan kaldıracak bir fırsat sağlandığında, sanki bireyin gücü karşı karşıya kaldığı her şeye yetecekmiş gibi onu sınıf atlamayla boğuşmaya bırakarak, toplum, aniden kendisini görünmez kılmış gibidir.

Son yıllarda Serge Mallet gibi yazarlar farklı yollar izleyerek "yeni işçi sınıfını" tanımlamaya çalıştı. Mallet, Alain Touraine'in post-endüstriyel toplum teorisindeki düşüncesini temel aldı. Touraine, bildiğimiz biçimiyle sınıfın ortadan kalkıyor olduğuna, çünkü makineyi yapacak enerjinin, üretimin kaynağının, sermayeden insan zihnine, bankalardan laboratuvar ve okullara doğru geçtiğine inanmaktaydı. Belki de öyledir diye gözlemler Mallet, fakat laboratuvarı ve okulda, bankaların finanse ettiği fabrikalarda çalışan metal işçileri kadar yoksun bırakılmış baskı altında yeni bir işçi sınıfıydı gelişen. Mallet ve André Gorz, bir işçi-öğrenci ittifakının mümkün olduğunu düşünür, zira eğitim-araştırma komplekslerindeki öğrenciler ve teknikerler şimdi

36 T.S.N.: Budd Schulberg'in 1941'de yayınlanan *What Makes Sammy Run?* isimli romanının alt sınıflardan gelip üste doğru tırmanmaya çalışan hırslı, saldırgan, acımasız, ben merkezci, başarılı olmaya odaklı karakteri.

artık işçilerin zaten hep içinde olduğu konumun aynısını paylaşmaktadır.

Bunlar akla uygun düşünceler, fakat zihin yine üretim için kullanılmış oluyor, düşünce modern kapitalist devlet tarafından yeni teknikler, mallar ve hizmetler için tahsis ediliyor, tıpkı İngiliz sanayi patronları Savoy'da yüzen gondol partileri verebilsin diye binlerce kömür madeni işçisinin fiziki emeğinin onlara tahsis edilmiş olması gibi sanki.

Bunun aksine, bizim betimlediğimiz durum, zihinsel ve entelektüel gelişme karşısında verilen belgelerin, bir ayakkabı satıcısı ya da ofis çalışanı bir kez işe başladıktan sonra hiçbir işe yaramadığını göstermiştir; “temel bilimler üniversitelerinde” geçirilen iki yıl, belki de gençleri emek pazarından uzak tutmak dışında, özünde üretici işlevi olmayan bir erginlenme töreninden başka bir şey değildir. Bu bariyerin kullanılması, bayağı faydacılıkta gördüğümüz üzere, ayakkabı satıcısı ya da ofis çalışanının eline geçen fırsatları kullanamadığını, denemeye devam etmesi gerektiğini, zira henüz hiçbir yere ulaşamadığını düşünmesini sağlayarak gerçeklik ile beklenti arasında bir çatışma yaratmaktır. Bu çatışma sömürü için değil, disiplin için kullanılır.

Kötü günler gelmeden bir kaç yıl önce, Demokratik Bir Toplum İçin Öğrenciler topluluğu, ayakkabı satıcıları, sekreterler ve ofis memurları gibi “yeni işçi sınıfı” ile ilgili bir çalışma grubu oluşturmuştu. 1964’de Richard Sennett, Chicago’da yukarıdaki terimlerle tanımlanan yeni işçi sınıfı üzerine bazı açık oturumlara katıldı. O sıralarda meselenin dışarıdan birisi olarak kendisine nasıl görüldüğü ile bu çalışmada mavi yakalı işlerden bu yeni sınıfa geçenlerle uzun uzun konuşurken şu anda nasıl görüldüğü arasındaki değişim çarpıcıdır.

O sıralarda her şey fiziki baskı gibi görünüyordu: sekreterlerin, dosya memurlarının ve diğer ofis çalışanlarının işi zahmetliydi, bedensel işler monotondur, ücret korkunçtu, vb. Ofis, sendikaların bile yerine getirebileceği temel güvenlik önlemlerinin alınmadığı yenilenmemiş bir fabrikadır.

Bu değerlendirmeler bugün için de doğrudur, ancak temel noktayı kaçırmaktadır. Bir kişi, eğer yaptığı şeyin değerli olduğuna inanıyorsa, büyük bir bedensel yoksunluğa katlanabilir. Yaptığımız bir görüşmeye referansla söylersek, mavi yakalı ailelerden gelen beyaz yakalı işçiler yaptıkları işin değerli olduğuna inanıyorlar; takım elbise giyip kravat takıyorlar, şehir merkezindeki ofise gidiyorlar; bu türden şeyler akranlar ve anne babalar arasında belli bir prestij sağlar. Fakat özsaygının sınıf sistemine sıkışıp kaldığı duygusal düzey bundan çok daha derindir. Bin bir türlü fırsatın rüyasını gören 21 yaşında birine başka insanlar başarılı olacak biri olarak bakıyor, o ise bir memur olarak kağıtlarla oynarken hayal kırıklığına uğramış ya da ayakkabı satarken bıkkın hissediyor. Yeni işçi sınıfının asıl zulmnr başladığı yer tam da burasıdır, toplumdaki her şey bir çocuğun içindekilerini hissetmesine teşvik ettiği için, kafası darmadağındır. Bu temelde yaralı haysiyetin yararının belki en şeytani tarafı, çocuğun ofis ii kalifiye bir eleman olmasını sağlamak için üniversitede olasılıkla bir ya da iki yıl geirmesiydi. Eğer eğitim onu zgr kılacak bir arasa, eğer o kendisini “geleştireceği” var sayılan bu erginleşme töreniyle sonuca ulaşıyorsa, “sistem”in ne kadar çürümüş olduğunu *biliyor* olması önemsizdir, koşulsuz bir biçimde dünyayla mücadele edebilmesi için önce kendisiyle ilgili bir şüpheye karşı mücadele etmek zorundadır.

Bu meseleyi çok fazla vurguluyoruz, çünkü sınıfın dilindeki bu gizli srekliplik, sürekli büyüyeceğine inandığımız kitlesel bir hayal kırıklığı ve acı duygusuna işaret etmektedir, işçilerin bütün vergileri iptal edilmiş, ırk çatışmaları bitmiş, savaşlar artık işçi ve yoksulların çocuklarını almıyor olsa bile.

Görüştüğümüz işçilerin aile hayatlarındaki her şey, çocuğu bir bariyere taşıma yönelimlidir. Tipik bir yorum şudur: “ocuğum eğitimli olmalı. Onu zorlamak istemiyorum ama iste-diğini yapabilmesinin tek yolu bu.” Bir aile, ebeveynlerinin her ikisinin de doğduğu, arkadaşlarının ve ailenin geri kalanının yaşadığı İtalyan göçmen mahallesinden, kimseyi tanımadıkları,

çoğunlukla Yahudi alt-orta sınıf insanların yaşadığı fakat “Yahudi okulları” ile çok fazla ünlenen bir mahalleye taşınmıştı. Bununla birlikte çoğu anne baba, okula yönelik doğru tutumları belki de okulun kendisinden daha önemli görmektedir. “James ve Cathy’ye okulla ilgili doğru fikirler verin, bundan hemen her yerde en iyi biçimde faydalanacaklardır” demişti bir ebeveyn. Burada okulların kalitesinin önemsiz olması değildir mesele, daha çok çocuklarının kendine güvenmesi için doğru tutumları takınmasının kendilerinin birincil sorumluluğu olduğunu düşünmeleridir.

Bu sorumluluk özel ve acıklı bir görünüme sahip. “İnsanlara bir diploma gösteremezsen, sana bir hiçmişsin gibi muamele edeceklerdir” diyordu bir çöp toplayıcısı çocuklarına. “Sheila’ya diyorum ki” diye açıklıyor bir elektrikçi, “ev ödevini yap ya da benim durumuma düşersin... kendi iyiliğin için çalışman gerek.”

Gördüğümüz gibi eğitim, onların çocuklarını farklılaştırmayacak; anne babaların kendi gençliklerinde gördükleri karakter başarısızlığına karşı bir set oluşturacaktır. Bir liman işçisi, “çok aptaldım, hiç umursamadım” diyordu. “Fakat çocuklarım farklı olacak”. Bir başkası, “kısa yoldan voliyi vurayım diye okulu bırakmasaydım bugün olduğum yerde olmazdım” demişti.

Bunula birlikte iş yapısındaki değişiklikleri doğru okursak, bu anne babaların özlemleri ilerleyen yıllarda boşa çıkacaktır. Ebeveyn fedakarlığının ömrü, sadece anne babalar için değil, belki de gençlerin kendileri için de iyi bir sonuca ulaşmaya-
cak gibi görünüyor. Çünkü, John Gagnon’un dediği gibi, işçi sınıfından gelen gençlerin üzerinde muazzam bir “umut yükü” var, kendi kontrollerinin ötesindeki koşullara yenilebilecek bir umut bu. Bir çalışmada işçi sınıfı ailelerinde yaşayan gençlerle yapılan görüşmeler,³⁷ bu çocuklar arasında, 1960’lı yılların heyecanlı gençlerinde var olan hoşnutsuzluktan daha fazla belirsiz-

37 Chicago’da Gagnon ve John Simon’un yaptığı bu çalışma, belki de alandaki en kapsamlı çalışmadır.

lik taşıyan bir kırıngılık olduğu ortaya çıktı. Nerede sonlanacak? Yıkıcı yer değıştirme için tasavvur edebildiğimiz tek kullanım, “başarılı olmak için” gelecek odaklı bir karara ilham vermek, disiplinli olmak için bir teşvik aracı olmasıdır. Yine de belki gizli sınıf sistemi bu işlevi gerçekleştirmek için yeterince güçlü değildir. Yaralı haysiyetin yararlılığından bahsetmiştik, fakat faydalı olan ve düzeni koruyan şey mutlaka kalıcı değildir. Bu çocuklar “inançlarını kaybettikçe” yeni bir kitlenin ortaya çıkması maddi olmayan bir dirençle karşılaşabilir. İnanç kaybı her iki yolu da kesen bir kavram: James gibi bir çocuk başarılı olmak için fırsatları yetersiz biçimde kullandığını ve aynı zamanda da bunu yapabileceğine inanmaktan vaz geçtiğini düşünür.

Lévi-Straus’un belirttiğı gibi, bir kabilede bir tanrının maskeli görüntüleri defalarca değıştirilebilir, ancak insanlar Tanrı’nın bir maskede betimlenebilir olduğuna inanmaya başlamadan önce. Belki de aynı biçimde, mülkiyet, daha iyi bir iş gibi haysiyet sembolleri, böylesi bir sembolik alış verişte aktarılabilen haysiyetin yıkılabilir olduğu düşüncesinden önce birçok kez değıştirilebilir. Burada çocuklar üzerine çok fazla “umut yükü” yüklemiş olabiliriz, fakat Amerikan Rüyasına inanç onların yaşamında bitmiştir; ya da büyüdüklerinde işler değışecek mi ve kendi aileleri için fedakarlık yapmak zorunda mı kalacaklar?

Amerikan kapitalizmi kendisi için korkunç bir test hazırlamıştır. İnsanların kendisini geliştirmesi için belirli bir zorlamayı dayatmaktadır, ancak ekonomik yapı kendisini korumak için bu gelişmenin ne olduğuna ilişkin sembolleri sürekli değıştirmelidir. Zenginlik, insanları bilinmeyen bir geleceğe yönlendirir, fakat bu gelecek zaman duygusu da oldukça yıkıcıdır; farklı biçimde büyüyen çocuk anne babasına onunla paylaşacakları ortak bir zemin bırakmaz. Ekonomik nedenlerden dolayı toplumun yarattığı kadar yıkması da gerekiyorsa, insanlar, kendilerini meşrulaştırmak için aralıksız bir çaba göstermenin er geç saygının saltanatını getireceğine ne kadar zaman inanacaklar?

İkinci Kısım

Rüyalar ve Savunmalar

Dördüncü Bölüm

Bölünmüş Benlik

Özgürlüğün ve haysiyetin buraya kadar değinilmiş olan bilinmezlikleri insanları çılgına çevirmeliydi. Oysa her ne kadar insan için yemek ve cinsellik gibi vazgeçilmez bir gereksinim de olsa, haysiyet açlıklarını hiçbir zaman tatmin etmezken, onları bundan alenen mahrum da etmeyerek insanları arafa sürükleyen, haysiyetli olmayı anlamsız bir yük kılan ve tek mantıklı alternatifin başkaldırı olduğu bir toplumla karşı karşıyayız. Bununla birlikte, bu kitabın sayfalarındaki insanlar ne sinir krizinin eşiğindeki, ne de bir başkaldırını alevlendirebilecek umutsuzluk noktasındaki insanlar. Aksine, sınıfın ve sınıf bilincinin sorunlarına belli bir mesafede durarak günden güne bir denge duygusuna yakınsamakta, böylece yuvarlanıp gitmekteler.

İnsanın kendini toplumdan koruma ve hayatını koşulların yarattığı bir varlık olmanın ötesinde sürdürme yeteneği, insan ruhunda genellikle “doğuştan” olan psikolojik bir güç olarak tanımlanmaktadır. Sözelimi, Wilhelm Dilthey gibi yazarlar, insanların kendileriyle toplumsal sorunları arasına mesafe koyabil-

mesini, toplumu dışarıda tutabilmek için kendi içlerine kaçabilme gücü olarak açıklamaktadır. Bu açıklama son derece mantıklı gözökmekle birlikte, fazla basittir: Eğer toplum insanları duygusal olarak çok derin bir düzlemde yaralama kuvvetine sahipse –ki haysiyet yaraları bu düzlemde açılır- toplumu dışarıda tutabilme gücünün neredeyse mucizevi, aşkın bir güç olması gerekir. *

İnsanlar daima toplumun bilincindedir. İnsan bilinci toplumun ona yüklediği bilgileri alıp, bu bilgilerin duygusal etkisini hafifletecek ya da kendisinden uzaklaştıracak yeni örüntüler oluşturabilir. Hasım ya da baskıcı bir toplumdan gelen bilgiler bu özel örüntüler sayesinde ne kadar etkisizleştirilirse, insanlar da o kadar dengeye ve akıl sağlığına kavuşurlar. Bu kitapta insan bilincinden toplumsal bilgiyi saklayan bir depo ya da kap olarak bahsetmedik hiç; bizce bilinç insanın etkin olarak kullandığı bir güçtür. Şimdi yapmak istediğimizse, bilincin, bilgi toplumunun haysiyetin doğasına dair sunduğu bilgileri yeniden düzenleyerek insanı toplumdan nasıl koruduğunu somut olarak göstermektir. Bu korunmanın basitçe kötü bir toplumu “dışarıda tutmak”tan daha karmaşık, kişinin kendi dışında olanları bilerek göz ardı ettiği bir kaçıştan daha fazlası olduğunu gösterebilmeyi umuyoruz. Özel bir tür yabancılaşmayı ele alarak, bu korunmanın işleyişini –ve ne denli başarılı olduğunu- göstermek istiyoruz.

Nietzsche bir zamanlar “güçle sevgiyi birleştirin” diye yazmıştı, “o zaman hiçbir zaman incitilemezsiniz.” Bu sıradışı bir öğretilidir: İnsanın güç sahibi olmadan gerçek sevgiyi bilemeyeceğini, güç olmaksızın sevginin her zaman ihlale, ihanete ve horgörüye açık olacağını söylemektedir. Saf sevgi diye bir şeyin olmadığını yazmıştır Nietzsche.

Peki ya güçsüz hissediyorsanız? O zaman sevgiyle gücü nasıl birleştirebilirsiniz?

Bu soruların sınıfın duygusal yaralarına (kardeşlik ile bireysel yetenek arasındaki çatışmaya, sevgiden güç elde etmeye yönelik fedakarlık girişimlerine) durmaksızın yansıdığı, iki alanı birleş-

tirme çabasının güçsüzlük duygusunu daha da arttırmaktan başka bir işe yaramadığı görülmektedir.

O halde sevgi ile güç ayrı mı tutulmalıdır?

Eğer sevgi ve güç birbirinden uzaklaştırılır, insan içinde bulunduğu koşulları aşabilsin diye sevgi saf haliyle tutulursa, insanlar kendilerine yabancılaşırlar. “Yabancılaşma” sözcüğünün Latince kökenlerinden biri (alienatus, alienare), iki alanı birbirinden uzaklaştırmak, bunları yabancı kılmak demektir. Sevgi ve gücün aralarını açmak demek, bu iki deneyim biçiminin dış etkenler tarafından yabancılaştırılmasından ziyade, insanın içindeki iki oluş alanını birbirinden uzaklaştırması, kasıtlı olarak gayrılaştırması demektir. Bu durumda, acaba yabancılaştırma eylemi kendini korumanın bir yolu mudur? Bu soruyla asıl sorgulanan, uzun zamandır kültürel bir hastalığın işareti olarak kabul edilen bir olgunun aslında sağlıklı bir ruhun savunusu olup olmadığıdır.

Planları hatalı olan bir inşaat projesini ustalıkla yeniden tasarlayıp düzelten genç bir tesisatçı, “kuzey duvarındaki bozukluk düzeltildiğinde bana zam yaptılar” diyordu. Her ne kadar yaptığı şeyden duyduğu memnuniyet belli de olsa, anlatırken “kuzey duvarındaki bozukluğu düzelttiğimde” yerine “düzeltildiğinde” diyebilmiştir. Benzer şekilde, George Corona’nın denetlediği adam sayısı ikiden dokuza “çıkartılmış”, William O’Malley’e çalıştırması için montaj hattındaki en karmaşık makine “verilmiş”, eğitimsiz Frank Rissarro uzun yıllar boyunca zor bir beyaz yakalı işte tutunabilecek kadar “şanslı” olmuştur. Bu örneklerin hepsinde “ben”in yerini edilgen yapı almaktadır, çünkü aksi takdirde, ben, işi yöneten kişi olarak görülecektir.

Bu örneklerde edilgen yapının kullanımı basitçe dış gerçekliği yansıtmaktadır: Her ne kadar fiilen çalışan işçi de olsa, bunu bir başkasının denetimi altında yapmaktadır. Tesisatçının karşılaştığı “bozukluk” bir başkası tarafından düzeltilmiştir; diğerlerinin aldıkları ödüller onlara işverenleri tarafından verilmiştir.

Öte yandan, edilgen yapının kullanımı sorumluyu tanım-
lamaktan başka bir şey daha yapar. Rissarro'nun başarılarından
bahsederken bunları hileye başvurarak ya da diğerlerinin onun
"gerçekte" kim olduğunu bilmediği için edinilmiş şeyler olarak
tanımlayışını hatırlayın. Dedğine göre, eğer eğitimsiz olduğunu
ve "fakir bir çevre"den geldiğini bilseydi, karısı onunla evlen-
mezdi. Biri Rissarro'yu böyle şeyler söylerken duysa, ilk düşün-
cesi onun kendisini kandırdığı olurdu: Konuşması ve tavırları
açıkça kenar mahalleye aitti, nasıl olur da birini kim olduğuyla
ilgili olarak aptal yerine koyup "kandırabileceğini" düşünebilirdi
ki?

Bunun cevabı şudur: Onları aptal yerine koydukça, kendini
sahtekar gibi hissettikçe, saygı kazanmak uğruna içindeki gerçek
kişiden ödün vermiş olmaz. Elleriyle iş yapmayı seven adamlar,
çocuklarıyla olmaktan zevk alan babayla; çocuklarından itaat
bekleyen aile reisi, yani hırslı Frank aynı kişi değildir.

Rissarro'nun bilinci, bir insanı diğerleri arasında sivrilten,
hem maddi ödülleri hem de saygının manevi ödülünü kazandı-
ran kişisel güç kullanımlarını bir bölmeye, gerçek benliğini ise
diğer bir bölmeye koyarak, sosyal dünyayı düzenleyen bir aktör
haline gelir. Etken olan, icra eden, birey olarak diğerlerinden
farklı görülmeyi isteyen benliğini, yalnızca olmak isteyen, aile-
sinin ve arkadaşlarının tadını çıkarmak, onları sevmek isteyen
edilgen benliğine yabancılaştırır.

Ödüle layık görüldüğü bir temizlik projesini anlatan genç
bir adam şöyle diyordu: "Gerçekten iyi iş çıkardık ... On iki
kişiydik ve her birimiz dört bloğu elden geçirdi, kırık şişeleri,
çöpleri falan topladık ... Şu yurttaşlık ödülünü aldık, hani var
ya, Kiwanis'ten ..." Görüşmeyi yapan kişi, genç adamın yaptığı
bu çalışma için daha sonra aynı gruptan aldığı burs hakkında bir
soru sorar: "Şey... şu bursları verdiler, birini bana verdiler..."

Görüşmeyi yapan, tekrar "yaptığınız sosyal çalışma için miydi?" diye sordu. Genç adam, "evet, orada yapılan sosyal çalış-

ma için, herhalde ondan etkilendiler” diye cevap vermişti. Yine etkenden edilgene geçiş; birey öne çıktığında kişi görünmez olmaktadır. Sanki iki ayrı yaşam aynı anda var olmaktadır. Şu kadının mezuniyetini anımsayışında olduğu gibi:

“Kendi lise mezuniyetimi çok net hatırlıyorum. Beyaz bir elbise giymiştim ve sahnedeki sandalyelere oturmuştuk... Okulda başarılı olmuş olan öğrencilere ödül verecekleri için bizi bu sandalyelere oturtmuşlardı... Evet, onlara ödül veriyorlardı ve öğrenciler utanmıştı, tahmin edersiniz, herkesin önünde.”

“Siz de bu öğrencilerden biri miydiniz?”

“Evet... Seyirciler arasında olan erkek arkadaşıma baktığımı hatırlıyorum. Takım elbise giymişti ve çok garip görünüyordu, sanki bütün dikişleri patlayacak gibiydi... Aşağıdan sahnedeki insanlara bakan seyirciler, ve sonra tören, harika bir müzik, sonra önce sahnedeki insanları kaldırdılar, sonra da seyirciler...”

“İlk önce sizi kaldırdıkları için utanmış mıydınız?”

“Yoo, çok hoş bir olaydı, takmadım.”

Sahnede olan Mary, ama orada olmanın gururu, onun başına gelen bir şey.

“Ben”in yitimi kişiyi iki tehдitten korur. Öncelikle, sosyal tecritten uzak tutar. Eğer “gerçek” benliğim, benden makamca üstün olan bir otorite istediğinde iyi iş çıkaran kişiden ayrıymış gibi yaparsam; eğer yetkinliğimi ya da baş etme gücümü kendimden uzakta tutar, sanki bu bir insan olarak bana dışsal bir güçmüş gibi yaparsam, o zaman yeni bir terfi aldığım da ya da daha üst bir makamdan bir ödül aldığım da, bunu sanki *ben* yapmamışım gibi geçiştirebilirim.

Artık onaylanma, terfi, hatta benden üstte olan birinin fikrimi ya da önerimi alması gibi sıradan sinyaller bile, çevremde bulunup da benim geçirmiş olduğum değişimi deneyimlememiş olan kişilerle olan kardeşliğimizi bozamaz. Her şeye rağmen, bir

arkadaş olarak, onları yüz üstü bırakmayan ve aşağılamayan biri olarak kabul edilebilirim, çünkü aslında “ben”, bu değişikliğin gerçekleşmesine neden olacak hiçbir şey yapmadım. Arkadaş isteyen birinin hayatında edilgenliğin büyük bir yeri vardır, çünkü insanların günlerini geçirdikleri kurumlardır bütün bunlara neden olan.

Benliğin kullandığı dil aynı zamanda bir birey olarak kabul edilme –özel biri olma- tehlikesinin de üstesinden gelir. Edilgenlik, kişiyi görünüşte onur verici olan durumun içerdiği yaralanma tehlikesinden korur.

Gerçek kişinin icra eden bireyden korunma amaçlı olarak yabancılaşması, orta yaşlı bir asbest işçisinin hayatında da çarpıcı bir şekilde görülmektedir. İlk eşinin erken ölümünden birkaç yıl sonra, bir zamanlar fahişelikten hüküm giymiş bir kadınla evlenmiştir. Akrabaları, “sürtük” tabir ettikleri bu kadınla evlenerek kendisini alçalttığını düşünmektedir. Bu konuya feci şekilde takmış durumdalar ve o da, kendini onların laflarına, gösterdikleri tikslenme ve iğrenme dolu aşırı tepkilerine hiçbir zaman karşılık vermeyerek korumaktadır. Bunun yerine, demir gibi bir iradeyle, kendini onlara açıklayıp savunurken herhangi bir duygusunu belli etmekten kaçınan, akılcı bir tutum sergilemektedir.

Yüzeysel olarak bakıldığında böylesi bir davranış benliğin içindeki sevecen kişinin edilgen kaldığı bir bölünme gibi gelebilir. Fakat aslında bu daha farklı türden, savunma amaçlı bir olgudur: adamın, akrabalarının ona saygı duyması gibi bir isteği yoktur. Gücünü, tüm bu alay etmelere karşı sessizliğini koruyarak gösterdiğini düşünmektedir. Eşiyle olan ilişkisini korumaktadır. Sevgi ve güç bu sessizlikte birleşmiştir – sessizlik edilgen bir kopukluk hali değildir.

Otorite için bir şey yapması gerekip de övgü aldığı durumlarda, yabancılaşmış bir edilgenlik ortaya çıkar. Dört yıl donanma hizmetinde çok iyi bir sicili olmuş, birkaç kez terfi almış ve bir kez de cesaretiyle geminin ısınma sisteminin patlamasına

engel olduğu için madalyaya layık görülmüştür. Bu ödüller onu gururlandırır da umursamıyormuş gibi davranmaktadır. Onur payelerine karşı mesafeli davranmak özellikle orduda kardeşliklerin korunması için önemlidir. Morris Janowitz'in de belirtmiş olduğu gibi, eğer kişi asker sofrasında aldığı terfi ya da ödüllerin hoşuna gittiğini bir kez açığa vuracak olursa, bundan sonra yemeğini yalnız yiyecek olma olasılığı da ciddi şekilde artacaktır. Fakat bundan başka bir neden daha vardır: Kişi, üst otoriteden gelen ödüllere duygusal olarak kendini ne kadar kaptırırsa, kendisine öz-saygı kazandıran şeyler söz konusu olduğunda, yoldaşı olmayan bir başkasına da o kadar *bağımlı* hale gelir. "Donanma hakkında ne hissettiğimi sormuştunuz. Tanrım, bilmiyorum ... Yani, atlattım sonuçta, değil mi? Beladan uzak durdum, etliye sütlüye karışmadım, başıma bir şey gelmesine izin vermedim... Tıpkı reklamlardaki gibi, 'donanmaya katıl' ve sonra da senden geriye bir bok kalmasın!"

Gerçek kişinin kurumsal bireyden ayrılması, "kurum adamı" haline gelmeye engel olmanın bir yoludur. Blauner'in *Alienation and Freedom* (Yabancılaşma ve Özgürlük) kitabındaki gibi işyerinde gerçekleştirilen görevlere ilişkin çalışmalarda, yabancılaşma, bir görevi yerine getirirken en ufak bir bireysellik duygusunun ya da kişisel yaratıcılığın bile kalmaması olarak gözükmektedir. Blauner örnek olarak kişinin kendi hızını kendi ayarlayabileceği, istediği zaman durup bir kahve içebileceği işler ile, Chaplinvari, sıkı bir zaman çizelgesine uyulan, yapılanlara yabancılaşmış hissedilen işler arasındaki farklılıklardan bahsetmektedir. Bununla birlikte, bahsettiğimiz asbest işçisinin yabancılaşması gibi durumlarda, kişi eğer kendini yaptığı işe yabancı kılarırsa, bu durumda asıl söz konusu olan o işi yapmaktan ziyade otorite tarafından onaylanmaktır.

Son bölümde aynı vasıflara sahip pek çok çalışanı olan bir işverenin bu insanları terfi ettirebilmek için sezgilerine dayanmak zorunda kaldığını görmüştük. Bu işveren, astın hakkında onun bilmediği bir şeyi biliyormuş gibi görünerek, işçide gizemli

bir hava yaratmıştır. Sezgi, saptırılmaya açık hale gelir, böylelikle işçinin üstünde olan bir kişi ya da şey, onun anlayabilme yetisini oldukça aşan bir şekilde yaşamını yönetme gücü olur.

Birey buna karşılık ne yapmalıdır? Hissedenin “sen”, önemseyenin “sen”, kendini kontrol edenin “sen” olmasının anlamını koruyabilmek için, “sen”, kendisini hiyerarşiyle herhangi bir duygusal özdeşleşmeden uzak tutmalıdır. İş yaparken “sen”, benliğin göze batmayan bir boyutu olmak zorundadır. Hiyerarşiler arkadaşlık bağlarını tehdit ettiğinde, donanmadaki asbest işçisinin, mezun olan kadının, terfi olan tesisatçının tepkileri, insanlığın göstergesi olan sezgi ve duyumsayabilme kabiliyetini kaybetme korkusuyla pekiştirilmiş olur.

Bu, insanların yalnızca işe gidip görevlerini yaptığı durumları fazlaca yorumlamak gibi gözüküyor olabilir. Fakat sevginin ve edimin dünyası -bizimle ilintili olan pek çok durumda- ne zaman birbirine dokunsa, bunun etkisi, olağan-iş-hayatı kavramının açıklayamayacağı denli moral bozucu olmaktadır.

Buna verilebilecek iyi bir örnek, işçilerin, küçük çocukları eğitimden mahrum kalmasın diye kandırılarak pahalı ansiklopediler satın almaya yönlendirildikleri iki olaydır. Bunun sonucunda, yüzlerce dolarlık kitap masrafını ödeyebilmek için birkaç ay boyunca fazla mesai yapmak zorunda kalmışlardır.

“Büyütülecek bir şey yoktu, insanlar bunu sürekli yapıyor. Demek istediğim, sakince oturup düşününce, ne olacak ki, yalnızca üç ay diyordum... ama sürekli bok gibi hissediyordum, hatta o kadar mutsuzdum ki... hani günlük vardiyamı yaparken her şey yolundaydı, ama fazla mesaiye kaldığım anda çok kötü hissediyordum.”

Bu adamın bir işçi olarak geçirdiği yirmi yıl, onu iş yerini, karısını ve çocuğunu seven aile babasına hiç yer olmayan bir alan olarak görmeye alıştırmıştı. İki dünya, bilinçli olarak, birbirinden ayrılmıştı. Ve tam olarak aynı şekilde, işyerinde de, kireçlenmesi olan bir iş arkadaşı gerisinde kalmasın diye dikkatli davran-

nan adam ile, ustabaşına iyi gözüken işçi birbirinden ayrıydı. Fakat artık o ansiklopedilerin parasını ödeyebilmek için kendisinin de bilinçli olarak bu sınırları aşması gerekiyordu. Evde çocuğuna gösterdiği ilgi, onun işini doğrudan sevme edimiyle bağlantılı görmesine neden olmuştu; sevginin dünyası ile yeterliliğin dünyası geçici olarak birbirinin içine geçmişti.

Peki ya sonuç? İşinde yeni bir anlam bulmak ya da tatmin olmak değil, bunalım ve mutsuzluk duygusu. Çünkü yaşamında güç ve sevgi aynı doğrunun farklı noktalarıymış gibi davranması gerektiğinde, işinde belli bir mertebeye konmak için diğerlerine gösteri yapması gerektiğinde, sevginin –adeta bir bataklığa çekiliyormuş gibi- ihlal edileceğinden korkmaya başlar. Bunu şöyle ifade etmektedir: “Evet, çok mutsuz edici. İşin içinden çıkamıyorum... Yani bu kadar saat bir kitap için mi? . . . basit . . . ama sonra, ne yalan söyleyeyim, *beni buna mecbur eden çocuğuma kızmaya başladım gibi...* Tam olarak anlatamıyorum ama sanki *birbirine değmemesi gereken şeyler birbirine değiyordu...* ve biliyorum bu sadece benim başıma gelmiyor, çoğu kişi zaman zaman fazladan mesaiye katlanamıyor.”

Başka bir adam, “ne demek istediğimi anlatabiliyorum muyum, ailen için para getiren kişi olmaman gerek gibi, yani, sadece bu olmamak... daha fazlası olman lazım, demek istediğim, ben kim olduğumu biliyorum – sadece bir banka hesabı değilim, değil mi yani?”

Bu adamların asıl derdi fedakarlık yapıyor olmakla ilgili değil: Fedakarlık, kişi bir denge kurduğunda, beraberinde var olan korunaklı bir içsel ben duygusu olduğunda işler; ve bu kişi, sevgi edimleri aynı zamanda güç edimleri olan bir fedakardan daha açık bir şekilde sever. Aileleri için fedakarlık yaptığını düşünen kişilerin hepsi, ailelerine karşı yakınlıklarını *gösteren* edimler ile yakınlığın kendisini ifade eden edimler arasına özel bir çizgi çeker. Yukarıda alıntılanmış olan iki adam için fazla mesai yaparak evden uzak kalmak bu sınırı ihlal ederken, Bertin için bu böy-

le değildir. Sokak süpüren biriyle evli olan bir kadın için, her ne kadar kızı işe gidebilsin diye küçük torununa bakmak kendi zamanından fedakarlık etmesi demek olsa da, bir sevgi göstergesidir. Oysa bakımevine kabul edilmeyecek kadar yoksul olan kendi annesine bakmak “hayatını işgal eden” sinir bozucu bir şeydir. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, insanların maddi özgürlükleri ya da kurumsal bir ortamda hareket etme özgürlükleri tehditkar bir şekilde kısıtlandığında, diğerlerinin taleplerine *karşılık olarak* rol yaparak kendilerine öyle bir gerçeklik kurarlar ki, böylece benliklerinin gerçek olan tarafı özgür hissedebilsin. Dış dünyaya edilgenmiş gibi görünen bu gerçek benlik ile, kendiliğindenlik fikrini, bu anlamda birbirleriyle ilişkilendiriyoruz.

Gerçek benliğin kurumsal dünyaya gösterdiği yüzü, edilgen sesi ve tonu, hasım yorumcular tarafından işçilerin “layık olduklarını buldukları”nın bir kanıtı olarak algılanmıştır. Suçlamada, işçilerin gündelik hayatın ani olaylarına karşı sözde saplantısından, rutinlerin kölesi olduklarından ve her ne kadar bunları yaparak “bir yere varabilecek” olsalar da, yeni iş veya görevlerin getireceği değişimlerden korktuklarından bahsedilir. Muhafazakar çalışmalar, büyük şirketlerde kaçırılan türlü çeşit fırsattan, değişim şansından ya da işçilerin bir türlü beceremedikleri ilerlemelerden örnekler verilir.

Daha önce de gördüğümüz üzere, fedakarlık insanı gelecek odaklı kılar. Fedakar kişiler şimdide “takılıp kalmazlar”. Hatta konuştuğumuz aileler ne kadar fakirse, kendileri için iyi bir hayatı tanımlarken, bunu bir o kadar çok, henüz yaşamamış oldukları bir hayat üzerinden yapmışlardır. Buradaki esas mesele, daha iyi bir geleceğe geçiş yapmanın bilinmezliğidir. İnsanlar çok çalışmaları gerektiğinin farkındadır ve ellerinden gelenin en iyisini yapmaktadırlar. Çok az sayıda kişinin “başarıya ulaştığını”, ama bunun onlardaki bir farklılıktan kaynaklanmadığını mümkün merteye görmektedirler. Bu muammaya karşın devam edebilmek için, dışarıdan bakanlara kadercilik gibi gelebilecek olan bir savunma gereklidir.

R. D. Laing, insanlar dünyada neyle karşılaşılırsa karşılaşsınlar, benliklerinin ayakta kalabilmesi için elde etmeleri gereken bir “varoluşsal güvenlik” duygusundan söz etmişti. “Var oluşsal olarak güvende” olan insan, yeni, yıkıcı ve hatta acılı deneyimlere bile açıktır; hassas olabilme gücünü edinmiştir. Belki sosyologlar olarak insanlara içeriden değil de dışarıdan baktığımız için bu düşünce bize bir şeyleri kaçırıyor olduğumuz hissini verebilir, ancak toplum savunmacı olma gerekliliğini dayatmaktadır: Hiyerarşik bir kurumda kendini buranın sunduğu yeni deneyimlere açık tutmak, başarısız olmayı ya da kaybolmayı göze almak demektir. Yalnızca kör olan ya da aslında kurum karşısındaki gücü hakkında “bilinçsiz” olan biri bu riski alacaktır. Oysa yalnızca günü geçirmek, en azından kişinin güvenebileceği bir şeydir. Carl Dorian’ınki gibi, girişimden yoksun bir hayat gibi görünen de, işte bu kendini korumaya yönelik düşünce biçimidir.

Peki ya kurum kartlarını başka şekilde oynadığında, açık bir hata söz konusu olup bireyi dışladığında ne olur? Eğer bir işçi başarılı olduğu halde işinden kopuk hissediyorsa, elbette ki geçici olarak işten çıkarıldığında ya da kovulduğunda bu kopukluk daha da fazla hissedilecektir. Acı çekmemek için, insanın gerçek kişi ile birey arasına daha da fazla mesafe koymaya çalışması gerekir.

Asbest işçisi biz onunla konuşmadan iki ay önce geçici olarak işten çıkarılmıştı. Finansal açıdan zor olsa da, neyse ki bankada uzun süre kendine ve ailesine bakacak kadar parası vardı. Akrabaları onu fena halde kışkırtırken bile son derece metanetli olduğu için, yeni atlatmış olduğu bu mali krize de aynı şekilde tepki vermesi beklenirdi. Ancak görüşme sırasında anlaşıldığına göre, kontrolü dışındaki ekonomik güçler yüzünden işini kaybetmiş olması onu çok üzmüş ve sinirlendirmişti. İşten çıkarıldığı zaman sanki ondan “geriye hiçbir şey kalmamış” gibi hissettiğini söyledi. Dahası, sıradan bir müteahhit olan işvereni tarafından ihanete uğramış gibi hissetse de, yine de bu adamın yaptığı işi bir kez olsun gerçekten takdir edip etmemiş olduğunu da önemsiyordu.

Burada esas önemli olan da, patronunun onun hakkında gerçekte ne düşündüğüne ilişkin kaygısıdır. “Patronunuz yaptığınız işten memnun mu?” diye sorulduğunda, “evet, çok memnun, ama işimi kaybettiğimde biraz mesafeli davrandı –ki tabii buna mecburdu. Kaba değildi yani, finansal açıdan zarar gördüğünü de biliyorum, ama sanki bu konu hakkında konuşmama izin vermeyecek gibiydi... evet, çok mesafeliydi, sanki beni görmezden geliyordu diyebiliriz...” demişti.

İlk yapılan I.Q. testlerindeki yetenek anlayışlarına baktığımızda, genel kitleye göre daha kötü sonuçlar almış kişilerin çan eğrisinde özel bireyler olarak sivrildiğini gördük. Bu bulgunun bilimsel açıdan şüpheli oluşu bir yana, bu metafora başka bir yönden bakmamıza izin verin: Ekonomik olarak toplum tarafından alenen reddedilmiş ya da cezalandırılmış olan kişiler de, birey olarak sivrilmektedir.

Asbest işçisi son iki ayda son derece yalnız hissettiğini söylediğinde; Frank Rissaro sorunlu çocuklarla aynı sınıfa konulduğu zaman kimsenin onu önemsemediğini düşündüğünü belirttiğinde; okul öğretmeni Bay Arnold’un yan komşusu olan tesisatçı işten çıkarıldıktan sonra “insanların onu görmezden geldiği gibi delice bir düşünce”ye kapıldığında, aslında hepsinin söylediği, birinin kardeşlere özgü, şefkatli benliği ile yeterliliğinin birbirinden ayrılmasının, başarısızlığa karşı bir savunma olarak iş görmediğidir. Bu, onaylanmaya karşı bir savunmadır ki, kimsenin böylesi bir savunma yapmaması gerekir. Ancak başarısız olduğunda, bir kişi *bütün* varlığıyla bunu yapmakta ve bu da onu yalnız hissettirmektedir.

Ancak biri özel bir reddetme ile bireyselleştiğinde, bu kişi de onu yargılayan güçle ilgili bir şaşkınlığa düşer. Ne asbest işçisi patronunun onun hakkındaki düşüncelerini idrak edebilmekte, ne de Rissarro neden özel bir sınıfa yerleştirildiğini anlayabilmektedir. Aslında, pek çok ret metaforunda bu iş-benzeri nitelik vardır: Melanie Klein’in anlattığı küçük çocuklardaki cezalandı-

rılma imgeleri ile işten atılmış işçilerinkilerde, otoritenin neden bu şekilde davrandığına ilişkin aynı şaşkınlık unsuru bulunmadır.

Bu kitapta güçten çoğunlukla onun sonucuna maruz kalan tarafa ilişkin bir insani deneyim olarak söz ettik. Fakat Watson Okulu'ndaki öğretmenlerle George Corona'nın da, ellerinde tuttukları güçle ilgili olarak benzer bir çelişki ve kendinden şüphe etme sorunu bulunmaktadır. Birini kınama amaçlı olarak dışlarken, güç figürlerinin de kendilerini savunması gerekir; bu durumda onların da astlarının onaylandıkları zaman ihtiyaç duyduklarıyla benzer türden savunmalara gereksinimleri olur. İşte bir zamanlar arkadaşça bir ilişki içinde olduğu çalışanlarından birinin rütbesinin düşürülmesi üzerine bir mağaza yöneticisinin düşündükleri şunlardır: "Tanrım, bu durum bana bok gibi hissettirdi... sonra Bert ile aramızda biraz gerginlik oldu diyebiliriz, yani bu aslında benim kararım değildi ve o da bunu biliyordu... ama birkaç ay sonra şu oldu, şey, arkadaş olmamak bir şekilde daha kolay hale geldi... sanki onun bunun benim suçum olmadığına inanmasının tek yolu bizim yalnızca, şey, yalnızca bir nevi iş arkadaşı olmamızdı. O zaman ortada bir arkadaşlık olmadığından, aramızda kişisel bir şey de kalmadı... sanırım benim için de durum aynıydı, aramızda kişisel bir şey kalmayınca, ben de onun talihsizliği için o kadar da kötü hissetmemeye başladım."

Üstteki için bu tamamen normal bir tepkidir. Eğer daha üst rütbede olan ben, benim astım olanlarla kişisel ve duygusal ilişkiler kurmayı bırakırsam, daha üstte olmanın getirdiği suçluluk ve rahatsızlık, birine acı çektiriyor olma duygusu da son bulur. Bruno Bettelheim'in "hayatta kalmanın suçluluğu" diye adlandırdığı şey burada başka bir şekilde devreye girmektedir. Çalışanına kötü haberi veren mağaza yöneticisi gibi, üstte olan kişi için, insani benliği, yani gerçek kişiliği iş yerinde değilmiş gibi davranmak; kişisel olarak kapana kısıldığı ya da gücüyle birilerine acı verdiği bu durumun içinde değilmiş gibi yapmak, sorumluluğuyla ilgili olarak tedirgin edici ve çözümsüz bir dizi

işçisinin patronu uzak ve ulaşılmaz davranmaktadır, çünkü aksi halde bu adama çektiirdiği acı yüzünden sorumlu hissedecektir ve sorumlu olamaz da, çünkü ekonomik daralmaya kendisi sebep olmamıştır. İktidarda olup suçluluk duyan kişinin merhametiyle ortaya çıkan ironi, belli bir talihsizlik meydana geldiğinde, sevgi ve gücün ayrılığı yüzünden işçinin topyekun yok edilmesidir. İşverenin ve işçinin gizli benlikleri birbirine dokunmaz.

Bu Savunma Şizofrenik Midir?

Gerçek kişi ile performans sergileyen bireyin bölünmesi bize ilk bakışta psikiyatristlerin şizofreni tabir ettikleri bölünmüş kişiliğe çok yakın görünmüştü. Laing'in *The Politics of Experience* (Deneyimin Siyaseti) gibi kitapların ardından, yalnızca "şizofren" damgasını yemiş kişilerin ötesinde, toplumun tamamında bulunan bölünmüş benliklerin sorumlusu olarak şizofrenik toplumsal yapılardan bahsetmek yaygınlaştı. Övgü, seçim ve toplumsal bölünmeye ilişkin verili sınıf dinamikleri göz önünde bulundurulduğunda, olaya bu açıdan bakmak akla yatkındır: Seçilmenin kuralları herkesin "ayrı bir karakteri" olmasına izin vermemekte, bu adaletsizlikten etkilenen bireylerin tepkisi ise kendi karakterlerini bölmek olmaktadır.

Ne var ki bu yaklaşımda da sorunlar vardır. Öncelikle, her ne kadar olaya yeni bir boyut katıyor gibi görünse de, aslında önemli toplumsal farklılıkları silip süpürmektedir. Geleneksel anlamda deli olarak etiketlenmiş biri, toplumsal düzenin çelişkilerine karşı daha duyarlı olabilir; peki o zaman ortalıkta bir "aklıselimlik" halinde gezinen kalabalığı duyarsız kılan nedir? Bu kişilerin hepsinin duyarsızlığı aynı mıdır?

Günümüzde benlik bölünmelerine aklıselimlik tanımları üzerinden yaklaşılmaktadır, fakat bu ayrımların çok daha zengin tarihsel boyutları vardır. Pek çok Protestan mezhebinde din değiştirmek bölünmüş bir benlik deneyiminin sonucudur; günahkar, bir anda içinde dünyevi duygularla hiçbir ilgisi olmayan itkiler yeşermeye başladığını fark eder ve böylece iki ayrı referans

sistemiyle var olmaya başlar. Benliğin bu şekilde bölünmesi yüzyıllar boyunca kişinin hayatında vuku bulan ulvi bir oluş olarak kabul edilmiştir. Alexander Herzen gibi 19. yüzyıl radikallerinin otobiyografilerinde, siyasi olarak yön değiştirmede de aynı benlik bölünmesi gerçekleşir: Kişi tiksindiği bir dünyanın işleyişine uyum göstermekte, ama aynı zamanda da içinde henüz bilmediği ve edimlerine yön veren bir başka dünya görüşünü taşımaktadır. Aslında, bütün manevi hayallerin akliselimlik ile delilik arasındaki sınıra dokunduğunu söylemediğimiz sürece, bu türden benlik bölünmeleri tek başına psikiyatrik bir bağlamda ele alınmamalıdır.

Kişinin bireyden ayrılışının gerçekleşme biçimi ile akıl sağlığı konusuyla ilişkilenen benlik içindeki ayrılmalar birbirlerinden farklıdır. Laing'in *The Divided Self and Sanity, Madness and the Family* (Bölünmüş Benlik ve Akıl Sağlığı, Delilik ve Aile) (A. Esterson ile eş yazarlı) gibi ilk çalışmaları, parçalara ayrılmış kişinin içsel duygularını ve dağınık dilini dokunaklı bir şekilde anlatmaktadır. Benliği bölme edimi inanılmaz bir acı ve ızdırap yaratır, huzur veren hiçbir tarafı yoktur. Aksine, işteki durumunun ya da üstleri tarafından kabul görmenin kendi gerçek benliği ile hiçbir ilgisi yokmuş gibi davranan beden işçisinin hayatındaki içsel bölünme *gerçekten* huzur vericidir. Bilincin, yeterliliği "dışarıda bir yere" konumlandırması, kişiye içinde özgür hissedebildiği ve toplumsal konumu için sorumluluk duymadığı sınırlar sağlar. Bütün benliğini kırılgan ve kaygıyla dolu kılan bir topluma teslim etmek yerine onu bölmek, kişiyi aksi takdirde hissedeceği acıdan korur. Bu açıdan, benliği gerçek ben ve performans sergileyen ben olarak bölmenin, şizofrenik deneyimin içerdiği ızdırapla pek bir ilişkisi yoktur.

Burada bir de yapısal bir sorun vardır. Şizofrenik kavramının popüler kullanımında kişi çifte bir hayat sürmekte, Jekyll ve Hyde gibi, gerçek anlamda iki benliği bulunmaktadır. Bu aslında tıbbi açıdan nadir rastlanan bir olaydır. Şizofreninin daha kesin bir tanımı, şizofrenlerin nasıl hissettiklerini tanımlamak

için kullandıkları dile ilişkin derin araştırmalar yapmış olan Gregory Bateson ve meslektaşları tarafından yapılmıştır. Bateson, bir şizofrenin hayatındaki bölünmüş benlik duygusunun ya da birbiriyle çelişen benliklerin ortaya çıkmasının, kendisinin “çifte açmaz” olarak adlandırdığı bir oluş biçimine kısılmış olmasına bağlı olduğu sonucuna varmıştır.

Çifte açmaz, birbiriyle çelişen emirler içeren ve kişinin bu “sahayı terk edemediği” zaman bu emirlere itaat etmeye çalıştığı durumlara işaret eder. Eğer babam ev işlerini yapmamı söyleyip sonra da bunları yaptığım için ödevimi yapmamış olmama kızarsa, bir çifte açmaza girmiş olurum. Emirler “sahasını terk edemem”, çünkü babamın beni sevip sevmemesi sorumluluk sahibi bir çocuk olup olmamama bağlıdır ve benim bu sevgiye ihtiyacım vardır. Bu durumda ne yapmalıyım? Bateson’ın düşünsel çerçevesine göre, aynı anda iki emire de uymaya çalıştığımda, bir yandan okurken bir yandan bulaşıkları yıkarsam ya da bahçe araç gereçlerine edebiyat kitabımdaki ünlü şairlerin adlarını verirsem, bu şizofrenik bir duruma dönüşür. Bateson şizofreni hastalarının gündelik hayatındaki bu gibi çelişik ya da bağlantısız davranışları, sevgiyi elde etmek için çelişkili emirleri algılamaları ile açıklamaktadır.

Çifte açmaz kavramı ilk bakışta burada anlatılan, otoriteyle kurulan ilişkilere uyuyor gibi görünebilir. İşini iyi yapıp üstlerden kabul görmek, kişinin etrafındaki diğer kişilerden kabul görmeme riskini alması anlamına gelmektedir. Fakat arada bir fark vardır. Çocukların Watson Okulu’nda aldıkları ya da Carl Dorian’ın, Wiliam O’Malley’in ve Frank Rissarro’nun iş yerinde aldıkları emirler, son derece nettir: Sana ne diyorsam onu elinden gelen en iyi şekilde yap. Senden istediğim şeyde hiçbir çelişik taraf yok, bu sorunu çözmeni istiyorum ya da bir raf yapmanı istiyorum ya da yerleri süpürmeni istiyorum. Çelişkiyi ortaya çıkaran, emirleri alan kişinin kendisidir; bu emir-ödül ilişkisini diğerlerine duyduğu arkadaşlık ve hassasiyetle ölçerek durumu daha karmaşık bir hale getiren *kendisidir*.

İnsanlar davranışlarla oynanan bir satranç oyununda kör gözle hareket eden talihsiz kurbanlar olmadıkları için, bilinç toplumsal bilgiyi aktif bir şekilde düzenleyen bir süreç olduğu için, insanlar tehdit edilmiş hissederler. İnsanlar kurumsal taleplerin ötesini görürler, kurumun onlara yükledikleri zorunlulukların karşısına bir dizi insani değer koyarlar ve onlar için sorunu yaratan da işte budur. Çifte açmaz, insana zıt düşen bir imkansızlığı ifade ettiği için --çalışmalısın ve çalışmamalısın- yalnızca tek ve gerçek emre (Çalış! Kanıtla kendini!) karşılık veren kişi, ‘iş yapacağım ama yaparken *ben* orada olmayacağım’ diye hisseder ve böylece emirler ile sınıfın sınırları karşısında kendi kendine bir çelişki yaratmış olur. Daha sonra da, bu çelişkinin neden olabileceği acıyı engellemek için kendini yabancılaştırır.

Diğer bir deyişle, sınıf, insanları şizofren olmaya zorlayan bir sistem değildir. Benlikdeki bölünmeler aslında insanların içinde yaşadıkları sistemden daha büyük olmaları nedeniyle ortaya çıkan bir tepkidir.

Eğer psikiyatrik bir yaklaşım, insanlar işlerini iyi yaparken esasen “kendileri” olan bir şeyin eksik olduğunu düşündükleri zaman ne olduğunu gözden geçiriyorsa, burada tamamen “işçi sınıfı”na özgü bir şey yok mudur?

Öz-Savunmanın Türleri

Çeşitli üniversitelerde, görünürde herhangi bir psikiyatrik bozukluğu olmayan, oldukça istekli “üstün başarılı” öğrencilerle bazı ilginç görüşmeler yapılmıştı. MIT, Chicago Üniversitesi ve Harvard’dan olan bu öğrenciler, okuldaki çalışmaları ve hocalarının gözündeki konumları hakkında gerçekten “doğal” davrandıkları bir faaliyet alanı olarak değil, kendilerinin yalnızca bir parçası olarak bahsediyorlardı. Harvard’da yapılan görüşmelerin bazılarında, görüşmeyi yapan araştırmacı öğrencileri biraz zorlayınca, kendisinin sahte olmak ve hakiki olmak arasındaki bölünme diye tabir ettiği tepkiler almıştı. Bu gençler için hakiki olmak, hiçbir şekilde yargılanamayacaklarını hissettikleri ve buna

göre davrandıkları, dolayısıyla kurumsal çalışma yapmaya uygun olmayan bir durumdur. Sahte olmak ise, öğrencilerin duygularını belli etme riskini göze alamayacaklarını hissettikleri, basitçe kendileri olamayacakları bir durumu ifade etmektedir. Yani kurumsal çalışma kendi koşulları dahilinde anlamlı, eğlenceli ve tatmin edici olabilse de, öğrencilerin içinde belirsiz, kırılgan ve duyarlı olan ne varsa –bir başka deyişle, onları insancillaştıran ne varsa- bunları “öldürmüş gibi yapmalarının” beklendiği ve onları sadece “inek” ya da başarıya yatkın oyuncular haline getiren edimlerdir. MIT öğrencileriyle çalışan Ben Snyder’ın bulgularına göre de, buna benzer bir şekilde, yeni öğrencilerin en büyük sorunu, kurumun onların yetkinliklerine ilişkin yargılarını, hayatlarının hiçbir zaman yargılanmaması gereken alanlarına aktarmaktan vazgeçmeyi öğrenememeleridir.

Orta düzey hükümet yöneticilerinin başarı ve statüyle ilgili görüşleri de, bölünmenin sınıfsal boyutlarına başka bir açıdan bakmayı mümkün kılmaktadır. Bu kişilerin pek çoğunun, rekabet ve başarı isteğinin “zarardan çok yarar getirdiğine”, “topluma faydalı olduğuna” ve en önemlisi, rekabet yeteneği iyi olanların “kişilikleri de iyi” olan kişiler olduğuna inandıkları ortaya konulmuştur. Şüphesiz, özel sektörde çalışan orta düzeyli yöneticiler de başka şekilde düşünmeyecektir. Bu tutumlarının ilginç olan yanı ise, yüzeyin altında, başarı ve rekabetin birer sonuç değil, araç olmasıdır. Bu kişiler, rekabet aracılığıyla, hayatlarında rekabetten tamamen ayrı olan şeyleri de yapma gücüne sahip olduklarını sanmaktadırlar: Ailelerinin güzel evlerde oturmasını sağlamak; işinde kendini bir kez kanıtladıktan sonra, kişisel olarak anlamlı ama riskli olan ve daha önce yapmalarına izin verilmeyen şeyleri de yapabilecekleri bir konuma gelmek. Fakat eğer durum böyleyse, bu yöneticiler söz konusu araçlar, rekabet ve güdü hakkında özünde nasıl düşünmektedirler? Anlaşılan o ki, gayret göstermeyi ya da rekabeti bir yaşam biçimi olarak görmemektedirler; çok azı kendi değerlerini göstermekten ya da bunu yaparak başkalarını gölgede bırakmaktan hoşlanmaktadır. İşteki

varlığını sürdürebilmek için rekabetçi olmak gerekli midir? Bu soruya hükümet görevlilerinin verdiği -ve muhtemelen özel sektördeki vercekleri cevaplardan farklı olacak olan- yanıtlara göre, rekabetçilik yalnızca günü geçirmek için gerekli değildir; amacı, sizi gerçekten *sizin* istediğiniz şeyi yapabilecek noktaya getirmektir ve bu yüzden de iyi bir şeydir.

O halde, başkaları için iş yaparken içinizdeki adamın ya da kadının orada olmaması yalnızca beden işçilerine özgü bir özellik değildir. Belki de bu içsel edilgenlik duygusunun, kişi ne zaman yeterliliğini birine ya da kendi dışındaki bir şeye göstermek durumunda olsa ortaya çıkması gerekmektedir; belki de sınıf otoritesinin varlığı, kişinin kendi dışından ya da üstündeki bir yerden gelen yargılar, insani faaliyetlerin etrafına, insanların daima ötesini gördüğü bir daire çizmektedir. Öte yandan, insanların kendilerini kanıtlamak için gerçekleştirdiği belirli işlerin, bilincinin biçimlendirdiği savunma örüntüleri üzerinde öyle ya da böyle bir etkisi olması gerekmektedir.

Bir zamanlar demiryolu döşeyen ve şimdi bir ev temizleme şirketi için yerleri cilalayan George O'Mara'yı ele alalım. Bu değişim onun için çok şey ifade etmektedir. Şirketteki diğer işçiler kovulmuş ya da uzaklaştırılmışken, yerleri cilalamanın onun için iyi bir iş olduğunu düşünüp tutunmaya çalışmaktadır, çünkü nihayetinde o her şeyi düzgün yapmaya çalışan özenli bir işçidir. Ancak başka bir açıdan da, sanki kendi yetkinliği uzakta bir yerde duran bir şeymiş gibi, işindeki başarısını kendi *başına gelen* bir şey olarak görmektedir. Bu duygunun ona ne faydası vardır? Diğerleri için olduğu gibi O'Malley için de, bu durum iş arkadaşlarıyla aralarındaki yakınlığı korumalarına izin vermektedir, çünkü arkadaşlarını satmamak onlar için önemlidir ve "kim ya da ne olursa olsun" doğru şeyi yapmak isterler.

Üniversite öğrencilerini ya da hükümet yöneticilerini zora sokan şey bu değildir. Onlara göre otorite için iş yapmanın insani duyguları bozması, tamamen kişisel bir sorundur. Yetkinliklerini

göstermek onlar için de tıpkı işçiler gibi duygularının tamamını kucaklayan bir şey olmasa da, işçilerin yüz yüze kaldığı kardeşlerini yüz üstü bırakma meselesi kafalarını kurcalar.

Sınıflı toplumlarda işçiler bir kitle muamelesi gördükleri, “herhangi biri”, “sıradan Amerikalılar” oldukları gerçeğiyle yüzleşirler. Bu ifadeler, bedensel iş yapan kişilerin kendileri için sürekli olarak kullandıkları tanımlardır. Eğer “herhangi biri” olmak bu toplumda çok da prestijli bir şey değilse, bu, bütün herhangi birilerinin paylaşmayı öğrenmiş oldukları bir durumdur. Bu kitleye dahil bir adam ya da kadın, insanlığı hem her tarafında hem de kendi içinde görür. Piramidin üstüne daha yakın olan birinin durumunun aksine, tabanına yakın biri tepedekilerden onay aldığında gerçek haysiyetini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Başarısının onu cezbetmesine izin verip, onunla aynı düzeyde olup bu kadar sivrilmemiş olan kişiler artık ona layık değilmiş gibi mi davranacaktır? Yüz üstü bırakma hakkında düşündüğünde, insani bir bağ onu alıkoymaktadır.

Tocqueville’den Ortega y Gasset’e kadar uzanan muhafazakar düşünce silsilesine göre “kitleler”, utandırılma korkusundan dolayı çeşitliliğe ve bireysel farklılıklara karşı anlayışsızdır. Ne var ki buradaki sorun, benzerliğe yönelik kitlesel psikolojik baskılar değildir. Bu son derece eşitsiz toplumda “hiç kimse” olmak bir damga olduğu için, “yalnızca sıradan” olan biri kendini ayırt edilir kılan bir şey yaptığında, hayatında incelikli bir duygusal düzenleme yapması gerekir. Başarılarını kendinden uzakta tutmak böylesi bir girişimdir; kişinin bilincindeki toplumsal bilgiyi parçalara ayırmak da, yine bununla yakından ilişkili olan bir başka savunmadır.

George O’Mora, onu tanımayan birinin kendi deneyimleri hakkında son derece aşıkarcı görünen hiçbir bağlantıyı kurmayan bir adam gibi görünür ilk bakışta. Bir noktada çocuklarından bahsetmişti: “Ben şunun için umutluyum: Ne olmak istiyorlarsa onu olabilirler. Hiçbir zaman onlara engel olmayacağımı biliyo-

rum, hiçbir zaman onları zorlamayacağım, şey... özgürler...” On dakika sonra ise, aileleri ne kadar hoşgörülü olursa olsun, toplumsal fırsatlar tükenmiş olduğu için gençlerin kariyer açısından istediklerini yapmalarının çok zor olduğunu düşündüğünü söylemektedir. Tutumların bu şekilde bölümlere ayrılması, George O’Mora’nın konuşmasında tekrar tekrar ortaya çıkar. Aslında bu, şu ya da bu biçimde bu kitapta yer alan kişilerin neredeyse hepsinin ayırt edici özelliğidir.

İnsanlar, birinin hayatı bölünmüşse, bunu toplumsal düzensizliğin sonucu olarak kişinin de paramparça olduğu bir durum olarak görme eğilimindedir. Oysa George O’Mora’yı, William O’Malley’i ya da Frank Rissarro’yu dinlerken, insan sağlam duruşlarını ve dayanıklılıklarını hissetmektedir. Toplumda isimsiz olmak, sınıf yüzünden haysiyetin düştüğü tuzaklar ve çelişkiler göz önünde bulundurulduğunda, aslında insanın edimleri kendi zihninde ne kadar bölünürse, bir bütün olarak mahvolma ihtimali de o kadar azalır. İşte O’Mora gibi biri de, bu çelişkilerle kuşatılmış biridir, çünkü onun bütün parçalarını güzelce bir araya getirmek gibi bir isteği yoktur.

Parçalanma ve benlik bölünmeleri, saygının kendiliğinden gelmediği bir çevreye tepki olarak bilincin yaptığı düzenlemelerdir.

Uygulanabilir Bir Savunma Mı?

İnsanların hayatlarında bir denge kurabilmek için yabancılaşmayı ne şekilde kullanabileceklerini göstermeye çalışmış olsak da, yine de bu olgu hakkında bizi rahatsız eden bir şeyler var. Görüşmelerde, tam olarak anlayamadığımız için takip edemediğimiz, ama başka bir şey hakkında ipuçları veren imalı ifadeler duyup duruyorduk, bakım ve sevginin bu dünyada uzun süre saf kalamayacağına ilişkin ipuçları.

Bu ipuçları, bizi yine Nietzsche’nin aforizmasının doğruluğuna götürüyor. Büyük bir elektrik santralinin sendika temsilci-

si, “ilginç bir şey var, bir adama ya da kadına iyi bir iş çıkardığını söylediğimde ertesi gün büyük ihtimalle işi berbat ediyor” diyor-du. Acaba bu durum, eğer bir kişi mantıklı gerekçelerle gerçek benliğine bir yabancıymış gibi davranmaya karar verdiyse, yetenekleri için ödüllendirildiğinde bunun ona yanlış ya da haksız, sahip olmaması gereken bir şey gibi geldiği anlamına mı gelmektedir? Frank Rissarro bunun çok uç bir örneğidir: kendisine, başkalarına yalan söylediği için başarıya ulaşmış olduğu yalanını söylemektedir; eğer aldığı ödülleri hak etmiş gibi hissedemezse, başarısı da dürüst yollardan kazanılmış olmamalıdır. Eğer bir sınıf sisteminde gerçekleştirilen edimler kişiliksizleştirilirse, o zaman bunları gerçekleştiren kişiye sağlanan yararlar ve ödüller öz-saygının alanına dahil olamaz, çünkü kişi yaptığı şeyin önemli sayılmasına *izin* vermemeye karar vermiştir.

Karşılaştığımız en üzücü örnek, felsefi bir akla sahip bir araba tamircisiydi. Arkadaşlarının ifadesiyle, bir tarafı onun “derin” olduğunu biliyordu; ancak kendisi gerçekten zeki olduğunu kabul edemiyordu, çünkü eğer ederse bu onu dışarıdaki toplumun statü düzenine boyun eğmeye zorlayacaktı. Hem madem zekiymiş, o zaman neden bir “tamirci parçası”ydı ki? Amerika’da benzin istasyonlarında çalışan insanların genel olarak neden felsefe profesörleri olmadıkları hakkında zekice fikirleri vardı, ama kendi hakkında konuşmaya gelince duraksıyordu; kendi aklına saygı duymaktansa, “pek bir şey olmadığını, yalnızca çarkın bir parçası” olduğunu düşünmek daha az acı vericiydi. Bu bölünme onun gününü geçirebilmesini sağlıyor, ama bir yandan da onu mahkum ediyordu.

Daha tanıdık bir yorum da, spor istatistikleri hakkında ayaklı bir kütüphane gibi olan, bahis ortalamalarını hızla hesaplayabilen ama karısı bu yeteneğine dikkat çekince üzülen bir fabrika işçisinden: “Olayı büyütmemek lazım, yani ben büyütmedim.” İnsanların “bir şeyde iyiyim” diyebilmeleri neden bu kadar zor? Burada övülmekten utanmaktan daha başka şeyler söz konusudur. “Benim” güçlü yönlerim, sosyal olarak kullanışlı oldukları

alandaki kabul edilemezler, çünkü eğer bir kere kabul edilirlerse, artık “ben” –yani gerçek benliğim- bunlara sahip olamam.

Sevgiyle güç gösterisi arasında kalınması bir boşanmayla sonuçlandığında, tek başına sevginin gücü hakkında ne söylenebilir? Elbette ki güçlü bir duygudur, ama gücün deneyimi şekillendirdiği bir dünyada, aile sevgisi aynı zamanda başka bir sürü şeyle ilgili bir mesele haline gelir; yalnızca sevgiyle ne çocuklar doyar ne de tatile çıkılabilecek para gelir. Her ne kadar “ben” duygusu, yetenekten farklı olarak, insanı bir kurumda yalnızca bir rolden ibaret olma duygusundan uzaklaştırabilse de; aynı zamanda, sevme kapasitesinin kişiye dünyayla başa çıkabilme gücünü hiçbir şekilde vermediği duygusunu da yaratabilir. Umursayan, duyarlı olan gerçek ben, kırılgan bir varlık haline gelir. Duygular benliğin ifade edilmesi gereken değil, korunması gereken bir alanıdır, bu hassas noktalar dünyaya maruz kalmamalıdır ki yaralanmasın ya da incinmesinler.

Carl Dorian’ın amcası bunu bizden çok daha iyi ifade etmişti: “Ha, evet, gelirim aşağı yukarı her yıl enflasyon ve vergilerden biraz daha fazla artıyor, ev daha güvenli oluyor, başka iyi şeyler de var... ama şöyle bir korkum var, nasıl desem, sanki bu iyi şeylerin herhangi birini istersem o zaman hepsi birden yok olacakmış gibi... *Hani eğer bir şeyi önemersen canın yanarmış gibi...* Umutlu olmamaya çalışıyorum, her şeyin ne kadar iyi gittiğiyle, yani işte işin, çocukların ne durumda olduklarıyla falan çok meşgul olmamaya çalışıyorum... Bundan memnun değilim ama dedim ya işte, eğer çok umursarsam korkmaya başlıyorum, yani çok ilgilenip de her şeyin istediğim gibi olmasına çalışırsam.”

Kişinin insanlığını korumasına yardımcı olmak için devreye giren bir savunma, biriyle ilgilenme duygusunu bir yana bırakarak, zayıf ve kırılgan, dolayısıyla da ifade edilmemesi gereken bir şey haline getirerek, burada sonlanmaktadır. Sevgi dolu duyguların ifadesi bir tehdit haline gelmekte; kişi, insanın sevgisini göstermesini zayıflıkla bir görmeye başlamaktadır.

Eğer Nietzsche haklıysa, yani modern dünyada güç ve sevgi yanlış bir biçimde birbirlerinden ayrılmışsa, bu yanlışın neden olan şey sınıf sistemidir. Kişinin kurumsal rolünün ötesini görmesinin bedeli, sevginin güçten ayrılmasıdır. Bundan sonra sevgi bir sır gibi saklanması gereken bir bilinç durumu olarak görülür; ve sır tutmanın en iyi yolu da konuşmamaktır. Bilincin sınıfın toplumsal gerçeklikleri üzerinden oluşturduğu örüntü, sevgiyi insan için *potansiyel bir deneyim* haline getirir; kalplerinde var olmaya devam eden ama kimsenin bilmesi gerekmeyen bir şey.

Emekçilere ilişkin popüler imgelerden biri, güya istemeden içine düştükleri, sertliğin vurgulandığı ve “yumuşak” insanlardan nefret edilen “erkeklik kültü”dür. Bu popüler imgenin D. H. Lawrence tarzında asil bir yabaniliğin yüceltilmesi olduğunu düşünüyoruz. Boston’daki emekçiler New York’taki pek çok reklamcıdan daha fazla sert konuşmaz kesinlikle. İmge küçümseyici olmakla beraber, çarpıtılmış da olsa gerçeğe dair bir öğe içermektedir; öyle ki, başkalarının gücüne tabi olan, özgürlüklerinin bu şekilde kısıtlanmasıyla haysiyetlerini tehlike altında hisseden kişiler, kendilerini açık etmek konusunda büyük bir korku hissetmektedir. Dünya, onlara ne yapmalarını söylemekten ziyade, endişelerinin dönüp dolaşıp yine kendilerine dönmesine neden olarak, çok daha fazla üzerlerine gelebilir – bir önceki bölümde ele aldığımız terfi sorunu buna bir örnekti. Bir başka deyişle, sınıf, insanların incinmeyeceklerinden emin olana dek “yumuşak” duygularını kendilerine saklamalarını mantıklı bir şey haline getirir. Fakat elbette uzun vadede sevginin ifadesine dair her tür fırsat –dışarıdan bakan birine güvenli gözükken fırsatlar- kaybedilmiş olabilir.

Bir sır olarak sevginin, Boston’da tanıdığımız kişiler içinde orta yaşlılara ait bir olgu olduğunu söylemeliyiz; özellikle de daha genç yaşta olan fabrika işçileri, incinebilir olmaya karşı daha açık görünmekteydiler. Yapmış olduğumuz görüşmenin niteliği, bu durumu “somut veri” ile varılmış bir sonuçtan ziyade bir tahmin kılmakta ise de, bu görüşe dayanak oluşturan

bir ayakkabı fabrikasından edindiğimiz izlenimlerin bazılarına burada yer vermemize izin verin.

Her ne kadar orta yaşlı işçilerin çoğu bu fabrikada en az on yıldır bir arada çalışıyor olsalar da, ayakkabı fabrikasındaki işçilerin daha yaşlı olanları birbirleriyle özel duygularını gençlere göre çok daha az paylaşıyorlardı. Daha yaşlı olan bu işçilerin paylaştıkları yalnızca ufak tefek şeylerdi –paylaşım, sabah kahve almak gibi bir kibarlık ritüeliydi. Kahve arasında genellikle alış-verişten, nadiren ise ev, aile veya diğer kişisel zevklerinden bahsediyorlardı. Hatta bu daha yaşlı olan işçiler, dışarıdaki hayatlarında da, kardeşlik yerine karşılıklı tecride saygı gösteriyordu. “O iyi bir komşu, bana bulaşmıyor” teması tekrar tekrar karşımıza çıkıyordu.

Bu fabrikada kuşaklar arasındaki kopukluk, daha genç olan kadın ve erkeklerin yaşamlarında bu noktanın ötesine geçmek, topluluğa dair oluşmakta olan isteklerini gerçekliğe taşımayı istemelerinden ileri gelmektedir. Eğer yılların onları da yıpratıp yaşlılar gibi kendi köşelerine çekilmelerine neden olup olmayacağı merak edilecek olursa, aslında daha geniş çaplı bir soru sorulması gerekmektedir: Kardeşliği bu denli hassas bir konu haline getiren toplum, bir gün, bir şekilde, değiştirilir ya da yok edilirse, o zaman yoldaşlık duyguları karşılıklı olarak ifade edilebilir olur mu?

Bölünmüş benlik, insanların bilinçli olarak inşa ettikleri diğer savunma türlerine benzemektedir; kısa vadede acıyı yatıştırır, ama daha en başta savunmayı gerekli kılmış olan koşulları ortadan kaldırmaz. Eğer bu savunma nihayetinde insanları mutlu etmez veya uzlaşma sağlamakta dahi başarılı olmazsa, o zaman bu başarısızlık, insanların içinde Nietzsche’nin tanrıları gibi dünyayı aşacak bir güç olmadığının, duygularını yeniden dengelemek konusunda muazzam bir ustalıkları olsa dahi, toplumsal düzenin yıkıcılığının etkisinden kurtulamayacaklarının bir göstergesi olacaktır.

Beşinci Bölüm

Özgürlük

Bir sınıf toplumunda özgür olmak ne demektir? Daha önce gördüğümüz gibi, özgür olmamanın iki anlamı vardır: sınıfsal koşullar onları kısırdığı için insanların istediğini yapamayacak olmaları, bu basit olandır; daha karmaşık olansa, zorunluluk fikrini -kurumların, insanları kişisel yeterliliklerini göstererek haysiyetli olduklarını ispat etmek zorunda hissettirmesini- içermektedir. Bu doğrulama zorunluluğu, bilinci fedakarlık ve ihanet yoluna sevk etmektedir.

Bir önceki bölümde anlatılmış olan savunmalar, boyunduruklarla bilinçli olarak mücadele etmenin yollarıdır. Bir açıdan, insanın sınıfın yaralarından özgürleşme çabaları oldukları söylenebilir. Fakat özgürlük yalnızca bir şey—den özgür olmak, boyunduruğun olmaması değildir. Özgürlük aynı zamanda daha olumlu bir kavramlaştırmadır – belli bir şeyi yapma özgürlüğü ya da belli bir şekilde yaşama özgürlüğüdür. Bu bölümde, sınıflı toplumların insanlarına sunduğu olumlu özgürlük türünü göstermek, bir başka deyişle, insanları umutsuzluktan uzak tutmak için onlara nasıl bir telafi sağlandığını göstermek istiyoruz.

Bu konuyu ele almak için uzak bir kaynaktan, farklı iş kollarının Amerikalılar için göreceli prestij değerleri üzerine yapılmış olan uzun süreli bir araştırma projesinden başlayalım. Ulusal Fikir Araştırma Kurumu'nun araştırmacıları bu konu hakkındaki ilk anketi 1947'de uyguladıktan sonra, 1963'te tutumları yeniden inceledi. Ayrıca, 1925'te yapılmış olan bir mesleki konum çalışması ile karşılaştırma yapma olanağı da buldu. Ulaştıkları sonuçlar şaşırtıcıydı. Farklı iş kollarının algılanan göreceli prestijlerinde büyük değişimler görmeyi beklerken, iki kuşaklık zaman diliminde hem büyük bir kriz hem de mesleki yapıda gözle görülür değişimler yaşanmış olmasına rağmen, Amerikalıların daha prestijli ve daha az prestijli işlerin neler olduğuna ilişkin genel görüşlerinin görece sabit kaldığını ortaya çıkardılar. Hatta, "iyi" ve "kötü" işler hakkındaki fikirlerin neredeyse yarım yüzyıl boyunca aynı şekilde kalmış olmasının da ötesinde, bulguların esas içeriği daha da ilginçti. Araştırma bulgularının bir özeti aşağıdadır:

Cazip Meslekler Nelerdir?

Meslek	Mart 1947 Derece*	Haziran 1963 Derece*
ABD Yüksek Adalet Divanı	1	1
Doktor	2.5	2
Nükleer fizikçi	18	3.5
Bilim insanı	8	3.5
Siyaset bilimci	10.5	5.5
Eyalet valisi	2.5	5.5
Federal hükümette kabine üyesi	4.5	8
Üniversite hocaları	8	8
ABD kongre temsilcisi	8	8
Kimyager	18	11
Avukat	18	11

ABD Dışişleri'nde diplomat	4.5	11
Dışçı	18	14
Mimar	18	14
Bölge savcısı	13	14
Psikolog	22	17.5
Bakan	13	17.5
Büyük bir şirketin yönetim kurulu üyesi	18	17.5
Büyük bir şehrin belediye başkanı	6	17.5
Rahip	18	21.5
Bir eyalet yönetiminde daire başkanı	13	21.5
İnşaat mühendisi	23	21.5
Pilot	24.5	21.5
Bankacı	10.5	24.5
Biyolog	29	24.5
Sosyolog	26.5	26
Dini bir okulda öğretmen	34	27.5
Düzenli orduda yüzbaşı	31.5	27.5
Büyük bir işletmede muhasebeci	29	29.5
Devlet okulu öğretmeni	36	29.5
100 kadar çalışanı olan bir fabrikanın sahibi	26.5	31.5
Müteahhit	34	31.5
Resimleri galerilerde sergilenen bir sanatçı	24.5	34.5
Senfoni orkestrasında müzisyen	29	34.5
Roman yazarı	31.5	34.5
Ekonomist	34	34.5
Uluslararası işçi sendikasında memur	40.5	37
Demiryolu mühendisi	37.5	39
Elektrikçi	45	39
Bölge tarım memuru	37.5	39

Matbaa sahibi-operatörü	42.5	41.5
Eğitimli makinist	45	41.5
Çiftlik sahibi ve işletmecisi	39	44
Cenaze levazımatçısı	47	44
Kent yönetiminde kamu görevlisi	45	44
Gazetede sütun yazarı	42.5	46
Polis	55	47
Günlük gazetede muhabir	48	48
Radyo spikeri	40.5	49.5
Sayman	51.5	49.5
Kıracı çiftçi-çiftlik hayvanları ve makineleri olan, çiftliği işleten kişi	51.5	51.5
Sigorta temsilcisi	51.5	51.5
Marangoz	58	53
Şehirde küçük bir dükkanın işletmecisi	49	54.5
İşçi sendikasının yerel yetkilisi	62	54.5
Postacı	57	57
Tren kondüktörü	55	57
Toptan satış yapan gezici temsilci	51.5	57
Tesisatçı	59.5	59
Araba tamircisi	59.5	60
Çocuk parkı yöneticisi	55	62.5
Berber	66	62.5
Fabrikada makine operatörü	64.5	62.5
Yemek standı sahibi-işletmecisi	62	62.5
Düzenli orduda onbaşı	64.5	65.5
Otomobil teknisyeni	62	65.5
Kamyon şoförü	71	67
Kendi teknesi olan balıkçı	68	68
Mağazada tezgahtar	68	70

Sütçü	71	70
Tramvay sürücüsü	68	70
Oduncu	73	72.5
Restoran aşçısı	71	72.5
Gece kulübünde şarkıcı	74.5	74
Benzin pompacısı	74.5	75
Liman işçisi	81.5	77.5
Demiryolu işçisi	79.5	77.5
Gece bekçisi	81.5	77.5
Madenci	77.5	77.5
Garson	79.5	80.5
Taksi şoförü	77.5	80.5
Rençper	76	83
Apartman görevlisi	85.5	83
Barmen	85.5	83
Çamaşırhanede ütücü	83	85
Büfeci	84	86
Ortak çiftçi – hayvanları veya ekipmanı olmayan ve çiftliği yönetmeyen kişi	87	87
Çöpçü	88	88
Temizlik işçisi	89	89
Ayakkabı boyacısı	90	90

* Bu derecelendirmeler şu soruya verilen yanıtları temel almaktadır: “Bahsi geçen her meslek için lütfen bu mesleğin genelgeçer saygınlığına ilişkin olarak *kendi kişisel fikrinize* en uygun olan ifadeyi seçiniz (mükemmel, iyi, orta, ortalamanın biraz altı, kötü).” Sayılar, bu doksan mesleğin her birini değerlendirirken verilen cevabın göreceli büyüklüğüne ilişkin bir fikir vermeyi amaçlamaktadır. Bu mesleklerin göreceli prestiji de, farklı sınıftan insanlar tarafından aynı şekilde derecelendirilmiştir.

Bu prestij ölçeği, mesleki statünün doğrudan ekonomik güçle ya da diğerlerine emir verme gücüyle aynı şey *olmadığını*

açıkça ortaya koymaktadır. Büyük bir şirketin yönetim kurulu üyesi; bir avukat, dışçı ya da üniversite hocasına göre sıralamada çok daha altta yer alsa da, toplumsal kaynakları kontrol etmek açısından daha fazla güç sahibidir. Kurumsal yapıda benzer bir güce sahip olan bir bankacı listenin daha da aşağılarındayken, yüz çalışanı olan bir fabrika sahibi, prestijli işler listesinde ilk üçe bile girememektedir. Aynı şey bir yere kadar politikacılar için de geçerlidir: Bu ölçekte bir üniversite hocası bir şehrin belediye başkanından, bir bilim insanı ise ABD temsilcisinden daha prestijlidir. Şimdi, sınıfın gizli yaralarının ışığında, bu bulguların bu şekilde olmasının neden doğal olduğunu açıklamaya çalışalım.

Yorumlamaya Yönelik İşler ve Manevi Doygunluk

Bu ölçeğin üstteki üçte birlik kısmına genellikle toplumda çeşitli yorumlama işlevlerini yerine getiren kişiler hâkimdir. Bu tür meslekleri olan kişilerin, olayların nasıl ve neden olduğunu yorumlayacak uzmanlığa sahip olmaları gerekir; bilgileri, kurumsal mücadeleler yürütmek ya da işyeri açısından başarılı kampanyalar düzenlemek için gereken bilgilerden farklı türdedir. İnsanların en az saygıyı itaat etmeleri gereken kişilere duyduklarını gösteren bu statü sıralaması, kuşkusuz ne son kırk yıla, ne de endüstriyel kapitalizm çağına hastır; insanlık tarihinin çok farklı zamanlarında, çok farklı yerlerde, manevi doygunluğa güçten daha önem verilmiştir.

Örneğin, İsa'nın doğumundan bin yıldan daha öncesinin antik Hindistan'ına ait kast sisteminin kökenlerini açıklayıp doğruluğunu gerekçelendiren bir efsanede, neredeyse aynı değerler hiyerarşisi görülmektedir. Bu efsaneye göre, fedakarlığı sayesinde evreni başlatan yarı tanrı yarı insan Purusha'nın vücudu, hiyerarşik olarak düzenlenmiş Hint toplumunun temel toplumsal düzeni haline gelecek olan parçalara ayrılmıştır. Purusha'nın ağzı rahipler, düşünürler, kanun yapımcılar ve devlet bakanları; iki kolu asiller, krallar, vasallar ve savaşçılar; iki uyluğu toprak sahipleri,

tüccarlar ve tefeciler olmuş; iki ayağından ise işçiler, zanaatçılar ve köleler ortaya çıkmıştır.

Tıpkı Ortaçağ Avrupası'ndaki benzerleri gibi, antik Hindistan'daki rahipler de kendi zamanlarının tek okumuş kimseleriydi. Diğer insanlar için gizemli olan geniş görüşleri ve bilgilerinin onlara tanrıları yatıştırma ve doğal güçler üzerinde etkili olma kudreti verdiği düşünülürdü. Dolayısıyla, tanrılarla insanlar arasında arabuluculuk yapan rahiplerin diğer insanlardan daha üstün, tanrılara yakın oldukları kabul edilirdi.

Rahibin günümüzdeki karşılığı profesyoneldir; Vladimir Nabokov Sigmund Freud'u "Viyana'nın cadı-doktoru" olarak adlandırdığında, kelimelerini iyi seçmişti. Doktor sizin için vücudunuzu yorumlar, hayatta kalmak için ihtiyacınız olan, ama sizin sahip olmadığınız bilgilere sahiptir. Bilim insanları da – kimyacılar, biyologlar, fizikçiler- benzer şekilde insan toplumunun hayatta kalmasında belirleyici olan doğal güçleri yorumlarlar. Psikologlar ve papazlar psişik ve spiritüel güçleri; kendiniz, başkaları ve tanrı için kim olduğunuzu yorumlarlar. Hâkimler, avukatlar ve kanun koyucular, toplumsal düzenin yorumcuları ve kural koyucularıdır. O halde tüm profesyoneller rahiptir: Bunları anlamayan kişilerin yaşamları üzerinde etkili olan gizemleri yorumlarlar.

Profesyonellerin gücünün dayanağı bilgiyi sağlama ya da saklama yeteneklerinde yattığı için, konumları başkaları tarafından sorgulanmaz; hem kendileri birer "otorite"dir, hem de kendilerinin "otoritesi"dirler. İşte bir profesyonele ekonomik güce sahip kişilerden daha yüksek bir statü sağlayan şey, bu içsel, kendi kendine yeten güçtür. Özerklik, onları "piyasa-geçirmez" olarak gösterdiği için, etrafındakilere ne olursa olsun onlar görevlerini yerine getirmeye devam edebilir.³⁸ Bu besleyici güçleri onların

38 1960-70 yıllarında mühendislik işlerinin yok olmasının, işten çıkarılan mühendislerde bu denli büyük bir duygusal çözülme yaratmasının nedenlerinden biri de budur. Kendileri gibi uzmanların bu şekilde endüstriyel iş piyasasının içine atılacaklarını, yani vasıflarının hiçbir gerekliliği kalmayacağını hiçbir zaman tahmin etmemişlerdir.

insanlara ulaştırdıkları bir yetenek gibidir; profesyonellerin insanlara ihtiyacı olmaz, insanların onlara ihtiyacı vardır. Bu bakımdan, sınıf toplumunda gerçekten bağımsız olan yegane kişilerdir, ihtiyaç duyduklarından çok daha fazla ihtiyaç duyulurlar.

Yorumlayıcı güce verilen değerin örgütsel güce verilenden daha fazla olması, modern sınıf toplumunun dışında da geniş bir alana sahiptir; manevi doygunluğu sağlayanın, yani profesyonelin esas gücü, Amerika'nın endüstriyel yüzyılı süresince büyük önem kazanmış olan, piyasa değişiminden bağımsız ve özgür olma değerleriyle benzeşmektedir.

Amerikalı bireyciler geleneksel olarak bağımsız birer mal sahibi ya da çiftçiydiler. 19. yüzyılın başlarında Amerika henüz küçük çiftçilerden ve esnaftan oluşan bir ulusken, aslında insanların kendi patronları olmak için belli bir şansları vardı. Fakat bu hayali gerçekleştirme olasılığı zamanla kaybolup gitti. Yüzyılın başında bir işi olan beyaz nüfusun %80'i kendi işini yaparken, bu oran 1870 itibariyle %41'e düşmüştü. 1940'da bu nüfusun yalnızca %18'i kendi işini yapmaktaydı ve 1967 itibariyle ise bu rakamın da yalnızca yarısı, yani %9'u böyle bir bağımsızlığa sahipti.³⁹

Bununla birlikte, kendi işini yapmak, mavi yakalı işçiler arasında karşı karşıya kaldıkları gerilimleri ortadan kaldıracak bir özgürlük imgesi olarak kalmaya devam etti. Chinoy'un 1950'lerde bir orta batı şehrinde otomotiv işçileriyle yapmış olduğu çalışmalar, bu kişilerin çoğunun otomobil tesisindeki işlerine başlarken bunu yalnızca geçici olarak, kendi işlerini kurmadan önceki bir durak olarak düşündüklerini göstermiştir. Bu işçilerin çoğu yirmilerinin sonuna ya da otuzlarının başına geldiklerinde artık işlerini geçici olarak görmekten vazgeçmiş olsalar da, hâlâ kendi işlerini kurma hayalleri sürmektedir. Orta yaşlı işçilerin bir benzin istasyonu, küçük bir dükkan ya da çiftlik sahibi olma ha-

39 Bottomore, Bonnell ve Reich'tan alınmış olan bu rakamlara daha önce de atıfta bulunmuştuk.

yallerinin sürüyor olması, kısa bir süre örgün eğitimden geçmiş olan bu insanların ancak bu şekilde kendi işlerine sahip olabilecekleri gerçeğiyle açıklanabilir. Öte yandan, görüşmüş olduğumuz kişilerde bu eski ideale karşılık yeni bir ideal, çocuklarının ne olacağı hakkında güçlü bir hayal ortaya çıkmış durumdadır.

Görüştüğümüz orta yaşlı kişiler, çocukları için iyi bir hayattan söz ederken küçük işletmeleri kastetmiyordu. Onlara göre iyi bir hayat ancak doktorluk, üniversite hocalığı ya da mimarlık gibi, çocuklarının entelektüel güçlerini kullanabileceği mesleklerle mümkün olabilirdi. Yukarıda atıfta bulunulmuş olan Ulusal Fikir Araştırma Kurumu'nun çalışmalarında her türden toplumsal sınıftan insanla yapılmış görüşmeler yer almaktadır; görüşmelerimizde manevi doygunluk veren işlere verilen değer son derece baskın olduğundan, bu genel eğilime en az uyan bedensel güç gerektiren işlerdir. İşçilere bakıldığında ise, bu arzularının gerçekleşme olasılığı, mülk sahibi ya da çiftçi olma arzusuna sahip olanlarınkinden bile daha azdır: Bedensel iş yapan her bin kişinin çocuklarının ancak %18 kadarı bu mesleklere girebilmektedir.⁴⁰ Peki böyle bir gerçeklik söz konusuysa, bu hayal nasıl olup da hâlâ varlığını sürdürebilmektedir?

Bu hayalin bu denli kuvvetli olmasının nedeni, vasıflarını kullanabilen girişimci kişilerin yalnızca bu türden uzmanlıklarda gerçek benlikleri ile birleşmiş görünmesidir. Nietzsche'nin sevgi ile gücü birleştirme öğüdüne uyabilmelerine olanak tanıyacak türden bir güce yalnızca profesyoneller sahiptir. Buna sahip bir adam diğerlerini incitme kaygısı olmadan ilgisini ifade edebilir, çünkü diğerlerinin ondan beslenmeye ihtiyaçları vardır ve bu kişinin de sanatını icra etmek karşılığında, isteklerine uyulması –tedaviye ihtiyacı olan hastanın, cinayet zanlısının, bilgi ya da not ihtiyacı olan öğrencininki gibi, geri çevirmeden rıza göste-

40 Hatta sondan bir önceki pozisyon olan serbest mesleğe daha bile azı ulaşabiliyor: Bedensel iş geçmişinden gelen bin erkeğin ortalama sekizi bunu başarabiliyor. Blau ve Duncan, *The American Occupational Structure* (New York: John Wiley & Sons; 1967) çalışmasından hesaplanmıştır.

rilmesi- haricinde herhangi bir ürün ya da edim gibi bir ihtiyacı yoktur. Bu tek yönlü yol, özgürlüktür.

Kontrol duygusunun, bilgisayar satıcılığı “mesleğine” girme üzerine konuşan genç bir adama nasıl hissettirdiğinin somut bir örneğini vermemize izin verin, bu arada kontrole ilişkin fikirleri, bu işi neden bir meslek olarak gördüğünü de açıklamaktadır.

Patrick Flanagan, Boston’daki bir İrlanda işçi mahallesinden gelmiş ve üniversite okumak için Batı’ya gidebilmiş genç bir adamdır. Gemilerde yükleme memuru olan bir babanın oğlu olarak özellikle de kendisini eski okulundaki ve mahallesindeki diğer çocuklarla kıyasladığında, şu ana kadarki başarılarıyla gurur duymaktadır. Onunla yaptığımız görüşmenin ilk bir saati boyunca, bize saatlerce çalışıp sebat göstererek her sınıfı geçişinde ailesinin dahil olduğu topluluktan gittikçe nasıl uzaklaştığını ayrıntılı bir biçimde anlatmıştı. Flanagan başarısını anlatırken, kişisel özgürleşme gibi, yeni zevkler ve içgörüler kazanma şansı gibi, kendisi kadar yetkin gördüğü kişiler tarafından anlaşılabilme şansı gibi, oldukça kişisel ifadeler kullanmıştır. Tüm bu fırsatlar, üst sınıf ailelerden gelen “gerçekten muktedir insanlar” ile gururla ilişkilendirdiği, özgürlükçü bir anlayış kazanmasına yol açmıştır. Vietnam savaşına karşıdır ve öğrenci hareketiyle ilişkili yeni hayat tarzlarından bahsetmektedir. Görüşmeyi yapan iyi giyimli ve uzun saçlı üniversite öğrencisine “sizin gibi arkadaşların hissettiği şeyin aynısı” demiştir.

“O aptal insanlar” dan paçayı kurtarmak için esas ihtiyacı olan şeyin, birilerinin ona patronluk yapmaması ve “sıkıcı duyarsız tiplerle” uğraşmasına gerek olmaması olduğunu söylemiştir.

Flanagan çok kuşkucu bir genç adam gibi görünmesine rağmen hayal aleminden çıkıp gerçeklere dönme modası onu tam olarak ele geçirmemiştir. Gelecekteki planları sorulduğunda, “bilgisayarlara çok ilgi duyuyorum; ayrıca ikna yöntemleri ve bunun gibi şeyler hakkında düşünmeyi seviyorum” diye yanıtlıyordu. Hayali, kendi satış temsilciliğini kurmaktı ve belirgin bir

özelliği olan azmiyle, boş zamanlarında bir arkadaşıyla dışarıdan iş yapmak üzere bir ortaklık kurmuştu. Uzun bir süre boyunca yetkililerin basiretsizliğini eleştirip; okulun, ailesinin ve topyekun Amerikan kültürünün onu nasıl manipüle ettiğini fark edip buna nasıl direndiğini anlattıktan sonra, hiçbir ahlaki çelişkiye düşmeksizin ve herhangi bir tutarsızlık hissetmeden, manipülasyonu nasıl kendi hayat biçimi haline getirdiğinden bahsetmeye başlamıştı.

İleri teknoloji ürünler satmanın nesi size cazip geliyor diye sorulduğunda “Agnew gibi kaçıkların bana ulaşamayacakları bir konuma gelmek istiyorum” diye yanıtlıyordu. “Öyle bir uzmanlığa sahip olmak istiyorum ki, kimse bana ne yapacağımı söyleyemesin.” Flanagan bağımsızlık hayalini anlatmak için “kendi patronum olmak” gibi ifadeler ile üst otoritelerin hâkimiyeti altına girmemeyi ifade eden metaforlar kullanıyor. Bu bakımdan, duyguları Ely Chinoy’un görüştüğü otomobil işçilerinin, örneğin kendi benzin istasyonu bayiliğini kurmak gibi istekleriyle bir süreklilik gösteriyor. Flanagan da benzer bir şekilde günümüzde nasıl bir iş yaparsa emir almaktan kurtulabileceği üzerine kafa yoruyor. Bir zamanlar içinde yaşamak zorunda olduğu İrlandalı işçi sınıfı topluluğunun “öldürücü aptallığı”na tepkisi, güç dengisini öyle bir tersyüz etmektir ki, yaptığı işle *o diğerlerini* manipüle edebilsin; çünkü onun bildiği özel bir şey var. Bu açıdan, zeki olmakla kontrol sahibi olmak arasında bariz bir bağ kuruyor: “Diğer insanların ne hissettiğini kavramak ve bunu şekillendirmek için akıllı olmak lazım; işte bana cazip gelen şey bu.”

Öte yandan Flanagan’ın geleceğine yönelik hayali, bir kaçıştan, bir intikam arzusundan ibaret değil: “Böyle bir konuma ulaşır ulaşmaz tam olarak kendim olabilirim, gerçekten iyi şeyler yapabilirim, çünkü neyin *olması gerektiğini* düşünüyor olursam olayım, en azından bunu mümkün kılmak yalnızca benim sorumluluğumda olacak.” Bağımsızlık ve sınıf toplumunun koşullarından muaf olmak, onun için diğerlerine karşı sevgisini daha samimi bir şekilde ifade edebilme şansı demektir. Yalnızca özel

yeteneklerini kullanabildiği bir konumda olursa, duygularına göre davranabilecektir.

Patrick Flanagan yaptığı işi bu şekilde idealize ederek, son bölümde anlatılmış olan gerçek benliğin yalnızca bir sır, bir niyet olarak kaldığında güvende, ifade edildiğinde ise tehlikede ve kırılgan olmasıyla ilgili sorunlarla başa çıkmaya çalışıyor. Hatırlanacak olursa, bir okulun müdür yardımcısı, bir güç figürü olarak hassasiyet ve sevecenlik göstermesi halinde öğrencilerin kendisini kullanabileceğinden ya da onunla dalga geçebileceklerinden korktuğu için onlara sert davranmaktaydı. Eğer Anna Baron ailesine sevgisini belli ederse, onlar bunu kürkçü dükkanına geri dönmeye hazır olduğunun göstergesi olarak mı alırdı acaba? Ve o zaman yine eski günlerdeki gibi ailesine boyun mu eğcekti?

İnsanlar sosyal etkileşim halindeyken karşılarında ne gördüklerini bilirler: Sen benim için bütün bir insansın ve seni buna göre yargılıyorum, genel olarak benden saklamaya çalıştığın bir şey üzerinden değil. Bu şeyin belli belirsiz farkında olabilirim, benim kendime yapıyor olduğum şeyi senin de kendine yapıyor olduğunu hissedebilirim, ama yine de bu sezgime göre davranırsam, kendimi sana ifşa etmek gibi büyük bir risk almış olurum. Beraber bir fabrikada çalışıyor ya da aynı sınıfta oturuyor ya da birlikte bir dernek toplantısında bulunuyor olabiliriz; arkadaşlık kurma amacıyla bir giriş yapıyorsun ama çok örtük, söylediğin şey ancak satır aralarından okunuyor, çünkü açık beyanlarda bulunmak seni fazlasıyla korunmasız bırakır. Bu durumda, bana görünmez olduğunda bile senin gerçek ruhunu tahmin etmeye çalışıp ona göre mi davranmalıyım, yoksa bunları bırakıp işimize mi bakmalıyız? Elbette ki insanlar bazen o adımı atar, karşısındakine güvenir ve karşılığında da ödüllendirildiğini görür. Fakat gücün gerçekliğinin deneyimin mahremiyetine nüfuz etmiş olduğu korunaklı bir toplumda, kişi duygusal olarak tarafsız davranmanın daha güvenli olduğunu anlayana kadar çok defa terslenebilir. Eğer bu toplumsal açıdan denk olan kişiler için ge-

çerliyse, denk olmayanlar için, örneğin öğrencileriyle başa çıkmaya çalışan bir müdür ya da öğretmen, amiriyle başa çıkmaya çalışan bir işçi için çok daha fazla geçerlidir.

Bunun aksine, profesyonelin hiçbir şeyi saklamasına gerek yoktur, çünkü işi, onu ters tepkiler almaya dayanıklı kılar. Öte yandan bu idealleştirme yine de gücün ve edimin dünyasına sıkı sıkıya bağlıdır. Patrick Flanagan'ın karmaşık, gizemli makineler satıp böylelikle içinde hapsolmuş olduğunu duyumsadığı duyarlı, hisseden varlığıyla uyumlu bir yaşam sürebilme düşüncesi, sınıfın davranışlarla duyguları birbirinden ayırdığı bir dünyada, bölünmemiş bir benliği mümkün kılabilen bir kurgudur. Gerçek benliğin bir gerçeklik olmasına olanak tanıyan tek şey, diğerlerini de manipüle ederek sizin inandığınız şeyin onların da iyiliğine olduğuna onları ikna edebilmektir.

Yaptığımız görüşmelerde meslekleri çekici kılan şey ile bu mesleklerde aslında ne ile uğraşıldığı ayrı şeyler olarak görülmektedir. Söz konusu meslekleri bu kadar değerli gösteren şey, doktorun ya da üniversite hocasının diğer insanlara nazaran bulundukları konumdur. Mesela üç çocuk annesi bir kadına, ailesi hastane faturaları yüzünden borç içinde yüzerken ve kendisinin de jinekologlarla olan deneyimleri bitmeyen bir korku hikayesi gibiyken, büyük oğlunun neden doktor olmasını istediğini sorduk. "Mesele para değil, bakın... böyle bir konumda olursanız en azından iyilik yapabilmek için önünüzde engel olmaz, orada bulunma nedeniniz budur çünkü... eğer iyi biriyseniz o zaman iyi bir doktor olabilirsiniz ve bence böyle bir insan bunun kıymetini bilir, sizce de öyle değil mi? Yani pek çok insan böyle davranamıyor." Konum, benliğin bütünleşmesine giden bir yol gibi görünmektedir: "Eğer iyi biriyseniz o zaman iyi bir doktor olabilirsiniz."

Şimdi konuşmuş olduğumuz işçilerin bir yanda işverenlere ve politik liderlere, diğer yanda ise hocalar, entelektüeller ve öğrencilere karşı hissettikleri arasında neden bir ayrıma gittikle-

rini anlamının temelinde yatan şeyden bahsedelim. Bu kişiler işverenlere ve politikacılara karşı, içinde gücün farkındalığı ile bir nebze korkunun bir arada olduğu, sert ve şüpheli bir tutum sergilemektedir. Bir adam “bir yönetici, doğru kişileri tanıyan bir üçkağıtçıdan ibarettir” diye bir yorumda bulunmuş; diğerleri ise kendi topluluklarından çıkıp politik yollarla yükselmiş bir kadına karşı duydukları güvensizlikten bahsetmişlerdi. Özetle, insanların genellikle bu türden başarılarla karşı belli bir kabulü olmakla birlikte, saygıları yoktur.

Daha farklı bir türden olmakla birlikte entelektüeller ile öğrencilere yönelik yoğun bir kin beslendiğini de fark ettik. İşçilerin öğrencilerde görüp nefret ettikleri şey, kendi ellerindeki özgürlüğü umursamıyormuş gibi davranmaları, başkaları onların ellerinde tuttukları kendi yaşamını kontrol etme şansını bu kadar umutsuzca isterken, onların adeta kendilerini harcıyor olmalarıdır. Böylesi bir kinin var olması için, söz konusu konunun idealize edilmiş olması, buna bağlı olarak da bu konumdaki insanın tıpkı görevini kötüye kullanan bir rahip gibi algılanmasıdır. Daha önce kendisinden alıntı yapmış olduğumuz televizyon tamircisi Fred Gorman da benzer şekilde belediyede dönen entrikalara şaşırmamakta, ama iki mühendisin televizyon tüplerini değiştirdiğini gördüğünde ciddi biçimde hakarete uğramış hissetmektedir: İmrenilecek bir pozisyonda olmalarına rağmen, bu krallara yaraşır konumu reddetmektedirler. Eğer *onlar* bile reddediyorsa, herhangi bir kaçış yolu, Gorman’ın kendi hayatında açılmış olan yarığın tedavisi için hiç umut var mıdır?

Bu durum, profesyoneller açısından mesleklere romantize edilmiş bir şekilde yaklaşmak gibi gelebilir; ama aslında on dokuzuncu yüzyıldan itibaren orta sınıfın sanatçıyı ve unvanını romantize etmesine çok benzemektedir. Her iki durumda da ufak bir elit grup diğerlerine tam anlamıyla gelişmiş insanlar gibi görünmektedir. Son yüzyılda sanatçı nasıl orta sınıf tarafından çok önemli biri olarak göklere çıkartılmışsa, şimdi de profesyoneller başkalarına sevgi ile gücü birleştirebilecek yegane kişiler olarak

görülmektedir. İdealle edilmiş figürün doğası değişmiş de olsa, sınıf toplumunda yalnızca kişisel olarak tam anlamıyla gelişmiş görünen bir azınlığa yer olması, bunca zaman boyunca hiç değişmeden kalmıştır.

Bedensel İşlerde Özgürlük

İnsanların kimin ve neden elit olduğuna ilişkin imgelerinin dayandığı koşullar ile, işçilerin bedensel işler ile düşük statülü beyaz yakalı işlerin iyisini kötüsünden ayırırken yaptıkları, kendilerine daha yakın gördükleri türden bir özgürlüğü değerlendirirken dayandıkları koşullarla aynıdır. Bir süreliğine Ulusal Fikir Araştırma Kurumu'nun ölçeğine geri dönelim. Görünüşe bakılırsa çoğu mavi yakalı işe çeşitli beyaz yakalı işlerden *daha* prestijli olarak bakılmaktadır. Şehirdeki küçük bir dükkan sahibi ile bir marangoz hemen hemen aynı konumda görülmekte, ama bir elektrikçiden daha altta yer almaktadır. Öte yandan, bir marangoz toplu satış yapmaya çalışan gezici bir satış görevlisinden ya da bir mağaza çalışanından daha prestijlidir.

Bize göre beyaz ve mavi yakalı işlerin bu şekilde birbirine karışması, insanların sıradan mesleklerin statüsüyle en üstte yer alan mesleklerin statüsünü aynı şekilde ölçmesinden kaynaklanmaktadır. Bireylerin bir dereceye kadar özerkliğe sahip oldukları meslekler -yani otoriteden bir ölçüde muaf oldukları ve yaptıkları işi başkalarının değişen taleplerine göre savunmak durumunda olmadıkları işler- kişilerin diğer insanlarla uğraşmak ve onlara açıklama yapmak zorunda oldukları işlere göre daha çok arzu edilir. Bu nedenle, bir marangoz iki parçayı çok düzgün bir şekilde birleştirdiğinde iyi iş çıkardığını düşünebilir, ama bir mağaza müdürünün işini iyi yaptığının söylenebilmesi için insanların ürünleri satın alıyor olması gerekir. Müdür iki kat daha fazla kazanıyor olabilir, ama yukarıdaki ölçeğin gösterdiği üzere, insanlar marangozluğu daha iyi bir iş olarak değerlendirmektedir.

Bu düşünce biçimi ölçeğin en altında neden fabrika işlerinin değil de bireyin bir başkası için çalışmak zorunda olduğu, hiz-

met sektöründeki işlerin bulunduğunu açıklamaktadır. Bir barman bir madenciden, bir taksi şoförü bir kamyon şoföründen daha alt sırada yer almaktadır; bizce bunun nedeni, bu kişilerin işlerinin daha bağımlı, başkalarının insafına kalmış olarak algılanmasıdır.

İşlerin göreceli statüsünü belirleyen değerler aynı zamanda kadınların ve erkeklerin belli bir iş kategorisinden aldıkları gerçek tatmin üzerinde de etkili olmaktadır. Bir önceki bölümde Blanuer'in bir bulgusundan bahsetmiştik. Buna göre, bir işçi neyi ne zaman yapacağı üzerinde ne kadar söz sahibi ise o kadar mutludur ve işini yaparken de daha az yabancılaşmış hisseder. Yalnızca iş odaklı, diğer insanlardan soyutlanmış işlere kıyasla başkalarının varlığını içeren işler üzerine yapılan çalışmalar da, yalnız çalışan kişilerin diğer insanlarla uğraşmak zorunda olanlara göre işlerinden daha çok tatmin olduklarını göstermektedir. Hatta daha sonra yapılmış bir başka çalışmada, astlarını yönetmek zorunda olan kişilerin işlerinden daha az tatmin oldukları, yalnız çalışan ve üzerlerinde diğer insanların yaptıklarının sorumluluğunu taşımayan meslektaşlarına göre daha düşük bir pozisyondaymış gibi hissettikleri bulunmuştur.

O halde, listenin daha üst sıralarında bulunanlar genel olarak yalnız çalışabilen ve başkalarına ihtiyacı ya da bağıllığı bulunmayan kişilerdir. Dolayısıyla, Amerikan endüstri sıralamasındaki itibar artışı, piyasadaki alış verişin ekonomik koşullarında başkalarıyla ilişkilene ya da sürtüşmeden kaçınan, bireysel davranıştaki artış olarak gözükmektedir. Buradaki büyük paradoks ise, yardımlaşma gücünün etkileşim ve karşılıklı alış veriş ortamında gelişmesinden ziyade, insanların başkalarına karşı verici olabilmesinin, onlara bakım ve yardım sağlayabilmesinin, ancak ve ancak diğer kişilerden yalıtılmaları, yetenek ve eğitim sayesinde yeterliliklerinin "içselleşmiş" yetenekler haline gelmesiyle mümkün olabileceğinin düşünülmesidir.

Bürokrasi ve karşılıklı bağımlılık arttıkça, dev şirketler kü-

çok işletmelerin yerini aldıkça, iş bölümü gittikçe belirginleştikçe, giderek daha çok sayıda insanın özerk hissedebileceği iş koşullarından yoksun kalacağı düşünülebilir. Oysa iş yapısında yalıtılmış sayısız mevkinin ortaya çıkabilmesine ve böylelikle insanların konumlarını uzmanlıkları aracılığıyla başkalarınınkinden ayrı bir adaymışçasına soyutlayabilmelerini sağlayan şey, iş bölümünün ta kendisidir. Bununla, özellikle de kurumsal bürokrasilerde ve yönetici pozisyonlarında pek çok mesleğin “profesyonelleştirilmesi”ne yönelik artan girişimleri kastetmekteyiz. Melvin Kohn, bu sürecin bürokratik işçilerin daha fazla iş güvencesi olması ve işlerin kendilerinin de daha karmaşık olması nedeniyle ortaya çıktığını savunmaktadır. Ne var ki bu koşullar, profesyonelleşme arzusunun kendisine dair bir açıklama getirememektedir.

Leonard Sayles, “müdür, yapının içinde öyle bir konuma geçmek ister ki, inisiyatiflerin dengesi onun lehine olsun” diye yazmaktadır, böylelikle kimsenin ondan değil, onun başkalarından itaat talep edebileceği denli yalıtılmış olabilir. Eğer bir kişi başkalarını yeteneklerinin eşsiz olduğuna, kendisini kararlarının sorgulanamayacağı bir uzman olduğuna inandırırorsa, o zaman başkalarının buyruklarından bağımsız olabilir.

Elbette ki profesyonelleştirme, büyük ölçüde rastgele oluşturulmuş gizemli bir hava yaratmaktadır: Sadelik yerine karmaşık bir dil, doğrudan eylemin de gayet işe yarayacağı hatta daha iyi bile olabileceği durumlarda bürokratik rutinlerin devreye sokulması vs. Çünkü eğer bir bürokrat daha önce görmüş olduğumuz, kendi astları için aldığı sorumluluk nedeniyle kabul görememiş olan denetçi George Corona’nın başına gelenlerden kaçınmak istiyorsa, böylesi bir sessiz sinema oynatmak gerekli olmaktadır. Şirketlerde ve bürokrasilerde bağımsız iş miktarı arttıkça, alt kademelerin yaptığı üretici işler yönetim ve ofis işlerine karışır; daha çok sayıda beyaz yakalı işçi de, alt düzeyli görevlilerin ya da fabrika işçilerinin yaptıklarının sorumluluklarıyla kuşatılmış olur. Corona’nın başına gelen de budur ve bu durumdan çıkmanın

tek yolu Patrick Flanagan'ın yapmayı istediği şeyi yapmaktır. Yeteneklerini profesyonelleştirerek "inisiyatifler dengesi"nin sana akmasını sağlamak ve böylece başkalarının sana ihtiyaç duyması, ama onların senin yaptığın şeyi anlayamıyor olması.

Öte yandan, bunu basitçe şarlatanlık olarak kabul edip ayıplamak, insanların içinde bulundukları durumu tam olarak kavrayamamak demektir.

"...Şimdi, bir üniversite hocasının cidden akıllı olması gerekir, yoksa işini yapamaz, mesela seni ele alalım, iyi bir çocuğa benziyorsun, ama iyi çocuklar fazla da bir yere varamıyor, öyle değil mi?... Ne gerekiyorsa yapmalısın, kafanı çalıştırman lazım, anlarsın ya, çok değerliymiş gibi yapmalısın..."

"Bak, aslında çok basit. Yani ben de erkeğim sen de, değil mi? Konuşuyoruz, ben senin birandan içiyorum; diyorlar ya, iletişim kuruyoruz. Ama eğer bu evden çıkarsak, insanlar senin hakkında 'kimseye ihtiyacı olmadan kendi kendine yetiyor' derler; beni gördüklerinde ise, eğer beni tanıyorlarsa merhaba der yoksa da geçip giderler... Taktığımdan değil, sonuçta hepimiz toprağa gideceğiz, ama *sen* kendin için endişelenmek zorunda değilsin çünkü doğru şeyi yapabilmek senin elinde."

İşi çöpçülük olan bu adamın söyledikleri, görüşmeyi yapan kişide gördüğü güce tepki vermekten ibaret değildir. Zeka, aynı zamanda gücün kendisini açıklama ve bu kavrama ışık tutma kapasitesi haline gelmektedir. Son bölümde incelemiş olduğumuz gibi, hem iyi hem de kötü kişisel yargılarda bulunurken esrarengizi oynamak kurumların belirgin özelliğidir. Fakat kimse bir doktorun ya da mimarın işini iyi yapıp yapmadığını "esrarengiz" hale getirmeyecektir. Onlar iyide de kötude de kendi kendilerinin yargıcıdırlar, çünkü ne yaptıklarını gerçekten bilen bir tek onlardır.

İşleri yorum yapmayı gerektirmeyen kişilerin doktorların konumuna yönelik bir inanca sahip olması, hem doktorlara, hem

de insanlık için genel olarak önemli olan diğer alanlardakilere - konutlandırma, siyasi haklar, eğitim - yönelik mutlak bağımlılık duygusunu arttırmak demektir. İşleri sıradan insanı sıradan insana açıklayarak her şeyi daha iyi hale getirmek olan bu insanlar karşısında, *onlar*, yani şu fabrika işçileri, şu hademeler kimdir ki? İşçilerin ihtiyaçlarına dair kişisel algıları nasıl meşru olabilir ki? Bir üniversitenin evinden etmiş olduğu orta yaşlı elektrikçinin sorunu işte budur. Öfkesini nasıl bastırıp üstünü örttüğünü hatırlayın: “Yani, ilerlemenin önünde duramazsınız ... Muhtemelen uzun vadede bunun gerçekleşiyor olması daha iyidir. Demek istediğim, bu sokağı almaları gerekmediğini *biliyorum*, ama herhalde bir bildikleri vardır.” Profesyoneller evrensel kabul edilen ve gündelik hayatta gerekli olan bilgilere sahip oldukları için, elektrikçinin kendisinde hissedemediği bir çeşit meşruiyetleri vardır, çünkü elektrikçinin uzmanlığı yalnızca transistörlerle ilgilidir.

Özerk iş hayali, sınıf sistemine karşı bir başkaldırı içermez. Bir yargılanmaktan kaçma girişimidir, kişinin açık arttırmaya çıkarılıp değer biçildiği piyasanın kaygılarından kaçmaktır. “Piyasa-geçirmez” olmak içinse o kadar iyi, kendinizi o kadar geliştirmiş olmanız gerekir ki, kimse sizi satın almayı reddedemesin. Özerk iş düşüncesinin ardında yatan hileci tutum, Andrew Carnegie’nin bir çelik şirketi kurarken ki stratejisiyle koşturur: Temel bir üretici işlev vaadinde bulun ve tercihlerini kendin yönet. Elbette, profesyonellik ile idealize edilen bu özerk iş hayalinde Carnegie’nin girişiminde olmayan daha iyilikçi bir sonuç da vardır. Öyle ki, bir doktor olmak kıymetli kabul edilmektedir, çünkü sonucunda insancıl duyum ile kişisel güç bir aradadır. Fakat bu sonuca götüren yollar, bir tür psikoloji karteli olup çıkmaktadır.

Ne var ki, toplum, işçilerin elit profesyonel mesleklere yönelmesine fazla fırsat tanımaz. Ve son olarak, bu engel de bir şekilde söz konusu özgürlük düşüncesinde içkin olan zaman kavramıyla ilintilidir.

Yeniden Doğuş Olarak Özgürlük

Eski bir İngiliz fantastik hikayesinde, bir deri tabakçısı cennette tahtında oturan Tanrı ile konuşmaktadır. Tabakçı Cockney aksanıyla⁴¹ konuşmakta, dilbilgisi hataları ve şakalar yapmakta ve kendini günde on dört saat boya karıştırarak terlediği, aşağıdaki dünyadaki halinden başka bir şekilde göstermediği halde, Tanrı onu olduğu haliyle sevmektedir. Yani bu eski hikayeye göre, yeniden doğum halinde işçi kendini hatırlamakta, dünyadaki kişisel özellikleri olduğu gibi kalmaktadır.

Oysa modern özerklik hayallerinde insan kendi kendisi için tanınmaz hale gelir. Doktorlar tesisatçılardan farklı konuşur; bunun bir uzanımı olarak da, tesisatçıların bir gün doktor olan çocukları da farklı konuşur. Bu hayalde, kişisel edimlerinizi değiştirerek, içsel yeterliliklerinizi geliştirerek, sosyal koşullarınızı da değiştirmiş olursunuz; fakat bu sefer de özgürlük hayali kurmaya ihtiyaç duyan o varlıktan apayrı biri haline gelirsiniz.

Yeniden doğuşun sonucu ironiktir: Özerklik, kişinin içinin dışının bir olduğu bir durumdur, oysa kişinin kendisi yok olmaktadır. Kendiniz olmak için özgürleştiğinizde, deneyimlerinizin ağırlığı ortadan kalkar ve olmak istediğiniz kişi ile acı çekmiş olan sizin aranızda hiçbir süreklilik kalmaz.

William James, *The Varieties of Religious Experience* (Dinsel Deneyimin Çeşitli Biçimleri) çalışmasında pek çok din değiştirme vakasında meydana gelen bir “ikinci doğum”dan bahsetmektedir. Bu, ahlaki duygulara göre davranmaya başlayan yeni bir benliğin doğduğuna ilişkin bir fikir. Yeni benliğin doğuşundan önce, tıpkı Aziz Augustine’in *Confessions* (İtiraflar) kitabında olduğu gibi, bireyin çok daha farklı davranmak istediği travmatik bir süreçten önce gelir, ama kontrolü dışında olan koşulların onu durdurduğunu hisseder. Bu durumda, acaba özerklik hayali din değiştirmeye ne ölçüde benzemektedir?

41 T.S.N.: Londra’nın doğu bölgesinde çoğunlukla işçilerin kullandıkları aksan.

Öncelikle, görüşmelerimizde işçilerin zihninde örgütlü bir dine pek rastlayamadığımızı söylemekle başlayalım. Ve bu meseleyi, işle, kişisel uygunluk duyguları ve benzerleri ile bir araya getirmeye yönelik tüm çabalarımız, hep başarısızlıkla sonuçlandı. Hem kadınların hem de erkeklerin dini hayatlarına ilişkin ayrı bir alan, sınıfın dayatmalarından ayrı bir zorunluluk olarak gördüklerini söyleyebiliriz.

Zaten sınıf duygularını oluşturan şey yerleşik kiliselerin dini değildir. *Yalnızca* benlikte meydana gelecek büyük değişimlerle çözülebilecek olan gerginlikleri yaratan toplumsal sistemin kendisidir. İşte sınıfın ağırlığı budur, daha önceki çağlarda arınma ve kurtuluş gibi sözcüklerle ifade edilen, sadece benlikte gerçekleşecek dönüşümlerle kaldırılabilen bir ağırlık. Bununla birlikte, sınıf yapısı, Augustine'in amaçladığı idealden oldukça farklı bir öz-dönüşüm ideali yaratmaktadır. O, dünyayı terk etmek, James'in belirttiği gibi, "bir şeyden" kurtulmak gibi değil, Tanrı'yla birleşmek için, "bir şeye doğru" bir kurtuluş aramaktaydı. Oysa özerk iş insanı sınıfsız bir toplum hayaline, ileriye doğru bir kurtuluşa yöneltmez; "profesyonelleşme" ile ima edilen benlik değişiminde kişi yine eski dünyanın içinde kalmaya devam eder, yalnızca artık onun yaralayıcı gücüne maruz kalmaz.

Bu modern birleşmiş benlik hayali ile, dinin 19. yüzyılın sonunda İngiltere'nin sanayileşmiş kentlerindeki fabrika işçileri içindeki rolünü karşılaştıracak olursak, ilk durum daha geniş bir anlam kazanmaktadır. E. P. Thomspson'un *The Making of the English Working-Class* (İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu) adlı enfes çalışmasında savunduğu gibi, ilk sanayi işçiler, arasında kolektif eylem ile yazgılarını iyileştirme ümidi yeşerdikçe, ölümden sonraki bir dünyada kurtuluş olduğuna ilişkin inançları azalmaya başlamıştır. Öteki dünyada kurtuluş düşüncesi yerini bu dünyada *kolektif* bir kurtuluşa bırakmıştır. Fakat bu dünyada kolektif eylem yapılabileceğine ilişkin umutlar ne zaman sönükleşse, o zaman bireyler dine geri dönmüş, ölümden sonraki yaşamda, sadece kendilerine vaat edilmiş bir şeyler olduğuna inanmışlar-

dır. Bizim zamanımızda ise tam da bu durumun aksine, kurtuluş düşüncesindeki seven adam, bu dünyaya ait yalnız bir adam olarak göklere çıkartılmaktadır. Tanrı'nın yardımını uman eskinin İngiliz işçisinin aksine, şimdi kurtulmuş insan kendisiyle bir olacaktır; onun için kurtuluşun ölçütü ise, başkalarına duyduğu bağıllık ihtiyacı ne kadar az olursa, onlara önem verebileceğidir.

Sonuç

Kusurlu Bir Hümanizm

Sonuç

Venedik, Floransa ve İtalyan Rönesans'ının diğer merkezlerinin esnaf loncalarında işte yeteneğe ilişkin farklı bir fikir kök salmıştı. 1450'ye kadar bireysel övgü için rekabet ve işlerinin tanınırlığı, mahkeme ressamı ve heykeltıraşlar kadar dokumacılar, deri işçileri ve gümüşçüler arasında da yüksek bir noktaya ulaşmıştı. Ne var ki o zamanlar haysiyetli bir adamın yeteneğinin iyi bir parça mücevhere yansıyacağını düşünmek saçma görünüyordu. Zanaatçının işine yaptığı yatırım bunun tersiydi: yarattığı şey onun şahsiyetinden, mücevherinden ya da gümüşünden bağımsız olarak belki de ölümünden sonra adını canlı tutacak olan şöhretini oluşturacaktı. Dokumacı ya da gümüşçü olarak kamuya açıklamak istediği onu kavrayan nesne buydu.

Bugün yetenek bütünüyle farklı bir olgu haline geldi. Nesne-deki mükemmellik kişideki mükemmelliği ölçmeye yarayan bir araçtır sadece. Şimdi artık değerın göstergesi, onun somut işlelerinden daha büyük olan içsel kapasitenin, her birinin uzmanı olduğu fakat hiçbirisiyle özdeşleşmediği ve hiçbirine bağılı olmadığı bir durumdan sonra diğerine geçmesine izin veren bir erdemın ispatı haline gelmiştir.

Özgül bir liyakat fikri, bedenden ayrılmış mükemmeliyet ile bağlantılıdır. Başkalarıyla uyum içinde davranmak, bir insanın onlara yanıt vermek zorunda olması anlamına gelir ve bu ilişkiler insanları birbirlerinin tuzağına düşürebilir, öyle ki bir otorite kimi ödüllendireceğini söylemeyebilir, ne de tuzağa düşmüş birey yalnız başına yapabildiğini gösterme şansına sahip olduğunu düşünebilir. Yetenek, kendinizi bir nesneye yatırma biçiminde karşımıza çıkan Rönesans döneminden farklı olarak sizinle ilgili bir ispatsa, bu durumda ne kadar çok diğer insanlarla birlikte edimde bulunmak zorundaysanız, kitleden ayrı geliştiğiniz için ödüllendirilmek zorunda olmanız için o kadar az şansınız olur. Bu, yeteneğin kendisinin toplumsal tanımıdır. Emek her geçen gün daha fazla birbirine bağımlı büyürken, bağımsız bir edimde bulunma hayali güçlü kalmaya devam edecektir, zira bu, *sizin*, işleri başarıyla yaptığınızı göstermenin tek yolu olarak görülür.

Buradaki ironi, yeteneklerini olabildiği kadar yeterli biçimde gösterme arayışında olan bir insanın başkaları tarafından zapt edildiğini düşünmesidir, ancak bu, bütün yoğun uğraşların yönlendiği başkaları tarafından saygı duyulacak bir liyakati oluşturmakla gerçekleşir.

Biz bu biçimde örgütlenmiş bir yeteneğe karşı çıkıyoruz, yoksa kendinde bir otomatik kötülükmüş gibi bir şeyde iyi olmaya değil. Bu kitapta aktarılan bütün yaşamların içinden geçtiğini düşündüğümüz savunma, eylemlerin doğuştan gelen anlamlılığı yerine tutunacak yer elde etmek, kendisini bu şekilde ispatlamak zorunda olmaya ilişkin rahatlama olacaktır. Rönesansın yetenek düşüncesini hayata geçiren bir kent-devletine dönmek olanaksız olduğuna göre, sınıfın ağırlığı şimdi nasıl kaldırılabilir?

Haysiyetin Sınıf ve Kastla İnkârı

Bir arkadaşına mektubunda Madam de Sévigné, bir sabah şahit olduğu idam hakkında yazar. Yalnızca sıradan bir köylüken, infaz hazırlıkları sırasında tir tir titreyen bir adamı görmek çarpıcıydı diye not eder Sévigné. Hükümlü adam, gösteriyi izlemeye

gelen kadınlar ve erkeklerin eğlenmesine neden olacak şekilde sürekli olarak inliyor ve ağlıyordu; yukarıya çekildiğinde, vücudu ilmeğin ucunda sallanıyor, Madame de Sévigné'nin belirttiğine göre, harikulade bir görüntü sergiliyordu.

Günümüzün modern okuyucusu bu anlatışta bir vurdumduymazlık hissedebilir. Ancak Madame de Sévigné geç 17. yüzyıla özgü standartlara saplanıp kalmış bir kadın değildi. Çevresindeki diğer aristokratlar gibi, idama kayıtsız bir merakla bakabiliyordu, zira öldürülen kişi, içsel doğası Sévigné ile uzak yakın bir ilişkisi olmayan bir yaratıktı. Tıpkı iyi Hristiyanlar gibi soylular da elbette bütün insanların Tanrı katında eşit olduğuna inanmak zorundaydı, lakin şükür ki Tanrı, insanların kendi aralarındaki olaylara tamamen aynı biçimde bakmalarını isteme konusunda aşırıya gitmemişti. “Kast” kelimesi Avrupa'daki eski rejime uygulandığında, gelenek ve kalıtsal haklara ilişkin engellerin ötesinde, farklı toplumsal konumlardan insanların farklı türlere ait olduğuna işaret eder ki, bir düşesin değeri ya da insanlığının sıradan bir köylünün insanlığı ile çok az ilişkisi vardır. Madame de Sévigné'nin bir başka mektubunda açıkça belirtilen gerekçe, alt sınıfların “aşağılanmasının” toplumsal düzenin devamı için gerekli olduğudur.

Ne var ki “aşağılama”, modern oluşumlar arasında en rutin olan şeydir ve belki de bu kitapta gördüğümüz şeylerin, bir kral aristokrasisinin ve kalıtsal hakların olmadığı bir toplumda, insan haysiyetine ilişkin yaralı bir imgenin varlığı nedeniyle kast ahlakının devam ettirilmesi olup olmadığı merak edilebilir. Ancak Boston'un emekçilerinin içinden geçtiği denemeler Sévigné'nin zamanında asla bilinmeyecekti, ne de bu emekçilerin iç huzursuzlukları, kendi çevresinde sempatik ya da duygusal olan bu kadının sıradan insanlara gösterdiği vurdumduymazlığın bir ürünü olacaktı. Onların sorunları eşit olmayan bir toplumsal tabakanın var olduğu bir toplumdan kaynaklanır, fakat gruplar arasındaki çizgiler, ayırıcı kişisel yeteneğin uygulanmasıyla geçirgen olur.

Bir köylünün, bir eşiti olarak efendisinin saygısına layık olduğunu ispatlama olasılığı, Louis Quatorze ve Madam de Sévigné zamanının Fransa'sında bilinmiyordu; kastlar arası toplumsal hareketlilik tesadüfen olurdu, fakat bu, asla birinin haysiyeti üzerindeki lekenin kaldırılması anlamında modern bir bağlamı kazanmadı. Elitler tarafından aşağılanan köylü, çocukları apartmanın çimlerine basmaması emredilen kapıcı Ricca Kartides kadar acı çekmiş olmasına rağmen, onların kurtuluşu, soylunun ve serfin Tanrının önünde eşitler olarak duracağı ölümden sonraki yaşamda gelecekti.

Şimdi bütün bireycilik hayalleri, bütün öfke ve bütün suçlamalar, ortak bir haysiyet sorunu etrafında dönüyor. Bostonlu emekçiler, toplumsal saygı *olasılığından* çok, bir yara almaksızın başka insanlara açık olma, savunmada ve tetikte olmaksızın gündelik hayatta bir biçimde ilerleme *varsayımını* reddetti. Bugünkü aşağılanma eski rejimdeki kadar baskıcıdır, fakat başka türden: daha az acımasız ve daha sinsî.

Belki de bu modern aşağılamayı geçmiş örneklerden ayıran ince fark, aile sevgisi meselesinde yatar. Bir dükün çiftlikte çalışan birine mesafeli olması gerekirken, bir köylünün kendi konumundan birisi için kendisinin değersiz bir arkadaşı olduğunu düşünebileceği bir zemin neredeyse yoktur. Fakat konumların geçişken olduğu bir toplumda, William O'Malley ya da Ricca Kartides gibi bir baba, dış dünyadan ne kadar onay alabildiğinin öneminin kendisi için çok fazla olacağını söylemek zorundadır. Bu insanlar eşlerini ve çocuklarını birer insan olarak sever ve sevgilerinin sınıfsız biçimde kendilerine geri dönmesini ister. Lakin bu dünyada durdukları yere bağlı olarak, sevgi için vermek zorunda oldukları şeylerden korkarlar. Böylelikle toplumsal tabakanın geçirgenliği, bir baba ve oğlunun gündelik yaşamından uzak soyut bir durum olarak hâlâ onun yaşamında var olmaya devam eder, zira oğluna bir şey vermek istediği zaman kendisini savunmasız hisseder.

Sınıfa ilişkin adaletsizlikler, genellikle zaten kartların önceden dağıtıldığı, zenginlerin yoksullara göre daha fazla ödüllendirildiği, zenginlikten kaynaklanan eşitsizliklerin haksız olduğu biçiminde eleştirilir. İlk bakışta bu eleştiri, sınıflı bir toplumda bu kitapta sergilenen duyguların ortaya çıkacağını göstermenin oldukça iyi bir yolu olarak görülür. Watson Okulundaki öğretmenler, suçlamalarının dirençle karşılaşacağından korktuklarında öğretmenliklerinin ödüllendirilmesi çabası içinde, kendi imgelerine göre biçimlendirecekleri bir kaç kişiyi “keyfi olarak” seçerler. Otomobil fabrikasının, yazı işleri bürosunun, elektronik imalathanesinin yöneticisi, ödüllendirilecek çok fazla nitelikli eleman olduğunda kimin terfi ettirileceğine karar vermeye çalışırken keyfi biçimde davranmalıdır. İşçilerin bu davranışları anlamaya çalışırken kendi kendilerini suçlamaları da tamamen keyfidir; çocuklar da aptal değildir, kurumun onayladığı bir kaç kişiyle kendilerini karşılaştırmaya zorlanmadıkça aptal olduklarını da düşünmezler. Bir üstün önünde kendilerini onaylatmak zorunda kalmadıkça, Carl Dorian işini sever, William O’Malley iyi ve çok çalışarak mutlu hisseder.

“Keyfi” kelimesi, ne var ki, hedef şaşırtmanın da habercisidir. Bu kelime bize, eğer meseleyi işçi grup terapisi, alternatif boş zaman etkinlikleri ya da olmadı başka türden bir yaklaşımla halledebilsek, insanları toplumda bulundukları konumu çok ciddiye almamaları noktasına getirebileceğimizi anlatır. Bir yönetim danışmanının kelimeleriyle söylersek, “insanlara, başkan olamayacaklarsa bile hâlâ iyi zaman geçirebileceklerini hissettir.”

“Keyfi” kelimesi, daha başka biçimlerde hedef şaşırtmaya devam eder, çünkü ödülleri yanlış bireylerin aldığı hissini verir. Sınıflı bir toplum, insanların ürettikleri şeyin gereği olarak hak ettiklerini alamadıkları bir toplumdur; formül çok basit görünür, ancak çarpıtılabilir, zira “hak etmek” ne demektir? 18. yy.’ın sonuna doğru kariyerler yetenekli insanlara ilk açılmaya başladığı dönemden beri sınıflı toplumun adaletsizlik suçlamasına karşı çok basit bir yanıtı vardı. Yeterince liyakate sahipseniz, yetenek-

lerinizin izin verdiği toplumsal düzeye ulaşana kadar sınıfsal yapı boyunca yükselirsiniz. Horatio Alger'in okuyucuları, iyi bir yaşam olarak fabrika mahalleleriyle birlikte anlatılmamıştı, yoksulluğu haklılaştırma rolü hiç oynanmamıştı. Bu tür şeylerin kötü olduğu doğrudur, ama en azından bazı insanların bu durumdan kurtulduğunu, zeki oldukları için bunu yapabildiklerini, cesaret ve çabaya sahip olduklarını görürsünüz; fakirlerden hoşlanmıyorsan, sen de onlardan ayrılabilirsin, *eğer* yeterince iyiysen.

Emekçiler, sonsuz bir yeterlilik fırsatı olduğunu aklen reddederler. Ancak sınıfa ilişkin kurumlar onları şu fikri hayata geçirmeye zorlar: *eğer ben*, çarkın bir parçası olmaktan kurtulamıyorsam, güçlerimi yeterince geliştirmedimdir. Böylece sınıflı bir toplumun ödül sisteminin nasıl keyfi olduğu hakkında konuşmanız, genel bir anlayışla, yani kendi durumumda daha fazla başarılı olmam gerektiği şartıyla karşılanacaktır.

Bu şart bir kere eklendi miydi, sınıfla ilgili kurumlara meydan okumak, acı veren bir sorunun yüküyle karşılaşılır: ben kim oluyorum da meydan okuyorum?

Amerikan işçilerinin sistemin onları "satın aldığını" ya da orta sınıftan yöneticilere ve profesyonellere benzer olarak aynı muhafazakar değerleri benimsediklerini söylemek, onların sessizliğinin bütün karmaşıklığını gözden kaçırmak ve emekçiler otoriteye meydan okuduklarında kendilerinden taşan bastırılmışlık duygusunun yoğunluğunu anlamamak demektir.

Elbette ki Amerika'nın kendine özgü mirasının (insanların ortak haysiyetine ilişkin toplumun bir takım inançları) sınıfla ilgili bütün adaletsizlik ve yadsımalara sitem etmesi gerekir. Elbette ki birbirine saygı konusunda bütün insanların eşit haklara sahip olduğu fikri temelinde kurulan bir ulusun kamusal dünya görüşü, insanlar için bir inanç kalkanı sağlamalıdır; ve elbette ki bu kamusal düşünüşün bir insanın haysiyetinin onun toplumsal konumundan çıkarılmasına karşı işlemesi gerekir.

Kusurlu Bir Hümanizm

Madam de Sévigné'nin kuşağının sonlarında, küçük ama etkili bir yazar grubu, kasta ilişkin eski fikirlerin insani sonuçlarına isyan etmişti. Bu isyan, toplumun çoğu savunmasız bireylerinin, okullardaki çocukların ve hapisanelerdeki yetişkinlerin savunusu biçimini aldı. 1720'lerde İtalya ve Fransa hapisaneleri üzerine çalışan Cesare Baccaria, küçük bir hırsızlığın cezası olarak insanların 20 yıl boyunlarından zincirlendiğini görmüştü; "bireysel mevkilerinin" ne olduğuna bakılmaksızın, bu kabul edilemez bir durumdur diye yazar Baccaria. 18. yüzyıl hümanistleri uzun bir süre kamçı darbelerinin Latin ya da Hristiyan etiği çalışmalarını neden artırdığını bir türlü anlayamayan Diderot ve rahiplerce yönetilen okullara saldırıyordu. Kısa bir zaman içinde fiziksel zulmün kınanması, insanları keyfi yasalar ya da gelenekle savunmasız hale getiren bütün toplumsal durumların kınanmasına yerini bıraktı. Voltaire örneğin, bir insanı yaptığı şeyi temel alarak değil fakat şeytan olabileceği imaları üzerine hapisaneye atabilen mahkemelere saldırmıştı.

Bu insanların öfkesi, o dönemlerde tuhaf bir sapma olarak kabul edildi. En fazla duyarlılık ve inceliğe sahip bu insanlar, acımasız doğaları güçlü zincirler gerektirdiği düşünülen en alttaki kitleye yöneltilen sert tedbirlere alıştı. Aileme sevgiyle, hizmetçilerime sertlikle ve yöneticilerime sadık bir hürmetle davranırken beni acımasızlıkla suçluyorsun ve ben de sana bununla ne demek istediğini soruyorum. Bu durumun karşısında Diderot ya da Baccaria'nın asıl sorunu, kendi öfkeleri için bir mantık oluşturma meselesiydi.

Bu reformcu nesil arasında insan haysiyeti ve insanlara şefkat gösterme arasındaki ilişkiye dair net bir anlayış ortaya çıktı ve bu, günümüzün kamusal fikirlerine aktarıldı. Aydınlanma hümanistleri, dünyada *merhametin* talep edildiğine inanmaya başlamıştı, görünmeyen bir Tanrının emrettikleriyle değil, insanlar arasındaki ortak dünyevi güçle. İnsanca muamele görme

hakki, insanlığın her aşamasında akılcı düşünme gücünden ve aslında insan olmanın ne olduğunun tanımlanmasından ortaya çıkmıştı. Nitekim Diderot'nun *Encyclopedia* (Ansiklopedi) çalışmasındaki "Sanat" başlığı, resim ve heykel konusundaki bütün tartışmaları dışarıda bırakıp beden işçilerinin araçları ve ürettikleri üzerine yoğunlaşıyordu. İnsanlara en yüksek kastta ahlaki anlamda daha "soylu" olmaları yerine Diderot ve arkadaşları, toplumdaki bütün insanların içinden geçtiği insan erdemi dokusunu fark etmişlerdi. Rönesans filozofu Pico della Mirandola, sıra dışı insanların uygarlığın başarılarını gerçekleştirmek için yukarıya doğru yükselme mücadelesi verdiğine inanırken, Voltaire gibi Aydınlanma dönemi yazarları, uygarlaşma başarısı kapasitesinin, eğer doğanın kendisine aşıladığı rasyonel güçleri geliştirebildiyse, insan ırkının herhangi bir üyesinin kavrayış gücü içinde yattığına inanıyordu.

Aydınlanma dönemi hümanistlerinin çoğunluğu toplumsal koşullarda bir eşitlik doktrini vaaz etmeye asla niyetlenmedi. Saygı bağlarının eski kastların ötesine geçmesi gerektiğini ileri sürerek eski rejimin gücüne vurgu yaptılar. Gerçekten de, Fransız Devrimi sırasında darağacına götürülürken *Ansiklopedistler*den birini şöyle mırıldanırken buluruz: "Ahlaksız eşitlikçiler, eşitlik adına akla ihanet ettiniz."

Ne var ki toplumsal eşitliğe ilişkin modern inanç, doğrudan doğruya tüm insanların anlama ve akıl yürütme eylemlerini gerçekleştirmek için sahip oldukları potansiyel gücün tanınması ile insan sevgisinin birleşmesinden kaynaklanır. Sıradan bir insan-
sam ve ancak içimde lordumunki gibi bir kavrayış gücüne sahipsem, aramızdaki toplumsal ayrımı nasıl anlamlandırırım? İçimde ortak bir haysiyet anlayışının gelişmesine izin verirsem, bu durumda potansiyelimi geliştirmek için ayrıcalığa ilişkin engellerin kaldırılmasını isterim.

Aydınlanma hümanizminin amaçlamadığı bu sonucun şu anki endüstriyel düzende adaletsizliklere karşı duran bir çıkış ol-

ması beklenirdi. Bu idealin, güçsüz olanlara ya da kendilerinin güçsüz olduğunu düşünenlere basit ve etkili bir silah vermesi gerekirdi: dünyanın Efendileri karşısında zayıfım, onlar hayatımı kontrol ediyor, sadece öfkeli değil aynı zamanda utanmış hissetmememe neden oluyorlar. Fakat bu şeyler *onların* yapımıdır, onların dalavereleridir. İçimde onlar kadar iyi olma potansiyeline sahip olduğumu biliyorum; başkalarıyla birlikte isyan etmemi emreden öfkenin nedeni budur... ancak tek başına inanç, çok farklı koşullar gibi görünenlerin altında, rahatlık değildir.

Komünizmin ateşli bir savunucusu Rus bir çöpçü, görüşme-ye “bir Parti üyesi kadar önemli olmadığını” söylüyordu; Alman bir ofis çalışanı giysilerinden dolayı “aşağılanmış” hissettiğini belirtmişti; Amerikalı inşaat işçileri araştırma ekibimize babaları gibi saygı görmek için oğullarına araba almak zorunda hissettiklerini ifade etmişti. Mülkiyeti olmadan, Abbé de Sieyes’in 1790’da telkin ettiği gibi, her insan gururla yürür, fakat modern dünyanın emekçi kadınları ve erkekleri bundan çok emin değildir. Sadece ve sadece insan olmak, onlara savunmasız oldukları bir durum olarak görünür; “daha güçlü ve nüfuzlu insanlar gibi” diyordu Rus işçi, “sanırım saygın biri değilim.”

Bu işçilerin söylediği şey, insan haysiyetinin Abbé de Sieyes’in vaaz ettiği kadar *inandırıcı* olmadığıdır. Kendilerine inanmak istedikleri, başkalarının saygısını kazandıkları ve diğer insanlar onlara “çarkın bir parçası” gibi davrandığı zaman tepki gösterdiklerinde bile bu böyledir. Kendi değerini göstermeksizin yalnızca insan *olmak*, bu insanlara savunmasız bir yaratık olmak anlamına gelir.

Sınıfın Abbé de Sieyes’in doktrinini inanılmaz kılmasının nedenlerinden biri onun hümanizmidir ve hem sağdan hem soldan gelen diğer Aydınlanma dönemi yazarlarının düşüncelerinin tam da orta yerinde bir kusura sahip olmalarıdır. Humanistler, dünyanın dört bir yanındaki mahkemeleri reddettiler, gücü, insanların gücüne benzemeyen yüksek otoriteyi defettiler, bü-

tün bu eski fikirler köleleştiren boş inançlar olarak bir kenara atılmıştır. İnsanlar arasındaki saygı ile bütün insanların dünyada sahip olduğu *potansiyel* güç arasında bir bağlantı kurdular. Nietzsche'nin gördüğü gibi bu, can alıcı ve riskli bir adımdır, çünkü insanlar kendileri içindeki potansiyeli çıkardıklarında karşılıklı saygıya ne olacaktır? Ya ortak potansiyel birbirinden tamamen farklı biçimlerde ifade edildiğinde? En zeki, en yetenekli ya da en becerikli olanlar herkesin içinden akan potansiyeli ortaya koymada karakterlerini daha fazla göstermişlerdi; bu nedenle onlar, başkalarının daha fazla saygılı davranmasını, hiç değilse daha fazla güçle donatılmayı arzu etmezler mi? Bu makul olacaktır, hepsi aynı başladığına göre pratikte daha iyi olduklarını gösterdiler sonuçta.

"Efendim" diye hitap ettiğim, bana da ilk adımla hitap eden adamla eşit güçlere sahip olarak başladığımıza inanırsak, farklılıklarımız, ona gösterilen fakat bana gösterilmeyen kibarlık ve dikkat, onun anlayış ve "zevk" açısından benden farklı olduğu duygusuna sahip olması, onun içindeki potansiyeli benimkinden daha fazla geliştirdiğini göstermez mi bir biçimde? Eşitsizlikleri başka nasıl açıklayabilirim? Kurumlar onun kazanması ve benim kaybetmem üzerine yapılaşmış olabilir, fakat bu benim hayatım, bahsettiğim şey 30 ya da 40 yıldır hayatta olmam, ve hem okulda hem de işyerinde deneyimlediğim şeyler, bütün bunlar, insanların, hayatlarında başlarına gelenleri başarılı oldukları şeye göre anlamaları anlamına gelir. Başkalarının daha iyi davrandığı, benim bile iyi davrandığımı, benden daha iyi olmadığını bildiğim bu adamı görüyorum. Her ne kadar bunun doğru olmadığını bilsem de, onun havalara girmesine ve üstüm gibi davranmaya çalışmasına isyan etsem de, bizim eşitlik anlayışımıza inancımın dolaylı bana aşılansız gizli bir kendini suçlama sorunu var. Farklı konumlarda doğmuş olmamıza rağmen, gerçek şudur ki, bazıları üstünlük elde etmek, "kendini gerçekleştirmek" için kendi içindeki güce bir biçimde sahip olmasını sağlayan daha fazla araca sahiptir.

Böylece eşitsiz sınıf sistemi, aslında, geçmişte vurgulanan yardımseverlik ve eşitlik düşüncesiyle güçlendirilmiş olur. Gücün potansiyel olarak eşit olduğu düşüncesi, güç *eşitsizliğinin* kural ve zaten beklenen bir şey olduğu rekabetçi bir topluma özel olarak tutturulmuş bir biçim vermiştir. Bütün insanlar eşit potansiyel yetenek temelinde hayata başlıyorsa, o zaman hayatlarında deneyimledikleri eşitsizlikler rastgele *değil*, bu güçleri kullanırken farklı kişisel güdülerin mantıksal sonucudur, yani, toplumsal farklılıklar artık bir karakter, ahlaki kararlılık, irade ve yeterlilik sorunu gibi görünür.

Bu tarihi kusurdan çıkarılacak ders, saygı bir kez insanların yeteneği için ödül konusu yapılmışsa, yeteneğin herkeste potansiyel olarak görülmesinin öneminin olmadığı, sahnenin bireyciliğin bütün tehlikelerine açık olduğudur: ödül alanlar için yalnızlık, başarılı olamayanlar için ise bireysel suçluluk duygusu.

Sınıfsız Toplamlar

Leo Tolstoy, son yıllarında evrensel insan haysiyetine inanmaya başlamıştı. Toplumun bu haysiyeti zedeleyebildiğini de özgül bir biçimde kavramıştı. *Anna Karenina*'da yaşam üzerine kendi gerekçelerinden şüphelendiği için acı çeken Levin'in, buğday biçmek için köylülerle tarlalara gittiğini anlatan bir olay geçer. İş, Levin'in kendisini unutmamasını sağlar ve büyük bir sakinlik ve iç kabul kendisini sarar. Ne var ki Levin, tam da o anda bir köylü *gibi* hissetmemektedir; aslında buğday kestiği ve bütün dikkatini verdiği şu anda, köylüler ona daha önce olduğundan çok daha yabancı görünmektedir, şu diğer işçilerin kim olduğu hakkında hiçbir çıkarsamada bulunamadığını hissetmektedir.

Aydınlanma düşünürlerinin yaratmada başarısız oldukları şey, somut bir kimliği olmayan insan haysiyeti imgesidir. Haysiyetli bir insan karakteri bir kez bir biçimde somutlaştırılırsa, her insanın kendi özelliklerini o idealle karşılaştırma zorunluluğu ortaya çıkar. Bir inanç edimi olarak ele almaktansa insanlık hakkında haysiyetli olanın ne olduğunu tanımlamak bireycilik

düzenini kurar, zira her insan haysiyetli bir kişi olarak muamele görerek ve böyle hissederek ödüllendirilmek için bu rekabetçi sürecin içine girer. Tarladaki Levin'den çıkan ders, Tolstoy'a göre, insan haysiyetinin nasıl kimliksiz olacağının resmedilmesidir: Bu, insanlar birbirine karıştığında, "iş aracılığıyla birleşip tek olduğumuzu" düşündüklerinde değil, daha çok insanların yaptıkları işin, üretici faaliyetlerinin, iş üzerinden haklılaştırılmasının olmadığı biçimde yapılaşmış olmasıyla gerçekleşir. Çalışma, geniş anlamını kaybeder.

Bu durumda haysiyete ilişkin bu yıkıcı somut imgeler neden yıkıcı sınıfların yaşamasına izin veriyor? Tocqueville, insanların haysiyetli ve saygın olmaya layık, ebediyen sahici hissettikleri bir yaşam tarzı arayarak ölene kadar huzursuz oldukları bir ülkede, sınıfsız –"koşulların eşit olduğu"- bir Amerika ihtimalini ortaya atmıştı. Koşulların eşitliği diye yazar Tocqueville, bireyciliğin kötülüğünü azaltmaz; aksine, Amerika'da eşitliğin bireysel kaygıyı ve kendinden şüphe etmeyi artıracaklarını düşünür. Günümüzden bir yorumcu, Robert Nisbet, burada Tocqueville'in sınıf analizinin sınırları dışındaki statü güvensizliğine ilişkin bir resim çizdiğini belirtmişti.

Ne var ki Amerika, hiçbir zaman koşulların eşitliğinin yürürlükte olduğu bir toplum olmamıştır ve Tocqueville'in kişisel değer psikolojisi, eşitsizliği ve ekonomik üretkenliği sınıfsal çizgiler beraberinde korumak için kullanılır hale gelmiştir. O eski maddi teşviklere ek olarak, gelişmiş ve böylece de saygı duyulabilir biri olma çabası, insanların çok çalışan ve tüketen biri olmayı sürdürmesini sağlayan bir teşvik unsurudur. Çoğu birey için şimdiki amaç, mülk edinmek, sahip olmak, tahakküm etmek değil, maddi şeylerin karmaşık, alacalı, başkalarınca kolayca idrak edilemeyen bir içsel benlik yaratmaya yardımcı olmasıdır. Çünkü sadece böylesi bir psikolojik zırhla bir insan, sınıflı toplum koşullarında bir özgürlük oluşturmayı umut edebilir. Bu sınıflara bağlı, savunucu türdeki bireycilik, Tolstoy'un çıkardığı dersin tam tersini hedefler.

Bu kitap boyunca ileri sürdüğümüz gibi bugün sınıfın gücü, bireysel psikolojinin “sisteme” uygun davranışı yansıtmasında yatmaz. Nitekim Marcuse’ün alttaki insanların üsttekilerle benzer zevklere sahip olduğu ve bu yüzden de Kodamanları ayakta tuttuğu fikrini reddetmiştik. İnsanların sistematik olarak, istemsiz bir biçimde toplumsal yapının duygusal pençesinden kurtulmaya çalışırken tuttukları yol, bir bütün olarak sınıf düzenini sürdürür.

Gerçekten de kimi düşünürler bugünlerde, Tolstoy’un dünyası için umut beslemenin, kendini geliştirmeye ilişkin semboller aracılığıyla toplumsal konuma son verme üzerine konuşmanın aptalca olduğuna inanmaktadır, zira modern “post-endüstriyel” toplumda entelektüel gelişme, ekonomik büyümenin doğrudan temeli olmuştur. Alain Touraine ve Daniel Bell gibi analistler, ekonomik verimliliğin, yüksek statüleri işgal eden uzman entelektüellerle birlikte kişisel becerilere dayanan prestij sistemi aracılığıyla genişleyeceğini iddia etmektedir. Touraine, her bireyin, özelleşmiş bir alanda ideal bir performans standardına karşı ayırım mücadelesi sürecinde, mükemmellik standardının kendisinin değişeceğini ileri sürer; rekabet eden bireyler yeteneklerini sergilemek için yeni faaliyet biçimleri yaratacaktır ve bu yeni faaliyetler yeni mal ve hizmetlere yol açacaktır. Burada Touraine’in fikirlerini oldukça basitleştiriyoruz, fakat henüz ham bir biçimdeyken bile, bu “post-endüstriyel” toplum öngörüsüne bir dur demek gerekir. Daha önce gördüğümüz gibi, ayırt edici yetenek için verilen ödül ortamı öyle çevrelenmiştir ki, bir insanın yaptığı şey, bir hâkim tarafından övgüye değer olarak tanımlanır, işi yapan, bunun *kendisi* hakkında bir şey söylediğini düşünmez; yeteneği ancak bir gösteri olarak var olur, yoksa bir göreve bağlılık olarak değil. Eğer post-endüstriyel sistem vücut bulmaya başlıyorsa, eğer entelektüel rekabet ekonomik büyüme için bir zorunluluk oluyorsa, bu durumda insanın edimlerine ilişkin anlamsızlık duygusu artış gösterecek demektir ki, bu edimler, “bir gün” kendi efendileri gibi hissedeceklerse yapmak zorunda ol-

maya ikna edildikleri edimlerdir. Bu demektir ki, kişisel haysiyet ve yetenek arasında kurulan bu bağlantı ekonomik olarak *daha* verimli hale geldiği ölçüde, anlamlı edimlerden kaynaklanan yabancılaşma, kültürün tonuna çok daha güçlü biçimde damgasını vuracak demektir.

Bu öngörü üzerine ne kadar çok düşünersek, yanıtları bu kitabın sınırlarını aşan daha fazla soru sormamız gerekiyor. Sınıfın yaralarını sonlandırmak istiyorsanız; haysiyet, özgürlük ve yetenek arasındaki bağlantıyı kırmak istiyorsanız, insanların yapabildikleri şeyler için başkaları tarafından ödüllendirildiği koşulları nasıl ortadan kaldırırsınız? Bu, sadece bu, gerçek bir sınıfsızlık olurdu; fakat, özellikle yapılması gereken şey nedir?

Tarihi kayıtlar pek rahatlatıcı değil. Nitekim Sovyet sistemi, çöpçünün sözlerinde cisimleşen gidişata ulaşabilir, çünkü hâlâ yeterlilik için ödül verilmektedir; Birleşik Devletler gibi çok açık bir sınıflı toplumun aksine, ödüller, ya bireyden rekabet içinde olan emek birimlerine aktarılır ya da toplumun bütününde özellikle üretken ve “övgüye değer” bireylere verilir.

Son on yıl içinde yeni sosyalist ülkeler arasında kişisel yetkinliği ortak haysiyetten ayırmaya yönelik çok çaba harcandı. Komünal çalışma ve yaşam düzenlemeleriyle kolektif çiftlikler çeşitli insan becerileriyle kardeşlik duygusunu bağlantılandırmaya çalıştı. Bazı ülkelerde insanlar, yönetsel ve teknik işlerde dönüşümlü olarak yer değiştirdi; teknisyenler, bürokratlar ve diğer beyaz yakalı çalışanların her yıl kimi beden işlerinde çalışması gerekiyor örneğin. En göze çarpan ülkeler olan Küba ve Çin, mümkün olduğunca çok insanı kolektif ya da bireysel olarak doktorların ya da öğretmenlerin işlevlerini yerine getirmeye teşvik etmiştir.

Ne var ki her iki ülke de ekonomik kıtlıkla baskılanmıştır ve tam da bu nedenle merkezi yönetim ve üst otorite yapıları kıt kaynaklarla olabildiği kadar verimli bir şekilde iş yapmak zorunda kalmıştır. Bu ülkeler, devrimden hemen sonra üretimi

artırma çabasında maddi teşviklere ve liyakate vurguya yeniden başvuran Sovyet deneyiminin gizli tuzaklarından korunmaya çalışıyor. Ancak bu ülkelerdeki ekonomik koşullardan dolayı, manevi olsa da karşılaştırmaya dayalı teşviklerin kullanılmasının cazibesi güçlü kalmaya devam etmektedir. Karşılaştırmaya dayalı manevi teşvikler, Sovyet deneyiminin gösterdiği gibi, özsaygının altının oyulmasına hizmet eder ve aşırı biçimde baskıcı olabilir.

Ne var ki Birleşik Devletler hiçbir zaman bu konumda olmamıştır; üretici güçler, tam kapasitenin altında çalışan fabrikalar ve imalathanelerde bile kıtlık sınırının çok ötesinde üretim yapabildiği noktaya gelmiştir. Kıtlık rejimini aşan bir üretici kapasiteyi geliştirdiği gibi, kişilere değer biçme sürecinin kendisini yıkmak için de büyük bir potansiyel ortaya çıktı. Bunun nedeni, refah toplumunun, verimsiz olacağı için hiçbir Üçüncü Dünya ulusunun yapamayacağı şeyi göze alabilmesidir.

Batılı ulusların üretken verimliliği geliştirmek için yeteneğin ve kurum için kişisel değer olup olmadığına ilişkin değerlendirmelerin gerekli olduğu sıklıkla savunulur. Böylece eşitsizlik, olanaklı kıldığı yüksek üretim düzeyi gerekçesiyle haklılaştırılır. Ne var ki refah toplumları, her zaman geçerli olmuş bu türden bir haklılaştırmanın artık pek önemli olmadığı bir hatta geçti. Şimdi kapitalist refah toplumunun yüzleştiği sorun, daha çok şeyi nasıl üreteceği değil, fakat sahip olunanlardan nasıl kurtulacağıdır. Birleşik Devletlerin ihtiyacından çok daha fazla üretebildiği bir duruma ulaşması, bu ülkenin hayatı idame ettirmeyi tehdit etmeksizin bu ayırıcı değer biçme sürecine son vermeyi göze alabileceği anlamına gelir. Dönem böyle bir dönemse, o zaman şimdi biz de bir yetenekler hiyerarşisinden çok bir çeşitliliği tanımayı göze alabilir, yani utanmayı ortadan kaldırabiliriz. Bu durumda kurumların bir kaç kişiyi “en iyi” yapması ve geri kalanına belirleyici özellikleri olmayan bir kitle gibi davranması artık gerekli değildir.

Daha çok ve daha az istenen farklı işlerin varlığından dolayı

bazen ödöl hiyerarşisinin gerekli olduğu ileri sürölür. Ancak insanlara tehlikeli ya da zor işler yapmaları için onlara ödöl vermeniz gerekiyorsa, insanın böyle bir işi hiç te yapması gerekmediğı ve göklere çıkardığımız teknik uzmanlığın doğası gereğı pis olan işleri makinelerin işi haline getirmeye yönlendirmesi gerektiğı söylenmeyecek midir?

İnsanlardan başarı sembolleri, hiyerarşik ödöllemler olmadan çalışması beklenebilir mi? Bir kurumdan onay alma gerekliliğıyle tehdit edildiğinde insanların kendi içlerinde oluşturdıkları yarılmaya bakın: yaşamlarından kaçan şey sevgileriydi, zira sevgi, insanlar başka birilerinden ödöl almak için çalıştıklarında ihlal ediliyordu. Ödöllemler hiyerarşisini ortadan kaldırırken bir toplum, bu duyguları insan yaşamının üretken biçimlerine geri getirebilir mi?

Aydınlanma düşünürleri maalesef sınıfın insaniyetsizliğine yardım edecek araçlarla insancıl bir toplum arayışına girişmişti. Post-endüstriyel toplumun peygamberleri teknolojik gelişmeler aşkına bu insaniyetsizliklerin artacağını söylüyor. Elbette hiç kimse modern dünyadan kaçmayı düşünmek zorunda değil, şüphesiz ki benliği onaylamaya, performansa dayalı ödöllemlere, haysiyeti özel yetenekle bağlantılandırmaya dayalı bir toplumu devirmek, ekonomik ve toplumsal olasılıklar alanı içindedir. İnsanı insana döndürerek gerçek bir haysiyet duygusu yaratmak için şimdiki haysiyet standartlarını yok etmeye ilişkin Tolstoy'un sözleri ütöpik görünmektedir, ancak bu kitapta gördüğünüz insanların itirazı, ütopyanın duygusal olarak gerekli olduğudur, hem de hemen şimdi.

Sonsöz

Jonathan Cobb

Bu sonsözde, bir kişinin toplumsal konumu gereği üzerine aldığı kişisel sorumluluğu ve yeterlilik duygusunu yapılandıran insan hayatının belli bazı koşullarını araştırmak istiyorum. Bu koşullar hem insanların edimlerine ve toplumsal konumlarına verdikleri ahlaki anlamı kuşatır hem de bu anlamların içeriğinin çoğunu biçimlendirir.

Bu türden ahlaki anlamlar, bambaşka bir boyutta, bir kişiye nasıl davranıldığı ya da kişinin kendisine bakıp bakamayacağı meselesine dokunan, ancak ondan farklı başka türden değerler sisteminde var olacakmış gibi görünüyor. Bu boyutlardan biri, toplumsal üretim olarak örgütlenmiş kendini ifade etmeye yönelik toplumsal edimlerdir.

İnsanlar sadece kendi kişisel dünyalarında yaşamazlar. Fedakar boyacı John Bertin, yardım alan insanların kendisini tehdit ettiğini düşünüyor, çünkü onu, eşi ve çocukları için gerekli bir varlık olmaktan çıkarmakla tehdit ettiler; evinde lüzumsuz biri, dolayısıyla da ıskarta biri olmaktan korkuyor. Kapıcı Ricca Kartides, onlar çıktıktan sonra temizliğini yaptığı büronun çalışanlarıyla kendisini karşılaştırdınca önemli bir şey yapmadığı için

“hiçbir şey” olduğunu düşünüyor. Bu duygular belirli bir bireyin yetenekleri, benlik imgesi ve kimliği meselesi ile ilgili olmasına rağmen, bu karşılaştırmaların nihai kaynağının bu olduğunu sanmıyorum. Çünkü bir kişiye verilen ve kendisinin de zaman zaman kabul ettiği değer, bütünüyle benliğe içsel bir soyutlama değildir, ne de farklı kişisel yeteneklerin tamamen göreceli olması meselesidir, daha çok o insanın emeğine biçilen toplumsal değerden kaynaklanır.

Niteliksel olarak ve bazı bağlamlarda niceliksel olarak en verimli olarak addedilen kişi, en değerli olmaya başlayan kişidir; burjuva devrimlerinin, rafine bir yaşam tarzı geliştiren ve kendisini bir sanat nesnesi olarak gören aristokratik kültürlü birey idealinin yerine kurduğu toplumsal standart budur. Fakat hiçbir devrim eksiksiz değildir; bazen yeni bir şey eklenir, fakat çoğunlukla eski olan eritilir ve yeni kalıplarda yeni bir biçime sokulur. Bir sanat eseri olarak birey, edimleriyle kendisini kendine yeten bir insan yapmıştır ve sonunda kendisi ile ilgili “bir şey yapan”, doğrusu, sergileyeceği şeyleri olan insan olarak görünür.

Diğer bir deyişle, bir kişiye verilen değerın derecesi, onun verimliliği ile ilgili bir ölçüt, zamanını iyi harcamasının toplumsal kullanımlarının kişisel bir yansımasıdır. Toplumsal anlamda insan, bu değerlilik duygusunu, kimin sizden daha çok ya da az değerli olduğu anlamında göreceli olarak deneyimler. Fakat bu standardın kaynağı kimliklerde bulunmaz, anlamını kişinin toplumsal verimliliğine ilişkin hesaplardan alır, gerçekte de bunlar tarafından belirlenir. İnsanların birbirleriyle yaptığı değer karşılaştırmaları da buradan kaynaklanır; “Onun kadar iyi miyim” gizli sorusu, “toplumsal olarak onun kadar değerli miyim?”, “benim zamanım da onunki kadar değerli midir?” sorusuna dönüşür.

Bunun kökünde Amerikan toplumundaki saygı yatar: başka birinin zamanının sizinkinden daha değerli olduğuna ilişkin bir değerlendirme, o kişiye sizin zamanınızı kendi ihtiyaçlarına

göre yönetme hakkını verecektir. Buna en iyi örnek büro çalışanlarında ortaya çıkar: üstüne hizmet etmek sekreterlere doğru görünür, kendine yeten biri olduğu için üstlerine saygı duyduklarından ya da onların yeteneklerinden etkilendikleri için değil, daha çok üstün işini kendilerinin yazı yazmasından, dolayısıyla da onun zamanını kendilerinininkinden daha değerli gördükleri için. Bu aynı zamanda daha zeki görünen öğrenciye daha fazla ilgi gösteren bir öğretmen için de bu davranışını “doğru” yapan şeydir, zira bu öğrenciler öğretmene potansiyel olarak çok daha değerli ve zamanına değer gibi görünür ve bu, öğrencilerine aktardığı ahlaki hiyerarşinin kendine özgü anlamıdır. Görüştüğümüz emekçiler açısından aile ve komşuluk içinde saygı, verimlilik hesaplamalarının gölgesinde kalmıştır.

Bu nedenle kişisel yetersizlik duygularına ilişkin bütün değerlendirmelerin ötesinde, Amerikan toplumunda toplumsal meşruiyet hiyerarşisi, bu toplumsal değer hesaplamaları kaynaklıdır. Bir çocuğu aile içinde özel haklara sahip bir kişi olarak meşrulaştıran şey yetenek değil, fakat çocuğun bu yeteneklerinin ailenin dışındaki dünyada daha üretken kabul edilmiş olmasıdır. Dünyada meşru bir aktör olduğunuzu, yani sosyal haklara sahip olduğunuzu düşünmek, başkalarınıninkiyle uyumlu ya da zıt olsun, yaptıklarınızın değerli olduğunu hissetmenizden gelir. O zaman sosyal haklara sahip biri olarak John Bertin gibi birini meşrulaştıran şey kendi feda eylemi değil, yaptığı işin toplumsal olarak üretken olmasıdır. Ne var ki fedakarlık olarak düzenlenmiş çalışma, bu meşruluk duygusunun özel bir benbilirimciliği üstlenmesine neden olur.

Bütün fedakarlık anlayışının gösterdiği gibi, insanların şeyleri sadece kendileri için yaptığı bir mittir. Bertin gibi birisi, emeğini hangi bilinç yönünde örgütlemiş olursa olsun, daha çok ailesi için çalışır. Elbette işinin doğası gereği ailesi dışında başkaları için, işvereni için de çalışır, fakat bu sadece başkaları için yaptığı değerli hizmetlerin gizlenmesine hizmet eder. İş hakkında yaptığı toplumsal tanımlar, toplumsal olarak faydalı olduğunu, yani

içinde yaşadığı toplumdaki bireylere bir şeyler kattığını hissetme ihtiyacı çevresinde döner. Toplumsal olarak faydalı olduğunu hissetme ihtiyacının kökü de, insanların kişisel, toplumsal ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılanması için karşılıklı bağımlı olmaları olgusunda yatar.

Hem toplumsal olarak (diğer insanların önemli olduğunu düşündükleri şey anlamında) hem de kişisel olarak belirlenen değer anlamında toplumsal fayda, insanların hayatta yaptıklarını yorumlamalarının bir diğer boyutunu oluşturur. Kendisinin “sadece fakir bir sersem” olduğunu söyleyen çöpçü, ilk etapta üst sınıftan insanların sahip olduğu güçleri kendisinin geliştirmedığını ifade etmektedir, onlarla karşılaştırınca yetersizlik hissetmektedir; fakat aynı zamanda toplumda “gerçekten” ne olduğuna, “gerçek” toplumsal katkılarına göre lüzumsuz bir adam, sadece ahlaklı değil aynı zamanda aktif biri olduğunu hesaba katmadığı için “hiçbir şey” olan bir adam olduğunu anlatmaktadır. Bunu görmemek, “kapitalist sınıfın” bir parçası olmak isteyenlerden üst sınıftan insanların arkasında kalmış olmaktan korkanlara kadar kendileriyle konuştuğumuz işçilerin çoğunda var olan marjinallik duygusunu kaçırmak olur: “Eğer onlar parayla ya da başka her şeyle ilerleme kaydediyorlarsa, birçok insanı arkalarında bırakacaklar demektir.” Amerikan toplumunda insanların birbirleri için yaptıkları hemen bütün haksız karşılaştırmalar üretim aracılığıyla olur. Bir kişinin kendisini bir başkasıyla karşılaştırırken “ben senden daha gelişmiş biriyim” duygusunu aktararak güçlerini onu kontrol etmek ya da utandırmak için kullanması, toplumsal üretim alanında hangi gelişmenin göz önünde tutulduğuna ilişkin bir sonuçtur. Buna karşılık, görüştüğümüz insanlar arasında karşılaştığımız toplumsal başarısızlık duygusu, benim aklıma aynı iki boyutu getirmişti: bir taraftan bir kişinin yaşamında bir kapanmanın, kişilik olarak büyümediği duygusunun bir ifadesiydi; diğer taraftan içinde yaşadığı topluma gerçek bir değer katmada başarısız olduğu duygusuydu.. Bunların ikisi de el ele gider, zira insanlar, bu dünyada yaşayan toplumsal

varlıklardır. Hiyerarşide toplumsal bir yer imgesi olarak kimliğe ilişkin her soru, aynı zamanda toplumsal değere ilişkin bir sorudur. Onları birleştiren araç, o kişi hakkında bir şey anlatan ve dünyaya bir gösterim olan, kişinin faaliyetidir.

Bir kadın ya da erkeğin yaptıklarından aldığı ve çıkardığı anlamlar, değere ilişkin toplumsal üretim meselesi etrafında odaklanır. Öğretmen açısından öğretiyor olmanın toplumsal olarak değerli olduğuna (bu, öğretmen açısından işini “iyi yapma”, toplumun bakış açısıyla insanların yetişmesine yardım etme anlamına gelmez mi?), sanatçı açısından sanatın kendisinin bir değeri olduğuna inanmakken; fabrika işçisi, kapıcı ya da büro çalışanı açısından üretici çalışmanın değerli olduğuna inanmak demektir. Yani, emekçiler açısından, bir kişiye bir meşruluk duygusu vereceği düşünülen herhangi bir özel beceri yerine genel olarak iştir bu, oysa üst sınıftan insanlar için özel bir beceri, meşru olma olarak görülür. Ne var ki her iki durumda da kapitalist toplumdaki toplumsal meşruluğun kaynağı, öncelikle bir kişinin ne ürettiğinden ve buradan da esas olarak kim *olduğuna* ilişkin yapılan çıkarımlardan kaynaklanmaktadır.

Toplumsal üretimin özel kâr açısından hayatı örgütlemesi, fabrika, ofis ve okul sisteminin hangi zeminde örgütleneceğini de belirler. Okulda, kişinin içindeki güçlerin gelişimi, herhangi bir içsel iyilikten başka, insanları var olan toplumun koşulları içinde olabildiği kadar üretken kılmaya yöneliktir. Okulda farklı yetenekler bir değer hiyerarşisi içinde düzenlenir. Yani fizikte iyi olmak, iyi gitar çalmaktan çok daha iyi bir şey olarak görülür. Bütün eğitimin yöneldiği hedef toplumsal verimlilik, fakat bu, yeteneklerin kişisel gelişiminde ifadesini bulur. Öğretmen açısından nihai olarak en önemli olan şey, öğrencilerinde gördüğü soyut bir potansiyel değil, fakat bu potansiyelin ne kadarının gerçek sınıf içi performansla gösterildiğinin, aslında öğrencinin onay almış güçlerinden hangisini sergilediğinin somut olarak gerçekleştirilmiş olmasıdır.

Günümüzde bir insan, soyut bir özle değil fakat somut bir gösteriyle tanınır olmaktadır. Eğitim derecesi, “yeteneği” gösterebildiğinizi belgeler. Yani, sıradan olandan daha değerli addedilen ve daha fazla beceri gerektirdiği düşünülen belirli görevlere somut olarak kendinizi adayabilirsiniz. Yeteneklerdeki ve farklı çalışma türlerindeki niteliksel farklılıklar, farklı görevlerin farklı beceriler gerektirdiği durumlarda giderek artan toplumsal işbölümünden dolayı sorun olmuştur. Rekabete dayalı bir toplumda herkes aynı türden işi aşağı yukarı gerçekleştirdiğinde, burada sorun olan üretimin niceliğidir; görevler farklılaştığında niteliksel üretim önemli olmaya başlar. Profesyonel, yönetsel ve teknik beceriler bugün artık bedensel emekten ya da büro emeğinden toplumsal olarak çok daha değerli görülmeğe başlanmıştır. İki anlamda toplumsal olarak değerli: birincisi, fazlasıyla ayırt edicidir ve bir bütün olarak toplumda etkili olan ve fark edilen bireysel katkılar olarak öne çıkarlar; ikincisi, beceriye sahip birisinin gelişmesinde, bir beden işçisine göre çok daha fazla toplumsal zaman harcanması dolayısıyladır.

Ayırt edici yeteneklere ilişkin bu saygı, kontrol edilemeyecek duruma gelme eğilimindedir, yani toplumsal değer üretme araçları kendi içinde bir amaç sanılır olmuştur. Ve gerçekten de, değerın sürekli sergilenmesi, yeteneğin kendinde bir amaç olarak ortaya çıkmasına neden olur tam olarak. Ne var ki yeteneği kendinde olarak değil ama toplumsal bir değer olarak gördüğümüzde, mesele yetenektan ahlaki ve politik olana dönüştürölmüş olur. Bizim analizlerimizde pek çok toplumsal süreci gizemli kılan şey, yetenek sorunlarının değer sorunlarından yapay olarak ayrılmasıdır. Bu yapay ayrım, gündelik tutumlarımızda var olmaz, zira değerler zımnıdır. Bir insanın, hem yeterliliği hem de sahip olduğu yüksek değerler ya da bunlara uygun davranma anlamında “daha iyi” olduğu düşünölür: görüşme yaptığımız işçi sınıfı çocuklarının öğretmenleri, kendi öğrencileri hakkında diğerlerinden “daha düşük” değerlere ve daha az yeteneğe sahip olduklarından bahsetmişlerdi. Yeteneğin, gelişmenin, kültürün

kullanımları, herhangi bir çağda yönetici sınıfın standartları oluşturması anlamında politik sorunlardır. Yöneticilerin bu konudaki tekeliinden, yani onların belirli değerlerinin evrensel görülmesinden dolayı, farklı kültürlere, farklı değerlere, farklı gelişmelere, farklı yeteneklere sahip olmaktan çok, bir "kültür"e sahip olup olmama, bir yeteneğe sahip olup olmama önemli olmaya başlar. Belirli bir değerler şemasına sıkışıp kalmak, başkaları tarafından oluşturulmuş koşullar altında yaşamak, diğerlerine göre yetersiz hissetmek demektir. Farklı olmaya ilişkin duyguların aksine, yetersizliğe ilişkin duyguları ortaya çıkaran zemin budur.

Fakat bunlar, insanların günden güne nasıl yaşadıklarına ve kişisel kimliklerini hangi yetenek ve gelişime dayandırdıklarına ilişkin kullanımlardır. Görüştüğümüz emekçiler birbiriyle ilgilenmeyen ama sadece kendi gelişimleriyle ilgilenen insanlara ilişkin duyguları hakkında çok buruk konuşuyorlardı. Watson Okulundaki işçi çocukları, başkaları onay aldığından dolayı ihanete uğramış hissetmemişlerdi sadece, Fredler ve Vincentların, güçlerini, kendileri gibi işçi çocuklarına yardım etmeye yönelik olarak değil, kendilerini geliştirmeye ve kendilerini kurtarmaya yönelik olarak kullandıklarını düşünmüşlerdi. Ayakta kalmanın ve kendini geliştirmenin tek aracı olarak bireycilik imgesi, sizinkilere benzer ihtiyaçları olan başkaları tarafından yalnız bırakılma deneyimlerinden oluşur. Bu yolla kimlik, kendi gelişiminiz, üstelik başkalarına karşıt olarak gelişiminiz için bir birikim olarak algılanmaya başlanır. Tutumlar, başkalarını bencil ve maddeci olarak eleştirmek için temel oluşturan bu koşullar altında şekillenir, üstelik aynı anda, kendinizi korumak için aynı biçimde davranmak gerektiğini düşünürsünüz. Ricca Kartides örneğin, niyetlerinden dolayı başkalarının kendisine ilgisiz olduğuna inanıyor, ama aynı zamanda kendisi de zorunlu kaldığı zamanlar dışında başkalarına ilgi göstermiyor. Böylece herkes diğerinin güdülerinden şüphe etmeye itilir, zira herkes diğerini geride bırakarak bir yere ulaşabilir yalnızca.

Var olan toplumun oluşturduğu koşullarda kendinizi ilerletmek, öz güveninizi geliştirmek, kendinizi donatmak üzerine konuşmak, toplumda olası gözüken şeyin *ipso facto* meşru görüldüğü üzerine konuşmak demektir. Toplum yapısı kalıcı ya da insan kontrolünün dışında görünürse, insanların yaratmış olduğu şeyler de “doğal” ve değişmez görüldüğünde, dönüştürme de bireyselleşmiş olur. *Sizin* dünyayı nasıl yorumlayacağınız bilincinizin önüne geçer, ihtiyaçlarınıza göre dünyayı nasıl değiştirebileceğiniz gerçek bir sorun olmaktan çıkar. Kişisel ve toplumsal bütün sorunların meşruluğu bu bağlamda gerçekleşir. Amerikan toplumu bir sistem olarak istikrarla, fakat bireylerin geçirgen olduğu gerçeğiyle nitelendirilen bir toplumdur.

Ne var ki bu geçirgenliğin kendi içsel sınırları vardır: insan, kendi hayatını değiştirirken durumunu kontrol edemez, bunu yerine bir durumdan diğerine geçer. Toplum yapısının koşulları daim kalır ve siz bir durumdan diğerine geçersiniz; sonuçta, koşulları, sınıfları, yapıları olduğu gibi bırakırsınız. Bu nedenle özel olarak yetersiz ya da güvencesiz hissetmeyen James gibi üniversite öğrencileri, kişisel gelişim duygusuyla ayakta kalmak için belli belirsiz bir yaşam biçimi oluşturma, okula devam etme, bir branştan diğerine geçme gerçeği ile üniversite yaşamından beklentileri arasındaki çelişkiyle uğraşmaktadır. Çünkü James, toplumda kendisinin bir durumdan diğerine geçebildiğini gördüğü için, içinde bulunduğu toplumu değiştirmektense, bireysel olarak başka bir duruma geçmenin peşindedir.

İlgili Yazılar

- Argyris, Chris. *Personality and Organization: The Conflict Between System and the Individual*. New York: Harper Torchbooks, Harper & Row, 1970.
- Bakke, E. Wight. *The Unemployed Worker*. Yale University Press, 1940.
- Management in the Course of Industrialization*. New York: Harper Torchbooks, Harper & Row, 1963.
- Berg, Ivar. *Education and Jobs: The Great Training Robbery*. New York: Praeger, 1970.
- Berger, Bennett M. *Working-Class Suburb: A Study of Auto Workers in Suburbia*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1968.
- Blau, Peter M., and Otis Dudley Duncan. *The American Occupational Structure*. New York: John Wiley & Sons, 1967.
- Blauner, Robert. *Alienation and Freedom: The Factory Worker and His Industry*. Chicago and London: Phoenix Books, University of Chicago Press, 1967.
- Bonnell, Victoria, and Michael Reich. *Workers in the American Economy: Data on the Labor Force*. Boston: New England Free Press, 1969.

- Bottomore, T. B. *Classes in Modern Society*. New York: Vintage Books, Random House, 1966.
- Bottomore, T. B., ed. *Karl Marx: Early Writings*. New York: McGraw-Hill Book Company, 1964.
- Bronfenbrenner, Urie. *Two Worlds of Childhood: U.S. and U.S.S.R.* New York: Russell Sage Foundation, 1970.
- Cawelti, John G. *Apostles of the Self-Made Man: Changing Concepts of Success in America*. Chicago and London: University of Chicago Press, 1968.
- Centers, Richard. *The Psychology of Social Classes: A Study of Class Consciousness*. New York: Russell & Russell, 1961.
- Chinoy, Ely. *Automobile Workers and the American Dream*. Boston: Beacon Press, 1968.
- Friedmann, Georges. *Industrial Society: The Emergence of the Human Problems of Automation*. New York: Free Press of Glencoe, 1955.
- Gans, Herbert J. *The Urban Villagers: Group and Class in the Life of Italian Americans*. New York: Free Press of Glencoe, 1962.
- Ginzberg, Eli, and Hyman Berman. *The American Worker in the Twentieth Century: A History Through Autobiographies*. New York: Free Press of Glencoe, 1963.
- Glazer, Nathan, and Daniel Patrick Moynihan. *Beyond the Melting Pot: The Negroes, Puerto Ricans, Jews, Italians, and Irish of New York City*. Cambridge, Massachusetts: M.I.T. Press, 1964.
- Goldthorpe, John H., David Lockwood, Frank Bechhofer, and Jennifer Platt. *The Affluent Worker in the Class Structure*. Cambridge, England: Cambridge University Press, 1969.
- Gordon, Milton M. *Assimilation in American Life: The Role of*

Race, Religion and National Origins. New York: Oxford University Press, 1964.

Grier, William H., and Price M. Cobbs. *Black Rage*. New York: Bantam Books, published by arrangement with Basic Books, 1969.

Hamilton, Richard F. *Affluence and the French Worker in the Fourth Republic*. Princeton: Princeton University Press, 1967.

Handlin, Oscar. *Boston 's Immigrants, 1790-1880: A Study in Acculturation*. New York: Atheneum, 1969.

Hollingshead, A. B. *Elmtown's Youth: Impact of Social Classes on Adolescents*. New York: John Wiley & Sons, 1967.

Inkeles, Alex, and Raymond Bauer. *The Soviet Citizen: Daily Life in a Totalitarian Society*. New York: Atheneum, 1968.

Jacobs, Paul. *The State of the Unions*. New York: Atheneum, 1966.

Jencks, Christopher, and David Riesman. *The Academic Revolution*. Garden City, New York: Doubleday & Company, 1969.

Kohn, Melvin L. *Class and Conformity: A Study in Values*. Homewood, Illinois: Dorsey Press, 1969.

Komorovsky, Mirra. *Blue-Collar Marriage*. New York: Vintage Books, Random House, 1967.

Lefebvre, Henri. *Everyday Life in the Modern World*. New York: Harper Torchbooks, Harper & Row, 1971.

Leggett, John C. *Class, Race, and Labor: Working Class Consciousness in Detroit*. New York: Oxford University Press, 1968.

Lynd, Helen Merrell. *On Shame and the Search for Identity*. New York: John Wiley & Sons, 1967.

Lynd, Robert S., and Helen Merrell Lynd. *Middletown: A Study*

in Modern American Culture. New York: Harcourt, Brace & World, 1929.

Lynd, Robert S., and Helen Merrell Lynd. *Middletown in Transition: A Study in Cultural Conflicts*. New York: Harcourt, Brace & World, 1937.

Mishler, Elliot G., and Nancy E. Waxler. *Interaction in Families: An Experimental Study of Family Processes and Schizophrenia*. New York: John Wiley & Sons, 1968.

Ossowski, Stanislaw. *Class Structure in the Social Consciousness*. New York: Free Press of Glencoe, 1963.

Sayles, Leonard R. *Managerial Behavior: Administration in Complex Organizations*. New York: McGraw-Hill Book Company, 1964.

Sexton, Patricia Cayo. *The Feminized Male: Classrooms, White Collars and the Decline of Manliness*. New York: Vintage Books, Random House, 1970.

Terkel, Studs. *Hard Times: An Oral History of the Great Depression*. New York: Avon Books, by arrangement with Pantheon Books, Random House, 1971.

Thernstrom, Stephan. *Poverty and Progress: Social Mobility in a Nineteenth Century City*. New York: Atheneum, 1969.

Thompson, E. P. *The Making of the English Working Class*. New York: Vintage Books, Random House, 1963.

Weber, Max. *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. New York: Charles Scribner's Sons, 1958.

Weiss, Richard. *The American Myth of Success: From Horatio Alger to Norman Vincent Peale*. New York: Basic Books, 1969.

Willmott, Peter. *Adolescent Boys of East London*. Baltimore, Maryland: Pelican Books, Penguin Books, 1966.

Young, Michael. *The Rise of the Meritocracy*. Baltimore, Mary-

land: Pelican Books, Penguin Books, 1965.

Zeitlin, Maurice. *Revolutionary Politics and the Cuban Working Class*. Princeton: Princeton University Press, 1967.

Zweig, Ferdynand. *The Worker in an Affluent Society: Family Life and Industry*. New York: Free Press of Glencoe, 1962.

Richard Sennett - Jonathan Cobb

Sınıfın Gizli Yaraları

Sadece ekonomik bir sömürüye tabi olduğunu ve düşük bir ücretle yaşamak zorunda bırakıldığını biliyorsak bir işçi hakkında çok az şey söylüyoruz demektir. Ama kıyafetinden ve konuşmasından dolayı küçük görülmekten korktuğunu, nasırlaşmış ve büyük ellerinden utandığı için başka insanların yanında ellerini saklamaya çalıştığını, çocuklarının kendisi gibi işçi olmasını istememesine rağmen işçi olduklarını görüp üzüldüğünü, üst-orta sınıftan insanların çoğu zaman kendisine selam vermeden geçip gittiğini, kendisine saygı gösterilmezken başkalarına sürekli saygılı davranmak zorunda kaldığını, ona ismiyle hitap edilirken başkalarına “bey” demek zorunda olduğunu biliyorsak, işçi olmanın kültürel anlamı konusunda çok daha fazla şey söylüyoruz demektir.

Sennett ve Cobb, *Sınıfın Gizli Yaraları* başlıklı elinizdeki bu çalışmada “hayatın sadece ekmekle yaşanmadığına” ilişkin yığınla örnek sunmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın önemi, sınıf bilincinin tek belirleyenin işçilerin üretim sürecinde yaşadıkları deneyimlerden ibaret olmadığını, buna ek olarak işyeri dışında girilen toplumsal ilişkilerin, gündelik yaşam pratiklerinin, kültürel değerlerin sınıf bilincinin şekillenmesinde oldukça önemli olduğunu göstermesinde yatmaktadır.

/heretikyayin

